

Tröstens röst i kriget

Carolus Olai Pictorius skrifter för finska soldater i den svenska krigsmakten 1622

Tea Sahlberg

LUNDS UNIVERSITET | CENTRUM FÖR TEOLOGI OCH RELIGIONSVETENSKAP

KRMM73 Kyrko- och missionsstudier: Kyrkohistoria - examensarbete
för masterexamen 30hp

Handledare: David Gudmundsson

Examinator: Erik Sidenvall

Termin VT26

Abstract

This thesis examines how consolation is expressed in the Finnish devotional writings of field chaplain Carolus Olai Pictorius during the Swedish campaign in Livonia in 1622. These texts were written for Finnish soldiers in the Swedish army, many of whom remained in Riga as part of the garrison after the city's capture. The study aims to analyse how language, theology, and pastoral care relate to the realities of military life. Two works by Pictorius are analysed within their historical context and compared with contemporary Swedish field sermons by Johannes Botvidi and Herman Samson, translated into Swedish by Jonas Rothovius. The comparison shows that consolation holds a different role in Pictorius's writings compared to the sermons. Rather than appearing after admonitions or calls to repentance, consolation is integrated from the beginning and sets the tone for the texts. Through repetition, rhythm, and the soldiers' native language, these writings create a pastoral expression suited to wartime and garrison life.

Keywords: Early modern preaching, vernacularisation, Finnish devotional literature, Carolus Olai Pictorius, consolation, military pastoral care, military chaplaincy, field sermon

Innehållsförteckning

1	Inledning	4
	Syfte	5
	Frågeställning	6
	Avgränsning	6
	Tidigare forskning	7
	<i>Genreforskning: homiletik, hymnologi, påsk- och likpredikan</i>	8
	<i>Kyrkohistorisk forskning</i>	10
	<i>Tvärvetenskapliga ramar: samhälle, kommunikation och krig</i>	12
	<i>Forskningslucka</i>	13
	Teori	14
	Metod	16
	<i>Översättningen</i>	19
	Källmaterial	20
	Uppsatsens disposition	22
2	Tillkomstmiljön och språkliga förutsättningar	24
	Luthersk språkideologi, psalmsång och själavård	25
	Från Agricola till Pictorius	28
	Pictorius översättningsarbete i lutherskt ljus	31
3	Psalmens tröst i beläringstid	35
	1621–1622: lägerandaktens villkor och behovet av psalmer	35
	Fyra psalmer som kollektiv minnesteknik och gemensam röst	37
	<i>Igenkänning och koralspårens källvärde</i>	39
	Psalmerna som pastoralt redskap	40
	<i>Psalmernas funktion: att ge språk åt det som redan finns</i>	42
	<i>Tröst som huvudmotiv, inte följdmotiv</i>	42
	<i>Psalm 1 – Sorg som pastoral logik</i>	42
	<i>Psalm 2 – Tacksamhet som motkraft och katekes i kortform</i>	43
	<i>Psalm 3 – Lovsång som bär även när glädjen saknas</i>	44
	<i>Psalm 4 – Vishetsundervisning i vardag</i>	46
	Från psalmens tröst till korsets fördjupning	48
	Sammanfattning	50
4	Korsets och tröstens språk	52
	Förord, tilltal och avslutande dikt	52
	Form, innehåll och funktion: textkroppens struktur och tröstens rörelse	57
	<i>Form: strukturens uppbyggnad och röstens förändring</i>	57
	<i>Innehåll: tröstens material och teologiska riktning</i>	59
	<i>Funktion: textens pastortaleologiska verkan</i>	62
	Gothus och Pictorius: kyrklig praktik och prövningens vardag	65
	<i>Övertagande, tillägg och didaktiska omformuleringar</i>	66
	<i>Det utelämnade materialet och dess pastorala konsekvenser</i>	68
	<i>Pictorius egna tillägg: dialogen och dödsdansen</i>	69
	<i>Teologi och pastoral funktion i texterna</i>	69
	Sammanfattning	70

5	Förkunnelse i fält: Pictorius texter och svenska fältpredikningar	72
	Förkunnelsens adressat och tilltänkta läsare	72
	Lidande, prövning och tröst	75
	Förkunnelsens pastorala funktion.....	77
	Sammanfattning	80
6	Diskussion	82
	Källmaterial, metod och genreperspektiv.....	82
	Fältpredikan i forskningen och frågan om representativitet.....	83
	Fältandaktens pastorala dimension.....	86
	Språk, teologi och Pictorius som författare	88
	Sammanfattande slutsatser	91
7	Källor och litteratur	92
	Digitala källor.....	92
	Skriftliga källor	92
	Litteratur.....	93
	Digital litteratur.....	97
	Bilaga 1. Transkribering och översättning - <i>IV Suloista ja lohdullista</i>	99
	Bilaga 2. Transkribering och översättning - <i>Ristist ja Kiusauxest</i>	106

1 Inledning

*Talwist kylmä meno/ Seura suwen ilo,
Niin peräst suuren murhen/ Myös riemu tule tullen,
Jumal sun piinas käändä/ Ja ilox jällens wäändä.¹*

Någon gång vintern 1621–1622 har dessa ord med stor sannolikhet sjungits av finskspråkiga soldater vid Dünamünde fästning utanför Riga. Versen återfinns i en liten samling psalmer tryckt i Riga 1622 tillskriven fältprästen Carolus Olai Pictorius. Melodin och texten finns bevarad, men säger ingenting om hur rösterna lät, om alla sjöng eller om några teg. Vilka männen var går endast delvis att urskilja. Generalmönsterrullor visat att manskapet i de finska förbanden rekryterades från flera landskap i rikets östra rikshalva. Eftersom infanteriet i denna tid i regel rekryterades genom utskrivning ur socknarna innebär detta att en stor del av manskapet bör ha haft sin bakgrund i bondesamhället.² Som så ofta i historien finns ord och ton kvar, medan själva bruket har gått förlorat; det enda som kan läsas är de spår som trycket lämnat efter sig.

Även mycket av Pictorius själv och hans liv förblir oklart i det bevarade källmaterialet. I Åbo stifts herdaminne förekommer han främst som ett namn i marginalen med en kort notis om att han avled 1649, med några få tjänsteår angivna: fältpräst vid Livlandsfälttåget 1621–1623, därefter hospitalpräst på Själso i skärgården 1624–1629.³ I samma not får han etiketten ”huwudssvag” en benämning som säger mer om eftervärldens blick än om vad krig, kyla och svält gjorde med en människa som levde mitt bland soldaterna och deras fasor.

Samma år, 1622, låter Pictorius trycka ytterligare en bok, en finskspråkig bearbetning av Petrus Gothus *Om Korss och anfechtning* från 1588. Trots att hans skrifter hör till de tidigaste tryckta fromhetstexterna på finska har han i litteraturhistorien benämnts som *översättare*.⁴ Han översatte visserligen texter, men tolkade, förkortade, la till och skapade

¹ Sv. Efter vinterns kalla gång/ följer sommarens glädje; så efter en stor sorg/ kommer också jublet igen. Gud för bort din pina/ och återför till glädje

² Nils Erik Villstrand, *Riksdelen: stormakt och rikssprängning 1560–1812*. Helsingfors, Stockholm: Svenska litteratursällskapet i Finland; Atlantis, 2009, s.194–98.

³ Kyösti Väänänen, ”Carolus Olai Pictorius”, *Turun hiippakunnan paimenmuisto 1554–1721-verkkojulkaisu*. Studia Biographica 9; Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011, <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-thp-001994>; Karl Gabriel Leinberg, *Åbo stifts herdaminne, 1554 – 1640*. Helsingfors: Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar, 1901, s.148.

⁴ ”Pictorius”, *Doria Kansalliskirjasto Kirjahistoria*, <https://doria.fi/handle/10024/144519>.

också egna texter. I denna studie behandlas därför hans finskspråkiga texter som självständiga verk, inte enbart som översättningar av en svensk förlaga.

Det som fångade min uppmärksamhet var inte bara vad texterna säger, utan vad de väljer att inte säga. Det finns ingen klagan, inga rop ur djupen, inga demoniserade fiender. Sorgen nämns, men den får ingen egen röst. Trösten ligger i rörelsen: sorgen går före glädjen, men den går också förbi. Det är en tyst tröst som inte kräver svar eller hämnd, utan håller fast vid ordningen: korset först, sedan glädjen.

Trots att det har gått drygt 400 år är avståndet till den egna samtiden inte stort. Behovet av tröst i en osäker vardag har inte försvunnit. För en finskspråkig student i kyrkohistoria i Sverige finns dessutom en särskild resonans: ett modersmål som ofta upplevts som ett hinder visar sig här vara en förutsättning för att alls kunna uppfatta nyanserna i Pictorius ord. Finskan framträder inte som brist, utan som den klangbotten mot vilken dessa texter en gång formulerades.

Mot denna bakgrund undersöker uppsatsen hur det jag kallar *tröstens röst* ljuder i Pictorius finskspråkiga psalmer och andaktstext från belägringen av Riga. Det är där, i mötet mellan denna stilla tröst och krigets hårda vardag, mellan två språk och två tider, som arbetet tar sin början.

Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka hur tröstens röst tar form i den finskspråkiga fromhetslitteratur som tillkom under Livlandsfälttåget 1621–1622. Genom fältprästen Carolus Olai Pictorius två tryckta skrifter från Riga år 1622 studeras hur språket, teologin och den pastorala omsorgen samverkar i en verklighet av belägring, sjukdom och svält bland finskspråkiga soldater i svensk tjänst.

Studien analyserar hur trösten uttrycks både i ordens rytm och i deras teologiska innehåll och hur Pictorius använder sitt modersmål för att skapa mening, gemenskap och hopp i en krigssituation. Hans texter betraktas som en del av den lutherska teologin men också som självständiga uttryck för andlig vård i fält, där språket får bära både trosinnehåll och känslomässig trygghet.

I den jämförande delen undersöks om Pictorius finskspråkiga förkunnelse skiljer sig i ton och uttryck från de samtida svenska fältpredikningarna och om hans språk öppnar för en annan förståelse av den andliga erfarenheten i fält.

Denna jämförelse gör det möjligt att ompröva den etablerade bilden av stormaktstidens fältförkunnelse som lagisk och disciplinär och i stället lyfta fram dess tröstande och affektiva drag. Målet är att visa att Pictorius skrifter inte bör förstås enbart som översättningar, utan som redskap i fältandaktens praktik, där finskan förmedlar både teologiskt innehåll och kollektiv identitet i det svensk-finska riket.

Frågeställning

- Hur gestaltas tröst i Carolus Olai Pictorius finskspråkiga skrifter från Riga 1622?
- Hur uttrycks och förmedlas denna tröst i texterna och hur samverkar språk, form och innehåll för att förmedla den begripligt i soldaternas vardag?
- Hur förhåller sig Pictorius sätt att tala om lidande och tröst till samtida svenskspråkiga fältpredikningar ?

Avgränsning

Studien avgränsas till perioden 1621–1622, då svenska och finska präster verkade i samma militära kontext kring Riga och Dünamünde. Det var en avgörande fas i det polsk-svenska kriget 1600–1629, då erövringen av Riga markerade kulmen på fälttåget och banade väg för svensk kontroll över stora delar av Livland.⁵ Att just denna tidpunkt valts beror på att de bevarade predikningarna och andaktstexterna kan läsas mot en gemensam bakgrund, där förutsättningarna för förkunnelsen i både svenskspråkiga och finskspråkiga versioner borde ha varit desamma.

Huvudkällorna, två finskspråkiga tryck av Carolus Olai Pictorius (från januari 1622 och oktober 1622), visar hur finsktalande soldater tilltalades i en krigssituation. Dessa texter rastreras mot Johan Botvidis tre fältpredikningar från 1621, hållna före anfallet mot Riga i augusti, efter segern i september och inför slaget vid Anneborg i oktober, samt Herman Samsons predikan i Riga 1621 som här används i den svenska översättningen av Jonas Birgeri Rothovius.

⁵ Robert I. Frost, *The Northern Wars: War, State, and Society in Northeastern Europe, 1558 – 1721*. Harlow: Longman, 2005, s.103; Nils Erik Villstrand, *Sveriges historia: 1600-1721*. Stockholm: Norstedts, 2011, s.92–95; Mariusz Balcerek, ”The Battles for Jelgava in the Years 1621-1622”. Voivodeship Public Library – Copernicus Library in Torun, 2020, ORCID: 0000-0002-1007-8042.

Avgränsningen innebär också att endast svenska och finska texter beaktas. På så vis behandlas riket som en enhet, men med fokus på de två huvudspråk som bar upp förkunnelsen. Denna språkliga avgränsning är nödvändig, både av praktiska skäl och för att studien syftar till att undersöka relationen mellan svensk- och finskspråkig förkunnelse i en gemensam militär och konfessionell kontext.

Avgränsningen motiveras även kyrkohistoriskt. Efter Uppsala möte 1593 hade den svenska kyrkan formats till en luthersk bekännelsekyrka, men en helt enhetlig kyrklig struktur hade ännu inte etablerats.⁶ Präster i olika delar av riket verkade under skilda förutsättningar, och språkfrågan spelade en avgörande roll: finskspråkiga församlingsbor behövde förkunnelse och psalmer på sitt eget språk, samtidigt som rikets kyrkliga normer utformades på svenska.⁷ Genom att tolka Pictorius finskspråkiga texter i dialog med samtida svenskspråkiga predikningar från samma fälttåg kan studien diskutera både gemensamma drag och skillnader i tonläge, motiv och funktion.

Även om materialet är begränsat till några få texter, anses begränsningen vara motiverad genom att Pictorius skrifter ger den ovanliga möjligheten att analysera finskspråkig fältandakt under samma krigstid och samma plats där svenskspråkiga predikningar redan är väl utforskade. Genom att läsa dessa texter sida vid sida kan skillnader och likheter i tonalitet, motiv och funktion prövas. Den tidigare forskningen, som i stort utsträckning har baserats på svenskspråkiga texter från denna period, kan därmed prövas på nytt.

Tidigare forskning

Forskningen om predikningar under stormaktstiden har främst behandlat den svenskspråkiga traditionen. Den finskspråkiga förkunnelsen har således i stor utsträckning förbisetts, trots att den utgjorde en omfattande del av det svenska rikets religiösa liv.

Utifrån denna obalans och med hänsyn till studiens historiska metod växer tre behov fram som styr den följande forskningsöversikten. För det första att redovisa vad homiletik- och kyrkohistorisk forskning har visat om 1600-talets förkunnelse. För det andra krävs en granskning av vad slutsatserna vilar på: begränsat källunderlag eller ensidiga

⁶ Martin Berntson, "Myten om enhetskyrkan: en diskussion om historievetenskapliga perspektiv i religionskunskapsämnet", *Aktuellt om historia* 2015/2, 2015: 133–53, här s.113, 138–41; David Gudmundsson, *Konfessionell krigsmakt: predikan och bön i den svenska armén 1611–1721*. Malmö: Universus Academic Press, 2014a, s.106, 162–63.

⁷ Villstrand 2009, s.108–9, 110–12, 115–35.

materialtyper. För det tredje måste Carolus Olai Pictorius finskspråkiga texter förstås i sitt sammanhang, vilket förutsätter en dialog med angränsande fält som militärhistoria, samhällshistoria, litteraturvetenskap och retorik. Mot denna bakgrund struktureras forskningsöversikten till genreforskning, kyrkohistoria och tvärvetenskapliga studier.

Genreforskning: homiletik, hymnologi, påsk- och likpredikan

Ett antal kyrkohistoriska arbeten och avhandlingar från 1930- och 1940-talen kom under en lång tid att prägla bilden av 1600-talets förkunnelse och andaktslitteratur. De lade grunden för den homiletiska forskningen, men bygger nästan uteslutande på svenskspråkiga tryck från den västra rikshalvan och har i liten utsträckning ett riksövergripande perspektiv.

Ett tidigt försök att systematisera 1600-talets fromhetslitteratur i Sverige gjordes redan under mellankrigstiden genom David Lindquists avhandling *Studier i den svenska andaktslitteraturen under stormaktstidevarvet* (1939).⁸ Lindquist kartlade fromhetens uttryck i bönböcker, postillor, trösteskriver och psalmer som pedagogiska och normerande genrer. Särskilt användbar för denna studie är Lindquists analys av korsfromhet och den religiösa motiveringen av soldatens kallelse, eftersom detta kan användas som tolkningsram i Pictorius texter. Hans studie är därför en viktig utgångspunkt men också en kontrast till denna undersökning, som fokuserar på texternas funktion, affekt och bruk i den konkreta fältsituationen. Lindquists arbete blir en värdefull begreppslig utgångspunkt, men behandlar inte de frågor om praktik, känsla och pastoral funktion som senare forskning har fördjupat.

Efter andra världskriget kom den homiletiska forskningen i Sverige att präglas av Yngve Brilioth och Ingvar Kalm, vars arbeten formade förståelsen av den tidigmoderna predikan under flera decennier. Brilioths *Predikans historia* (1945)⁹ gav fältet dess teologiska ram genom att framställa predikan som kyrkans läroform och som uttryck för den lutherska ortodoxins tanke- och känslöstruktur. Han betonade predikans teologiska uppdrag, dess plats i liturgin och dess roll i folkundervisningen, men granskade i begränsad omfattning de tryckta predikningarnas redaktionshistoria eller deras förhållande till den muntliga praktiken.

Ingvar Kalm vidareutvecklade Brilioths upplägg i *Studier i svensk predikan från 1600-talets förra hälft* (1948).¹⁰ Hans arbete är mer empiriskt och systematiskt till sin karaktär och

⁸ David Lindquist, *Studier i den svenska andaktslitteraturen under stormaktstidevarvet. Med särskild hänsyn till bön-, tröste- och nattvardsböcker*. Uppsala: Lunds universitet, 1939.

⁹ Yngve Brilioth, *Predikans historia*. Lund: CWK Gleerup bokförlag, 1945.

¹⁰ Ingvar Kalm, *Studier i svensk predikan under 1600-talets förra hälft*. Stockholm: Svenska Kyrkans diakonistyrelsens bokförlag, 1948.

ger en detaljerad genomgång av strukturer, motiv och *topoi* i den tidiga ortodoxins predikan. Samtidigt är även Kalms källunderlag huvudsakligen tryckt och svenskspråkigt, vilket gör hans bild av predikans praktik relativt enhetlig och i viss mån abstraherad från dess sociala och språkliga variation.

Tillsammans utgör Brilioth och Kalm grunden för den moderna homiletiska forskningen i Sverige. Deras styrka ligger i den teologiska systematiseringen och i att de visade hur predikan kan förstås som bärare av ortodoxins idévärld. Samtidigt delar de med Lindquist en tendens att tolka 1600-talets fromhetskultur genom ett enhetligt schema av gammaltestamentlig lagfromhet, lydnad och försyn.¹¹ Denna tolkningslinje har dominerat fältet, men lämnar utrymme för en ny läsning av källorna där tröst, affekt och funktion får större betydelse.

I senare översikter, inte minst antologin *Svensk påskpredikan genom tiderna* (red. Pahlmblad och Selander, 2010),¹² har motiven lidande, uppståndelse, tröst, dom jämförts över tid i ett nordiskt perspektiv. I denna bidrar Jyrki Knuuttila med analyser av både svensk- och finskspråkiga exempel från Finland.¹³ Fältkontext och praktisk användning berörs dock endast indirekt. Tillsammans ger dessa arbeten en stabil ram för motiv och disposition, men lämnar utrymme för analyser av hur ortodoxins förkunnelse fungerar i militär miljö och på finska.

Ett närliggande material, lik- och gravpredikan, har bland annat i Göran Stenbergs avhandling *Döden dikterar: en studie av likpredikningar och gravtal från 1600- och 1700-talen* visat hur disposition och tilltal anpassas till sociala grupper; som genremodell påminner den om hur moralisk fostran och tröst kunde kombineras i retorik riktad till särskilda målgrupper.¹⁴ I samma riktning pekar litteraturvetenskapliga bidrag under 2000-talet. Här är Nils Ekedahls arbeten om predikan och offentlighet under den senare perioden relevanta som bakgrund, genom att visa hur predikan fungerar i skärningspunkten mellan samhälle, idé och retorik.¹⁵ Tillsammans motiverar dessa genrestudier att Pictorius psalmer läses både som teologi och som social kommunikation.

¹¹ Lindquist 1939, s.281–82.

¹² Christer Pahlmblad och Sven-Åke Selander. *Svensk påskpredikan genom tiderna*. Skellefteå: Artos, 2010.

¹³ Jyrki Knuuttila, "Påskpredikan i Finland", i *Svensk påskpredikan genom tiderna*. Red. Christer Pahlmblad och Sven-Åke Selander; Skellefteå: Artos, 2010.

¹⁴ Göran Stenberg, *Döden dikterar: en studie av likpredikningar och gravtal från 1600- & 1700-talen*. Stockholm: Stockholms universitet, 1998.

¹⁵ Nils Ekedahl, "Från affekt till dygd. Om känslans uttryck och funktion i 1600-talets lutherska predikoretorik", i *Själens uttryck: passion, dygd och andakt: samspel mellan själ och kropp i 1600-talets människosyn*. Red. Peter Gillgren; Stockholm: Stockholm university, 2008; Nils Ekedahl, "Chapter 7. A Zion in the North: The Jerusalem

Eftersom Pictorius texter rymmer både psalmer och dikter blir Håkan Möllers analys av hymnologi och psalmens poetik i *Psalmernas värld. Tre studier i 1695 års psalmbok* (2019) relevant forskning. Här framträder psalmen som ett språk för lära och trosförmedling genom rytm, upprepning och ett kollektivt vi-tilltal.¹⁶ Den textnära analysen visar hur språklig handling och ideologi sammanvävs i psalmdiktningen. Studien behandlar psalmen främst som poetisk och teologisk text, medan dess musikaliska gestaltning och liturgiska bruk inte behandlas i samma utsträckning. Denna iakttagelse blir intressant för läsningen av Pictorius texter.

I en nyligen utgiven studie om reformationspsalmerna i ett funktionellt pastoralt teologiskt perspektiv diskuterar Sven-Åke Selander hur psalmerna växer fram som svar på konkreta pastorala behov i gudstjänst, undervisning och husandakt. Han urskiljer tre bärande motiv: *forstondelighet mål*, undervisning om Guds välgärningar och församlingssång i ett nytt pastoralt sammanhang, och visar hur sånger och psalmer fått olika uppgifter i kyrkorum, skola och hem. Selander betonar att de måste studeras som brukstexter genom att skilja mellan möjlig och faktisk användning av psalmerna, inte bara som texter i böcker.¹⁷ Detta perspektiv är direkt relevant för Pictorius psalmer, som i denna studie läses som funktionella redskap i fältandakten snarare än som isolerade poetiska texter.

Kyrkohistorisk forskning

Kyrkohistoriska översikter har långsamt rört sig från statskyrkans organisationshistoria mot frågor om språk, disciplin och pastoral praktik. Ingun Montgomerys *Sveriges kyrkohistoria* del 4 (2002) innehåller en omfattande historisk redogörelse om rikskyrkan både i den västra och i den östra rikshalvan.¹⁸ *Sveriges kyrkohistoria* är dock främst rikssvensk till sin inriktning och därför är det lämpligt att denna kompletteras med finländsk kyrkohistorisk forskning för att fånga de särskilda villkor som gällde i Finland. I denna studie har Pentti Laasonens *Finlands kyrkohistoria*, del II (2000) gett kompletterande perspektiv på den kyrkliga utvecklingen i den östra rikshalvan.¹⁹ Laasonens studier av reformationens institutionella och språkliga villkor bidrar till att förstå den östra rikshalvan som en integrerad

Code and the Rhetoric of Nationhood in Early Modern Sweden”, i *Tracing the Jerusalem Code. Volume 2: The Chosen People. Christian Cultures in Early Modern Scandinavia (1536–ca. 1750)*. Red. Joar Haga och Eivor Anderson Oftestad; Berlin/ Boston: De Gruyter, 2021, s.119–46.

¹⁶ Håkan Möller, *Psalmernas värld: tre studier i 1695 års psalmbok*. Skellefteå: Artos, 2019.

¹⁷ Sven-Åke Selander, *Psalmer behövda: om reformationspsalmer i funktionellt pastoralt teologiskt perspektiv*. Lund: Lunds universitet, 2025, s.4–7, 15–17.

¹⁸ Ingun Montgomery, *Sveriges kyrkohistoria: 4. Enhetskyrkans tid*. Stockholm: Verbum, 2002.

¹⁹ Pentti Laasonen, *Finlands kyrkohistoria*. övers. Bill Widén; Skellefteå: Artos, 2000.

del av rikskyrkan snarare än som perifer. Det är i denna miljö, Åbo, som Pictorius verksamhet har sin bakgrund.

Samtidigt har andra svenska studier ritat upp den konfessionella ram där prästens uppdrag måste förstås. Här fungerar Martin Berntsons forskning om reformationstiden som bakgrund till hur ortodoxins pastoral och rituella praktik konkretiseras i svensk kyrkolag, visitationspraxis och kyrkodisciplin, medan omvärderingar av ortodoxins karaktär har understrukit det pastoral drag som ofta skymts bakom skolastiska etiketter.²⁰ I denna miljö blir fältandakten ett testfall: mellan norm och lokal anpassning.

För denna studie har David Gudmundssons avhandling *Konfessionell krigsmakt. Predikan och bön i den svenska armén 1611–1721* utgjort en viktig utgångspunkt.²¹ Forskningen om fältandaktslitteratur under stormaktstiden är fortfarande mycket begränsad, men Gudmundsson har visat hur den militära förkunnelsen och det kyrkliga livet inom armén fungerade i praktiken. Han har undersökt fältprästens ställning i den svenska armén under stormaktstiden och visar hur prästerna inte enbart predikade eller höll kyrkliga förrättningar, utan levde tätt tillsammans med trupperna i fält. De delade soldaternas villkor, följde dem i strid, vårdade sårade och döende och stod för både ordning, tröst och andlig vägledning. Genom att följa fältprästen från kallelsen till arbetet bland soldaterna ger Gudmundssons forskning en bild av hur tro och disciplin förenades i krigets vardag. Denna förståelse hjälper till att tolka Pictorius i sin historiska kontext.

Gudmundsson problematiserar tidigare forskning om svenskspråkig fältpredikan och för ett samtal även med populärhistoriska tolkningar som betonat det aggressiva tonläget. Gudmundssons kritik mot den tidigare forskningen gäller dess generalisering, inte minst föreställningen om en entydigt ”gammaltestamentlig” och lagisk ton i fältpredikan som ofta vilar på ett mycket begränsat material. Brilioths och Kalms iakttagelser är viktiga, inte som bekräftelse utan som förklaring till hur just den generaliseringen har vuxit fram. Min studie ansluter direkt till Gudmundssons invändning och låter den tidigare forskningen prövas mot ett mer varierat källunderlag genom att använda Pictorius två finskspråkiga skrifter. De tillhör samma historiska kontext som de predikningar och böner som Brilioth, Kalm och Lindquist studerat, men placerar sig i en annan språklig och kulturell *Sitz im Leben*. Genom att pröva

²⁰ Martin Berntson, Bertil Nilsson, och Cecilia Wejryd, *Kyrka i Sverige: introduktion till svensk kyrkohistoria*. Skellefteå: Artos, 2012; Berntson 2015; Martin Berntson, *Kyrko- och samfundskunskap: en introduktion*. Stockholm: Verbum, 2022.

²¹ Gudmundsson 2014a, passim.

innehåll, form och funktion i dessa texter blir det möjligt att närma sig hur fromhetslitteratur i fält kunde vara formad och vilken mening den kan ha haft eller varit avsedd att förmedla.

Tvärvetenskapliga ramar: samhälle, kommunikation och krig

För att förstå dessa texter i deras *Sitz im Leben* räcker det alltså inte att läsa endast genrestudier och kyrkohistoria. Militär- och samhällshistoriska perspektiv behövs för att förstå texternas *varför* snarare än *vad*. Studier av fältprästens roll och den tryckta andaktstexten passar väl in i att förstå hur statens kommunikation och propaganda under 1600-talet använde olika kanaler: påbud, ceremonier, pamfletter, men en sådan repertoar måste samtidigt vägas mot pastorala mål. Dessa dubbla funktioner, disciplin och tröst, är därför utgångspunkten när Pictorius språk granskas.

Som bakgrund till samhällsutvecklingen och konfliktens villkor är översikter av stormaktens riksdelar och den officiella retorikens legitimeringsmönster användbara.²² De används här som kontext till *varför* vissa motiv, så som lidande, uthållighet, dödsberedskap, får sådan bärighet i en militär gränssituation.

I mötet mellan andaktslitteratur, känsla och kroppslighet har också forskningen om barockens fromhetskultur betydelse. Antologin *Själels uttryck. Passion, dygd och andakt – samspel mellan själ och kropp i 1600-talets människosyn* visar hur 1600-talets fromhet inte kan förstås enbart som lära, utan som en praktik där känslor, dödsberedskap och andakt formas genom bilder, texter och rituella handlingar.²³ Andaktslitteraturen fungerade som ett sätt att öva tanken och kroppen: genom att upprepade gånger betrakta Kristi lidande och sätta in det egna livet i samma mönster kunde läsaren lära sig hur lidandet skulle förstås och bäras. Pictorius texter kan förstås som en del av samma meditativa kultur, där korsets teologi blir möjligt att ta till sig genom språk, känslor och kroppsliga övningar snarare än genom abstrakt dogmatik.

Nils Ekedahls och Annika Ströms studie *Vältalighetens dubbla ansikte* fördjupar samtidigt bilden av den retoriska kulturen i 1600-talets Sverige. Genom bröderna Hööks orationer i Uppsala 1654 visar Ekedahl hur vältaligheten uppfattades både som ett nödvändigt styrmedel i statens tjänst och som en potentiellt bedräglig maktteknik, där gränsen mellan

²² Anna Maria Forssberg, *Att hålla folket på gott humör: informationsspridning, krigspropaganda och mobilisering i Sverige 1655–1680*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 2005; Anna Maria Forssberg, *The story of war: church and propaganda in France and Sweden 1610–1710*. Lund: Nordic Academic Press, 2016; Jonas Nordin, *Ett fattigt men fritt folk: nationell och politisk självbild i Sverige från stormaktstid till slutet av Frihedstiden*. Stockholm Stehag, 2000; Villstrand 2009; Villstrand 2011.

²³ Ekedahl 2008, passim.

undervisning, disciplin och manipulation är skarp men skör. Denna ambivalens kring retorikens roll i politik och offentlighet är en viktig bakgrund också för tolkningen av Botvidis och Rothovius fältpredikningar, där samma retoriska verktyg används för att hålla samman en armé, forma lydnad – och ge tröst.²⁴

För att sammanfatta den tidigare forskningen som lyfts fram här ger den valda genreforskningen verktyg för att läsa disposition, motiv och affektiv funktion. De kyrkohistoriska och de tvärvetenskapliga verken ger perspektiv på språklig och institutionell praktik i ett tvåspråkigt rike. De tvärvetenskapliga studierna förklarar varför just Pictorius röst var funktionell i Riga/Dünamünde 1622.

Forskningslucka

Det finns en tydlig lucka i forskningshorisonten som bör diskuteras vidare. Studier av 1600-talets predikan i det svenska riket har i regel behandlat antingen det ena språket endast eller en rikshalva i taget. Systematiska analyser som behandlar riket som en sammanhållen politisk och kyrklig enhet fram till 1809 och som läser svensk- och finskspråkigt material jämsides är sällsynta. Särskilt märks avsaknaden av undersökningar av fältpredikan och andliga texter på finska inom stormaktstidens svenska militär, liksom analyser av hur sådan förkunnelse påverkade samhälle och trupp.

Den östra rikshalvan, inklusive den karelska delen, framträder i första hand i allmän kyrkohistorisk forskning. Homiletiska studier som följer hur stormaktsambitionernas krav och retorik nådde hela befolkningen, på båda språken och i olika lokala miljöer, är få. På finsk sida finns visserligen forskning om predikan i allmänhet i den östra rikshalvan och fältpredikan från och med 1918, men detta har i liten utsträckning förts bakåt till 1600-talet eller integrerats i ett riksperspektiv.²⁵

En möjlig förklaring till skevheten är de långsiktiga effekterna av 1800-talets nationalistiska tolkningsramar. I Sverige har minoritetsspråket finska haft svag närvaro i den historiska predikoforskningen, medan forskningen i Finland har ofta markerat ett avstånd både till Sverige och till Ryssland. Sammantaget har detta bidragit till att riket inte behandlats som en tvåspråkig helhet i homiletiska studier. Mot bakgrund av att den östra rikshalvan

²⁴ Nils Ekedahl och Annika Ström, red., *Vältalighetens dubbla ansikte: två svenska 1600-talsorationer om talekonstens politiska användning: text – kontext – intertext*. Huddinge: Södertörns högskola, 2023.

²⁵ Jouni Tilli, *Suomen pyhä sota*. Atena, 2020; Ilkka Huhta, red., *Sisällissota 1918 ja kirkko*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 212; Helsingfors: Suomen kirkkohistoriallinen seura, 2009; Niko Huttunen, *Raamatullinen sota. Raamatun käyttö ja vaikutus vuoden 1918 sisällissodan tulkinnoissa*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 216; Helsingfors: Suomen kirkkohistoriallinen seura, 2010.

proportionellt påverkades mer av stormaktens krigsföretag och att kyrkan var ett viktigt redskap för maktens röst in i samhället, framstår denna lucka som angelägen att fylla.

Teori

För att förstå hur tröstens röst tar form hos Pictorius används tre teoretiska perspektiv: vernakularisering, helig retorik och Luthers språkideologi. Studien utgår från att teologiskt innehåll inte kan skiljas från sin form och sin brukssituation. Förkunnelsens funktion bestäms av samspelet mellan vad som sägs, hur det sägs och i vilken situation. Dessa gör det möjligt att beskriva hur textens form, teologiska innehåll och praktiska funktion samverkar i en pastoral situation där trösten behöver få en röst som både kan förstås och användas.

Med tröstens röst avses här inte en känslomässig ton eller ett enskilt motiv, utan en strukturell och pastoral funktion i texten. Begreppet används analytiskt för att undersöka hur tröst artikuleras genom samspelet mellan teologiskt innehåll, retorisk form och brukssituation. En text kan innehålla tröstande formuleringar utan att tröst är dess bärande princip. För att tröst ska vara strukturell krävs att Guds handlande och evangeliets löfte inte fungerar som avslutande tillägg, utan utgör textens grundton och ordnande centrum. Detta är den teoretiska förutsättning som de tre följande perspektiven hjälper till att precisera.

Vernakularisering utgör den första utgångspunkten. Begreppet används här i den betydelse som följer av reformationens språkprincip, där modersmålet inte är ett uttryck för kulturell särart utan ett villkor för att nåden ska kunna tas emot. Tron föds ur det hörda ordet, och det hörda ordet måste vara begripligt.²⁶ Vernakularisering beskriver därför inte en nationell rörelse utan en teologisk. När den tillämpas i en militär miljö där tillgången till böcker är begränsad och läskunnigheten låg blir modersmålet ett praktiskt redskap. Formvalen i Pictorius psalmer, såsom korta satser, tydliga slutpunkter och återkommande bilder, kan i detta perspektiv förstås som ett svar på vernakulariseringens krav att språket ska gå att bära i rösten och i minnet. Tröstens röst blir därmed ett resultat av hur språket görs tillgängligt i en situation där männen saknar andra resurser för att skapa ordning och hågkomst.

Det andra teoretiska perspektivet hämtas från studier av så kallad helig retorik, där känslor och teologi inte betraktas som skilda områden utan som sammanhörande. Debora K. Shuger visar i *Sacred Rhetoric: The Christian Grand Style in the English Renaissance* att den kristna *grand style* vilar på en augustinsk syn på känslan som viljans och kärlekens

²⁶ Dennis Bielfeldt, "Luther on Language", *Lutheran quarterly* 16. 2002: 195–220, här s. 195–96.

erfarenhet.²⁷ Passionen står då inte i motsats till sanningen, utan blir ett medel till omvändelse och tröst. I detta ligger en tydlig beröringspunkt med Luthers korsfromhet, där meditationen över Kristi lidande inte bara undervisar utan även formar hjärtats förtröstan.

Shuger beskriver hur förkunnelsen verkar genom att undervisa, stödja och röra, och hur språket formar den affektiva hållning som behövs för att tron ska leva. Språkets rytm, upprepningar och tydliga kontraster fungerar där som medel för att göra det teologiska innehållet till en erfarenhet som kan bäras i kroppen.²⁸ Därmed blir affekten inte en estetisk utsvävning utan en bärare av sanning och ett medel för omvändelse och tröst. Detta synsätt är användbart för att beskriva hur Pictorius arbetar. Trösten bärs inte fram av argument, utan av återkommande rader där Gud handlar och människan får vila. De korta raderna, de återkommande motsatserna och psalmens fasta struktur gör att innehållet går att ta emot när omständigheterna inte ger utrymme för längre resonemang. Det är Pictorius psalmer detta blir tydligt: hur form och affekt samverkar för att forma tröstens röst.

Sett från svensk luthersk-ortodox horisont bekräftas detta av Nils Ekedahl, som menar att 1600-talets predikoretorik medvetet väcker och styr affekter, inte för deras egen skull, utan för att påverka viljan mot omvändelse och dygd. Affekten får en tydlig funktion inom en fromhetspraxis genom *oratio–meditatio–tentatio*, där åskådlighet och upprepning skapar en erfaren kunskap som kan bäras i kroppen och omsättas i liv.²⁹ Både Shuger och Ekedahl betonar affektens sannings- och viljeformande roll, men Ekedahl konkretiserar detta i luthersk predikopraxis och visar hur känslan underordnas det pastoralala målet.

Luthers språkideologi utgör det tredje perspektivet och knyter samman de två första. Enligt Luther är språket inte ett neutralt redskap utan själva formen för Guds verksamhet.³⁰ Det hörda ordet bär kraft därför att det talas, sjungs eller ropas och därmed verkar genom kroppen. Psalmsången är i denna mening en förkunnelseform, inte ett komplement. Det är därför viktigt att språket är enkelt, rytmiskt och tydligt. En psalm ska kunna sjungas av många samtidigt och den ska bära sin teologi i själva ljudgestalten. Detta förklarar varför Pictorius psalmer läggs upp på det sätt de gör och varför de undviker normerande tilltal. Deras uppgift

²⁷ Debora K. Shuger, *Sacred Rhetoric: The Christian Grand Style in the English Renaissance*. Princeton, N.J.: Princeton university press, 1988.

²⁸ Shuger 1988, s.90, 93, 109.

²⁹ Ekedahl 2008, s.157.

³⁰ Bielfeldt 2002, s.196.

är att ge uttryck för tron på Gud i en form som bär sig själv och som är tillräcklig även när predikan inte är möjlig. Luthers språkideologi gör det därför möjligt att förstå hur psalmens form är teologi, inte enbart stil.

De tre perspektiven fogas samman i den analytiska utgångspunkten för denna uppsats: *tröstens röst*. Trösten är inte bara ett tema i dessa texter, utan en språklig och pastoral funktion. Den framkommer i formen, i de rytmiska enheterna och i de återkommande antiteserna. Den märks i innehållet genom försäkringar om Guds hjälp och tröst som inte binds till krav eller förutsättningar. Den märks i funktionen genom att språket är gjort för att kunna bäras av en grupp människor som lever i en utsatt miljö. Tröstens röst uttrycks i denna mening inte genom argument eller hot, utan genom en språklig ordning som kan delas och som därmed skapar gemenskap, även när förutsättningarna för gemensamma handlingar är begränsade.

De tre teoretiska perspektiven ger därför en sammanhållen ram för analysen av Pictorius texter. Vernakulariseringen förklarar varför språket är utformat som det är. Helig retorik förklarar hur formen gör teologin affektiv. Luthers språkideologi förklarar hur allt detta blir en pastoral handling. Tillsammans gör dessa begrepp det möjligt att beskriva tröstens röst som en teologisk, språklig och kroppslig verklighet i en belägrad vardag.

Metod

Studien använder en historie-kritisk och komparativ metod för att undersöka två finskspråkiga småtryck från 1622: *IV Suloista ja lohdullista kijtos ja rucous weisu Jumalan cunniaksi (IV söta och tröstefulla tack- och bönvisor för Guds ära)* och *Ristist ja kiusauxest (Om korset och anfektning)*, skrivna av Carolus Olai Pictorius. Den historisk-kritiska metoden innebär att texterna tolkas i deras tillkomstmiljö, Riga/Dünamünde under belägringsåren 1621–1622 och förstås i relation till det sammanhang där de var avsedda att brukas.³¹ Fokus ligger på tillkomstsituation, kommunikationssyfte och funktion, det som W. Randolph Tate benämner *världen bakom texten*.³²

³¹ W. Randolph Tate, *Biblical Interpretation: An Integrated Approach*. Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2013, s.11–18, 89; John Tosh, *Historisk teori och metod*. övers. Gunnar Sandin; Lund: Studentlitteratur, 2011, s.142–44.

³² Tate 2013, s.11, 40.

För att fånga texternas teologiska innebörd kombineras den historisk-kritiska läsningen med en textteologisk tolkning.³³ Med det avses en tolkning som tar fasta på hur teologin kommer till uttryck i själva texten: vilka ord som återkommer, vilka bilder som används, hur bibelcitater vävs in och hur motsatser som sorg–glädje och synd–nåd samt hur lydnad och tröst ordnas. I stället för att lägga ett yttre dogmatiskt schema på materialet följs den inre strukturen: hur Gud, människan, korset, kyrkan, döden, hoppet och trösten gestaltas genom språk, rytm och upprepning. På så sätt blir det möjligt att urskilja tröstens röst i texterna. De behandlas som förkunnelse, inte bara som historiska dokument och läses som pastoralteologiska berättelser formade för att talas, sjungas och användas i bön.

Det historiekritiska angreppssättet blir relevant eftersom de två källorna representerar olika genrer.³⁴ *IV Suloista ja lohdullista* består av fyra psalmer vars form bygger på rytm, upprepning och antiteser som vinter–sommar och sorg–glädje. Texterna var avsedda för gemensam sång och kunde därmed fungera som ett redskap för minne och förkunnelse i fält. *Ristist ja kiusauxest* är en finskspråkig bearbetning av Petrus Johannis Gothus bok *Om korss och anfechtning*. Den innehåller bibelord, patristiska citat och moralisk undervisning och avslutas med en dikt som anknyter till den senmedeltida dödsdansens motivvärld. Kombinationen av systematisk teologisk förkunnelse och poetiska inslag gör texten användbar för att undersöka samspelet mellan lärd och folklig tradition.

Den komparativa metoden innebär här att Pictorius texter prövas mot ett svenskspråkigt jämförelsematerial utformat inom samma historiska kontext.³⁵ Som jämförelsematerial används samtida fältpredikningar hållna och utformade i anslutning till samma fälttåg och belägringssituation som Pictorius skrifter och som belyser hur psalm, bön och förmaning används i svensk fältförkunnelse. *Ristist ja kiusauxest* läses därutöver mot originalet, Petrus Johannis Gothus *Om korss och anfechtning*, för att klarlägga hur stoffet översätts, förkortas och omtolkas när det förs över till finska.

Valet av metod motiveras också genom jämförelse med alternativa angreppssätt. En diskursanalys kan vara lämplig för större textkorpusar och för att spåra långsiktiga språkbruk, men riskerar i detta fall att lägga nutida begrepp på ett litet och avgränsat material.³⁶ En kvantitativ innehållsanalys hade kunnat visa förekomsten av vissa begrepp, men inte förklara

³³ Tate 2013, s.3–4, 5–6, 89, 180–86.

³⁴ Tate 2013, s.89, 185–86.

³⁵ Tosh 2011, s.145–46, 164.

³⁶ Mats Börjesson, *Diskurser och konstruktioner: en sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur, 2003, 25–28.

deras funktion eller bruk i fältandakten.³⁷ En receptionsinriktad hermeneutisk metod kräver belägg för samtida läsning eller hörande, vilket saknas för detta material.³⁸ Den historiekritiska metoden gör det däremot möjligt att utgå från källornas egen form och deras sannolika funktion i sin samtid.

Den valda metoden möjliggör en analys som håller sig nära källorna och deras historiska sammanhang. Genom att kombinera textkritik, kontextanalys och jämförelse med samtidens predikotradition kan undersökningen uppmärksamma hur texterna kan ha varit avsedda att fungera i en fältsituation. På detta sätt blir det möjligt att förstå texterna utifrån sin egen tid och funktion, snarare än utifrån moderna begrepp.

Samtidigt finns det begränsningar. Tryckta andaktstexter återger sällan muntlig förkunnelse i sin ursprungliga form. De är ofta redigerade och teologiskt tillrättalagda före publicering och kan därför inte läsas som ordagranna återgivningar av predikningar i kyrka eller fält.³⁹ Materialet är dessutom begränsat: endast ett fåtal finskspråkiga tryck från denna tid har bevarats och det saknas uppgifter om hur spridda de var och i vilken utsträckning de faktiskt användes. Läskunnigheten bland soldater och allmoge var låg, vilket gör det osäkert hur många som kunde ta del av texterna genom egen läsning.⁴⁰

Analysen kan därför endast närma sig texternas tilltänkta funktion, inte deras faktiska användning. Detta innebär också att frågan om målgrupp måste behandlas med försiktighet. Även om texterna är skrivna i en militär kontext innebär det inte nödvändigtvis att de cirkulerade brett bland manskapet eller användes av soldaterna. Ett litet källmaterial innebär också att slutsatser inte kan generaliseras för hela fältförkunnelsen under stormaktstiden, men det ger möjlighet att kritiskt pröva de antaganden som tidigare forskning har gjort. Genom att öppet redovisa dessa begränsningar och väga dem mot metodens möjligheter uppnås en konsekvent och reflekterad tillämpning som kan ge en rimlig förståelse av källornas historiska betydelse.

³⁷ Mats Alvesson och Kaj Sköldberg, *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur, 2017, s.17–19.

³⁸ Alvesson och Sköldberg 2017, s.137.

³⁹ Brilioth 1945, s.190; Gudmundsson 2014a, s.31–32.

⁴⁰ Gudmundsson 2014a, s.94; Montgomery 2002, s.248–58; Jasmin Hämmäläinen, ”Saarnoja ja kansanvalistusta 400 vuoden takaa”, *Kotimaisten kielten keskus - Institutet för de inhemska språken*, 2025, [citerad 29 september 2025].: <https://kotus.fi/saarnoja-ja-kansanvalistusta-400-vuoden-takaa/>.

Översättningen

Både transkribering av källmaterialet och översättning till svenska har utförts av mig. De är medvetet källnära i både form och innehåll, vilket innebär att strukturen och formen i originalet har följts så långt som möjligt. De genomförda moderniseringarna har enbart syftat till att underlätta läsningen. Skälet till detta är att undvika att moderna associationer eller värderingar tillförs materialet.

Carolus Pictorius finskspråkiga texter har först transkriberats till modern finsk ortografi och därefter översatts till svenska. Transkriberingen har syftat till att underlätta läsbarheten, men har inte förändrat språkbruket. De ingrepp som har gjorts har enbart berört ortografen: skiljetecknet ”/” har ersatts med kommatecken, formerna ”*m̄*” och ”*n̄*” har normaliserats till ”mm” respektive ”nn”, bokstaven ”ß” har ersatts med ”ss” och ”w”, har där det är lämpligt återgetts som ”uu”. Versaler som stått i följd har reducerats till en inledande versal. Textens egenart har bevarats samtidigt som den blivit läsbar för en nutida läsare.

Finskan som språk har inte genomgått omfattande förändringar sedan 1600-talet utan har behållit en stark kontinuitet i strukturer och uttryckssätt.⁴¹ Därmed går det ofta att spåra ord och fraser från 1600-talet in i senare språkbruk, men genom lexikala jämförelser kan man undvika missförstånd och anakronistiska tolkningar.

Språket i Pictorius texter bär tydliga spår av Åbo-dialekten och andra västfinska drag, med inslag som även återfinns i Österbotten. Denna dialektala prägel bör inte uppfattas som ett hinder, utan som en del av källans egen röst, men samtidigt har dialektala uttryck inneburit en metodologisk utmaning. Vid tolkningen av enskilda ord har ordboken *Vanhan kirjasuomen sanakirja* använts, publicerad som en del av *Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja*.⁴² Denna resurs blev viktig eftersom den gör det möjligt att identifiera arkaiska ordformer och deras betydelsenysanser och -förändringar.

Transkriberings- och översättningsarbete har även en etisk dimension. Eftersom översättaren alltid väljer vilka betydelser som lyfts fram och vilka som tonas ned är transparens och ansvar avgörande i översättningspraktiker som påverkar förståelsen av

⁴¹ Pirkko Nuolijärvi, ”Suomen kieli on pysynyt taipuisana ja elinvoimaisena”, *Kotimaisten kielten keskus - Institutet för de inhemska språken*, 2006, [citerad 5 augusti 2025]. <https://kotus.fi/kolumni/suomen-kieli-on-pysynyt-taipuisana-ja-elinvoimaisena/>.

⁴² ”Vanhan kirjasuomen sanakirja”, *Kotimaisten kielten keskus - Institutet för de inhemska språken*. *Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja* 38., 2024, [citerad 5 augusti 2025]. urn: nbn:fi:kotus-201435.

historiska och religiösa texter.⁴³ I denna studie har jag därför valt att tydligt visa de översättningsbeslut som gjorts och att undvika att göra texten alltför smidig eller anpassad till dagens språkbruk. I stället har jag följt originalets uttryck nära, även när resultatet kan upplevas som tungt eller ålderdomligt för en modern läsare.

Alla översättningar presenteras tillsammans med originaltexten i fotnoter och hela materialet återges i bilagor. Detta ger läsaren möjlighet att kontrollera översättningarna och att själv följa textens språkliga och teologiska egenart.

Källmaterial

Källmaterialet till studien utgörs huvudsakligen av två finskspråkiga tryckta skrifter av fältprästen Carolus Olai Pictorius (†1649), utgivna i Riga/Dünamünde under år 1622.⁴⁴ Texterna representerar finskspråkig fromhetslitteratur avsedd för bruk i fält under den svenska arméns fälttåg mot Livland 1621–1622.

De undersökta primära källtexterna är för det första *IV Suloista ja lohdullista kijtos ja rucous weisu Jumalan cunniaksi* (Riga, januari 1622a)⁴⁵ en samling av fyra psalmer där rytm, antites och upprepning används för att förmedla tröst och förmaning. Psalmtexterna har troligen skrivits och fått sin musikaliska form under hösten och vintern 1621. För det andra *Ristist ja kiusauxest* (Riga, oktober 1622b).⁴⁶ En finskspråkig bearbetning av Petrus Gothus, *Om korss och anfechtning* (1588), en teologisk tolkning av lidande och prövning i krigets verklighet, försedd med en avslutande dikt som anknyter till den europeiska dödslitteraturen.

Dessa texter står i centrum för analysen. För att pröva deras tonläge, motiv och funktion används dessutom svenskspråkigt material som jämförelse och raster, utformat inom samma militära och konfessionella kontext. Syftet är inte att ställa svenska och finska texter mot varandra som två likvärdiga huvudfall, utan att låta de svenskspråkiga predikningarna fungera som bakgrund när Pictorius språk och motiv tolkas.

⁴³ Annabelle Lever och Andrei Poama, red., *The Routledge Handbook of Ethics and Public Policy*. London; New York: Routledge, 2020.

⁴⁴ Väänänen 2011.

⁴⁵ Carolus Olai Pictorius Aboensis, "IV Suloista ja lohdullista kijtos ja rucous weisu Jumalan cunniaksi ja Suomalaisten hyväxi kääty ja lauletta tehty Dynminnin Linnas [...] Anno 1622 25 Ian." Riga, 1622a.

⁴⁶ Carolus Olai Pictorius Aboensis, *Ristist ja kiusauxest. P Isäisen ja Martyritten oppi ja neuwo [...] Ja nyt Suomexi ulos tulkittu Riigan Caupungis. [...] Anno 1622 4. octob.* Riga: Nicolaus Mollinucib, 1622b.

Som jämförelsematerial används två samtida källor, skrivna i Riga under samma fälttåg. Den första är Johannes Botvidis *Tree Predikningar håldne uthi Häärfärden ååt Lijfland [...] Anno 1621* (Stockholm 1627).⁴⁷ Botvidi (1575–1635) tjänstgjorde som Gustav II Adolfs hovpredikant och preses i fältkonsistoriet under Livlandsfälttåget.⁴⁸ Den första predikan i denna samling hölls före anfallet mot Riga i augusti 1621, den andra efter segern den 16 september, och den tredje inför slaget mot Anneborg den 10 oktober samma år.

Det andra jämförelsematerialet är Herman Samsons *Öffwerheetenes ähre-smycke. Een christeligh hyldningz predikan [...]* (Riga 1621).⁴⁹ Samson (1579–1643) var präst och superintendent i Riga.⁵⁰ I denna studie används den svenska översättningen av Jonas Birgeri Rothovius (1572–1626), superintendent i Kalmar.

Slutligen ingår Petrus Johannis Gothus (1536–1616), *Om korss och anfechtning. The helige fädhers och martyrs vnderwijsning [...]* (Stockholm 1588)⁵¹ som ett särskilt jämförelsematerial till *Ristist ja kiusauxest*. Gothus text fungerar här inte som en tredje huvudkälla, utan som Pictorius svenska förlaga. Genom att läsa de två versionerna sida vid sida går det att urskilja vad som översätts ordagrant, vad som förkortas eller utelämnas och vad Pictorius tillför när han omformar korsfromheten till finska och till en militär kontext.

De utvalda skrifterna representerar en samling prediko- och andaktstexter från en begränsad tidsperiod, präglad av krig och belägring. Det är viktigt att notera att tryckta predikningar och böner ofta publicerades en tid efter att de uppges ha hållits muntligt.⁵² Det går därför inte att verifiera att de förkunnades i exakt samma form som de bevarats i de tryckta versionerna. Detta innebär att materialet måste läsas med medvetenhet om möjliga redaktionella ingrepp och stilistiska försköningar.

Genom att kritiskt granska texterna i relation till deras tillkomstmiljö kan de ändå användas för att analysera vilken funktion de hade i samtiden. Trots dessa begränsningar ger materialet en trovärdig bild av innehåll och funktion under den aktuella perioden. De finskspråkiga källorna och de svenskspråkiga kontrasterande källorna speglar tillsammans en bredare geografisk och språklig mångfald inom det svenska riket. I analysen används de för

⁴⁷ Johannes Botvidi 1622, *Tree Predikningar Håldne Uthi Häärfärden ååt Lijfland. Anno 1621. Riga, 1621*. Stockholm, 1627.

⁴⁸ Hans Gilllingstam, ”Johan. Johannes) Botvidi”, *Svenskt biografiskt lexikon. band 20.*, Stockholm, 1975.

⁴⁹ Herman Samson, *Öffwerheetenes ähre-smycke. Thet är: Een christeligh hyldningz predikan [...] vthi Rijgha stad 1621*. övers. Iona (Jonas Bergeri) Rothovius; Stockholm, 1622.

⁵⁰ *Svenska män och kvinnor: biografisk uppslagsbok*. Stockholm: Albert Bonniers förlag, 1949, s.485

⁵¹ Petrus Johannis Gothus, *Om korss och anfechtning, the helige fädhers och martyrs vnderwijsning: [...] aff Petro Iohannis Gotho. Anno 1588*. Stockholm, 1588.

⁵² Brilioth 1945, s.190.

att följa hur tröst och nåd formuleras i Pictorius texter, hur krig och lidande tolkas teologiskt samt hur språkvalet påverkar innehållet, form och funktion i fältförkunnelsen. Därmed knyts källmaterialet direkt till uppsatsens frågeställningar och till den historisk-kritiska och komparativa analys som de kommande avsnitten i dispositionsdelen bygger på.

Uppsatsens disposition

Analysen utgår från hur tröst, språk och teologi samverkar i den finskspråkiga fromhetslitteratur som växte fram under Livlandsfälttåget 1621–1622. Den omfattar fyra delar som gemensamt undersöker Pictorius texter och deras historiska och andliga sammanhang.

I den första delen behandlas språket som pastoral förutsättning. Här analyseras Pictorius användning av finska i en tvåspråkig militärmiljö och hur vernakulariseringen formar förkunnelsens ton och tillgänglighet. Pictorius texter läses här som ett exempel på hur språket förstås som en del av tröstens funktion.

I den andra delen, ”Psalmens tröst i belägringstid”, analyseras psalmerna i *IV Suloista ja lohduhullista*. Analysen fokuserar på hur rytm, upprepning och antites skapar ordning i känslor av oro och förlust. Psalmerna tolkas som ett pastoralt redskap och sätts i relation till den verklighet som omgav de finskspråkiga soldaterna under våren 1622. Kapitlet avslutas med att studera relationen mellan *IV Suloista ja lohduhullista* och *Ristist ja kiusauxest* som en utveckling under 1622 från psalmens tröst till ett mer fördjupat språk för lidande, anfäktelse och kors.

I den tredje delen, ”Korsets och tröstens språk”, undersöks *Ristist ja kiusauxest* som teologisk och retorisk bearbetning av Petrus Johannis Gothus *Om korss och anfechtning*. Analysen utgår från den lutherska korsfromhetens tanke om lidandet som en väg till tro och förtröstan och prövar hur denna teologi får språk och form i fältprästens vardag. Pictorius omvandlar Gothus text till en förkunnelse för soldater i prövningens stund, där trösten uttrycks som tålamod, uthållighet och hopp. Texten läses mot bakgrund av den lutherska ortodoxins tröstteologi och den barocka retorikens stilideal, där känsla och lära samverkar i en affektiv förkunnelse om korset som livets mening och trofasthetens prövning.

Den fjärde och avslutande delen prövar hur Pictorius finskspråkiga förkunnelse förhåller sig till de samtida svenska fältpredikningarna. Här undersöks skillnader och likheter i ton, motiv och teologisk betoning. Syftet är att pröva tidigare forsknings antaganden om fältförkunnelsens karaktär och att visa hur den finska förkunnelsen kan ha uttryckt en annan andlig erfarenhet än den svenska.

Analysen avslutas med en diskussion som sammanfattar resultaten av de fem delarna. Genom den prövas tidigare forskning av stormaktstidens fältförkunnelse som lagisk och disciplinär och i stället lyfts en alternativ förståelse fram där trösten och den affektiva dimensionen står i centrum. Studien knyter även an till teoretiska perspektiv på språk, gemenskap och känslor. Tillsammans möjliggör analysens delar en läsning av Pictorius texter som självständiga uttryck för den andliga erfarenheten i fält och som del i den lutherska kulturen i det svensk-finska riket.

2 Tillkomstmiljön och språkliga förutsättningar

Historien är alltid en tolkning av spår, minnen och texter, inte en direkt återgivning av det förflutna.⁵³ För att analysera Carolus Pictorius texter krävs därför en historisk bakgrund som gör det möjligt att förstå dem i sin samtida kontext. Denna analys blir därmed en tolkning av det material som bevarats och de frågor som ställs i vår egen tid, snarare än en återgivning av givna fakta.

Under det tidiga 1600-talet pågick en långvarig maktkamp mellan Sverige och Polen-Litauen. Konflikten hade sin grund i rivaliteten mellan två grenar av Vasaätten: Sigismund III Vasa och Gustav II Adolf.⁵⁴ Tronfrågan var dock bara den yttre orsaken. I grunden handlade kriget om kontrollen över de baltiska provinserna och handeln på Östersjön.⁵⁵ Sverige strävade efter att säkra kusten från Bottenviken till Livland och därigenom behärska de viktigaste handelslederna. Om den svenska kronan kunde få kontroll över Riga blev vägen öppen in i Livland och till viktiga handelsådror i Daugavaregionen.⁵⁶ En stor armé samlades genom utskrivningar i hela riket, inte minst i Finland, för att försöka inta staden.

Sensommaren 1621 seglade Gustav II Adolfs armé upp mot Riga. Efter en månads hårda strider kapitulerade staden den 16 september 1621 och Sverige säkrade därmed sitt första stora fäste i Baltikum.⁵⁷ För att säkra försörjningen hölls fästena vid Daugava, däribland Dünamünde, bemannade när armén fördelades i vinterkvarter. Finländaren Jesper Mattson Cruus utsågs till guvernör i Riga. Han förfogade över drygt fyra tusen soldater, till största delen finländare, som garnison och skyddsstyrka.⁵⁸ Men situationen var fortsatt osäker. Kort efter segern slog fältsjukan hårt mot trupperna. De polsk-litauiska försöken att återta städer och fästen ledde till ett utdraget garnisonskrig där mindre sammanstötningar och försök att säkra förnödenheter dominerade, snarare än öppna fältslag.⁵⁹

⁵³ Mark P. Donnelly och Claire Norton, *Doing History*. London New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2021.

⁵⁴ Villstrand 2011, s.92–93.

⁵⁵ Villstrand 2009, s.154; Villstrand 2011, s.91–95; Nils Erik Villstrand, ”Bättre än prognosen. Året 1617 som val mellan alternativ med konsekvenser”, i *Öppet fall: Finlands historia som möjligheter och alternativ 1417–2017*. red. Petri Karonen och Nils Erik Villstrand; Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland, 2017, 103–36, här s.120–22.

⁵⁶ Balcerek 2020, s.1.

⁵⁷ Frost 2005, s.103; Villstrand 2011, s.94.

⁵⁸ Alf Åberg, ”Jesper Mattson Cruus”, *Svenskt biografiskt lexikon. Band 21.*, 1975, urn:sbl:11802.

⁵⁹ Balcerek 2020, s.5.

Vinterhalvåret i Livland blev därför exceptionellt svårt: sjukdomarna spreds och bristen på föda och beklädnad gjorde läget ännu värre. Av de omkring 14 000 utskrivna som kungen hade fört med sig stupade eller avled mer än hälften. Vintern 1621–1622 präglades garnisonslivet av brist på proviant, köld och farsoter. När våren kom återstod endast omkring 5 000 man i tjänst i hela Livland.⁶⁰ Samtidigt fortsatte striderna längs Daugava under 1622. Den svenska belägringsarmén kring Riga levde under ständigt hot, inte bara av fienden utan av den egna kroppens förfall. Förlusterna berodde inte främst på strider, utan på svält, köld och sjukdom.

Det är i denna miljö som Carolus Olai Pictorius publicerar två finskspråkiga skrifter i Riga 1622: *IV suloista ja lohdullista* (IV söta och tröstefulla tack- och bönsånger) och *Ristist ja kiusauxest* (en bearbetning/översättning av Petrus Gothus svenska tröstskrift *Om korss och anfechtning*). I en sådan kontext framstår dessa som funktionella brukstexter för lägerandakt och själavård, en militär vardag där kyrklig tröst och disciplin skulle hålla ihop ett militärt kollektiv i en erövrade stad.

Luthersk språkideologi, psalmsång och själavård

Reformationens språkidé grundades i Luthers övertygelse att tron föds ur Ordet, och att Ordet måste klinga på ett språk som hörs och förstås.⁶¹ All teologi förutsätter ett språk. Språket är inte sekundärt, det är själva formen för Guds uppenbarelse.⁶² Det var inte en kulturell eller nationell ståndpunkt, utan ett teologiskt behov: språket var medlet genom vilket Gud verkade i människans inre. Denna syn genomsyrade hela den lutherska kyrkans ordning och gjorde folkspråket till ett sakramentalt verktyg snarare än en identitetsmarkör.

Den lutherska språkideologins betydelse i Finland var att översättningsarbetet inte bara förändrade det religiösa språket utan även bidrog till en gradvis omfördelning av makten i samhället överlag, från endast svensktalande elit till finsktalande medborgare.⁶³ Nu behövde församlingen inte längre lyssna till Guds ord på svenska, ett språk som bara en liten del av

⁶⁰ Åberg 1977.

⁶¹ Bielfeldt 2002, s.195–97; Ernst R. Wendland, *Luther's Insights on Language in Relation to Translation, Mission, and Leadership Training*. Wisconsin; World Seminary Conference, 2006, s.2.

⁶² Robert Kolb, Irene Dingel, och Lubomir Batka, *The Oxford Handbook of Martin Luther's Theology*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s.144.

⁶³ Nordin 2000, s.286–87; Kaius Sinnemäki m.fl., red., *On the Legacy of Lutheranism in Finland: Societal Perspectives*. Helsinki: Finnish Literature Society / SKS, 2019, s.26; Villstrand 2009, s.75.

befolkningen i Finland förstod, utan kunde tala, sjunga och höra det på sitt eget språk, finska.⁶⁴

Luther betonade att det inte var prästen själv som förmedlade Guds nåd, utan att det uttalade Ordet bar kraften.⁶⁵ Detta ledde till två saker samtidigt: språket blev mer demokratiskt, eftersom alla fick ta del av det, men också mer enhetligt och reglerat, eftersom det behövdes en gemensam standard för att kunna förstå och sprida det.⁶⁶

I denna kontext fick psalmen en särställning. I den lutherska kyrkans vardag blev sången inte ett komplement till förkunnelsen, utan en förkunnelseform i sig. Psalmen förenade katekes, tröst, lärdom och känsla. Genom och i psalmsången kunde teologin både memoreras och delas.⁶⁷ I strukturer uppbyggda av rytm, upprepning och kontraster – mellan synd och nåd, oro och vila – gestaltades en gemensam erfarenhet av tron. Sången höll samman församlingen, inte bara i kyrkorummet utan även i hemmen, och skapade en ljudlig gemenskap.⁶⁸

När denna sångtradition fördes in i militära miljöer under 1600-talets fälttåg förändrades dess funktion, men inte dess kärna. Där gudstjänstens form kunde reduceras till några få moment – psalm, bön, välsignelse – blev sången en handling i sig själv.⁶⁹ Psalmsången fungerade som gemensam andakt och som en tröst som kunde utföras individuellt även i frånvaro av både präst och bok.⁷⁰ I en krigssituation där predikan och liturgi ofta inte var möjliga kunde sången att ta över både form och funktion.⁷¹ Detta låg helt i linje med den lutherska uppfattningen att den som läser eller sjunger Guds ord också predikar.⁷²

I denna typ av bruk blir språkideologin pastoral. Det teologiska idealet att trösten måste ges på ett språk som hjärtat förstår omsätts i liturgisk praktik. Sången, när den ljuder på modersmålet, blir en kroppslig rörelse: ett andligt svar i ljud.⁷³ Den finska psalmen i soldatlägret var inte främst en kulturell yttring, utan ett medel för nåd. Den bär det uttalade

⁶⁴ Sinnemäki m.fl. 2019, s.50.

⁶⁵ Bielfeldt 2002, s.195.

⁶⁶ Möller 2019, s.17; Sinnemäki m.fl. 2019, s.51.

⁶⁷ Selander 2025, s.118.

⁶⁸ Harald Göransson, *Koralpsalmboken 1697: studier i svensk koralhistoria = [The 1697 Hymn Book]: [studies in Swedish chorale history]*. Hedemora: Gidlund, 1992, s.188.

⁶⁹ Gudmundsson 2014, s.85–86.

⁷⁰ Sinnemäki m.fl. 2019, s.77–78.

⁷¹ Gudmundsson 2014, s.86, 88, 93.

⁷² Ella Viitaniemi, red., *Kirkko, papisto ja yhteiskunta 1600–1800*. SKS Finnish Literature Society, 2023, s.191, [citerad 17 november 2025]. <https://oa.finlit.fi/site/books/e/10.21435/ht.289/>.

⁷³ Sinnemäki m.fl. 2019, s.25.

Ordet genom gemensam röst, och visar hur språket i luthersk tradition inte skiljs från kroppen, utan verkar genom den.

Det är i detta sammanhang Pictorius fyra finska psalmer från 1622 ska förstås. Samlingen *IV suloista ja lohdullista* är inte tillkommen som poetisk ambition, utan som liturgiskt redskap.⁷⁴ Sångerna är formade för gemensam sång, repetition och muntlig förmedling, och de rör sig genomgående i den trösteparadox som utgör en kärnstruktur i luthersk själavård: sorgen föregår glädjen och Gud ser till att det blir så. Denna struktur blir särskilt tydlig i den första psalmen, där det genomgående temat – *suru ilon edellä käypi (sorgen går före glädjen)* – svarar direkt mot den reformatoriska förståelsen av trons rörelse genom korset, in i glädjen.

Det är inte läraren som talar, utan rörelsen själv som sjungs. Det är i den kroppsliga upprepningen, i rytmen och bönen, som trösten blir tillgänglig. Psalmerna talar inte om tröst, den bär tröst. Det sjungna ordet blir därmed inte bara ett uttryck för språkideologin, utan dess fulla praktik.

Pictorius texter var därför inte en identitetspolitisk markering, utan ett sakramentalt ställningstagande. Tröstens röst måste höras, förstås och bevaras. I förordet till *Ristist ja kiusauxest* motiverar han sitt språkval med att de soldater han vänder sig till ”icke förstå svenska”, inte därför att de är finska, utan för att nåden annars inte når fram. Det är inte ett språkval som tjänar nationen, utan själavården. Och i detta ligger kärnan i den lutherska språkideologin: det förkroppsligade Ordet förmedlat i rösten är en handling, inte en symbol.⁷⁵

Att vara finsk under 1600-talet var i första hand en religiös och språklig identitet inom det svenska riket, fullt förenlig med att vara svensk undersåte.⁷⁶ Finska var ett av rikets språk, och användes i kyrkliga och pastorala sammanhang, även om svenska dominerade i förvaltningen och maktens institutioner.⁷⁷ Begreppet ”svensk” syftade länge främst på lojalitet till kronan snarare än på en etnisk eller nationell identitet. Samtidigt kunde språk och lokala traditioner fungera som kulturella markörer som gjorde att människor i rikets östra delar ibland framhävde sin språkliga tillhörighet i vissa sammanhang.⁷⁸ Den territoriella eller

⁷⁴ Möller 2019, s.21.

⁷⁵ Möller 2019, s.17–22.

⁷⁶ Marko Lamberg, *Perceptions of Finns and Ethnic Boundaries in Sweden during the Middle Ages and the Early Modern Era*, red. Bernd Henningsen, Thorsten Nybom, och Reinhold Wulff. Berlin: Nord Europa Forum, 2004): 3–23, här s. 7, 11; Veikko Anttonen, ”The impact of the Reformation on the formation of mentality and the moral landscape in the Nordic countries”, *Temenos* 54/1. 2018. 29–45, här 31–32, 37.

⁷⁷ Laasonen 2000; Montgomery 2002, s.220; Nordin 2000, s.285–95, 301.

⁷⁸ Lamberg 2004, s.13.

nationella identifikation som i dag projiceras bakåt i tiden saknar stöd i det tidigmoderna källmaterialet. Nationalism som en idé växer fram först i modern tid, när språk, folk och territorium binds samman i nya politiska berättelser.⁷⁹

Pictorius bekräftar snarare den svenska riksgemenskapen än någon etnisk säridentitet. I dedikationen till *Ristist ja kiusauxest* hyllar han Gustav II Adolf som rättfärdig kung och trons försvarare.⁸⁰ Hans språkval uttrycker inte kulturell särart, utan pastoralt ansvar. Att skriva på finska kan därför ses som ett både praktiskt och teologiskt motiverat val, eftersom trösten då kunde nå läsarna på ett språk de själva förstod. Det var inte nationen, utan tron, som förenade rikets språkliga grupper. Den konfessionella enheten utgjorde det gemensamma rastret i ett rike med två riksspråk och flera kulturer. Pictorius psalmer är en del av detta: där språket blev ett medel, inte en gräns.

Från Agricola till Pictorius

Det finska skriftspråket växte fram ur reformationens krav på begriplig förkunnelse.⁸¹

När Micael Agricola under 1540- och 1550-talen översatte Nya testamentet och delar av Gamla testamentet, skapade han ett språkverktyg snarare än en litterär tradition.

Hans mål var att förse präster och menigheter med ett språk som kunde bära predikan, bön och katekes.⁸²

De svenska församlingarna i Finland kunde redan använda bibelöversättningar och Olaus Petris kyrkliga texter på svenska. För de finskspråkiga fanns däremot inget liknande material. Översättningarna till finska var därför en praktisk åtgärd, grundad i behovet att nå de delar av befolkningen som annars skulle stå utanför förkunnelsen.⁸³ Texterna var enkla, tydliga och byggda för att läsas högt i gudstjänst eller undervisning. Skriftspråkets framväxt var därför inte ett uttryck för kulturell eller nationell självständighet, utan en pastoral åtgärd att göra trons innehåll tillgängligt för dem som annars skulle stå utanför.

⁷⁹ Anthony D. Smith, *National Identity*. Penguin politics and current affairs; London: Penguin, 1991); Benedict Anderson, *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. Rev. ed.; London; New York: Verso, 2006, se kap 2–3; Nordin 2000, s.18–24, 442–54.

⁸⁰ Pictorius 1622b, 13–16.

⁸¹ Bielfeldt 2002, s.195; Simo Heininen och Nike Parland, *Mikael Agricola: hans liv och verk*. Skellefteå: Artos & Norma Bokförlag, 2017, 176, 248.

⁸² Heininen och Parland 2017, s.164.

⁸³ Heininen och Parland 2017, s.30–31.

Agricola hade inte hunnit slutföra sin bibelöversättning före sin död 1557 och de texter som fanns i tryck räckte inte för att täcka kyrkans hela behov. Först mot slutet av 1500-talet återupptogs utgivningen av nya texter på finska. Jacobus Petri Finno, rektor i Åbo, gav ut både katekes, bönbok och psalmbok och blev därmed den som förde Agricolas arbete vidare.⁸⁴ Eftersom Finland ännu saknade eget tryckeri trycktes böckerna i Stockholm och på kontinenten.⁸⁵

Under Ericus Ericis (Sorolainen) tid som biskop i Åbo (1583–1625) utvecklades en finskspråkig förkunnelsepraxis där teologiskt innehåll och språklig form hängde nära samman.⁸⁶ Hans *Postilla* (del I 1621, del II 1625) är den första fullständiga finska predikosamlingen, som även innehåller både dogmatiskt stoff och teologiska riktlinjer.⁸⁷ Ericus Ericis postilla visar vilket omfattande textarbete som krävdes när predikanter saknade en färdig finskspråkig bibeltext att utgå ifrån. I postillan sammanställer Erici ett stort material från tyska och latinska källor, bearbetar stoffet språkligt och lägger till egna resonemang.⁸⁸ Predikningarna blev därmed en av de första platser där bibeltext och läroutläggning fick finsk form. Ericis arbete med den finska bibelöversättningen visar att projektet var omfattande men inte kom i tryck. Prästerskapets begäran om ett tryckeri i Åbo 1617 tyder på att arbetet hade nått en nivå där man önskade publikation.

Ericus Erici återger kyrkofäder som Augustinus, Chrysostomos och Ambrosius i översättning och förklarar dem för en publik som inte förväntades ha någon teologisk skolning.⁸⁹ Han skriver medvetet pedagogiskt, med vardagsnära bilder som ofta hämtades från naturen och med en syntax anpassad till högläsning.⁹⁰

Ungefär ett år efter att första delen av *Postillan* tryckts (maj 1621), publiceras Carolus Olai Pictorius skrifter; *IV suloista ja lohduilla* samt *Ristist ja kiusauxest* i Riga. Även om det inte finns några källor eller bevarade dokument som fastslår en direkt relation mellan Ericus Erici och Pictorius, finns flera indicier som gör ett samband sannolikt.

⁸⁴ "Litteraturen i Finland från Paul Juusten till tiden för grundandet av det första inhemska tryckeriet", i *Boken i Finland: utställning i Nationalmuseet i anledning av bokens jubileumsår 25.8.-31.12.1988*. Helsingfors: Helsingfors universitetsbibliotek, 1988, 83–92, här 84.

⁸⁵ "Litteraturen i Finland från Paul Juusten till tiden för grundandet av det första inhemska tryckeriet", 86.

⁸⁶ Eric Anthoni, "Ericus Erici", *Svenskt biografiskt lexikon. Band 14*. Stockholm, 1953; Erkki Kouri, "Ericus Erici", *Biografiskt lexikon för Finland 1. Svenska tiden*, Helsingfors 2014

⁸⁷ Ericus Ericus, "Postilla, eli Vlgostoimitus, [...] I Osa. Adwenti Sunnuntaista nijn Pyhän Colminasuiden Sunnuntain asti." Åbo, Stockholm, 1621.

⁸⁸ Knuuttila 2010, s.155–56.

⁸⁹ Knuuttila 2010, s.157.

⁹⁰ Knuuttila 2010, s.166.

Pictorius var bördig från Åbo och levde medan Ericus Eriki ännu var biskop. Samtida rättshandlingar från Åbo tingsrätt bekräftar Pictorius koppling till staden.⁹¹ Handlingarna visar att han tillsammans med sina syskon krävde ut arvet efter fadern, ett hus i stadens utkant nära domkyrkan, där Eriki höll sina predikningar. Pictorius födelseår är okänt, men hans verksamhet kan följas från 1620-talet till 1640-talet, då han är omnämnd i Själö hospitals räkenskaper.⁹²

Pictorius språkbruk, hans ämnesval och val av källor tyder på att han kan ha känt till Ericis arbeten, möjligen hade hört honom predika och att han själv fortsatte denna form av teologisk kommunikation under fälttåget som präst. Den språkliga stil med folkliga talesätt som finns i Ericis Postilla del I återkommer i Pictorius texter. Den rytmiska, syntaktiskt tydliga prosan följer samma liturgiska och retoriska mönster, liksom det teologiska innehållets struktur, med dess växling mellan förmaning, tröst och bekännelse. Både Eriki och Pictorius förankrar sin förkunnelse starkt i Skriften samtidigt som de använder kyrkofäderna som teologisk auktoritet.

I de svenskspråkiga predikningarna av Samson och Botvidi är Bibeln på svenska redan given som självklar grund. Kyrkofäder förekommer, men oftast genom korta latinska citat med svensk parafra, riktade till en kunglig och utbildad publik.⁹³

Samtidigt verkar Eriki och Pictorius under helt andra språkliga villkor än deras svenskspråkiga kollegor. Det finns inte någon fullständig bibelöversättning till finska och i stort sett inget etablerat finskspråkigt teologiskt material att bygga vidare på.⁹⁴ I de finska texterna måste därför både bibliskt och patristiskt stoff översättas och omformas in i finskan, vilket gör Ericus Eriki och Pictorius skrifter till källor från en tid när det finska teologiska språket håller på att etableras.

Det innebär att den finskspråkiga förkunnelsen inte bara vilar på Bibeln, utan också blir den grund där en större del av den gemensamma kyrkliga traditionen för första gången får en röst på finska. När Eriki i sina förord betonar att Guds ord måste ljuda på ett språk som folket förstår för att förmana, undervisa och trösta,⁹⁵ svarar Pictorius med sitt uttalade mål att nå

⁹¹ Väänänen, ”Carolus Olai Pictorius”.

⁹² Väänänen 2011.

⁹³ Se t. ex Samson 1621, s.Aiij; Botvidi 1621, s.F, G ij

⁹⁴ Heininen och Parland 2017, s.163–65, 227; Knuutila 2010, s.148–54; Villstrand 2009, s.220–21.

⁹⁵ Ericus 1621: Fi” Ja erinomaisest on Jumala ylösherättänyt monda, iotca suuren ahkeruden cansa owat Kirjoittanet ia tehnet ulgostoimituxet nijnen ewangeliumitten päälle iotca ymbäri aiastaian saarnatan Jumalan Seuracunnisa, eij yhdellä, mutta monella kielellä, senpäälle, että izecukin maacunda taidaisi omalla kielelläns nijtä lukia ja ymmärtä.” *SV: Och i synnerhet har Gud uppväckt många som med stor flit har skrivit och utarbetat*

dem som ”icke förstå svenska”.⁹⁶ Här handlar vernakulariseringen inte om nationell identitet, utan om själavård: modersmålet blir det praktiska villkoret för att nåden över huvud taget ska kunna tas emot.

Pictorius översättningsarbete i lutherskt ljus

Pictorius texter kan läsas som ett praktiskt svar på den lutherska språkprincipen.⁹⁷ I *Ristist ja kiusauxest* och psalmsamlingen *IV suloista ja lohduullista* omsätts tanken att tron föds ur det hörda Ordet på folkspråk till konkret förkunnelse för finskspråkiga soldater. Som fältpräst hade han dessutom ansvar både för ordning och gudstjänstliv i lägret och ingick i soldaternas vardag snarare än bara i högtidliga sammanhang.⁹⁸

Vernakulariseringen är dubbel. Pictorius översätter till finska, men han omformar samtidigt texttypen. Det material han bearbetar: bibelord, patristiska citat, moralisk förmaning, måste få en form som kan sägas, sjungas, memoreras och användas gemensamt. Prosan i *IV suloista ja lohduullista* och versen i psalmerna byggs därför av korta satser, rytmisk kedja och antiteser: ”suru ilon edell käypi”,⁹⁹ ”Apus cans meitä wielä Warjel wihamielä, Jumal sun piinas kääändä, ja ilox jällens wääändä”.¹⁰⁰ Dessa formuleringar är lätta att upprepa i gemensam sång och fungerar som minnesramar i en muntlig miljö där många inte har böcker och läskunnigheten är låg.

Här möts översättning och luthersk psalmpraktik. I den kyrkliga vardagen är psalmen inte ett bihang till predikan utan en egen förkunnelseform.¹⁰¹ I fält, där gudstjänsten ofta krymper till psalm, bön och välsignelse, blir sången det moment som bär mest. Den kräver ingen bok, bara en röst. När soldaterna sjunger Pictorius finska texter förverkligas språkideologin i kroppslig form: modersmålet blir ljud, rytm och kollektiv handling. Trösten förmedlas inte bara i innehållet, utan i det faktum att orden uttalas samtidigt av många.

förklaringar över de evangelier som hela tiden predikas i Guds församlingar, inte på ett utan på många språk, för att varje landskap skall kunna läsa och förstå dem på sitt eget språk.”

⁹⁶ Pictorius 1622b, s.A vj.

⁹⁷ Bielfeldt 2002, s.195–96; Möller 2019, s.17; Raisa Maria Toivo, ”Reformaatio”, i *Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia* 242. red. Ilkka Huhta och Juha Meriläinen; Helsingfors: Suomen kirkkohistoriallinen seura, 2021, 15–31, här s. 20.

⁹⁸ Gudmundsson 2014a, s.55–57.

⁹⁹ Pictorius 1622a, Psalm 1, v 1: Sv. *Sorgen går före glädjen.*

¹⁰⁰ Pictorius 1622a, Psalm 1, v 9 : Sv. *Gud för bort din pina och gör den åter till glädje.*

¹⁰¹ Möller 2019, s.83–85.

Översättningsarbetet blir tydligt när Pictorius text jämförs med Petrus Gothus' *Om korss och anfechtning*. Gothus bygger sin framställning kring en sammanhängande argumentation med längre bibelcitater och tydligt markerade led. I den finska versionen löses denna struktur upp till en följd av korta förmaningar, löften och böneliknande satser. Logiken bärs inte av dispositionen utan av upprepning och variation kring några bärande motiv: korset, prövningen, Guds tuktan och den slutliga trösten. Samtidigt vidgar han det patristiska underlaget, för in fler kyrkofäder från både östlig och västlig tradition. Namnen fungerar främst som tecken på att den finska texten står i linje med kyrkans samlade tradition, trots att språket är enkelt.

Skillnaden blir särskilt tydlig i de uttryckligt finska formuleringar som saknas hos den svenske föregångaren. I *Ristist ja kiusauxest* använder Pictorius bastun och tvagning som en referenspunkt som läsaren omedelbart känner igen. Han skriver att både överheten och undersåtar kan behöva att ”bada i den kalla bastun” och att ”bli tvagna med den hårda och stränga ekluten”, vilket gör talet om prövning och tuktan kroppsligt och konkret.¹⁰² Den finske soldaten förstod detta som en liknelse för andlig kyla och för Guds tuktan.

Ännu tydligare blir detta i passagen där Pictorius följer Gothus nära. I båda texterna uppmanas läsaren att vara ”på vår vakt mot falska och skadliga tankar” och att inte säga att djävulen ligger bakom prövningen. Där Gothus talar om badet, ändrar Pictorius detta till bastu.¹⁰³ Argumentationen är oförändrad: människan skall inte tillskriva djävulen självständig makt, utan förstå att prövningen sker under Guds tillåtelse. Skillnaden ligger inte i någon teologisk omtolkning, utan i den kulturella markeringen. Pictorius ersätter Gothus generella ”bad” medvetet med den specifikt finska referensen ”bastu”.

Bastun har i finsk tradition en viktig plats. Forskningen beskriver den som ett ritualiserat och normativt laddat rum, knutet till livets gränssituationer: födelse, hälsa, sjukdom, vård, rening och död.¹⁰⁴ I detta har just den kalla, oanvända bastun en särskild laddning. Den var en marginalplats, en ”icke-plats”, där sådant som stod utanför det ordnade livet kunde samlas: lik som väntade på jordfästning, våldshandlingar och avrättningar under

¹⁰² Pictorius 1622b, s.A iiiij–A v. ”cansa kylpe sen kylmän saunan” / ”Pestyxi sen carkian ia tuiman tammissen lipen cansa”

¹⁰³ Pictorius 1622b, s, 15 [49]; Gothus 1588, s.D v–viiij. Jmf:” G:”Dieffuulen haffuer föördt migh j thetta baadhet” / P:”Djävulen har dragit mig in i denna bastu”.

¹⁰⁴ Laura Seesmeri och Dalva Lamminmäki, ”Sauna – hyvinvoinnin ja kehollisen kulttuuriperinnön kokemuksellinen tulevaisuus”, i *Aineeton kulttuuriperintö: Käsite, käytäntö, politiikka*. red. Heidi Henriikka Mäkelä och Outi Valo; SKS Finnish Literature Society, 2025, 134–88, här s. 137.

inbördeskriget, lösdriveri eller sexuell otukt.¹⁰⁵ En bastu som inte värms och brukas, markerar frånvaro av omsorg och värme.

När Pictorius liknar den människa som står utanför trösten vid *en kall bastu* handlar det därför om mer än en allmän bild av kyla. Genom att han väljer just bastun som exempel i en passage om prövning och gudomlig tuktan, förankrar han den patristiska argumentationen i en plats som i den finska erfarenhetsvärlden redan är förknippad med rening, sårbarhet och övergång. Han knyter an till en erfarenhetsvärld där den varma, brukade bastun förknippas med välmående, inre ro, rening och trygghet, medan den kalla, oanvända bastun uppfattas som en ohelig plats där det osäkra och hotfulla samlas. På samma sätt knyter bilden av *den hårda och stränga ekluten* an till disciplin och talet om Guds tuktan. Pictorius förändrar inte läran, men placerar den i en kulturellt igenkännbar kontext. *Den kalla bastun* blir bilden av den människa som ställts utanför nådens ordning. För en finskspråkig soldat var detta inte abstrakt utan bundet till konkreta rum i byn och i lägret.

I språkvalet märks också att Pictorius rörde sig både i den lärda världen och bland soldaterna. Han använder latin i dedikationer och på titelblad för att rikta sig uppåt mot kungamakt, råd och bildade mecenater.¹⁰⁶ Själva innehållet är däremot på finska. De flesta finskspråkiga i rikets östra del hade varken tillgång till böcker eller kunskap och vana vid att läsa. Soldaterna var utskrivna ur fattiga bondehushåll och hade begränsad läskunnighet liksom majoriteten av befolkningen.¹⁰⁷ När Pictorius skriver och låter sina texter sjungas på finska ger han därför bibelord och kyrkofäders lära korta, tydliga formuleringar som går att repetera i sång och bön.¹⁰⁸ Han undervisar genom enkla verser som kan läras utantill också av dem som aldrig hört om de latinska originaltexterna.

När soldaterna läste eller sjöng hans texter, gjorde de det som en gemensam handling. Själavården på fältet tog sällan form av enskilda samtal mellan präst och soldat, utan bars främst av gemensamma gudstjänster, psalmer och de ord som uttalades vid sjukbädden eller inför de döende.¹⁰⁹ I den meningen blir Pictorius arbete en del av den kollektiva själavården: modersmålet används för att bära korsets teologi in i ett liv präglat av kyla, sjukdom, våld och osäkerhet. Gemenskapen uppstår inte bara av att man tror samma sak, utan genom det

¹⁰⁵ John Björkman, ”The Spirit of the Place and the Place of the Spirit: Local Spirits, Boundaries, and Social Order in South- West Finnish Folklore”, i *Temenos. Nordic Journal of Comparative Religion*, 2021, 209–30, här s. 218.

¹⁰⁶ Pictorius 1622b, s.9–10.

¹⁰⁷ Frost 2005, s.124, 207; Gudmundsson 2014a, s.38, 94; Villstrand 2009, s.196–98.

¹⁰⁸ Pictorius 1622a, Här speciellt hänvisas till Pictorius psalm 4 vers: 2, 7, 22, 24

¹⁰⁹ Gudmundsson 2014a, s.59.

gemensamma språket och med välbekanta bilder från en finsk föreställningsvärld. I språket och bilderna hörs tröstens röst.

Pictorius arbete visar hur den lutherska språkprincipen tas i bruk i praktiken. Modersmålet fungerar här inte som markering av kulturell särart utan som redskap för själavård. När Gothus korsfromhet översätts, tolkas och kompletteras med finska erfarenhetsbilder blir läran om Ordet på folkspråk något som faktiskt kan höras och sjungas i den belägrade staden. Trösten bärs av den gemensamma rösten och finskan blir det språk där soldaterna kan dela samma bekännelse som resten av riket. Språket drar inte upp en gräns mellan grupper utan möjliggör att också dessa män ryms inom den gemensamma tron.

3 Psalmens tröst i beläringstid

I föregående analysdel framgick att vernakulariseringen i den lutherska traditionen inte var ett symboliskt språkbyte, utan vilade på pastoral omsorg: Ordet skulle höras och förstås på det språk människor talade och i det samhälle där de levde.¹¹⁰ Nästa steg är att undersöka hur denna princip tar gestalt i Pictorius psalmer. Här analyseras både form och teologiskt innehåll i *IV suloista ja lohdullista*, och hur denna lilla samling fungerade i den militära vardag där den brukades. Syftet är att förstå hur psalmernas innehåll, form och funktion bär tröstens röst i en beläringssituation.

Analysen är uppdelad i fyra delar. I 3.1 behandlas psalmernas tillkomstmiljö och vilka praktiska behov de svarade mot. Där beskrivs lägerandaktens villkor under vintern 1621–1622 och varför korta, rytmiska psalmer blev ett fungerande redskap när både tid och resurser var begränsade. I 3.2 riktas uppmärksamheten mot form och minnesteknik. Här undersöks hur de fyra psalmerna är konstruerade för att kunna sjungas kollektivt och hur upprepning, slutfraser och igenkännbara melodier gör texterna brukbara även i pressade situationer. I 3.3 analyseras psalmernas pastorala funktion. Tonen, bibelbruket och bildspråket studeras för att visa hur trösten uttrycks i utsagor där Gud handlar och människan får vila, och hur denna teologi skiljer sig från den varningspräglade fältförkunnelse som ofta framträder i annan samtids-text. Kapitlet 3 avslutas med ”Från psalmens tröst till korsets fördjupning” (3.4), som analyserar den textliga och pastoralteologiska utvecklingen mellan januari och oktober 1622.

Tillsammans syftar dessa fyra avsnitt till att visa hur psalmerna förmedlade tröst åt soldaterna och civila under en krigssituation, genom att ge uttryck för den oro och förhoppning som redan fanns bland soldaterna och ger dem ord att upprepa och hålla fast vid i en situation där allt annat sviker.

1621–1622: lägerandaktens villkor och behovet av psalmer

Efter Rigas fall hösten 1621 följde en garnisonsvinter präglad av kyla, sjukdom, brist på mat och återkommande stridsförberedelser längs Daugava. Svenskarna höll staden och mindre fästen, undvek större fältslag och tvingades samtidigt hantera försörjning, vaktgång och mindre räder. Vardagen bestod av vakt- och arbetslag, sjukvård, begravingar och ständiga

¹¹⁰ Selander 2025, s.97–98; Villstrand 2009, s.218.

förluster, snarare än av avgörande slag. Under sådana förhållanden blev det viktigare att upprätthålla ordning, arbetsgång och sammanhållning än att skapa starka krigsappeller. Belägringen, med köld, hunger och fältsjuka som tog fler liv än striden, gjorde att tröst och uthållighet fick en lika praktisk betydelse som disciplin och varning.

Det är i denna miljö psalmen får sin funktion som kollektivt minnesredskap. Läskunnigheten var begränsad och tillgång till böckerna få.¹¹¹ Psalmerna måste därför kunna bäras av minnet. Sång kräver ingen bok och inga bänkar, oftast inte heller något instrument. Den kan genomföras vid uppställning, i korum, vid sjukläger eller i en kasematt, med en försångare som anger tonhöjd och tempo. Korta satser, upprepningar och gemensamma formuleringar blir sätt att undervisa åhörarna och hålla ihop både innehåll och grupp.¹¹²

Därför ger Pictorius *IV suloista ja lohdullista* intryck av ett medvetet försök att ge de finskspråkiga soldaterna en liten repertoar som gick att använda om och om igen. Bilderna i psalmerna är enkla och konkreta. För en soldat vid Dünamünde var vintern ett reellt hot. När psalmen försäkrar att ”vintern ska vändas till sommar” är det inte främst en poetisk bild, utan en faktisk erfarenhet ur det egna livet: den långa kylan bryts till värme. Naturbilderna bär trösten i en form som läsaren lätt kunde känna igen. Pictorius uttryckte samma sak i sin prosa – att korsets börda är gemensam och att Gud bär i kampen – men psalmen gör det genom en rytm som talar till kroppen snarare än till intellektet.

Den första psalmen ”Suru ilon edell käypi ... Jumal sun piinas käändä / Ja ilox jällens wäändä”,¹¹³ beskriver en rörelse från sorg till glädje som inte motiveras steg för steg utan sjungs fram som en självklar ordning. Trösten ligger i att denna ordning upprepas, inte i en argumentation. I en vardag där krafterna tas i anspråk av vakt, kyla, sjukdom och död är en sådan förutsägbar och kortfattad tröstform användbar. Den fjärde psalmen tar fasta på förtröstan: ”Ainostans toevos heit Jumalan pääll, / Sill ihmisten apu on heicko tääll”.¹¹⁴ Här ställs mänskliga möjligheter mot Guds hjälp i en form som är enkel att lära och upprepa.

Samtidigt talar den andra psalmen om tacksamheten i den situationen där de befinner sig. ”O Jumal cuing sinu kiitän / Sun hywydes edhest”¹¹⁵ uttrycker Guds godhet och dagliga

¹¹¹ Gudmundsson 2014a, s.94; David Gudmundsson, ”The Consolation of Soldiers: Religious Life in the Swedish Army during the Great Northern War”, *Scandinavian Journal of History* 39/2. 2014b: 212–25, här 217; Selander 2025, s.142; Villstrand 2009, s.219–20.

¹¹² Möller 2019, s.84; Selander 2025, s.183–84.

¹¹³ Pictorius 1622a, Psalm 1, v1 Sv: Sorgen går före glädjen, år från år [...] Gud för bort sorgen, fyller dig åter med glädje.

¹¹⁴ Pictorius 1622a, Psalm 4, v1. Sv: [...] ty människors hjälp är svag här. Gud är vårt enda skydd [...]

¹¹⁵ Pictorius 1622a, Psalm 2, v.1. sv: O Gud, hur jag prisar dig, för din godhet.

hjälp i samma korta fraser. Även den tredje psalmen, ”Iloisest tahdon weisat, Ain Herra sul kiitoxen”,¹¹⁶ uttrycker en viljeakt genom lovsång. I en situation där mycket talar emot tacksamhet och glädje ger den ett språk för att fortsätta tala om Guds välgärningar, mitt i knappheten.¹¹⁷ Den knyter glädjen till beslut snarare än känsloläge, vilket gör texten användbar även när stämningen är låg.

Psalmerna fick en särskild betydelse i den situation som en belägring innebar. Under belägringar som den 1621–22 bröts vardagens rytm lätt sönder: dagarna saknade struktur, nätterna avbröts av alarm, tillgången på mat varierade och vanliga ordningar försvagades.¹¹⁸ Psalmerna erbjöd en motrytm.¹¹⁹ I stället för yttre ordning skapade den en inre. Upprepningen var inte bara estetisk utan den gav stadga. Den påminde om att tiden fortsatte att röra sig och att det fanns en ordning bortom belägringens oro. Pictorius lät tröstens röst återkomma i psalmerna; ljus efter mörker, vår efter vinter, hjälp efter provning.

Tillsammans ger de fyra psalmerna ett begränsat men återkommande språk för sorg, tacksamhet, lovsång och förtröstan. Psalmernas form är därför inte en estetisk detalj vid sidan av innehållet, utan en del av deras funktion som fältfromhetslitteratur.

Fyra psalmer som kollektiv minnesteknik och gemensam röst

Analysen i detta avsnitt rör psalmernas form och användbarhet i fältmiljö. Samlingen är liten av ett skäl. Fyra korta sånger går att lära in och sjunga gemensamt i en miljö där böcker saknas och samlingarna ofta är korta. I en belägrad garnison behöver handlingar vara förutsägbara och lätta att ta upp tillsammans.¹²⁰ Psalmernas form följer detta mönster.

Alla fyra psalmerna består av korta rader med återkommande led och tydliga slutpunkter. De fasta kadenspunkterna fungerar som hållplatser där sången samlas igen när röster faller in och ut.

¹¹⁶ Pictorius 1622a, Psalm 3, v 1. sv: Med glädje vill jag sjunga, och tacka Dig, alltid, Herren [...]

¹¹⁷ Pictorius 1622a, Psalm 3, v : Täll ajal on suruinen elo, Jonga hän meille suop'. Waan Sielun ruoca ja juoma, On taiwan Cuningan suoma. / Sv: I denna tid är livet sorgset, Han låter oss det att få. Men själens mat och dryck, är skänkta av Himlens Konung [...]

¹¹⁸ Mariusz Balcerek, ”Costs of the War in Livonia in 1600–1629. State of Knowledge and Perspectives of Research”, 2023, <https://www.researchgate.net/publication/375379591>.

¹¹⁹ Möller 2019, s.17–18.

¹²⁰ Gudmundsson 2014a, s.59–62, 64–65, 67, 84–89, 92–93.

I psalm 1 syns detta tydligt genom återkommande slutfraser som ”Jumal ... ilon sun jällens täyttä” och ”... ilox jällens laita” (Gud... fyller dig åter med glädje/ åter till glädje).¹²¹

Varianterna är många men slutar alltid i samma språkliga form, vilket gör att sången får en gemensam landningspunkt oberoende av hur versen börjar. Även slutorden följer ett tydligt ljudmönster. Rimklngen fungerar som en fast hållpunkt och gör det lätt för en grupp att hitta tillbaka till samma slut även när sången tappar fart eller röster faller in och ut.

Psalm 2 bygger på parallella tvåledsfraser som följer samma syntaktiska form: ”O Jumal cuing sinu kiitän / Sun hywydes edhest” (O Gud, hur jag prisar dig/ För din godhet) och ”Usein on hädhäst päästän / Monet waarast myös säästän” (Ofta räddar han ur nöden, Skonar även från många faror).¹²² När första raden är sjungen blir den andra förutsägbar i både rytm och längd. Detta gör att psalmen kan tas upp i grupp även om inte alla minns texten ordagrant.

Psalm 3 öppnar med en fast viljeförklaring ”Iloisest tahdon weisat” (Med glädje vill jag sjunga) som fungerar som intonation.¹²³ Därefter följer parvisa rader med samma struktur, till exempel ”ilon ja rawinnon / sun hoidost annoit mun”. Det skapar en tydlig rytm där varje rad bekräftar den föregående. Att psalmen tidigt är knuten till en spridd koralmelodi gör att den troligen kunde sjungas även av dem som bara kände melodin.

Psalm 4 använder en återkommande kontrastform: ”Ainostans toevos heit Jumalan pääll / Sill ihmisten apu on heicko tääll” (Lägg all ditt hopp på Gud, Ty människors hjälp är svag här).¹²⁴ De två leden speglar varandra och slutar på ljudmässigt liknande former som ”tääll/pääll”, ”suuri/juuri”, ”tapa/wapa”. Det gör slutraden lätt att minnas och enkel att falla in i när den sjungs i grupp.

Gemensamt för dessa psalmer är att de bygger på igenkännbar form och rytm som kunde läras in genom framförande. De var avsedda att fungera även med begränsad läskunnighet: de krävde ingen förberedelse och melodin kunde anpassas till den tonhöjd som försångaren angav.¹²⁵ Eftersom texterna är korta och repetitiva kunde de läras in snabbt och användas även när ingen hade tillgång till trycket eller till ett instrument.¹²⁶

¹²¹ Pictorius 1622a, Se verserna 1, 3, 4, 6, 7, 8, 9,11,12 i bilaga 1.

¹²² Pictorius 1622a, Psalm 2. Se bilaga 1.

¹²³ Pictorius 1622a, Psalm 3. Se bilaga 1.

¹²⁴ Pictorius 1622a, Psalm 4. Se bilaga 1.

¹²⁵ Mattias O. Lundberg, ”Liturgical Singing in the Lutheran Mass in Early Modern Sweden and Its Implications for Clerical Ritual Performance and Lay Literacy”, *Yale Journal of Music & Religion* 3/1. 2017, här 61–62, [citerad 4 mars 2026]. <https://elischolar.library.yale.edu/yjmr/vol3/iss1/4>.

¹²⁶ Lundberg 2017, s.67–69.

Även om urvalet av psalmer i Pictorius lilla psalmbok är begränsat, kunde detta vara en fördel. Få psalmer ökar chansen att alla kan dem, även när grupper splittras och bildas om på olika poster. När en grupp män sjunger samma rader uppstår en gemensam handling som inte bygger på individuell läsförmåga. I denna situation är det just form, korthet, upprepning och igenkännbar rytm som gör psalmerna användbara som kollektivt stöd under belägringens villkor.

Igenkänning och koralspårens källvärde

Ett särskilt drag som bör nämnas är att två av psalmerna i Pictorius lilla samling kan knytas till melodier som redan var i omlopp i den lutherska koraltraditionen. Melodin till psalm 1 följer samma melodi som i tyskspråkiga källor förekommer till *Man spricht wenn Gott erfreut* (Gesius 1605, Valpius 1609 och Scheins *Cantional* 1627). Det Pictorius gör 1622 är därför inte att introducera en helt ny melodi, utan att foga en finskspråkig text till en redan känd koral sång. Eftersom den också förekommer i Danmark under det senare 1620-talet, rör det sig om en melodi som snabbt spridits mellan lutherska miljöer. Den första säkra svenskspråkiga källan är betydligt senare, i Roslagskullahandskriften 1693.¹²⁷ Detsamma gäller psalm 3, *Iloisest tahdon weisat*. I denna psalm finns melodin för första gången belagd i en källa från det svenska riket, nämligen i Pictorius psalmbok.¹²⁸

Varför är detta då så anmärkningsvärt? Det innebär att melodin har funnits i bruk bland soldaterna långt innan den dokumenteras i svenska psalmböcker under sent 1600-tal. Att melodin dessutom uppträder i Danmark under samma period visar hur sådana koraller snabbt har rört sig mellan lutherska miljöer, i handskrifter, tryck och muntlig sång.¹²⁹

I den pressade garnisonen vid Dünamünde fick detta praktisk betydelse. En melodi som redan är känd kräver mindre inläring och kan tas upp utan bok och utan instrument. En försångare kan ta upp melodin och resten faller in så snart slutfraser och rytmiska hållpunkter känns igen. Även om varje kompani formellt hade två trumslagare och en pipare, är det ovisst om dessa alltid fanns tillgängliga i de finska förbanden vid Dünamünde efter den svåra vintern.¹³⁰ Oavsett detta går det att sjunga en känd koral unisont, medan en helt ny melodi möjligen hade förutsatt en lugnare miljö än den som rådde i Dünamünde fästning.

¹²⁷ Per Olof Nisser, Inger Selander, och Hans Bernskiöld, ”Psalmernas väg: kommentarer till text och musik i Den svenska psalmboken. Band 1: Psalmerna 1–204 av den ekumeniska psalmboksdelen”. Visby: Wessman Musikförlag AB, 2014.

¹²⁸ Nisser, Selander och Bernskiöld 2014, s.273.

¹²⁹ Nisser, Selander och Bernskiöld 2014, s.273.

¹³⁰ Gudmundsson 2014a, s.92.

Igenkänningen är därför en förklaring till varför två av psalmerna är möjliga att sjunga kollektivt redan 1622.

Här bör även påpekas att forskning har belagt melodierna först som finska och livländska småtryck, snarare än som något som ”förekom i det svenska riket”, vilket inte beror på att de kom senare till Sverige. Svenskspråkiga psalmböcker har ofta setts som normkällor för ”det svenska” medan finskspråkiga tryck lästs som något vid sidan av. I själva verket rör det sig om ett och samma rike där koraler cirkulerar genom både svenska och finska miljöer, muntligt och i småtryck, långt innan de får en fast form i en rikstäckande psalmbok. Melodispåren i Pictorius häfte visar därför inte en perifer tradition, utan en tidig fas av samma koralbruk som senare normeras 1695 och 1697.

Sett i sin helhet pekar både melodispåret och psalmernas form mot samma sak, att Pictorius psalmbok är utformad för att kunna tas upp av en grupp män i en militär vardag där resurser och tid var begränsade och där igenkänning och enkelhet var avgörande. Att samlingen dessutom bearbetar melodier som redan cirkulerade i riket gör den mer användbar än om den byggts på en helt ny och okänd repertoar. Den musikaliska källhistoriken visar därför inte bara hur melodin vandrat, utan också varför psalmerna i denna samling kan ha fungerat praktiskt i belägringssituationen.

Psalmerna som pastoralt redskap

Läser man psalmerna utifrån deras funktion snarare än deras form framträder en tydlig pastoral intention. Texterna är inte skrivna för att skärpa disciplinen, skapa fruktan eller driva fram moralisk självprövning, utan för att bära människor i en vardag där förluster och otrygghet redan var grundvillkoret.¹³¹ Detta ligger nära Selanders iakttagelse om att trösten i stormaktstidens psalmodik inte främst är ett avslutande led i en homiletisk stegring, utan i vissa sammanhang *det primära motivet*, särskilt när psalmerna brukades under pressade livsomständigheter.¹³² Psalmernas begränsade variation i tonläge och disposition är därför inte ett estetiskt problem, utan en följd av deras pastorala syfte: den upprepade trösten kräver ett enhetligt uttryck.

Samlingen är anpassad för återkommande bruk och rör sig genom en återkommande, lätt igenkännbar ordning – sorg, tacksamhet, lovsång och förtröstan. Det är inte en

¹³¹ Gudmundsson 2014a, s.85–90, 91–93.

¹³² Selander 2025, passim.

predikomodell i formell mening, men en ordning som gör trösten funktionell också under de osäkra villkor som rådde vid Dünamünde. I fältandakten prioriterades det som kunde bäras, minnas och upprepas, eftersom den vanliga predikans disposition inte var möjlig att genomföra.¹³³ Psalmsamlingen visar att Pictorius medvetet prioriterar det pastoralt genomförbara.

Därför blir det också begripligt att psalmerna inte följer den predikodisposition som betonas hos Johannes Botvidi och Herman Samson; bot, bättring och förmaning. Botvidi gick 1621 medvetet till krigstexterna (5 Mos 20; Ps 144) och ordnade utläggningen enligt ett lag-tröst-mönster, som tidigare forskning har menat vara typiskt för den tidiga 1600-talsförkunnelsens gammaltestamentliga, krigiska och lagliga prägel.¹³⁴ Pictorius väljer i stället en annan pastoral linje, där trösten är primär och omedelbart brukbar, en förkunnelse som bär även utan föregående moralisk prövning. En närmare jämförelse görs i kapitel 5.

Detta märks i det konsekvent icke-personliga tilltalet. Ingen psalm riktar sig till soldaten som ett normerande ”du”. I stället talas det om världens ordning: vinter som följs av sommar,¹³⁵ storm och hot av stillhet och sorg av glädje.¹³⁶ Teologin uttrycks genom skapelsens rytm, där Gud är den handlande och människan den som får vila i Guds omsorg.¹³⁷ Texterna uppmanar inte, de konstaterar. De förutsätter inte känslor som måste frambringas, utan lyfter fram Guds verkan som ett givet faktum.

Denna förskjutning från förmaning till utsaga – från plikt till förtröstan – skiljer psalmerna från den fältförkunnelse som ofta lyfts fram i forskningen, där varnande ord och skarpa uppmaningar är dominerande.¹³⁸ Hos Pictorius finns inget anklagande, inga fiendebilder och inga krav på botgöring. I stället formuleras en teologi som är pedagogiskt enkel och existentiellt uthärdlig: Gud griper in, Gud vänder, Gud bär.

¹³³ Gudmundsson 2014a, s.91–93.

¹³⁴ Kalm 1948, s.205–13, 154–55; Nils Ekedahl, ”Det svenska Israel: myt och retorik i Haquin Spegels predikokost”. Stockholm: Gidlunds, 1999, 222–23; Forssberg 2005, s.39; Anna Maria Forssberg, ”Kriget – mänskligt eller gudomligt? Om uppfattningar om krig och fred i Sverige och Frankrike under trettioåriga kriget”, i *Människans kunskap och kunskapen om människan: en gränslös historia*. red. Maria Wallenberg Bondesson och Arne Jarrick; Lund: Sekel, 2012, 67–82, här s. 120; Forssberg 2016, s.110.

¹³⁵ Pictorius 1622a, Psalm 1: 9–11

¹³⁶ Pictorius 1622a, Psalm 1:2–3, 7, 11, 14

¹³⁷ Pictorius 1622a, Psalm 2:1–2,7–8, 3:3,6, 4:1

¹³⁸ Frost 2005, s.222–23; Forssberg 2005, s.39; Forssberg 2012, s.120; Forssberg 2016, s.110; Gudmundsson 2014, s.74, 197; Kalm 1948, s.154–55.

Psalternas funktion: att ge språk åt det som redan finns

I denna mening fungerar psalmerna som pastorala redskap. De talar om rörelser som redan fanns i soldaternas liv: sorgen som föregår glädjen,¹³⁹ tacksamheten som gör dagen möjlig,¹⁴⁰ viljan att sjunga när allt annat saknas och förtröstan som inte behöver rättfärdigas. De avslutar individens ansvar för att skapa mening och visar i stället en verklighet där Gud redan är verksam. Trösten blir inte en motpol till disciplin, utan en förutsättning för uthållighet. Selander beskriver denna funktion som psalmens förmåga att ”hålla samman det som annars glider isär” och i denna miljö är det särskilt tydligt.¹⁴¹

Tröst som huvudmotiv, inte följdmotiv

Som tidigare diskuterades uppträder i många predikningar från tidig ortodoxi trösten sist, efter lagens dom och uppmaning till bot och bättring. Men i Pictorius texter är trösten den första och sista rörelsen. Psalm 1 öppnar med satsen om sorgens övergående natur.¹⁴² Psalm 4 avslutar med förtröstan.¹⁴³ Det finns ingen stegring, ingen progression, bara ett återkommande konstaterande. Detta är inte resultatet av teologisk förenkling, utan en pastoral nödvändighet. Den belägrade garnisonens vardag gav inte utrymme för långa homiletiska resonemang, men rymde behovet av ett språk som höll kvar männen i en grundläggande tillit. I det följande analyseras varje psalm för sig för att visa hur denna struktur återkommer i hela sviten.

Psalm 1 – Sorg som pastoral logik

Psalmens struktur bygger på en återkommande växling: ”Suru ilon edell käypi... Jumal surun pois käyttä, ilon sun jällens täyttä” – lidandet kommer först, men vänds av Gud till glädje.¹⁴⁴ Denna rörelse upprepas i naturmetaforer (vinter/sommar, storm/stiltje) och i direkt pastoral applicering: ”Endast Herren lägg ditt hopp..”.¹⁴⁵ Här är förtröstan ett faktum, inte ett krav. Retoriskt är detta konstateringar snarare än imperativer: psalmen talar om vad Gud gör, (”Gud... fyller med glädje, för bort vreden, avvärjer, befriar”),¹⁴⁶ inte vad soldaten måste prestera.

¹³⁹ Pictorius 1622a, Psalm 1:1

¹⁴⁰ Pictorius 1622a, Psalm 3:1

¹⁴¹ Selander 2025, s.71, 93, 97.

¹⁴² Pictorius 1622a, Psalm 1:1 Suru ilon edell käypi wuosi wuodell, kuitengin aina käändy, Ja ilon jällens wändy, Jumal surun pois käyttä, ilon sun jällens täyttä. Sv. Sorgen går före glädjen, år från år; ändå vänder det alltid och blir åter till glädje. Gud för bort sorgen, fyller dig åter med glädje.

¹⁴³ Pictorius 1622a, Psalm 4:24 [...] Ain kiitän HErra iloisam, Quin armon's ombi meille näyttän, Send edest händ caicki ylistäkän. Sv: [...] Alltid med glädje prisar vi Herren; När han Har visar oss sin nåd, Låt oss alla prisa Honom.

¹⁴⁴ Pictorius 1622a, Psalm 1:1 Sv: Sorgen går före glädjen ... Gud för bort sorgen, Fyller dig åter med glädje.

¹⁴⁵ Pictorius 1622a, Psalm 1:8 Fi. Herran pääll ainoastans, Toiwos heit”

¹⁴⁶ Pictorius 1622a, Fi: Jumal [...] ilol.. täyttä, [...]vihan pois käyttä [...] estä[...] käändä[...] etc

Denna disposition svarar väl mot fältandaktens villkor: korta, cirkulära enheter som bär i repetition och kan användas kollektivt när ork och koncentration är begränsad. Det överensstämmer med Gudmundssons iakttagelse att psalmsången i fält främst samlar, lugnar och orienterar snarare än att hetsa fram disciplin, det är en social och andlig koherenspraktik.¹⁴⁷

Teologiskt knyter psalmen an till luthersk tröst: Gud vänder, bär och hindrar ("Gud för bort vreden", "Gud avvärjer skadan", "Gud bryter din smärta", "Gud för bort din pina").¹⁴⁸ I Heidelbergdisputationen formuleras denna rörelse som en grundsats: "Guds kärlek söker inte utan skapar åt sig det som den älskar".¹⁴⁹ Det innebär att Gud inte söker förutsättningar hos människan, utan gör det som saknas möjligt; han handlar mot svagheten, inte på grund av styrka. Denna kärlek vänder sig dit där den inte finner något gott, utan dit den kan skänka det goda åt den behövande,¹⁵⁰ vilket svarar direkt mot psalmens återkommande löfte där Gud ensam är subjektet som lyfter bördan och avvärjer det som hotar.

Detta är grunden till psalmens struktur och teologi. Psalm 1 gör trösten till grundläge. Psalmerna bygger inte på en stegring där människan först måste rannsaka sig eller prestera inför Gud, utan på ett flöde av konstateranden där Guds handlande ges företräde. Psalmens tröst är därför inte ett tillägg till förkunnelsen, utan en funktionell form som hör hemma i en vardag där människan behöver ord som går att bära.

Psalm 2 – Tacksamhet som motkraft och katekes i kortform

Psalm 2 skiftar till tacksägelsens idiom: "O Gud, hur jag prisar dig, För din godhet [...] Stor är din nåd".¹⁵¹ Här flyttas fokus från den första psalmens rörelse mellan sorg och glädje till en uppräknings av Guds välgärningar: skapelsen, bevarandet, återlösningen. Formellt består psalmen av korta tvåledsfraser, där varje led speglar det föregående i syntax och rytm: "Kropp och själ har du skapat åt oss... Din enfödde Son gav du... Han friköpte oss...".¹⁵² Denna upprepning gör tacksägelsen kollektivt möjlig även när minnet sviker; när första raden sjungs blir den andra förutsägbar.

¹⁴⁷ Gudmundsson, "The Consolation of Soldiers", 214, 216–17.

¹⁴⁸ Pictorius 1622a, Psalm 1:4, 6, 8, 9

¹⁴⁹ Tomas Nygren, red., *Korsets teologi – fyra texter av Martin Luther*. övers. Carl Axel Aurelius; Uppsala: EFS Budbäraren, 2022, 39–40.

¹⁵⁰ Nygren 2022, s.40.

¹⁵¹ Pictorius 1622a, Psalm 2:1–2 FIN: "O Jumal cuing sinu kiitän... Armo on sinul suuri"

¹⁵² Pictorius 1622a, Psalm 2:3, 4, 5

Tilltalet är genomgående teocentriskt.¹⁵³ Tacksägelsen är inte ett uttryck för hur soldaten känner sig, utan en bekännelse av vad Gud gjort och fortsatt gör. I belägringens vardag fungerar detta som ett sätt att återupprätta ordning: psalmen påminner om en verklighet där människan är den mottagande och Gud den handlande. I en miljö präglad av hunger, sjukdom och oregelbunden dygnsrytm blir denna korta kateketiska uppräknings ett sätt att hålla fast vid en stabil punkt som inte förändras med omständigheterna.¹⁵⁴

Just denna förskjutning: från känsla till bekännelse, från erfarenhet till Guds verk ger psalmen en särskild pastoral bärkraft. Tacksägelsen bygger inte på en positiv affekt utan på en teologiskt förankrad hållning: Guds välgärningar står fast oavsett hur belägringen utvecklas.¹⁵⁵ Denna ton återfinns också i den tidigmoderna psalmens funktion som undervisning och gemensam trosbekännelse.¹⁵⁶ Psalmerna i fält skulle inte fungera som ersättning för predikans lagförkunnelse, utan som något helt annat: de bär, skapar sammanhållning och upprätthåller en liten repertoar som är möjlig att dela i pressade situationer.¹⁵⁷ Psalm och bön är sammanflätade i den tidiga lutherska traditionen.¹⁵⁸ Psalmerna fungerar som kort katekes, som minnesburen undervisning och som gemensamt språk i andakten.¹⁵⁹ I Psalm 2 tar detta form genom det återkommande ”vi”, där tacksägelsen blir en uttalad delad hållning snarare än individuell känsla.

I en garnison där dagarna är fyllda av oro, svält, sjukdom och brott i rutiner fungerar denna psalm som en stabiliserande motrörelse. Den ordnar erfarenheten genom att återföra soldaten till en grundläggande relation: människan är den som tar emot, inte den som skapar livets ordning. Psalm 2 följer just detta mönster: den ger enkla, teologiskt tydliga satser som i repetition internaliserar vad Gud gjort ”för oss”, inte vad soldaten måste prestera.

Psalm 3 – Lovsång som bär även när glädjen saknas

Psalm 3 öppnar med en viljeakt: ”Iloisest tahdon weisat, Ain Herra sul kiitoxen” (Med glädje vill jag sjunga Och tacka Dig, alltid, Herren). Redan i första raden markeras att lovsången inte bygger på ett känslotillstånd, utan på ett beslut: ”jag vill sjunga”. Denna vilja uttalas i ett läge där den yttre verkligheten säger något annat, psalmen talar om att stå i ”tuonen wajasa” (Här i dödsrikets bod) och ”cuoleman majasa” (I dödens hydda), dödens omedelbara närhet. I detta

¹⁵³ Nygren 2022, s.68.

¹⁵⁴ Nygren 2022, s.68.

¹⁵⁵ Nygren 2022, s.45.

¹⁵⁶ Selander 2025, s.119–24.

¹⁵⁷ Gudmundsson 2014b, s.217; Gudmundsson 2014a, s.88–89.

¹⁵⁸ Selander 2025, s.7, 71.

¹⁵⁹ Selander 2025, s.7.

läge är lovsången inte ett uttryck för stämning, utan en handling som motstår omständigheterna.

Psalmens form stöder denna rörelse. Verserna har korta tvåledsfraser som svarar varandra och gör fortsättningen förutsägbar när första raden väl bär: ”Han ger oss glädje och föda, Ökar livets värde”.¹⁶⁰ Teologin finns i den enkla knappheten: Gud ger glädje och näring, lägger till det som behövs för att leva.¹⁶¹ Tyngdpunkten ligger inte på känslan utan på Guds handlande, förankrat i evangeliet: ”När du sänder oss din nåd, För din Son Jesu skull”,¹⁶² nåden ges för Sonens skull. I en belägrad vardag fungerar denna form som ett handtag: kort, rytmisk och möjlig att ta upp i korum, vid bårar eller på vakt.

Psalm 3 har en affektiv–praktisk rörelse där handlingen kommer före känslan. I *Oxford Handbook of the Early Modern Sermon* sammanfattas Augustinus klassiska modell: predikans mål är *docere, delectare, movere*; att undervisa, glädja och röra.¹⁶³ Psalm 3 rör inte genom argument eller hot, utan genom att förena bekännelse, bön och undervisning i samma röst. Den som sjunger återberättar Guds handlande och lär det sanna. Form och funktion sammanfaller därför i dess knapphet, upprepning och tydliga slutpunkter.¹⁶⁴ Detta är psalmens pedagogik, texten ska bäras i minnet och delas i en gemensam sång. Psalm 3 är utformad för just ett sådant bruk: litet omfång, igenkännbar växling mellan rop och svar, lätt att initiera kollektivt.

Affekten i denna psalm är medel, inte mål. Den repetitiva formen och de igenkännbara bilderna skulle väcka viljan till lovsång och tack.¹⁶⁵ I den militära miljön märks detta praktiskt. Döden är inte abstrakt: kasematter, sjukläger och baracker var under vintern 1621–22 bokstavliga ”dödens hus”, där sjukdom och kyla tog fler liv än striden. Även orden om näring och det som ”behövs för livet” speglar vardagen: ransoner som ofta var otillräckliga, brist på bröd och ved, och en ständig osäkerhet kring nästa dags proviant. I denna situation får psalmens ord en direkt resonans: Gud ”ger” därför att soldaten saknar andra garantier.

Ett anmärkningsvärt drag i psalmen är hur fienden omnämns. Den enda hänvisningen ”att fienden oss inte besestrar” är återgiven utan hat, demonisering eller nationell retorik.¹⁶⁶ I jämförelse med samtidens predikan där fienden regelmässigt skildras som

¹⁶⁰ Pictorius 1622a, Psalm 3:1 ”joc’ilon ja rawinnon lainat, / ja lisät elämän ainet”.

¹⁶¹ Pictorius 1622a, 3:1–2 ”Quin armos meille leidzat, / Tähdän poicas Jesuxen”

¹⁶² Pictorius 1622a, 3:1

¹⁶³ Peter E. McCullough, Hugh Adlington, och Emma Rhatigan, *The Oxford Handbook of the Early Modern Sermon*. Oxford New York: Oxford University Press, 2011, 5.

¹⁶⁴ Ewald M. Plass, *this is Luther: A character study*. St. Louis: Concordia Publishing House, 1948, 372–73.

¹⁶⁵ Ekedahl och Ström 2023, s.35; Wendland 2006, s. 6.

¹⁶⁶ Pictorius 1622a, psalm 3:3

blodtörstig, listig och Guds motståndare framstår Pictorius återhållna uttryck som något helt annat.¹⁶⁷ Här saknas varje demonisering och fienden nämns endast i en kort bön om att inte bli övermannad. Kontrasten visar hur psalmen väljer tröstens tonläge där andra texter valde polemik. Hos Pictorius blir fienden snarare ett samlat ord för hotet mot livet, inte mot en grupp människor. Genom att undvika polarisering skapar psalmen stillhet snarare än stridsglädje; den stabiliserar ett känsloläge snarare än väcker det.

Psalmen får därmed en funktion som går längre än lovsång: den ger soldaten ett språk som kan hålla ihop en sönderslagen vardag, en känsla av normalitet, en handling som återför soldaterna till en igenkännbar ordning när andra strukturer faller isär. Samtida beskrivningar framhåller ofta hur psalmer skulle kunna bäras med in i livets mest utsatta lägen och ge både tröst och stadga när allt annat sviktade.¹⁶⁸ Just detta är vad Pictorius Psalm 3 gör. Den talar om tacksamheten som möjlig också i dödens hus, där människan annars står utan ord.

Psalm 4 – Vishetsundervisning i vardag

Psalm 4 skiljer sig från de föregående sångerna genom sin tydligt didaktiska karaktär.¹⁶⁹ Där de tidigare psalmerna kretsar kring tröst, skydd och tillit i faran, framstår denna psalm som ett stycke sammanpressad kristen vishetsundervisning. Den är uppbyggd som en rad korta maximliknande påbud som formar ett mönster för kristet liv, avsett att vägleda i en tid av hot, osäkerhet och moralisk prövning. I materialet framkommer att reformationens psalmer inte enbart var avsedda för gudstjänsten; de skulle också bära folkets dagliga fromhetsliv, undervisa om Guds vilja och forma både hållning och handling. Psalm 4 är ett typiskt uttryck för denna bredare pastorala intention.

Det tydliga är att Pictorius här låter explicita auktoriteter stiga fram. Namngivna gestalter som Bernhard av Clairvaux och Gregorius den store visar att psalmen inte rör sig enbart inom den bibliska världen utan placerar sig i en vidare patristisk tolkningsram.¹⁷⁰ Användning av kyrkofäder överensstämmer med reformationstidens pedagogiska bruk av auktoriteter: de fungerar som moraliska exempel, avsedda att ge tyngd åt förmaningen och samtidigt hjälpa lyssnaren att känna igen sig i en större kristen tradition.

¹⁶⁷ Lindquist 1939, s.282; Möller 2019, s.64, 77.

¹⁶⁸ Selander 2025, s.134–35, 183–85.

¹⁶⁹ W. G Polack, *The Handbook to the Lutheran Hymnal*. Rec 1958.; St. Louis: Concordia Publishing House, 1942), x, 39, 164; Sinnemäki m.fl. 2019, s.229, 233.

¹⁷⁰ McCullough, Adlington, och Rhatigan 2011, 41–44.

I psalmen blir denna strategi tydlig. Bernhard introduceras för att visa att den kristne måste bevara sin ära, det vill säga sin inre integritet eftersom den snabbt kan gå förlorad.¹⁷¹

Gregorius används för att knyta barmhärtigheten till en social hållning: den som vill undvika fördärv ska rikta sin blick mot de fattigas nöd medan dagarna ännu är goda.¹⁷² Även den historiske perserkungen Xerxes uppträder här som en motbild, ett varnande exempel på hur självförtroende utan gudfruktighet slutar i nederlag och skam.¹⁷³ Pictorius använder alltså kyrkohistorien som ett moraliskt register där de trogna finner förebilder och avskräckande exempel och detta ger psalmen en nästan kateketisk funktion.

Därtill bygger psalmen upp en etisk helhet som svarar mot reformationens krav på praktisk undervisning: förtal, högmöd, självhävdelse, orätt förvärvat rikedom och skadeglädje avvisas, medan måttfullhet, ödmjukhet, rättvisa, arbetsamhet och ansvar inför nästan framhålls.¹⁷⁴ Särskilt betonas hur människan ska förhålla sig till vrede, makt och dom: hon ska lyssna på tillrättavisning, pröva en sak innan hon dömer och bära sitt ämbete eller sin position utan stolthet. Denna sociala etik svarar mot samtidens behov av ordning och kristen hållning i både krigs- och fredstid och speglar den omsorg om det vardagliga livet som präglar flera av psalmerna i 1500-talets Sverige.¹⁷⁵

När psalmen avslutas med Sakarias lovsång förs hela denna etiska undervisning tillbaka till den bibliska grunden.¹⁷⁶ Den kristne manas att låta livet genomsyras av lovprisning därför att Gud visat nåd. Psalmer i denna tid rörde sig ofta mellan undervisning och bön, mellan uppmaning och lovsång och denna psalm följer samma mönster.¹⁷⁷ Den avslutar ett stycke vishetsundervisning med att rikta blick och hjärta mot Gud, vilket är själva nyckeln till förståelsen av psalmens genre: den är inte en moraliserande katalog av bud utan en sjungen vägledning där det kristna livet görs möjligt genom Guds verksamma nåd.

Detta betyder inte att psalmen enbart ska förstås som en etisk disciplinering, utan som en del av det pastorala projekt som kännetecknade reformationens tidiga psalmproduktion. Genom att förena bibel, kyrkofäder och historiska exempel placerar Pictorius soldaten själv i en tradition där livets prövningar tolkas genom Ordets undervisning. Psalm 4 blir därmed inte

¹⁷¹ Pictorius 1622a, Psalm 4:2.

¹⁷² Pictorius 1622a, 4:7.

¹⁷³ Pictorius 1622a, 4:22.

¹⁷⁴ Sinnemäki m.fl. 2019, s.229–33.

¹⁷⁵ Möller 2019, s.32, 34–37; Toivo 2021, s.12.

¹⁷⁶ Pictorius 1622a, Psalm 4:24.

¹⁷⁷ Selander 2025, s.135–36.

en fristående moraltext, utan ett uttryck för den didaktiska dimension som ansågs nödvändig för att tron skulle få fäste i människors dagliga liv.

Från psalmens tröst till korsets fördjupning

Psalmerna gav ett språk för sorg, tacksamhet och förtröstan i vardagen under belägringens början. Trösten uttrycks i återkommande verser där Gud handlar och människan får vila. Men under 1622 förändras situationen i garnisonen. Staden är säkrad, men vinter för med sig brist på mat, sjukdomar och ökade dödstal. Förlusterna orsakas inte enbart av strid utan i hög grad av smitta och proviantbrist.¹⁷⁸ Det är mot denna utsatthet som Pictorius senare samma år publicerar *Ristist ja kiusauxest*. Frågan är om denna förändrade situation också kan avläsas i textens form och tonläge.

När *IV suloista ja lohdullista* jämförs med *Ristist ja kiusauxest*, som utkom omkring nio månader senare, blir förändringen i både ton, form och teologisk tyngd tydlig. Båda texterna tillkommer i samma krigskontext, men de svarar på något olika behov. Psalmerna från januari 1622 bär en röst av uppmuntran och lovprisning, medan *Ristist ja kiusauxest* har en tröst som vilar tyngre mot korset och som söker tala in i en fördjupad prövning. Skillnaden är inte skarp, men den är märkbar. Den följer en utveckling i den historiska situationen: från en period av förväntan efter Rigas erövring till ett år av svält, sjukdomar och utmattning.

IV suloista ja lohdullista är uppbyggd av fyra korta psalmer där lovprisning och gemensam bön står i centrum. I den finska texten dominerar verb som tacka, lova, prisa och hoppas. Rytmen bygger på upprepning och parallellismer som skapar en framåtrörelse. Tonen är inte naiv, men den är ljusare. Psalmerna förutsätter att Gud redan har gjort något gott och att församlingen därför kan sjunga tillsammans. De bär en uppmuntrande klang, där det gemensamma sjungandet föregår trösten.

Ristist ja kiusauxest öppnar däremot i en annan ton. Den latinska dedikationen ”Ad Syncerum Lectorem sub cruce militantem” (till den renhjärtade läsaren som kämpar under korset) och det finska förordet som påtalar om strider, svärd, pest och dyrtid visar att prövningen inte längre var ett hot utan en pågående verklighet.¹⁷⁹ Tonen är lugnare och tyngre. Här finns en närvaro av rädsla, samvetets oro och kroppens svaghet. Pictorius talar uttryckligen om fruktan, om det oroliga samvete som tyngs av synd och om den troendes

¹⁷⁸ Villstrand 2011, 95; Villstrand 2017, s.121.

¹⁷⁹ Pictorius 1622b, A – A v iiii.

svaghet och utmattning.¹⁸⁰ Trösten är inte bara en uppmaning utan en hållning som måste bäras. I denna text är inte lovprisning första prioritet, utan förtröstan. Det innebär dock inte att Pictorius låter texten kännas uppgiven. *Ristist ja Kiusauxest* talar till åhöraren med en realistisk röst. Den berättar med oförskönad röst om en vardag där döden fanns nära och där det fanns få skäl att förvänta sig snabba förbättringar.

Vad var det som kunde motivera denna förändring? Det är rimligt att se denna skillnad som en följd av den situation i Riga och vid Dünamünde under 1622, som även Pictorius själv upplevde. Sjukdomsutbrott, köld och brist på proviant nämns återkommande i samtidens källor och den armé som tagit Riga under hösten 1621 stod inför en utdragen period av förluster. Den ljusare tonen i psalmerna skulle kunna spegla en fas där soldater och civila ännu kunde hålla fast vid en gemensam lovprisning. Den tyngre tonen i *Ristist ja kiusauxest* speglar den långvariga prövningen där trösten behövde ta en mer uthållig form.

Psalmerna i *IV suloista ja lohdullista* är byggda för gemensam sång. Verserna är korta, strukturen tydlig och bilderna hämtade från natur och vardag. Psalmerna fungerar därmed som andaktsformer som ger kroppen arbete: rösten, takten, upprepningen. I *Ristist ja kiusauxest* står inte den gemensamma sången i centrum, utan det själavårdande samtalet. Soldaten eller den prövade får sätta ord på sin oro. Svaret kommer i korta bibelord. Denna dialog är byggd för att kunna läsas i ensamhet likaväl som av två personer eller i grupp. Den fungerar både högt och tyst. Formens uppgift är att avlasta, inte att bära fram en gemensam ton.

Detta är en tydlig utveckling. Psalmerna stöttar läsaren genom att de skapar återkommande rytm, dialogen genom att sätta ord på oron. Det är möjligt att denna formförändring speglar en förskjutning i det pastorala behovet. Under vinter och vår kunde man ännu samla människor i mindre grupper och sjunga tillsammans. Under senare delen av året, när sjukdom och brist skördade liv, krävdes en text som också kunde tala till den som varit med om förluster eller som låg sjuk själv.

Teologiskt har de två texterna samma grund: Gud hjälper, hör och styrker. Men de placerar tyngdpunkten olika. Psalmerna uttrycker glädje över Guds godhet och barmhärtighet. Gud beskrivs i generösa ord, som den som hör bön och ger räddning.¹⁸¹ Trösten är förutsättande: den finns redan och bär människan framåt. Psaltarens ton är tydlig. I *Ristist ja*

¹⁸⁰ Pictorius, *Ristist ja kiusauxest* E iij, F iij, 33–34, [111]. se passage där den troende uppmanas att inte frukta djävulen (ei mitäkän pidä perkelettä pelkämen) där samvetet beskrivs som tyngd och oroligt av synd (paha omatundo [...] synnin cansa rascautettu), den troendes svaghet och trötthet i tron (ettei he tulis heicoxi, wäsynexi [... minun usconi ombi ylen heicko]).

¹⁸¹ Pictorius 1622a, Se t ex psalm 2:7–9, 3:1–2,6 Psalm 4:24.

kiusauxest är det korset som står i centrum. När ”Syndaren” uttrycker rädsla eller skuld svarar ”Ordet” med Kristi verk: att han burit människans synd, brutit djävulens makt, och att Gud i sin nåd inte överger.¹⁸² Här är teologin förankrad i ett konkret lidande. Texten behöver inte förklara vad korset betyder, för korset speglas i läsarens egen erfarenhet. Pictorius använder bibelord som överensstämmer med detta. Jesaja, psalmerna, evangelierna och Johannesbrevet återkommer, med fokus på stöd, barmhärtighet och seger.

Den teologiska utvecklingen är därför inte en motsättning, snarare en fördjupning. Psalmerna uttrycker en teologi där Guds godhet sjungs fram. *Ristist ja kiusauxest* uttrycker en teologi där Guds godhet blir synlig. I psalmerna riktas tanken uppåt, i traktaten riktas den framåt: Gud bär även när människan inte kan bära sig själv. Tonaliteten rör sig från en uppmuntrande och lovprisande röst till en mer uthållig och stilla tröst. Formen förändras från sångens rytm, som bygger gemenskap genom gemensamt uttalade rader, till den dialogiska själavården där den enskildes oro får svar i korta repliker. Teologiskt går rörelsen från en allmän betoning av Guds godhet till ett fokus på korsets närvaro i lidandet.

Förklaringen kan sökas i den historiska situation som Pictorius levde i. Under vintern och våren 1622 fanns fortfarande en förväntan på stabilitet efter erövringen av Riga. När hösten 1622 kom hade situationen förändrats. Svält, köld och sjukdomar drabbade både trupper och civila och döden blev en allt närmare verklighet.¹⁸³ Detta framgår också av Pictorius egen inledning, där han själv nämnde krig, svält och pest som samtida provningar.¹⁸⁴ I ett sådant läge behövdes inte i första hand lovsång, förmaningar till bot och bättring eller ett språk som skärpte skulden, utan ett språk för att utvärda provningen. *Ristist ja kiusauxest* kan läsas som ett svar på den förändringen.

Sammanfattning

I Pictorius psalmer finns en stilla affekt där tröstens röst inte kommer i efterhand utan bär hela samlingen från början. *IV suloista ja lohdullista* är utformad för en vardag där kyla, sjukdom, hunger och död var ständigt närvarande. Psalmernas korta, rytmiska och upprepande form gjorde dem möjliga att minnas och sjungas. Form, melodi och innehåll samverkar därför i en tydlig pastoral funktion. I den belägrade vardagen vid Dünamünde blir detta ett språk som går

¹⁸² Pictorius, *Ristist ja kiusauxest* F v–G viij.

¹⁸³ Sven A. Nilsson, *På väg mot militärstaten: Krigsbefälets etablering i den äldre vasatidens Sverige*. Uppsala: Historiska institutionen, 1989, 10–15, 43–45.

¹⁸⁴ Pictorius 1622b, A v.

att minnas och upprepa även när krafterna är små. Sorg, tacksamhet, lovsång och förtröstan återkommer i korta utsagor där Gud handlar och människan får vila. Det opersonliga tilltalet, naturens rytm och den enhetliga formen är inte estetiska begränsningar utan medvetna pastorala redskap. Trösten ligger i att samma rörelser återkommer och att människan får gå in i en ordning som inte beror på hennes egen förmåga. Ur detta växer uthållighet och samhörighet i en miljö där mycket annat faller isär.

Pictorius psalmer fungerar därmed som minnesteknik, undervisning och pastoralt stöd. Samtidigt när *IV suloista ja lohdullista* jämförs med *Ristist ja kiusauxest* visar det sig att en viss förskjutning skedde under 1622. Psalmernas ljusare och något hoppfull tröst följs av en tyngre och mer själavårdande text där korset och den inre kampen träder fram starkare. *Ristist ja kiusauxest* rör sig närmare korset och den inre kampen än psalmerna gör. Den berör lidandet på ett mer samlat sätt. Det handlar inte om ett brott, utan om en fördjupning. Samma tröst bär vidare, men i en mörkare och mer utsatt ton. Frågan är om denna förändrade situation också kan märkas i uttrycket, om tröstens röst fördjupas eller får en annan form när nöden kommer ännu närmare.

4 Korsets och tröstens språk

I föregående kapitel diskuterades hur Pictorius psalmer gav soldaterna ett gemensamt språk för sorg, tacksamhet, lovsång och förtröstan i de belägrades vardag. Nästa steg är att pröva hur samma tröst blir teologiskt artikulerad när Pictorius rör sig närmare korset och den inre kampen.

I detta kapitel läses *Ristist ja kiusauxest* (1622) som en finskspråkig bearbetning av Petrus Johannis Gothus *Om korss och anfechtning* (1588), inte som en ren översättning utan som en förkunnelse formad för fält. Analysen följer uppsatsens metod där en historisk-kritisk kontext kombineras med en teologisk textanalys av form, ordval och intertextualitet. På så sätt kan tröstens röst spåras i *form–innehåll–funktion*: hur dialog och affektiv retorik gör korsets teologi brukbar i prövningen.

Teoretiskt förankras detta till luthersk språkideologi: vernakularisering som pastoral handling, helig retorik där lära och affekt samverkar i hög stil, samt till begreppet *tröstens röst*. Språkvalet förklarar varför uttrycket låter som det gör; retoriken hur formen blir teologi; och tröstens röst hur allt detta fungerar pastoralt i fält.

Kapitel 4 disponeras därför i tre steg. Först (4.1) kontextualiseras text, tillkomst och adressat, med särskild uppmärksamhet på finskans roll. Därefter (4.2) analyseras form–innehåll–funktion i *Ristist ja kiusauxest*. I jämförelse med Gothus (4.3) undersöks hur Pictorius genom urval, omformning och egenkomposition omvandlar materialet på ett sätt som inte kan förstås som enbart översättning och hur dessa ingrepp påverkar tröstens röst och dess pastorala funktion.

Förord, tilltal och avslutande dikt

Ristist ja kiusauxest trycktes i Riga av Nicolaus Mollin den 4 oktober 1622. Titelsidan anger att skriften är en finskspråkig utläggning med Petrus Johannis Gothus som förlaga och Carolus Olai Pictorius från Åbo som författare. I senare bibliografier har Pictorius ibland placerats i kategorin ”översättare”, men denna beteckning behöver prövas när textens utformning analyseras i avsnitt 4.3.¹⁸⁵ Här är det tillkomstmiljö och adressat som står i fokus.

¹⁸⁵ Väänänen 2011; Isak Collijn, *Sveriges bibliografi 1600-talet. Bidrag till en bibliografisk förteckning*. vol. Band I; A–Q; Uppsala: Svenska litteratursällskapet, 1942, s.715.

Dedikationen i *Ristist ja kiusauxest* riktas till Åbos magistrat och rådmän och nämner flera framträdande namn, däribland Andreas Cruus.¹⁸⁶ Familjen Cruus hade en stark ställning i både Finland och rikets militära ledning.¹⁸⁷ Andreas' brorson Jesper Mattsson Cruus var vid denna tid guvernör i Riga efter en lång militär karriär i Livland och andra delar av riket. Han hörde till den lilla grupp finländska högre officerare som stod Gustav II Adolf nära och som hade betydande inflytande över förvaltningen i de nyerövrade områdena.¹⁸⁸

Mot bakgrund av hur fältpräster rekryterades och försörjdes under tidigt 1600-talet får dedikationen en vidare betydelse. Det förekom att en präst som hade tjänstgjort som huspredikant hos en adlig officer kunde få följa denne till regementet. Fältprästens ekonomiska ersättning var osäker men gav tillträde till den miljö där karriär kunde utformas.¹⁸⁹ Pictorius är inte känd från någon etablerad prästsläkt och återfinns inte bland de finländska teologistudenter som studerade utomlands.¹⁹⁰ Hans väg till fältpräst är därför oklar, men den måste ha förutsatt att han gjorde sig synlig bland de som fattade beslut om tjänstetilldelningar.¹⁹¹

Genom släkten Cruus finns en koppling mellan Åbo och Riga. Det som är troligt är att Pictorius kände till släkten Cruus och att de hade en makt över både Rigas och Åbos militära och civila administration.¹⁹² Någon direkt relation mellan Cruus och Pictorius kan dock inte beläggas. Dedikationen visar i stället att skriften hamnar i en kontext där både kyrkans och statens företrädare var sammankopplade och där Åbo och Riga inte stod långt ifrån varandra i praktiken. Den visar också att Pictorius placerar sin text inom ramar som gav den legitimitet och möjlighet till spridning, trots att den var skriven för en finskspråkig läsekrets i fält.

Eftersom Åbo ännu saknade tryckeri, trycktes skriften i Riga.¹⁹³ Att den samtidigt tillägnas Åbos magistrat visar hur texten rör sig mellan två världar: den militära vardagen i Livland och det civila, administrativa centrat i Åbo. Pictorius förankrar på så sätt sitt arbete hos personer som hade både ansvar och inflytande och som sannolikt var välvilligt inställda till en text avsedd att stödja de många finländska soldater som tjänstgjorde i området.

¹⁸⁶ Pictorius 1622b, s.9.

¹⁸⁷ Villstrand 2009, s.84.

¹⁸⁸ Åberg 1977, 648.

¹⁸⁹ Gudmundsson 2014a, s.48–51.

¹⁹⁰ Jussi Nuorteva, *Suomalaisten ulkomainen opinkäynti ennen Turun akatemian perustamista 1640*. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 177; Helsinki: Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, 1997, s.501–5.

¹⁹¹ Nuorteva 1997, s.139–40, 149.

¹⁹² Nilsson 1989, s.35–36.

¹⁹³ Laasonen 2000, 40.

Den latinska inledningen, ett förord i versform riktat till *lectorem sub cruce militantem*, (läsaren som kämpar under korset) talar först till den som bär korset i konkret mening, den som kämpar, lider och utsätts för fara.¹⁹⁴ Men korsmetaforen får snabbt en vidare räckvidd. Flera av versraderna beskriver mänsklig nöd utan att skilja mellan militär och civil erfarenhet: hunger, rädsla, kroppslig svaghet och den moraliska prövning som följer av otrygghet. Förordet talar därför till ”läsaren” i vid mening, och gör det i en tid då också de som befann sig hemma bar följderna av kriget. Svält, pålagor, rekvisitioner och brist på arbetskraft drabbade gårdar och städer i både Finland och Livland.¹⁹⁵ Korset bars av många fler än soldaterna.

Flera av uttrycken i förordet blir begripliga i detta perspektiv. Uppmaningen ”Låt honom se vad det är, korset, smärta och rädsla”¹⁹⁶ kunde lika gärna ställas av den som väntade hemma som av den som stod i fält. Uttrycket att ”världens kors är kort, glädjen återvänder snart”¹⁹⁷ talar inte enbart till en soldat i en kasematt, utan uttrycker en förhoppning som hör hemma i ett samhälle där kriget påverkade skörd, försörjning och överlevnad. Trösten har samma form för den som bor i Riga som för den som kämpar med ett vinterförråd i Finland.

Förordet bär också ett kollektivt drag. Uppmaningen att ”komma hit” och ”bära en lätt börda” förutsätter en erfarenhet som delas av många.¹⁹⁸ Det är inte ett inre samtal, utan ett gemensamt tilltal. Både psalmerna och *Ristist ja kiusauxest* förutsätter att tröst uppstår inom en gemenskap och bär genom prövningen.

Även moraliska inslag måste förstås i detta sammanhang. Förordet talar om tålmod och om den som är otålig och har svårt att låta sig ledas av vishet. Men det lägger inte skulden på läsaren. Tålmodet framstår som något som ges åt den som håller sig till Kristus, inte som en prestation. Tonen ligger nära den som kännetecknar hela *Ristist ja kiusauxest*, där Gud beskrivs som den som bryter det hårda och gör det mjuka möjligt. Här märks en form av tröst som ofta återkommer i den lutherska själavårdstraditionen, där Guds ensidiga handlande i nåd betonas och där trösten inte grundas i människans inre styrka eller moraliska förbättring utan i evangeliets löfte.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Pictorius 1622b, s.9.

¹⁹⁵ Nilsson 1989, s.10–15, 43–45.

¹⁹⁶ Pictorius 1622b, s.10 ”Quid valeant, videat, Crux, dolor atq: timor”.

¹⁹⁷ Pictorius 1622b, s.10 ”Crux brevis est mundi, Gaudia mox redeunt.”.

¹⁹⁸ Pictorius 1622b, s.10 ”Huc spretus veniat, hinc leve portet onus.”.

¹⁹⁹ Martin Luther, *Martin Luthers stora katekes*. övers. Göran Agrell och Strömmer; Stockholm: Verbum, 2025, 237–42.

Pictorius förklarar inte prövningen och fördelar inte skuld, utan lyfter fram att Gud handlar när människans egen styrka är förbrukad. Han påminner i slutet läsaren om Kristi ord att ta upp sitt kors.²⁰⁰ Detta är redan pågående verklighet. Den som lever under krigets följder bär redan sitt kors. Det binder samman människor i olika delar av riket genom en gemensam röst av tröst. I ett läge där matbrist, sjukdom och oro drabbade både front och hemort blir detta förord en ram för en tröst som inte är begränsad till den militära miljön, men djupt präglad av den.

Det finska förordet börjar med ”Soomalinen ja hywä Christitty lukia”.²⁰¹ Pictorius talar direkt till en finskspråkig åhörare, vilket knyter an till den språkliga princip som behandlats i kapitel 2: tröst kan inte nå fram om språket hindrar förståelsen. Här har principen en konkret funktion. Finska soldater och folk behövde texter som kunde läsas och delas på deras eget språk. Pictorius markerar detta själv i sitt resonemang, där han påpekar att hans mål är att nå dem som inte förstår svenska. Vernakularisering blir därmed ett pastoralt verktyg: den tjänar Ordet och dess verkan.²⁰²

I förordet återger Pictorius berättelsen om Josafat i 2 Krönikeboken 20. Här ligger fokus på hur folket samlas i bön när svärd, pest eller dyrtid drabbar landet.²⁰³ Berättelsen fungerar inte som hot eller disciplin utan som ett mönster för hur man kan söka tröst i en svår tid. Pictorius skriver att man ibland inte vet någon annan tillflykt och inte heller vad man ska göra, annat än att lyfta sina ögon till Gud. Den formuleringen gör prövningen till en gemensam erfarenhet. Den rymmer både soldater som lever i läger och människor i städerna som drabbas av brist och sjukdom. Pictorius använder bibeltexten för att visa att gemensam bön är nödvändigt när människor inte längre har kontroll över sin situation.

När Pictorius nämner Gustav II Adolf gör han det i en ton som var vanlig i svenska och finska texter under denna tid: med respekt och som en del av Guds ordning. Kungen framställs som en härskare som håller Guds ord högt och arbetar för att hålla falska läror borta från riket.²⁰⁴ Det är en teologiskt färgad lojalitet, inte politisk propaganda.²⁰⁵ Samtidigt är det tydligt att trösten i texten inte är knuten till kungen utan till Gud. Kungen nämns därför som

²⁰⁰ Pictorius 1622b, s.10 ”Preceptum dantis: Tollite quisque Crucem.”.

²⁰¹ Pictorius 1622b, s.11. sv: ”Finsk och god kristen läsare...”

²⁰² Viitaniemi 2023, s. 277.

²⁰³ Pictorius 1622b, s.12.

²⁰⁴ Pictorius 1622b, 1622b. s 15–17. Nordin 2000, 147–148.

²⁰⁵ Jens Lerbom, *Svenskhetens tidigmoderna gränser: folkliga föreställningar om etnicitet och rikstillhörighet i Sverige 1500–1800*. Göteborg; Stockholm: Makadam förlag, 2017, 54; Montgomery 2002, s.69.

någon för vilken man ber, inte som en figur som ensam bär ansvaret för folkets lycka eller olycka.

Pictorius förord visar också vilken pastoral hållning som präglar hela skriften. Tilltalet är lugnt och samlat, utan anklagelser och utan antydning om att läsaren själv bär skuld för de svårigheter som drabbat staden och lägret.²⁰⁶ Redan innan huvudtexten börjar formuleras trösten som en gemensam hållning som får bäras av rösten: Gud bär, människan får ta emot.

Den poetiska framställningen i slutet av *Ristist ja Kiusauxest*, där Döden talar till en ung man, saknas helt hos Gothus och är därför en medveten utvidgning av Pictorius.²⁰⁷ Det visar att han ville ge språk åt rädslan som både soldater och civila kände: att döden kunde komma hastigt, utan förberedelse. Motivet liknar den europeiska *dödens dans*-traditionen, där Döden uppträder som en gestalt som kallar människor i alla livssituationer och i alla samhällsskikt.²⁰⁸ Dessa texter och bildsviter har ofta ett enkelt syfte: att påminna om livets bräcklighet och om att ingen kan förhandla med döden.

Pictorius dikt följer samma mönster. Den unge mannen ber om uppskov och framhåller sin ungdom, sin lust att leva och att arbeta.²⁰⁹ Döden svarar att tiden är inne och att hans ansats inte gör någon skillnad. Samtalet utmynnar inte i förtvivlan utan i en stilla uppmaning till omvändelse och förberedelse. Diktens röster beskriver den verklighet som rådde vid Dünamünde fästning 1622. Unga män dog i sjukdom, hunger och köld. Döden kom plötsligt och kunde inte förhandlas bort. Det är detta som gör dikten begriplig. Dikten formar med ord det som inte kunde bortses och lät läsaren följa samtalet till en punkt där trösten återfinns i att Gud tar emot den som vänder sig till honom.

Kan Pictorius tillägg förstås som en medveten anpassning till den krigssituationen han själv verkade i? Den teologiska tanken i dikten är att människan behöver leva redo för döden och hålla sig till Guds nåd. Tillägget kan därför läsas som en pastoral anpassning.²¹⁰ Diktens avslutande uppmaning ”Lär er, alla människor, att vända om i rätt tid, så att ni får nåd från Gud” ligger dessutom i linje med hela skriftens syfte, där tröst och förberedelse för döden inte uppträder som hot utan som en del av livet i lidande.²¹¹

²⁰⁶ Ekedahl och Ström 2023, s.5–12.

²⁰⁷ Pictorius 1622b, s.115–118.

²⁰⁸ James M. Clark, ”The Dance of Death in Medieval Literature: Some Recent Theories of Its Origin”, *The Modern Language Review* 45. Glasgow:Jackson, 1950, s.336–45, här s.387–88, 343–44.

²⁰⁹ Pictorius 1622b, s.116.

²¹⁰ Ekedahl 2008, s.147.

²¹¹ Pictorius 1622b, s.118.

Form, innehåll och funktion: textkroppens struktur och tröstens rörelse

I *Ristist ja kiusauxest* står huvudmaterialet i en tydligt ordnad textkropp. Den är inte skriven som en sammanhängande framställning med långa resonemang, utan byggd av tre delar som hakar i varandra: bibelord, patristiska röster och en dialogisk tillämpning. Det är den här ordningen som gör texten användbar i en pressad situation. Texten ger läsaren något att hålla sig till, även när tid, kraft och koncentration är begränsade.

I detta delkapitel analyseras därför först formen, eftersom den bestämmer hur materialet kan brukas och hur trösten konkretiseras. Därefter diskuteras innehållet som det material som denna form bär och slutligen funktionen, där form och innehåll får pastoral verkan.

Form: strukturens uppbyggnad och röstens förändring

Textkroppen är uppbyggd av tre delar som bildar en sammanhängande rörelse: först en följd av bibelord, därefter en längre samling patristiska citat och slutligen en dialog mellan ”Syndaren” och ”Ordet”. Denna struktur är inte ett yttre arrangemang utan en princip som styr hur texten kommunicerar och hur trösten görs tillgänglig. Rörelsen genom delarna innebär att röstläget gradvis förändras från extern auktoritet, till kollektiv erfarenhet och vidare till ett personligt tilltal.

Den första delen består av tätt sammanställda bibelverser utan kommentarer.²¹² Utsagorna följer på varandra i rytmisk ordning, ofta med återkommande motiv som prövning, rop och Guds närvaro. Genom att bibelorden lämnas utan utläggning uppstår en röst som inte förhandlar. Den troende möter Guds Ord innan människan har formulerat sin oro. Texten räknar med att läsaren känner igen rörelsen mellan nöd och löfte: ”När jag sökte Herren, hörde han mig och räddade mig från all min ångest.”²¹³ Upprepningen av löften gör att trösten etableras som något givet. Retoriskt blir denna första del ett förarbete till resten av texten; trösten placeras före klagan, vilket markerar att Guds ord är utgångspunkt snarare än reaktion. Den andra delen är den mest omfattande.²¹⁴ Här förekommer ett stort antal utsagor av kyrkofäderna, ordnade efter återkommande teman: varför prövningar ges, vad det innebär att Gud prövar, hur lidande kan förstås och hur uthållighet formas. Varje tema presenteras i korta satser och den avslutande innehållsförteckningen visar att materialet kan ha varit avsett att

²¹² Pictorius 1622b, s.21–32.

²¹³ Pictorius 1622b, s.26. Ps 34:3. FIN: ”Cosca minä ezein Herra, nin hän cuuli minun, ja wapahti minun caikista minun tuscistani” Detta är en av de tydligaste rytmiska växlingarna. Den upprepar strukturen du beskriver (”nöd och löfte”) utan kommentarer.

²¹⁴ Pictorius 1622b, s.33–91.

kunna läsas styckevis.²¹⁵ Formen påminner om ett florilegium, där citaten följer på varandra så att kyrkofäderna framträder som ett samlat vittnesbörd snarare än som enskilda röster:

XI

Gud är aldrig sina utvalda närmare än under korset och i den största nöden.

Origenes, Utläggning av Josuas bok, predikan 9

Gud är i sin nåd oss närmast just när vi är i den största smärtan. [..]

Ibidem, predikan 4

Den gode och fromme kristne behöver inte frukta något, ty alla Guds skapelser tjänar honom i smärtan till hans bästa [...]

Augustinus

Gud strider med dig i din strid. [...].

Bernhard, predikan 2 över Ps. 91 (Qui habitat)

I skapelsen, återlösningen och alla goda gärningar är Gud allmänt hela mänsklighetens Gud [...]²¹⁶

De återkommande motiven skapar en rytm och tyngd som inte förutsätter att läsaren följer ett längre sammanhängande resonemang.

Denna ordning får två följder. För det första placeras läsarens egen prövning i ett större mönster, där andra har lidit före honom och funnit stöd. För det andra förankras trösten i den kyrkliga traditionen. De korta formuleringarna gör att lidandet kan beskrivas utan att förminskas, men samtidigt ges en plats i ett meningssammanhang. Bibelns röst och kyrkofädernas röst hålls åtskilda men förs samman genom samma form; den första talar med gudomlig auktoritet, den andra med erfarenhet.

Det tredje avsnittet inleder ett tydligt skifte: de tidigare samlingarna ersätts av en dialog där två röster växlar, ”syndaren” och ”Ordet”.²¹⁷ Pictorius inleder texten med en framställning av en kamp där syndaren beskriver sin oro i en fast ordning: syndens tyngd, lagens krav, Guds vrede, djävulens angrepp, samvetets anklagelser, historiska exempel, kroppsliga svagheter, dödens närhet och slutligen domen.²¹⁸ Varje rädsla besvaras av Ordet. Materialet från de två tidigare delarna tillämpas här direkt i självavårdande syfte.

Dialogformen skapar också en ton som skiljer sig från de två föregående delarna. Läsaren får en aktiv roll och texten formar ett språk för att uttrycka oro och ta emot svar. Ordet avbryter varje självanklagelse genom ett löfte. Trösten meddelas inte som en slutsats av

²¹⁵ Pictorius 1622b, s.91–94.

²¹⁶ Pictorius 1622b, s.83(32)–84

²¹⁷ Pictorius 1622b, s.95–114.

²¹⁸ Pictorius 1622b, s.95.

resonemang utan som ett tilltal. Detta gör att dialogen blir ett exempel på hur Guds ord bemöter människans oro.

Genom hela textkroppen sker alltså en övergång från mångfald av röster till ett sammanhållet samtal. I den första delen är människan tyst inför ordet. I den andra delen får hon en tradition att stå i. I den tredje får hon själv stämma in. Trösten blir en rörelse: först lyssnande, sedan delaktighet och därefter mottagande.

Pictorius låter textens form styra dess pastoral funktion, vilket rimligen kan uppfattas som ett avsiktligt val. De korta bibelorden, de patristiska satserna och den dialog som kan läsas enskilt eller tillsammans gör texten användbar i fält, vid sjukdom eller i ensamhet. Rytmen, där oro alltid följs av svar och där rösterna talar i en viss ordning, ger stadga åt en vardag som annars är splittrad. I detta finns tröstens första nivå: den ordnar det läsaren inte kan ordna själv och skapar ett rum där innehållet kan tas emot och verka.

Innehåll: tröstens material och teologiska riktning

Läsaren möter återkommande teman som prövning, lidande, synd, skuld och tröst. Texten är inte ordnad som en sammanhängande lära utan består av korta bibelord ur den äldre kyrkliga traditionen. Bibelorden är hämtade bland annat från Vishetslitteraturen, Syraks bok, psaltarsalmer och Paulusbrev.²¹⁹ Prövningen ges ingen förklaring, men den möts av ord som håller fast vid att Gud inte drar sig undan när livet är svårt. Detta ramar in lidandet som en verklighet som erkänns, men inte lämnas utan svar.²²⁰

Ett genomgående drag är hur lidandet framställs: det förnekas aldrig. Pictorius försöker inte heller mildra dess realitet. Lidandet omnämns i tydliga ord genom sjukdom, hunger, skräck, andlig oro och död, men det ges inte tolkningsföreträde. I stället placeras all prövning i relation till Guds handlande. De nakna verserna får stå upp med sin egen tyngd och de talar om en Gud som är närvarande, hans vilja att bevara är större än själva prövningens omfattning.²²¹

Den patristiska delen utvecklar samma grundtanke. Kyrkofädernas röster talar om hur lidande kan rena, stärka och forma tålmod, hur den troende prövas för att hans förtröstan ska fördjupas.²²² Flera citat uttrycker tanken att Gud prövar dem som tillhör honom. De betonar också att de troende har burit motgångar tidigare och att prövningen därför inte är något

²¹⁹ Pictorius 1622b, Se t.ex B ij–ijj,

²²⁰ Nygren 2022, s.111; Shuger 1988, passim.

²²¹ Nygren 2022, s.44; Shuger 1988, s.219.

²²² Pictorius 1622b, s.34.

enskilt eller isolerat.²²³ Citaten är korta och varierade, men tillsammans bildar de ett teologiskt motiv som är konsekvent genom hela texten: Gud överger inte sina egna. Därför behöver lidandet inte kopplas till tankar om övergivenhet eller fördömelse. Gud förblir närvarande hos läsaren även när omständigheterna är svåra.

En av de frågor som texten återkommer till är hur synd och skuld ska förstås och bemötas. I den avslutande dialogen låter Pictorius den prövade människan ”syndaren” tala med sina egna ord, och uttrycka sin rädsla: bristande kraft, begångna synder, samvetets anklagelse och upplevelsen av att stå under fruktan för Guds dom. De beskriver hur människan ser sig själv inför Gud, vilka frågor som tränger sig på när livet är osäkert och döden är nära.²²⁴ Syftet är inte att öka skulden, utan att visa en verklighet där trösten får sin plats. När syndaren talar, öppnas utrymme för att Ordet ska kunna svara med bibelord som återkommer till försoning, beskydd och Kristi seger.

I stället för att föra läsaren genom bot och bättring, där lagen först ska skärpa samvetet innan trösten ges, följer Pictorius en annan ordning. Ordet svarar direkt på syndarens oro. Och det är här korsteologins mönster blir tydligt.²²⁵ Svaren hämtas ur bibelord som talar om Kristi verk: att han tar på sig förbannelsen, att han bär synden och att hans seger står kvar även när människan inte gör det.²²⁶ Den avgörande förflyttningen går från syndarens blick på sig själv till Kristi handling. Detta ligger nära en luthersk korsfromhet där trösten inte först kräver moralisk upprättelse, utan bygger på att det redan är Kristi verk som bestämmer den troendes läge inför Gud.²²⁷

Och det är här *Ristist ja kiusauxest* tydligt skiljer sig från den predikotradition som ofta förknippas med 1600-talet, där förkunnelsen strukturerades kring lagens skärpning, bot och bättring. Flera tidigare studier visar hur förkunnelsen arbetade med att väcka skuld genom anklagelse och varning, medan trösten kom först när denna process ansågs fullbordad.²²⁸ Människans skuld placeras i centrum för att driva henne till omvändelse.²²⁹ Hos Pictorius finns en annan riktning. Synden tas på allvar, men den fungerar inte som förutsättning för tröst. När syndaren uttrycker rädsla inför lagen, Guds vrede eller djävulens

²²³ Pictorius 1622b, s.2 [32].

²²⁴ Shuger 1988, s.12, 130.

²²⁵ Shuger 1988, s.129.

²²⁶ Nygren 2022, s.51, 116.

²²⁷ Nygren 2022, s.116–17.

²²⁸ Brilioth 1945, s.195; Frost 2005, s.25; Forssberg 2016, s.207–9, 219; Lindquist 1939, s.273, 286, 326, 376; Kalm 1948, s.73, 82, 113, 159.

²²⁹ Lindquist 1939, s.326–327; Kalm 1948, s.81

anklagelser svarar Ordet omedelbart med evangeliet.²³⁰ Kristus lyfts fram som den som burit förbannelsen, sonat synden och brutit dödens makt. Pictorius har i stor utsträckning hämtat bibelorden från Psaltaren och Paulibreven, men de är inte valda för att anklaga läsaren utan för att befria. Detta är en genomgripande skillnad i teologisk ton: trösten kommer inte efter en moralisk uppgörelse, utan den ges som första och avgörande svar.

När ”syndaren” nämner exempel på personer som fallit – Kain, Saul, Judas – besvaras dessa med en annan lista: David, Manasse, rövaren på korset, Petrus och Maria Magdalena. Deras närvaro presenteras som exempel till tröst, inte som varnande förebilder.²³¹ Kontrasten är avsiktlig. Pictorius söker inte att anklaga eller skärpa samvetet för bot och bättring, utan att hindra samvetet från att gå vilse i sin egen dom. Skulden erkänns, men den ges inte tolkningsföreträde över människans läge inför Gud.

Den kristologiska tyngdpunkten i innehållet blir särskilt tydlig i talet om döden. Här möts rädslan inte med förmaningar utan med utsagor om Kristi seger och om den troendes tillhörighet.²³² Syndaren nämner de kroppsliga och själsliga tecknen på dödens närhet. Svaret är en utsaga som pekar på att Kristus redan har burit döden och att den troende därför inte går in i något okänt. Pictorius hänvisar till Kristi uppståndelse, till hans makt att bevara, till Guds faderliga omsorg och till löftet att den troende inte ska dö ”ijankaickis” (i all evighet).²³³ Rädslan och döden blir därmed inte bortförklarade, men de placeras bredvid en större verklighet: att Gud handlar för människans liv – döden har ingen makt att bestämma relationen mellan Gud och människa.²³⁴

Pictorius använder ett kort och konkret språk. Det är avsett att kunna tas emot utan långa resonemang. Varje sats är formulerad så att den kan stå för sig själv. Detta gör att texten rör sig längs en tydlig linje. Lidandet är verkligt, men inte avgörande. Synden är verklig, men inte styrande. Döden är verklig, men inte slutgiltig. Den grund som texten bygger på är att Gud handlar även när människan inte ser det. Genom att bibelord, fäder och dialog står i följd skapas ett sammanhang där prövningen kan beskrivas utan att få sista ordet. Det är också därför dialogens växling mellan oro och svar blir en teologiskt betydelsefull rytm.

Detta kan förstås med hjälp av Deborah K. Shugers analys av helig retorik där affekten inte är en estetisk förstärkning, utan ett sätt att förmedla ett teologiskt innehåll.²³⁵ Budskapet

²³⁰ Pictorius 1622b, Se exempel på s. 108–111.

²³¹ Pictorius 1622b, s.111–112.

²³² Nygren 2022, s.117.

²³³ Pictorius 1622b, s.114.

²³⁴ Nygren 2022, s.50.

²³⁵ Shuger 1988, s.138.

bärs inte främst genom utvecklade resonemang utan genom form: korta satser, upprepningar och tydliga kontraster. Dessa skapar en retorisk rytm där orden kan få verka direkt på läsaren. För den religiösa vältaligheten fungerar sådana stilmedel inte bara som ornament utan som en del av själva den teologiska kommunikationen.²³⁶ Hos Pictorius märks detta i hur dialogen ständigt återvänder till samma punkter: Guds barmhärtighet, Kristi verk och den troendes bevarande. Affekten skapas inte genom känslökildringar, utan genom att ett och samma ord återkommer tills det får fäste.²³⁷ Trösten blir inte bara ett resultat av ett resonemang, utan ett löfte står kvar även när argument saknas.

Innehållet i *Ristist ja kiusauxest* rör sig därmed längs en konsekvent linje. Det som bär textens innehåll är övertygelsen att Gud handlar för människans skull, även när hon inte förmår se det. Det är här trösten får sin röst genom Kristi verk och Guds närvaro.

Funktion: textens pastoralteologiska verkan

Funktionen blir tydlig när man läser *Ristist ja kiusauxest* i sitt avsedda sammanhang. När läsarens egna ord inte räcker och tid och kraft är begränsade, fungerar *Ristist ja kiusauxest* som en tröstebok som kan tas upp när som helst, oavsett om man befinner sig i garnison eller hemma i nöd. Den erbjuder en ordning som avlastar, inte en argumentation som ska följas.

Ristist ja kiusauxest är skriven för att ge tröst i en konkret situation när läsarens egna ord saknas.²³⁸ Funktionen ligger inte i att förändra omständigheterna, utan i att förändra läsarens orientering i dem. Texten har ett språk, en rytm och en röstföljd som gör det möjligt att uthärda och att förstå lidandet som en plats där Gud fortfarande handlar. På så sätt behöver läsaren inte själv sätta ord på det som tynger. När Ordet svarar med löften, blir tröstens röst uppenbar. Skriften blir ett själavårdande verktyg: det visar hur man kan tala, hur man kan lyssna och hur man kan ta emot.²³⁹

Textens tre delar samverkar för att skapa denna funktion. De inledande bibelorden ger en grund där Guds ord talar först. De patristiska citaten breddar denna grund och placerar läsarens prövning i en större erfarenhet. Läsaren får en plats i en längre historia av lidande och tro. Andras röster bär honom. Andra har lidit före och de har funnit stöd. Dialogen gör att

²³⁶ Shuger 1988, s.109; Ekedahl 2008, s.157–58; Ekedahl och Ström 2023, s.28.

²³⁷ Ekedahl 2008, s.158; Shuger 1988, s.12, 50–51.

²³⁸ Nygren 2022, s.45. Här uttrycker Luther att trons språk inte uppstår ur människan, utan ges av Gud som en yttre röst när den inre inte räcker.

²³⁹ Nygren 2022, s.56.

läsaren kan stiga in i texten med sina egna rädslor. Läsaren får själv stämma in i denna med sina egna ord. Texten återskapar något som hade gått förlorat i fältmiljöer och under belägringens omständigheter: känslan av att inte vara ensam. Varje del har en egen uppgift, men de är ordnade så att de stödjer varandra. Strukturen är därmed inte bara ett mönster som ska förstås, utan ett språk som har en pastoral roll. En mening kan tappas bort, men rytmen finns kvar. De återkommande orden ger läsaren något att hålla fast vid.

Funktionen förstärks av repetitionen i den första och andra delen. Det rytmiska och täta språket skapar en trygghet som inte förutsätter koncentrerad läsning. I fält eller vid sjukdom kan enstaka fraser upprepas utan att texten förlorar sin mening. Trösten binds inte till en lång argumentation, utan kan mottas även när läsarens kognitiva kapacitet är begränsad. Den som läser får något att hålla i – en tydlig röst som alltid gör samma sak: den lovar, påminner och riktar blicken mot Guds handlande.²⁴⁰

Hos Pictorius får denna retoriska form en tydlig funktion. Effekten ligger i själva ordningen och i den tyngd som upprepningen skapar. Texten återvänder ständigt till samma punkter: Guds barmhärtighet, Kristi verk, löftet om bevarande. Dessa påståenden utvecklas inte steg för steg, utan upprepas tills de fäster. Trösten uppstår inte genom att läsaren övertygas, utan genom att orden står kvar även när tanken inte förmår arbeta vidare. Upprepningen gör inte prövningen enklare, men mer uthärdlig.

Pictorius ändrar läsarens uppfattning av lidandet. I stället för att se prövningen som ett tecken på övergivenhet eller straff visar han läsaren att lidandet är som en plats där Gud är verksam. Detta sker inte genom att lidandet idealiseras, utan genom att tröstens röst konsekvent placerar det inom ramen för Guds bärande vilja.²⁴¹ Pictorius språk är enklare än den klassiska predikostilen, men det har samma grundidé: språket ska bära när människan själv vacklar.²⁴² När syndaren fruktar domen, döden eller sin egen otillräcklighet får han inte förklaringar, utan löften. Denna förskjutning, från det mänskliga till det gudomliga, är textens mest avgörande funktion.

Pastoralt fungerar texten därför som en vägledning i hur man kan leva med prövningen utan att gå under av den. Pictorius undervisade inte om hur man kunde undvika prövningen, utan hur man skulle bära den. Genom att sammanställa ord som är korta, precisa och fria från

²⁴⁰ Nygren 2022, s.53–56.

²⁴¹ Nygren 2022, s.68.

²⁴² Ekedahl 2008, s.145–147, 155, Ekedahl och Ström 2023, s.52.

abstraktion gjorde han trösten tillgänglig att memorera, uttala och återkomma till. I stunder av oro eller fysisk svaghet skulle en enskild replik fungera som en bärande kraft.

Tröstens röst framträder tydligast i dialogavsnittet.²⁴³ Här får syndaren själv formulera sin oro, men han behöver inte finna ett eget svar. Ordet svarar direkt.

V. Det egna onda samvetet

Syndaren:

Mitt eget samvete trycker mig och dömer mig.

Ordet:

1 Joh. 3: Om vårt hjärta fördömer oss, så är Gud större än vårt hjärta.

Jes. 55: Mina tankar är inte era tankar, lika som himlen är högre än jorden, så är mina tankar högre än era tankar.

Hos. 11: Mitt hjärta är vänt åt annat håll, min barmhärtighet tänds, för jag är Gud och inte en människa.²⁴⁴

Ordet avbryter självanklagelsen och ger något annat att hålla sig till. De korta replikerna gör att läsaren inte behöver arbeta sig genom en teologisk förklaring. Han behöver bara ta emot det som sägs. Mönstret är fast. Oro följs av löfte. Rädsla följs av Kristi verk. Detta är inte en argumentation. Det är ett sätt att tala med en röst som avlastar.

Texten skapar ett sammanhang omkring läsaren. Den kan läsas högt av två. Den kan läsas av en ensam. Den kan läsas styckevis eller som en helhet. I en garnison där grupper splittras och människor saknas har detta betydelse. Texten kräver inte förberedelse. Den kräver inte fortsatt fokus. Den kräver bara röst. Den ordning som Pictorius skapade gjorde att läsaren kunde ta sig an texten utan att veta var i den han befinner sig.

Funktionen kan därför sammanfattas som en rörelse som följer formens struktur och som förverkligas genom innehållet. Trösten formas genom Guds ord och den tillämpas i dialogen där människan får ett språk att svara med. Pictorius text förändrar inte omständigheterna och lidandet. Den förändrar hur de bärs. Den förändrar inte mörkret, men den förändrar vad läsaren ser i det.²⁴⁵ Den gör inte anspråk på att säkra livet, men den ger medel att uthärda det. Den skapar inte förklaringar, men den bär dem som prövas.

²⁴³ Pictorius 1622b, s.F v – H ij

²⁴⁴ Pictorius 1622b, s.G v

²⁴⁵ Nygren 2022, s.49–50.

Detta kan förstås som den pastoralteologiska verkan *Ristist ja kiusauxest* ger uttryck för. Pictorius skrev för människor i prövning och formade ett budskap som kunde bäras även när allt annat sviktade.

Gothus och Pictorius: kyrklig praktik och prövningens vardag

En jämförelse mellan *Ristist ja kiusauxest* visar ett nära textberoende till delar av *Om korss och anfechtning*, men också en genomgripande omformning av både innehåll, struktur och pastoral funktion. Pictorius arbetade inte med Gothus text som ett material att föra vidare i sin helhet, utan som ett stoff att välja ur, bearbeta och omorientera. Han tolkade Gothus text genom att bevara huvudlinjen, strama åt dispositionen, justera nyckelbegrepp och förändra textens pastorala funktion genom ett omfattande bortval och tydliga egna tillägg.

Skillnaden mellan Gothus och Pictorius märks redan i inledningarna. Gothus förankrade *Om korss och anfechtning* i ett konkret personligt och andligt sammanhang. I förtalet vände sig Gothus direkt till riksrådet och hovmarskalken Sten Banér, som dessförinnan förlorat sin hustru Margareta Grip.²⁴⁶ Gothus angav uttryckligen att trösteboken ursprungligen skrevs i anslutning till hennes bortgång och var tänkt att föreligga till begravningen. Att tryckningen fördröjdes gjorde enligt författaren att texten i stället utvidgades med ytterligare böner och stycken, avsedda att vara till tröst och rättelse under den pågående pesttiden. Boken fick därmed en dubbel funktion: personlig tröst för en sörjande änkling och ett bredare bruk i en tid präglad av död och oro. Trösten legitimerades genom relationer, minne och kyrklig praktik och förutsatte ett ordnat andaktsliv hos läsaren.

Pictorius placerade från början texten i ett kollektivt sammanhang där krig, hot och osäkerhet var ständigt närvarande.²⁴⁷ Redan i titelblad och inledande tilltal betonas textens överföring till finska, dess sammansättning ur kyrkofädernas undervisning och dess adress till läsaren som ”kämpar under korset”. Trösten introduceras inte genom tillkomsthistoria utan genom faktiska behov: varför denna skrift behövdes och hur den var tänkt att användas. Skillnaden i inledningarnas utformning svarade därmed mot olika pastorala situationer. Hos Gothus stod tillkomst och kyrklig tillhörighet i förgrunden medan hos Pictorius var bruket och den utsatta situationen den drivande kraften.

²⁴⁶ Gothus, 1588, s.A ij–B.

²⁴⁷ Pictorius 1622b, s.A– A viiiij.

Övertagande, tillägg och didaktiska omformuleringar

I de avsnitt som behandlar bibelcitat och kyrkofädernas utläggningar följer Pictorius Gothus text mycket nära. Stora delar av den gemensamma textmassan återges ordagrant, ibland med endast mindre språkliga justeringar. Där Pictorius ingriper sker det dock konsekvent med bestämda ordval eller tillägg.

I anslutning till de patristiska partierna avvek Pictorius från Gothus disposition genom att infoga ett sammanhängande block av ytterligare Augustinus-texter.²⁴⁸ Där Gothus citerar Augustinus i koncentrerad form, valde Pictorius att utvidga resonemanget med pedagogiska passager. Tillägget innebär ingen förändring av terminologi eller teologisk huvudlinje, men förskjuter textens funktion. Där Gothus lät patristiska citat fungera som stöd inför vidare bruk i bön och kyrklig praktik, lät Pictorius undervisningen bära trösten i sig. Tilläggen är inte slumpmässiga utan fungerar som förstärkningar av redan etablerade argument.

Utöver de riktade tillägg som genomfördes i de patristiska delarna gjorde Pictorius även vissa didaktiska omformuleringar i dessa. Ändringar finns i ett fåtal nyckelställen och innebär ingen genomgående förändring av terminologin, men de är konsekventa där de förekommer. I fråga VII²⁴⁹ och IX,²⁵⁰ samt i sammanfattningen av frågorna i innehållsförteckningen, ersatte Pictorius Gothus begrepp ”tålamod”²⁵¹ med termer som ”kårsiminen” och ”kårsimys” (lidande).²⁵² Pictorius ändring innebär en förskjutning från dygdterm till erfarenhetsterm.

Gothus utgår från den kristnes hållning inför korset. ”Tålamod” fungerar där som ett normativt begrepp som anger hur lidandet bör bäras, ofta i nära samband med andlig styrka och fasthet. Hos Pictorius ”kårsimys” ligger tyngdpunkten på det pågående lidandet självt. Det rör då inte i första hand vilken dygd som krävs, utan hur lidandet verkar, vad det åstadkommer och hur det relaterar till motstånd och kamp. Skillnaden är alltså inte bara språklig utan ”tålamod” betecknar den kristnes sätt att bära prövningen, medan ”lidandet” betecknar själva erfarenheten av den.

²⁴⁸ Pictorius 1622b, s.29.

²⁴⁹ Pictorius 1622b, s.24, F iiij.

²⁵⁰ Pictorius 1622b, s.28, F iiij.

²⁵¹ ”Tålamod”, *Svenska Akademiens ordbok*. Stockholm: Svenska Akademien, 2010. Med tålamod avses här inte främst modern vardaglig ”tålamod”, utan det äldre, religiöst färgade bruk som SAOB anger som förmågan att ”undergivet l. resignerat l. stoiskt kunna uthärda lidande”, alltså tålighet, ståndaktighet och uthålligt bärande av prövning. I äldre kristet språk ligger därför tålamod nära en dygd av uthållig förtröstan under lidandet snarare än endast väntan eller självbehärskning.

²⁵² ”Kårsimys”, *Suomi sanakirja*. Helsingfors: Otter Media Oy, 2026, [citerad 8 januari 2026].

<https://www.suomisanakirja.fi/K%C3%A4rsimys>. 1. känsla av smärta, lidande eller motgång, 2. plåga, pina. SAOB anger för att lida dels betydelsen att befinna sig i ett tillstånd präglad av kroppslig eller själslig smärta, dels att utstå eller genomgå något svårt, pinsamt eller smärtsamt.

I likhet med de patristiska tilläggen innebär dessa omformuleringar inte en ny teologisk lära, men de förändrar frågornas pastorala funktion. ”Tålmod” fungerar som ett normativt begrepp som anger den hållning som den kristne bör inta, men när Pictorius ersatte ”tålmod” med ”lidande” flyttas perspektivet från vad den troende förväntas uppvisa till vad den troende faktiskt erfar redan. Lidandet framställs därmed inte som något man ska sträva efter eller acceptera som ideal i sig, utan som en verklighet som måste få sin mening och riktning genom Ordet.

Liknande skillnader märks i hur korset gestaltas språkligt. Där Gothus ofta använde ord som betonar bärande, uthållighet och fasthet, tenderar Pictorius formulera korsets realitet med mer positionsbundna uttryck: att vara under korset, att befinna sig i nöd, att kämpa i frestelsen.

Gothus anger tonen med att korset är något som skall bära och det skall bäras med bestämda dygder: ”Medh hwadh tolamodh och starckheet/ Hwar och en Christen bör bära sitt Korss [...]”²⁵³ I ett annat avsnitt uppmanar han läsaren till kamp och styrka: ”then som Kranzen och Kroonan begärrar, han måste tilförenne manliga strijda och kempa.”²⁵⁴ ”Hardt in ti Gudh/ och wijk icke aff/ på theet tu juu må starckare warda.”²⁵⁵ Också passager om tålmodets seger förekommer: ”Huruledes the Heligas tolamodh alla olycka öffuerwinner [...]”²⁵⁶ Tillsammans ger dessa en bild där den troendes aktiva roll under prövningen står i centrum.

Det betyder inte att Pictorius helt avstod från uppmaningar, men de underordnas en beskrivning av lidandet som en redan given verklighet snarare än ett tillstånd som ska formas genom dygd. Korset är inte något som skall tas upp, utan en verklighet under vilken den troende hålls: ”Meidän elämen ei taida olla ilman Synnitä, nincauvan quin me täällä matcasa olem, ja sentähden myös ei ilman ristitä ja kiusauxeta.”²⁵⁷

Skillnaden är inte absolut. Båda texterna talar om tålmod och båda känner till kampmotivet. Men hos Gothus är korset oftare som en arena för dygd och aktiv uthållighet, medan Pictorius beskriver det som en livssituation där Gud håller den troende kvar och där

²⁵³ Gothus 1588, s.F iij.

²⁵⁴ Gothus 1588, s.E iii.

²⁵⁵ Gothus 1588, s.B vij.

²⁵⁶ Gothus 1588, s.G.

²⁵⁷ Pictorius 1622b, s.C ij: Sv: ”Vårt liv kan inte vara utan synd så länge vi är här på vandring och därför inte heller utan kors och frestelse”.

trösten fås mitt i ett pågående lidande. Den språkliga tyngdpunkten förskjuts därmed från prestation till position, från att bära till att vara under.

En tredje förskjutning gäller hur ”bot och bättring” får utrymme i de båda texterna. Gothus förband återkommande korsets varaktighet med krav på omvändelse och livsförändring.²⁵⁸ Boten framträder som en del av den ordning genom vilken Gud fostrar den kristne och kan därmed uppfattas som nära sammanhängande med hur prövningen fortgår.²⁵⁹ Pictorius återgav samma grundtanke, men utan att utveckla den till en egen pastoral struktur. Bot och bättring får ingen självständig plats och ställs inte som villkor för nåd och tröst.

Skillnaden innebär att Gothus uppmaning till bot och bättring kan uppfattas som en väg till tröst under prövning, medan hos Pictorius framstår detta främst som en del av lidandets tolkning. Människan lär känna sig själv i frestelsen och segern följer först efter prövningen.²⁶⁰

Det utelämnade materialet och dess pastorala konsekvenser

Den tydligaste skillnaden mellan Pictorius och Gothus ligger inte i vad Pictorius bevarar eller ändrar utan i det han helt utelämnade. Efter att Gothus avslutade sin huvudsakliga framställning av de patristiska texterna följer *Om korss och anfechtning*, ett omfattande bruksmaterial som upptar en större del av volymen.²⁶¹ Här finns långa böner, ordnade för specifika situationer och strukturerade enligt ett tydligt mönster där tilltalet riktas till Fadern, Sonen och Anden.²⁶²

Dessa följs av ett psaltarordnat stoff som leder läsaren genom syndakännedom, tro och levnadsbättring. Därtill kommer material för sjukdom och död, där läsaren får formulär för bekännelse, tröst och sista ord. Sammantaget ger detta boken karaktären av en andakts- och brukshandbok där trösten inte stannar i undervisningen utan leds vidare in i kyrklig praktik.²⁶³

Pictorius valde att ta bort denna bönestruktur i sin helhet. Han utelämnade även de psaltarordnade rubrikerna som hos Gothus spänner över hela det kristna livet. Resultatet blir att trösten inte längre är knuten till kyrkliga handlingar eller ritualer, utan till textens egen vägledning. Där Gothus bok förutsätter ro, tid och överblick, är Pictorius bok anpassad för en mer osäker tillvaro. Den fasta strukturen och de kortare avsnitten gör att texten kan användas

²⁵⁸ Gothus 1588, s.D iij, E iiiij, F iij.

²⁵⁹ Gothus 1588; Kalm 1948, s.154, 157–60, 168. U iiiij, U v, Z.

²⁶⁰ Lindquist 1939, s.325; Nygren 2022, s.113.

²⁶¹ Gothus 1588, s. H iij – till slut.

²⁶² Gothus 1588, s.H viij.

²⁶³ Gothus 1588, s.H V ij – N.

utan förberedelse och utan att läsaren behöver veta var i boken hon befinner sig. Trösten måste fungera direkt, inte först efter lång läsning.

Pictorius egna tillägg: dialogen och dödsdansen

Det som Pictorius lade till i stället för de utelämnade delarna innebär en tydlig förskjutning i textens funktion och röst. I de tilläggen övergick han från att i huvudsak arbeta med översättning och tolkning av befintligt material till att formulera eget stoff. Den mest betydelsefulla egenkompositionen är dialogen mellan ”syndaren” och ”Ordet”.²⁶⁴ Denna dialog saknar motsvarighet hos Gothus och markerar ett tydligt skifte i hur trösten artikuleras. I stället för att leda läsaren att tala till Gud i bön, gav Pictorius röst till Ordet för att tala direkt till den prövade människan. Tröstens röst blir bokstavligen ett svar på invändningar, rädsla och skuld. Den dialogiska formen ligger nära en luthersk förståelse av själavård, där Ordet riktas till samvetet.²⁶⁵ Trösten ges inte genom ritual eller genom ett idealiserat svar, utan genom att Ordet tolkar situationen och motsäger anklagelsen.

Även de båda texternas avslutningar förstärker denna uppfattning. Gothus lät visor och bibelord återföra läsaren till kyrkans ordning och igenkännbara former.²⁶⁶ Pictorius avslutade i stället med en dikt inspirerad av dödsdanstemat, där krigets och dödens närvaro hålls kvar. Genom att ge döden poetisk och konkret gestalt erkänns dess närvaro utan att låta den få sista ordet.²⁶⁷ Dikten fungerar därmed som en gränsmarkering och visar att kampen inte upplöses när läsningen är slut. För Pictorius och hans läsare var döden påtaglig. Trösten fanns i att döden talas om, inte förnekas och att den placeras under Ordet.

Teologi och pastoral funktion i texterna

Teologiskt utgår båda texterna från en luthersk korsfromhet där Kristi lidande och den troendes prövning hålls samman. Lidandet förstås inte som ett tecken på Guds frånvaro utan som något som måste tolkas i relation till Guds löfte och Kristi seger.²⁶⁸ I båda texterna är det därför Ordet, snarare än människans eget handlande, som ytterst bär trösten.²⁶⁹

Skillnaden framträder i den pastorala tillämpningen. Hos Gothus är trösten integrerad i kyrkliga former: bön, psaltarord, bot och ordning, medan Pictorius i stället riktade trösten mot

²⁶⁴ Pictorius 1622b, s.95–114.

²⁶⁵ Nygren 2022, s.54–56, 69, 109.

²⁶⁶ Gothus 1588, s.395–400.

²⁶⁷ Ekedahl 2008, s.147.

²⁶⁸ Lindquist 1939, s.324–27.

²⁶⁹ Lindquist 1939, s.326.

den akuta situationen där lidandet redan är närvarande.²⁷⁰ Genom argumentation och dialogiskt tilltal hjälps läsaren att tolka och utvärdera lidandet. Pictorius bearbetning kan därför förstås som en reception av Gothus text, där den teologiska grundstrukturen bevaras men som ger trösten en ny form och funktion genom omgestaltning. Resultaten är en text som står nära sin förlaga i stoff men fyller en annan pastoral funktion.

Sammanfattning

Pictorius visar i *Ristist ja kiusauxest* hur tröstens språk kan anpassas till en verklighet i krig. Analysen av förordet, tilltalet och den avslutande dikten visar att texten ramar in i en tydlig pastoral situation. Dedikationen knyter skriften till en miljö där kyrklig och världslig makt möts, medan förordets språkval riktar sig till allmogen och till soldater som levde under provningens villkor. Trösten har ett gemensamt mål: att sätta ord på hoppet för dem som behöver bära sitt kors i vardagen. Den avslutande dikten fördjupar denna hållning genom att gestalta dödens närhet. Pictorius återger inte bara en förlaga utan formar materialet för en konkret kontext.

I *Ristist ja kiusauxest* hålls form, innehåll och funktion samman. Textens fasta struktur med bibelord, patristiska röster och dialog gör att den kan läsas styckevis och användas när tid och koncentration är begränsade. Innehållet kretsar kring lidande, synd och död, men dessa får inte sista ordet. Trösten ges som ett omedelbart svar på rädsla och anklagelse. Den pastorala funktionen ligger i att texter ger läsaren något att hålla sig till. Pictorius förändrar inte provningens villkor, men han ger den en form där den kan bäras.

Hos Gothus talar trösten främst genom kyrkans ordningar. Den förmedlas i bönen form, i psaltarordens följd och genom vägledning in i bot, bekännelse och sakrament. Trösten är förankrad i ett kyrkligt liv där flera röster samverkar och där den enskilda leds genom liturgin.

Hos Pictorius riktas trösten i stället mot den prövade människans inre kamp. Den talar genom Ordet som svarar mitt i lidandet, genom tillägg som ger läsaren ett språk för oro och ett färdigt svar att hålla fast vid. Tröstens röst är möjlig att tas emot under press i en utsatt situation, utan att förutsätta ett ordnat kyrkligt bruk.

²⁷⁰ Kalm 1948, s.82, 159; Åke Andréén, red., *Sveriges kyrkohistoria. 3: Reformationstid*. Stockholm: Verbum, 1999, s.131.

Det är i denna skillnad som Pictorius bearbetning av Gothus kan förstås som mer än en översättning eller förkortning. Genom sina val av vad som tas bort, vad som läggs till och hur språket utformas, skapar Pictorius en annan pastoral funktion. Trösten förskjuts från kyrkans breda praktiker till Ordet som kan följa den prövade genom korsets erfarenhet.

5 Förkunnelse i fält: Pictorius texter och svenska fältpredikningar

I de föregående kapitlen har Pictorius texter analyserats med avseende på innehåll, språklig gestaltning och tänkt användning. Fokus har legat på hur *IV suloista ja lohdullista* och *Ristist ja kiusauxest* formar tröst, lidande och gudsrelation i en militär kontext, men utan att själva vara predikningar i egentlig mening. I detta kapitel vidgas perspektivet genom en jämförelse med samtida svenska fältpredikningar, representerade av Johannes Botvidi och Herman Samson i Jonas Rothovius översättning. Syftet är inte att värdera texterna i relation till varandra, utan att pröva hur Pictorius förkunnelse förhåller sig till den svenska fältförkunnelsen i fråga om ton, motiv och teologisk betoning.

Jämförelsen tar sin utgångspunkt i att texterna är producerade inom samma historiska och konfessionella sammanhang, men för olika språkliga gemenskaper och i delvis skilda brukssituationer. Botvidis och Samsons predikningar är tydligt situerade i en offentlig, ceremoniell och kollektiv ram, där predikan utgör en del av arméns religiösa ordning. Pictorius texter är däremot utformade för läsning, meditation och återbruk i situationer där predikans form och röst inte nödvändigtvis står till buds. Skillnaden mellan dessa texttyper aktualiserar frågor om hur innehåll och teologi formas av predikans respektive andaktslitteraturens form och hur dessa former i sin tur påverkar textens funktion för mottagaren.

Kapitlet är disponerat i tre delar. Den första delen behandlar predikosituationen och den retoriska ramen, med fokus på hur texter och sammanhang påverkar tilltal och struktur. Den andra delen analyserar hur lidande, tröst och Guds handlande tematiseras i respektive material. Den tredje delen riktar blicken mot hur andlig erfarenhet och kollektiv identitet formas genom texterna. Genom hela kapitlet ligger tyngdpunkten på textanalys, medan övergripande tolkningar av fältförkunnelsens karaktär och den finska förkunnelsens särdrag sparas till det avslutande diskussionskapitlet.

Förkunnelsens adressat och tilltänkta läsare

De svenskspråkiga fältpredikningarna av Johannes Botvidi och Herman Samson, i Jonas Rothovius översättning, är tillkomna i ett sammanhang där predikan inte enbart tjänar som

andlig vägledning, utan också som ett medel för att tolka och legitimera krigets realitet.²⁷¹ Predikningarna hålls inför soldater i fält, men den form i vilken de har bevarats visar att de samtidigt är skrivna med en vidare mottagarkrets i åtanke. Frågan om adressat måste därför problematiseras ytterligare. Även om predikningarna uppges vara hållna inför soldater innebär det inte att de i sin tryckta form motsvarar det som faktiskt förkunnades muntligt eller att de cirkulerade bland soldaterna. Snarare pekar deras utformning mot en dubbel funktion, där de både relaterar till en konkret militär situation och samtidigt ingår i en bredare offentlig och kyrklig kommunikation.

Detta påverkar både språkbruk, bildval och hur relationen mellan Gud, människa och samhällsordning formuleras. Dispositionen följer i huvudsak den samtida lutherska homiletiska modellen, med angiven bibeltext, inledande motiv och en punktvis utläggning och följs av förmaning och tillämpning.²⁷²

Detta blir tydligt i Botvidis disposition. Även om Botvidi tydligt anknyter till den konkreta belägringssituationen och motiverar sitt val av bibeltext utifrån krigets krav, utvecklas resonemangen i en form som förutsätter vana vid skriftlig teologisk framställning.²⁷³ Bibeltexten tolkas genom utläggning och moraliska slutsatser som rör folkets kollektiva ansvar. Tilltalet riktas till soldaterna som del av ett större sammanhang, där deras handlingar får konsekvenser inte bara för dem själva utan för hela riket.²⁷⁴ Predikan fungerar därmed både som andlig fostran och som orientering i ett politiskt och militärt projekt.

I Samsons predikan, sådan den föreligger i Rothovius översättning, är detta ännu tydligare. Språket är mer abstrakt och rör sig med begrepp som ära, lydnad, kallelse och gudomlig ordning.²⁷⁵ Förkunnelsen behandlar inte främst soldatens vardagliga oro, utan hans plats i ett hierarkiskt system där överheten framställs som insatt av Gud.²⁷⁶ Predikan framstår därmed som riktad till en publik som inte enbart består av soldater, utan också av officerare och andra med ansvar inom den militära och civila strukturen. Den tryckta texten fungerar som en teologisk ram för hur kriget ska förstås och rättfärdigas.²⁷⁷

²⁷¹ Brilioth 1945, s.189, 192; Gudmundsson 2014b, s.215–16; Kalm 1948, s.215, 226; Lindquist 1939, s.280–81, 300; Forssberg 2016, s.218.

²⁷² Gudmundsson 2014a, s.215; Kalm 1948, s.251–53; Lindquist 1939, s.430.

²⁷³ Botvidi, 1622.

²⁷⁴ Botvidi 1622, s.B ij.

²⁷⁵ Samson 1622, s.[15], [19].

²⁷⁶ Samson 1622, s.[14], [22], [36].

²⁷⁷ Samson 1622, s.[38].

Innehållet i dessa predikningar var inte begränsad till undervisning, själavård och andlig fostran, utan skulle även forma ett moraliskt ansvarstagande kollektiv.²⁷⁸ Predikan var en av de få institutionella kanaler genom vilka även politiska, militära och vardagliga nyheter förmedlades och tolkades.²⁷⁹ Den enskilde soldaten kallades till vaksamhet över sitt eget och andras liv, eftersom rikets väl och krigets utgång vilade på folkets lydnad mot Guds bud. Predikans form var därför anpassad för både muntlig förkunnelse och för vidare skriftlig spridning bland officerare, ämbetsmän och andra läsare ur de högre stånden.

Pictorius finskspråkiga texter vände sig däremot till en publik som i liten utsträckning hade tillgång till sådana sammanhang där predikan regelbundet kunde höras och där politiska budskap kunde tolkas från predikstolen. *Ristist ja kiusauxest* inleds visserligen med en adress som knyter texten till sitt latinska original, men denna fungerar inte som en social dedikation till överheten. När huvudtexten inleds förändras tilltalet tydligt. Språket förenklas, tilltalet riktas direkt till läsaren och bildspråket hämtas från en vardag som är kulturellt och språkligt bekant för en finsktalande läsare. Texterna framstår som riktade till finsktalande soldater och allmoge, grupper som i det svenska riket i hög grad bar krigets praktiska bördor men sällan deltog i dess ideologiska formulering.²⁸⁰

Detta blir tydligt i hur Pictorius använder språk och bilder. I *IV Suloista ja lohduilla* bygger bildspråket på den levda verkligheten: årstidernas växling, kroppslig trötthet, arbete och vila. Dessa uttryck krävde ingen teologisk skolning för att förstås. De fungerar genom igenkänning snarare än genom tolkning. Förkunnelsen görs därmed tillgänglig utan att behöva förmedlas eller förklaras av någon med särskild auktoritet.

I *Ristist ja kiusauxest* förstärks detta redan i inledningen. Referenser till bastu och eklut knyter an till finska renhets- och vardagspraktiker och placerar texten i en konkret livsvärld. Dessa exempel är ingen dekorativ funktion. De visar tydligt vem texten är skriven för och vilken kulturell kontext den tar sin utgångspunkt i. När det lärda stoffet från Gothus bearbetas, sker detta inte bara genom språklig förenkling utan genom kulturell förankring. Den teologiska undervisningen översätts till en form som kan tas emot utan tillgång till predikstol, böcker eller utbildning.

Skillnaden mellan de svenskspråkiga och finskspråkiga texterna fanns därmed inte i graden av teologisk ambition, utan i hur förkunnelsen förutsattes fungera. De svenska

²⁷⁸ Villstrand 2009, s.214–17.

²⁷⁹ Forsberg 2005, s.60; Petri Karonen, *Pohjoinen suurvalta: Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. Helsinki: W. Söderström, 2008, s.56.

²⁸⁰ Villstrand 2009, s.128–30, 198, 201; Nordin 2000, s.282–86.

fältpredikningarna fungerade där kyrkan och staten samarbetade för att forma lydnad, ansvar och gemensam orientering.²⁸¹ Förkunnelsen antog därför en form som lämpade sig för offentlig auktoritet och skriftlig överföring. Däremot framträdde Pictorius texter i en mindre formaliserad situation. De ersatte inte ett regelbundet gudstjänstliv med fast predikostruktur och var inte heller integrerade i den. Pictorius texter riktade sig till soldater som inte kunde förväntas delta i den återkommande och kollektiva söndagsgudstjänsten.²⁸² Pictorius texter blir snarare självständiga bärare av tröst.

Skillnaden i den avsedda mottagaren påverkar inte bara språket utan formar också vilken teologisk hållning förkunnelsen intar. I de svenskspråkiga fältpredikningarna förutsätts att mottagaren kan svara genom handling: bot, lydnad och förändrat liv. Förkunnelsen antar därför en ordnande och vägledande karaktär. Pictorius låter nåden träda fram utan föregående krav. Hans förkunnelse tar därför sin utgångspunkt i det Gud redan gör, snarare än i det människan förväntas göra. Denna skillnad i pastoral förutsättning definierar texternas teologiska grundton och får konsekvenser för hur lidande och tröst behandlas i det följande.

Lidande, prövning och tröst

I de svenskspråkiga fältpredikningarna behandlas lidande som något som måste tolkas och ordnas. Krigets osäkerhet, rädsla och förlust presenteras inte som neutrala fakta, utan som tillstånd som kräver människans agerande och ett teologiskt svar. Detta svar ges genom att lidandet knyts till Guds fostran av sitt folk.²⁸³ När Botvidi predikar inför belägringen av Riga gör han detta genom att läsa den aktuella situationen genom bibliska berättelser om krig och lydnad.²⁸⁴ Lidandet framställs därmed som ett tecken på att Gud prövar sitt folk och att prövningen har ett syfte.²⁸⁵ I Botvidis predikan ingår också fienden i denna tolkning av kriget. Motståndaren blir en del av den prövning genom vilken Gud fostrar sitt folk.

Denna tolkning får omedelbara konsekvenser för hur tröst beskrivs. I Botvidis predikningar är trösten inte frikopplad från människans hållning. Förkunnelsen återkommer till behovet av bot och ånger och till nödvändigheten av att rätta sitt liv.²⁸⁶ Lidandet blir

²⁸¹ Forssberg 2016, s.108; Gudmundsson 2014b, s.212–13; Kalm 1948, s.154.

²⁸² Gudmundsson 2014b, s.216–17.

²⁸³ Anna Maria Forssberg, ”Nationalist Arguments as Instruments of War Propaganda in Sweden, 1655–80”, i *Statehood Before and Beyond Ethnicity: Minor States in Northern and Eastern Europe, 1600–2000*. red. Linas Eriksonas och Leos Müller; Brussels: Peter Lang, 2005, 127–46, här s. 131; Kalm 1948, s.155, 159–61; Lindquist 1939, s.327.

²⁸⁴ Botvidi 1622, s.A ij, B ij, B iij, Eij, F.

²⁸⁵ Lindquist 1939, s.280.

²⁸⁶ Kalm 1948, s.160–61.

meningsfullt först när det leder till omvändelse. Trösten består i försäkran om att Gud bistår dem som ödmjukar sig och håller sig till den ordning som Gud har instiftat.²⁸⁷ Nåden förutsätts, men den aktualiseras genom ett korrekt svar på Guds tilltal.

Samma ordning präglar Herman Samsons predikan i Jonas Rothovius översättning, om än i en annan form. Här binds lidande och oro samman med överhetens gudomliga uppdrag.²⁸⁸ Förkunnelsen riktar inte in sig på soldatens personliga fruktan, utan på folkets ansvar att erkänna och underordna sig den makt som Gud har insatt.²⁸⁹ När människan intar sin rätta plats i denna ordning kan hon också finna vila i Guds beskydd.²⁹⁰ Trösten kan här förstås som villkorad av lydnad och rätt orientering snarare än som ett omedelbart lindrande av rädsla.

Pictorius tolkade lidandet på ett annat sätt. I motsats till fältpredikningarna nämns fienden sällan hos Pictorius. Krigets verklighet skildras inte genom mötet med fienden utan genom lidande, frestelse och prövning i den enskilda människans liv. I *Ristist ja kiusauxest* beskrivs anfäktelse som något som hör till det kristna livet.²⁹¹ Lidandet förstås inte som ett tecken på bristande lydnad eller något som måste förklaras genom skuld och som måste rättas till. Lidandet beskrivs som en väg där Gud möter människan under villkor som hon inte själv rår över.²⁹² Texten söker inte en förklaring till varför lidandet har drabbat människan, utan hur hon kan leva med det.

Detta påverkar hur trösten förstås. För Pictorius var nåden inte ett mål som kunde uppnås efter bot och bättring, utan den verklighet som redan omsluter de troende. Särskilt i den redaktionella del som inte kan återföras på Gothus källmaterial förstärkte han denna betoning. Guds nåd beskrivs som beständig och större än vreden, något som ”inte någonsin saknas”.²⁹³ Nåden var inte ett resultat av ett moraliskt svar, utan den grund som människan redan stod på. Därför blir trösten inte en belöning efter rättelse, utan ett tilltal mitt i svagheten. Gud är närvarande i lidandet, som den som är nära ”... dem som har ett förkrossat hjärta”.²⁹⁴ Lidandet betyder inte att Gud väntar på människans svar innan han visar barmhärtighet. Människans brist, rädsla och oförmåga blir inte hinder för trösten och nåden, utan den plats där nåden får verka.

²⁸⁷ Botvidi 1622, s.A ij, B–B ij, D iij–E.

²⁸⁸ Samson 1622, s.B iij.

²⁸⁹ Samson 1622, s.E iij.

²⁹⁰ Forssberg 2005, s.132–34; Lindquist 1939, s.325–27.

²⁹¹ Pictorius 1622b, s.C ij, E iij.

²⁹² Pictorius 1622b, s.[15].

²⁹³ Pictorius 1622b, s.G iij. fi: ”.. Jumalan laupius ei se ikänäns puutu”.

²⁹⁴ Pictorius 1622b, s.B iij [4]. fi: ”Herra on niitä sangen läsna, jotca särjetyt sydämmel owat..”.

I *IV Suloista ja lohdullista* får detta uttryck genom återkommande bilder av växling. Vinter följs av sommar, sorg av glädje. Bilderna lovar ingen definitiv förändring, utan visar att livet rör sig mellan tillstånd som återkommer. Upprepningen i sången gör denna insikt påtaglig. Trösten ligger inte i att lidandet försvinner, utan i att Gud består genom förändringen.

I de svenskspråkiga fältpredikningarna förstås lidandet inom en gudomlig ordning där Gud styr historiens gång. Det kan vara seger, återställd ordning eller försoning mellan Gud och folk.²⁹⁵ Botvidi uttryckte detta med en uppmaning att soldaterna skulle sätta sitt hopp till Gud, eftersom segern kommer från Herren.²⁹⁶ Samma grundtanke återkommer hos Rothovius, som menar att när regenterna missbrukar sitt välde "...störter Gudh them ögonskeenlighen aff stolen".²⁹⁷ I båda källorna är Gud den som upprätthåller och återställer ordningen i världen, medan människan skall rätta sitt liv efter Guds vilja. Trösten blir då som en del av en rörelse framåt, där människans svar är avgörande. Pictorius talar i stället om trösten genom uthållighet i lidandet.

Skillnaden mellan materialen blir därmed hur nåden förmedlas. I fältpredikningarna träder nåden fram inom en ordning där bot och bättring leder tillbaka till Gud. Pictorius lät nåden bära människan genom prövning och ge kraft att uthärda. Denna skillnad påverkar hur texterna kunde brukas i krigets vardag och vilka former av tro som gjordes möjliga.

Förkunnelsens pastorala funktion

I detta avsnitt undersöks texternas pastorala funktion som praktik: hur förkunnelsen och andaktslitteraturen kan ha varit avsedd att användas, vad de gjorde med sina mottagare och vilket handlingsutrymme den lämnade åt läsaren i en konkret krigssituation. Med "funktion" avses alltså inte bara vad som sades, utan hur innehåll och form samverkade i ett sammanhang där död, rädsla och oro var vardag. Det är här begreppet tröstens röst får sin betydelse, inte som ett tema bland andra, utan som ett sätt att förstå hur innehåll och form samverkar i en pastoral funktion.

De svenskspråkiga fältpredikningarna tillkom inom ramen för en ordnad militär och kyrklig praktik. Predikan hörde hemma vid särskilda tillfällen, inför en samlad trupp och ingick som en del av arméns religiösa struktur. Inom denna ram kunde förkunnelsen fungera som ett verktyg för att tolka och leda, genom att ge soldaterna en gemensam förståelse av

²⁹⁵ Botvidi 1622, s.8, 23, 50; Kalm 1948, s.212; Lindquist 1939, s.228; Samson 1622, s.23.

²⁹⁶ Botvidi 1622, s.3, 23, 50, 52; Kalm 1948, s.212.

²⁹⁷ Samson 1622, s.18.

kriget och deras plats i det.²⁹⁸ Trösten kunde knytas till ordning, lydnad och gemensam uppfattning om kriget och soldaternas plats i det. Botvidi gör denna koppling mellan predikan och krigets ordning konkret när han utlägger 5 Mos 20 just som en undervisning i hur man ”wijslighen och ordentlighen skulle föra Krijgh, och hålla belägringar”. Dessutom skulle predikans uppgift i krig bestå i att väcka bot, försonas med Gud och samtidigt mana bort fruktan och inge frimodighet.²⁹⁹

I detta sammanhang kunde förkunnelsen fungera mindre som stöd för den enskilde och mer som ett redskap för att upprätthålla sammanhang och handlingsförmåga. Predikan gav ord åt rädsla och osäkerhet, men gjorde det på ett sätt som bidrog till att hålla samman gruppen och bevara dess funktionsduglighet. Trösten formulerades som en försäkran om Guds närvaro och verksamhet, samtidigt som denna närvaro förutsatte att människan intog sin plats i den världsiga ordning som predikan beskrev. Rothovius översättning binder trösten till en sådan ordning, men med en tyngdpunkt från överhetens gudomliga ursprung till undersåtens plikt. Han lyfter fram underdånighet och lydnad som det enda rimliga svaret ”för Herrans skull”.³⁰⁰

Denna funktion kom också till uttryck hur predikningarna var uppbyggda. De fördes från bibeltext till utläggning och vidare till förmaning. Lidande och oro fick mening genom att placeras i ett större sammanhang där folkets ansvar, överhetens roll och Guds styrelse hölls samman.³⁰¹ Förkunnelsen lämnade därmed inte ett öppet tolkningsläge till lyssnaren, utan talade om hur situationen skulle förstås och vilket svar som framstod som rimligt. Trösten blev inte ett självständigt tilltal till den enskilde soldaten utan framträdde som en del av en större pastoral mening där ordning, lydnad och riktning gavs teologisk betydelse.³⁰²

Pictorius texter var avsedda för ett annat bruk än predikan. De förutsatte inte offentliga gudstjänstsituationer i samlad församling och var inte beroende av gemensamma ritualer. I stället kunde de läsas och användas i vardagen, i ensamhet eller i gemenskaper, också när ingen präst fanns till hands.³⁰³ Det förändrar både vilket pastoralt stöd texterna kunde svara mot och på vilket sätt detta stöd förmedlades. Därför kunde trösten förmedlas genom att

²⁹⁸ Forssberg 2005, s.130; Gudmundsson 2014a, s.74–75; Petri Karonen, ”Konsten att vinna ett krig – och att förlora ett annat: fredens kriser efter trettioåriga kriget och stora nordiska kriget”, i *Svärdet, ordet och pennan: kring människa, makt och rum i nordisk historia*. red. Christer Kuvaja och Ann-Catrin Östman; Åbo: Historiska samfundet i Åbo, 2012, här s. 3.

²⁹⁹ Botvidi 1622, s.A ij, B ij–iij.

³⁰⁰ Samson 1622, s.B iij.

³⁰¹ Forssberg 2005, s.133–34; Gudmundsson 2014a, s.153–55.

³⁰² Forssberg 2012, s.88–89.

³⁰³ Selander 2025, s.99–101.

texterna, eller delar av dem, lästes om och om igen, snarare än genom en präst som förmanade och tillämpade ordet i en gudstjänst.

I *IV Suloista ja lohdullista* kom detta till uttryck genom psalmens form. Psalmtexterna är korta, rytmiska och byggda på återkommande bilder som var lätta att känna igen och minnas. De krävde ingen omfattande teologisk tolkning för att fungera. Den som sjöng eller upprepade orden behövde inte förstå sin situation i ett större nationellt sammanhang eller relatera den till krigets politiska logik. I stället gav texten tröstande ord som kunde bäras och återupprepas till i vardagen.³⁰⁴

Den pastorala funktionen tycks här ha legat mindre i att vägleda till handling och mer i att skapa stadga. Trösten verkade genom igenkänning och upprepning snarare än genom förmaning.³⁰⁵ Psalmtexterna ställde inga frågor om ansvar eller skuld och gav inga anvisningar för hur lidandet skulle hanteras praktiskt. I stället gav de ett språk för att vara kvar i tron när handlingsutrymmet är begränsat och framtiden oviss.

I *Ristist ja kiusauxest* är formen mer utläggande, men funktionen likartad. Texten beskriver ”anfäktelse och kors” i ord som gjorde det möjligt att bära dessa utan krav på att de först behövde övervinnas.³⁰⁶ Tyngdpunkten ligger inte på att förändra situationen eller att tolka lidandet som ett tecken på bristande tro. I stället beskrivs svårigheterna som något som hör till det kristna livet och som därför kunde bäras utan att tron upphörde.³⁰⁷

I Pictorius texter placerades trösten inte i ett framtida tillstånd, utan i den verklighet där mottagaren redan befann sig.³⁰⁸ I luthersk mening bars trösten av att Kristus hålls fram mitt i lidandet och att nåden inte görs beroende av ett moraliskt handlande.³⁰⁹ Trösten och nåden framställdes inte som ett mål som nås genom rätt handling, utan som något som erbjöds också i den närvarande nöden. Den pastorala funktionen bestod därför inte i att uppmana till bot och bättring, utan i att ge tröst som gör det möjligt att uthärda vardagen.

Pictorius ordval hade också betydelse för denna funktion. Han hämtade bilder och exempel från vardagliga erfarenheter som är gemensamma för de tilltänkta finska läsarna. Referenser till arbete, kroppslig trötthet, rening och vila förankrade förkunnelsen i en

³⁰⁴ Gudmundsson 2014a, s.91–93; Selander 2025, s.134.

³⁰⁵ Pictorius 1622b, s.[19–20]. Pictorius säger explicit här att man ska läsa ofta ”mot sina motgångar” och att detta ger lohdutus (tröst) för ”Sielun ia ruumin puolest” (för själen och kroppen).

³⁰⁶ Pictorius 1622b, s.16 [51].

³⁰⁷ Pictorius 1622b, s.E iij.

³⁰⁸ Pictorius 1622b, s.F v, 22, [21]. s [21]: beskriver hur trösten finns ”nu”, utan också *hur* den tas i bruk: i återläsning under motgång. F: Tröstens placering i den akuta situationen: Gud är inte ”senare” utan närmast i nöden.

³⁰⁹ Nygren 2022, s.50, 114.

livsvärld som mottagaren kunde känna igen.³¹⁰ Texten förutsatte ingen mellanhand som behövde förklara eller tolka innehållet. Trösten förmedlades genom språkets utformning.

I jämförelse med de svenskspråkiga fältpredikningarna innebär detta att Pictorius texter fick en annan pastoral räckvidd. Fältpredikningarna förutsatte samling, disciplin och gemensam inordning, medan Pictorius texter kunde användas utan sådana förutsättningar. Fältpredikningar var lämpade för situationer där kollektiv handling var möjlig och nödvändig. Pictorius texter var anpassade för situationer där den enskilde stod inför lidandet som måste bäras - där och då, utan en andlig ledare och utan gemensamt liturgiskt handlande.

Det är viktigt att understryka att denna skillnad inte innebär en motsättning i teologiskt innehåll. Båda materialen rör sig inom samma konfessionella ram och delar grundläggande föreställningar om Gud, människa och nåd. Skillnaden finns i hur dessa föreställningar omsätts pastoralt. I fältpredikningarna används bot, lydnad och ordning som verktyg för att skapa stabilitet i ett kollektiv. Hos Pictorius ges trösten utan krav och utan att ett sådant kollektivt svar krävs.

Sammanfattning

Pictorius texter och de svenskspråkiga fältpredikningarna tillhör samma lutherska tradition, men är skrivna för olika språkliga och pastorala sammanhang. Skillnaden märks främst i hur lidande och tröst omtalas. Texterna fyller också olika pastorala funktioner.

Fältpredikningar hör till en kollektiv ordning där predikan hjälper soldaterna att förstå kriget och sin plats i det. Predikningarna placerar lidande i en större historisk och politisk ordning där Gud styr krigets gång och där människans svar i form av bot, bättring och lydnad får betydelse.

Pictorius talar i stället om tröst som bär en människa genom rädsla och prövning, med eller utan prästens närvaro. Han beskriver lidandet som en del av det kristna livet. Krigets verklighet skildras inte genom mötet med fienden utan genom prövning och svaghet i den enskilda människans liv. Trösten knyts till visheten om att Guds nåd redan omsluter den troende.

Tröstens röst förstås som ett sammanbindande begrepp som gör det möjligt att beskriva hur innehåll, form och funktion samverkar. I de svenskspråkiga fältpredikningarna finns

³¹⁰ Pictorius 1622a, Ps1:9–11; Pictorius 1622b, s.14, 22, 48.

trösten invävd i en auktoritativ predikan och människans plats i en ordnad samhällsstruktur. Hos Pictorius är trösten buren av språket självt och påverkad av det omgivande situationen som läsaren faktiskt befinner sig i. Skillnaden ligger inte i vad som sägs om Gud, utan i hur och när detta sägs och hur den möjligt påverkade den som hörde eller läste texterna.

Denna analys visar hur samma teologiska tradition kan ge upphov till olika pastorala praktiker beroende på språk, form och brukssituation. Förkunnelsens funktion formas av de villkor under vilka den ska tas i bruk. I stormaktstidens armé fanns både sammanhang där predikan kunde fungera som kollektiv orientering och situationer där tron måste bäras utan sådant stöd. Pictorius finskspråkiga texter och de svenskspråkiga fältpredikningarna svarar på dessa olika villkor genom skilda sätt att ge trösten röst.

6 Diskussion

Denna studie har undersökt hur trösten fick en röst i Carolus Olai Pictorius finskspråkiga skrifter från Riga 1622 och hur dessa texter tillkom i och svarade mot den militära verkligheten bland finska soldater i den svenska krigsmaktens tjänst. Syfte med analysen har varit att pröva hur språk, teologi och pastoral omsorg samverkar i den finskspråkiga fromhetslitteratur som tillkom under Livlandsfälttåget 1621–1622. Källmaterialet har omfattat Pictorius psalmer i *IV Suloista ja lohdullista* och andaktslitteraturen *Ristist ja kiusauxest* samt ställt dessa i relation till samtida svenskspråkiga fältpredikningar av Johannes Botvidi och Herman Samson i Jonas Rothovius översättning.

Jag kommer att diskutera vad analysens resultat innebär för förståelsen av 1600-talets fältförkunnelse. Avsikten är inte att upprepa själva analysen utan att undersöka dess följder för forskningsläget, för källdiskussionen och för frågan om språk och identitet. En särskild möjlighet som växt fram under arbetets gång är också att klargöra hur Pictorius ställning kan förstås när hans arbete ses som mer än översättning och i stället som ett uttryck för pastoral omsorg i fält.

Diskussionen återvänder till de frågor som ställdes i studiens inledning. Den första gäller hur tröst formuleras i Pictorius finskspråkiga texter. Den andra hur dessa texter förhåller sig till samtida svenskspråkiga fältpredikningar. Den tredje handlar om vilken betydelse språk och genre får för hur lidande, prövning och tröst gestaltas i denna militära andaktslitteratur.

Källmaterial, metod och genreperspektiv

Studien har utgått från tryckt andaktsmaterial avsett för vardagsbruk i militär miljö och har jämfört materialet med samtida tryckta fältpredikningar. Detta innebär att analysen rör normativt material: texter som uttrycker hur förkunnelsen var avsedd att fungera, inte hur den nödvändigtvis uppfattades eller användes i praktik. Soldaternas faktiska religiositet eller reception av predikningar och andaktslitteratur kan därför inte rekonstrueras genom dessa texter.

Materialet består uteslutande av tryckta texter, inte handskrifter. Dessa texter har sannolikt genomgått redaktionell bearbetning innan publicering. De fältpredikningar som ingår i studien trycktes en tid efter att de hade framförts muntligt. Eventuella handskrivna

manuskript som kan ha legat till grund för trycket är inte bevarade. Det går därför inte att avgöra i vilken utsträckning de motsvarar den muntliga förkunnelse som en gång framfördes. I Pictorius fall går det däremot att följa hur han bearbetade Gothus *Om korss och anfechtning i Ristist ja kiusauxest* och därigenom föreställa hur texten kan ha varit avsedd att fungera.

Gemensamt är att källorna ger tillgång till teologiska formuleringar och retoriska strategier, men inte hur de faktiskt användes eller uppfattades. Det är en metodisk begränsning som måste erkännas. Samtidigt är inte denna begränsning endast en svaghet. Den väcker också en grundläggande fråga i forskningen om militär förkunnelse: vilka texter har fått representera fältpredikan i den kyrkohistoriska traditionen?

Fältpredikan i forskningen och frågan om representativitet

Den äldre homiletiska forskningen hos Kalm, Brilioth och Lindquist var primärt inriktad på predikans teoretiska struktur och dess teologiska innehåll. Dessa studier hade som mål att kartlägga utvecklingen av predikans disposition och dess dogmatiska profil. Huvuddelen av tidigare studier har utgått från tryckta predikningar hållna vid offentliga högtider, särskilt i samband med segerfiranden och tacksägelsedagar. Dessa texter hade en tydlig representativ funktion. De är texter som trycktes, distribuerades och bevarades i större utsträckning än enklare bruksskrifter. De har därför också varit mer tillgängliga. Resultaten har blivit att den offentliga ceremonipredikan kommit att fungera som norm för hur militär förkunnelse förstås.

Den senare forskningen har fördjupat denna bild genom att analysera fältpredikans politiska funktion. Bland annat har Anna-Maria Forsberg analyserat hur liturgiska former som *Te Deum* tolkade krigshändelser i ett symboliskt och rituellt sammanhang. Här är predikan inte endast en teologisk handling utan en del av ett bredare politiskt och kommunikativt system. Även Nils Ekedahl och Martin Berntson har visat att predikans typologi fungerade som en retorisk kod i nationell självförståelse. Dessa forskningar är övertygande i sina sammanhang. De visar hur offentlig förkunnelse samverkade med makt och föreställningar om riket. Men de bygger på texter som är situerade i ceremonier där överhet och samhälle är närvarande under maktpremisser. De rör en talposition som är representativ.

När sådana predikningar tas som primärkälla för att beskriva militär fromhet i stort, sker en glidning från del till helhet. Den offentliga retoriken framstår som norm och genremässiga distinktioner mellan offentlig ceremonipredikan och vardagsnära militär andakt suddas ut.

Denna tolkning är inte ogrundad, men den bygger på en implicit förutsättning att högtidspredikan kan representera hela förkunnelselandskapet. Den här uppsatsens metodiska hållning kan således innebära tre saker: för det första en genredifferentiering mellan representativ predikan och fältandakt. För det andra en försiktighet inför anakroniska språk- och identitetstolkningar och för det tredje en tydlig åtskillnad mellan textens normerande intention och dess möjliga representation.

Detta innebär att studien inte endast breddar urvalet av källmaterial utan föreslår en annan analytisk ingång. I stället för att klassificera texterna efter dess motiv: krigisk, gammaltestamentlig eller ortodox prövas här en funktionell tolkning där innehåll, form och funktion hålls samman. Det är först när dessa tre analyseras tillsammans som det blir möjligt att avgöra vilken roll trösten faktiskt spelar i texterna.

Denna iakttagelse innebär inte att tidigare forskning är felaktig. Den visar däremot att dess materialurval är selektivt. Att vissa texter är bättre bevarade, mer tryckta och mer arkiverade innebär också att de har fått ett större historiografiskt genomslag. Små andaktstryck, särskilt på finska, har i mindre utsträckning integrerats i den kyrkohistoriska kanon. Problemet uppstår när högtidspredikan får representera fältpredikan i dess helhet. Den vardagliga förkunnelsens andra former blir då osynliga.

Denna studie aktualiserar därmed en begreppslig fråga: vad avses egentligen med fältpredikan? Studien visar att militär förkunnelse under stormaktstiden inte enbart bestod av offentliga predikningar utan också av en omfattande andaktslitteratur för soldaters vardagliga bruk. När denna typ av material inkluderas framträder militärfromheten i ett annat ljus, där pastoral omsorg och tröst får en mer framträdande plats än vad tidigare forskning har uppmärksammat. Om termen reserveras för offentligt hållna predikningar riskerar den att osynliggöra de texter som faktiskt brukades i soldaternas vardag.

Vilka konsekvenser får då denna material- och begreppsfrskjutning för hur fältpredikan förstås? Om det är de bäst bevarade och mest representativa predikningar som har kommit att definiera genren, riskerar begreppet att bli snävare än den historiska praktiken. När även vardaglig andaktslitteratur inkluderas förändras perspektivet. Materialet visar då flera former av förkunnelse, utan att deras faktiska bruk kan fastställas. Om även tryckt andaktslitteratur inkluderas framträder fältpredikan då inte enbart som offentlig retorik utan som en pastoral verksamhet riktad till människor i en konkret livssituation. Denna begreppsfrskjutning kan påverka arkivets selektivitet och därmed bilden av det förflutna. Det

som bevarats har blivit norm. Det som cirkulerade i mindre upplagor, handskrift och i språkliga marginaler riskerar att framstå som undantag.

Detta pekar mot behovet av bredare undersökningar. En vidare studie skulle kunna analysera predikan i hela det svenska riket i relation till samhällliga och politiska frågor och pröva hur förkunnelse på både svenska och finska bidrog till att forma en gemensam konfessionell identitet i ett flerspråkigt rike. En sådan analys skulle också kunna fördjupa sig i hur språkpolitik och kyrklig praxis tog olika form i rikets ytterområden. Ett annat spår är att kartlägga ytterligare material om fältpredikan i Finland och Karelen och sätta detta i relation till den svenska homiletiken. Här utgör källmaterialets spridning och fragmentariska bevarandet en metodisk utmaning.

Det är i detta den nu fyllda ”forskningsluckan” bör förstås. Frågan är inte enbart att finskspråkig militärfromhet tidigare inte har studerats och inkluderats i forskning om fältpredikan i Sverige under tidigmodern tid, utan att källmaterial som var riktat mot ett vardagligt fältbruk över huvud taget haft en svagare ställning i tidigare forskning.

Denna studie utgår därför från en bredare materialkategori: småtryck för fältbruk, skrivna för soldater och utformade som andlig läsning och sånger. Pictorius finskspråkiga texter från 1622 tillhör denna. De saknar den offentliga ceremonis form. Genremässigt står dessa närmare den samtida civila andaktslitteraturen än den offentliga högtidspredikan. De är kortare, mer koncentrerade och anpassade för personlig eller småskalig användning. De är inte framställda för att inför en bred offentlighet tolka rikets öde. De är skrivna för att bäras, läsas och sjungas i en osäker vardag.

Studien förutsätter också en distinktion mellan intention och praktik. Materialet visar hur förkunnelsen var tänkt att fungera, inte hur den nödvändigtvis uppfattades. Texterna bör förstås i sin relation till sin funktion och mottagare. Det innebär också att källorna i första hand vittnar om intention, inte om faktisk reception och norm. Vi vet inte hur Pictorius skrifter användes i fält, hur ofta de lästes eller sjöngs, eller hur soldaterna tolkade dem. Däremot kan den visa vilka teologiska och retoriska resurser som stod till förfogande i den militära miljön.

De undersökta offentliga fältpredikningarna och Pictorius fromhetslitteratur är två skilda retoriska situationer. I den första tolkades kriget inför en kollektiv offentlighet, i den senare tolkades innehållet av en enskild soldat. I Pictorius finskspråkiga andaktslitteratur och sånger står inte segern i centrum, utan döden, rädslan och behovet av tröst. Kriget tolkas inte som uppdrag eller straff från Gud, utan som prövning. Det är inte rikets framtid som

diskuteras, utan den enskildes frälsning. Att inte skilja mellan dessa situationer kan leda till oönskad generalisering.

Detta innebär inte att den krigiska retoriken saknas i 1600-talets militära kontext. Den har haft en tydlig funktion i representativa sammanhang. Men materialet visar att den inte ensamt kan tas som norm för hela fältpredikans praktik. En mer nyanserad bild framträder där olika talpositioner samexisterar.

Fältandaktens pastorala dimension

I detta avseende ligger studiens resultat nära den forskning som har betonat den pastorala sidan av militärfromheten, särskilt i analyser av senare perioder. David Gudmundsson har i sin studie av den svenska armén under det stora nordiska kriget betonat den militära själavårdens likhet med samtida civil fromhet. Hans material gäller en senare period, men hans slutsats öppnar för frågan om den krigiska retoriken verkligen varit norm även under tidigare skeden. Denna studie bekräftar därmed Gudmundssons iakttagelse att militärfromhet inte utan vidare kan beskrivas som mobiliserande. Samtidigt förskjuts hans slutsats bakåt i tiden och förankras i ytterligare materialkategorier. Det är inte en senare utveckling, utan redan under 1620-talet kan en pastoral orientering beläggas i tryckt fältlitteratur.

Även Anders Jarlert har diskuterat hur äldre forskning ofta tolkat den lutherska ortodoxin genom pietistiska eller upplysningspräglade raster och därigenom överbetonat dess påstådda lagiskhet och gammaltestamentliga dominans. Om ortodoxin i forskningen kommit att framstå som ensidigt hotande och juridisk, påverkar detta även tolkningen av fältpredikan. Det material som här analyserats ger snarare stöd åt Jarlerts invändning: tröst, nåd och evangelisk förmaning är inte marginalfenomen utan bärande inslag. Den gammaltestamentliga referensramen förekommer, men den fungerar inom en luthersk struktur där lag och evangelium hålls samman. Det som äldre forskning beskrivit som hotfull och juridisk förkunnelse framträder här som en struktur där lag och evangelium är integrerade och där evangeliets tröst inte är ett avslutande moment utan bärande princip.

Denna studie visar att redan under 1620-talet föreligger texter som inte kan beskrivas som primärt mobiliserande och bekräftar att bilden av en ensidigt krigisk eller legalistisk ortodoxi vilar på ett selektivt material och en förenklad typologi.

Jämförelsen med Botvidi och Rothovius visar att skillnaderna inte rör teologins grundstruktur utan dess retoriska funktion. De svenskspråkiga predikningarna är inte mer

teologiskt ”krigiska” i egentlig mening. De är hållna i sammanhang där kriget måste tolkas kollektivt och inför överheten. Pictorius skriver däremot för soldater som lever mitt i osäkerhet, svält och sjukdomar. Att tonläget skiljer sig är därför inte överraskande.

Pictorius ger trösten en annan plats i sina texter. När han bearbetade Gothus text förkortade han de längre resonemangen om rannsakan och bot. Trösten riktas till soldaten mitt i prövningen och uttrycks genom korta satser, dialogiskt tilltal och återkommande bilder av växlingen mellan sorg och glädje. Den framträder som ett stöd för uthållighet i en svår situation snarare än som ett mål efter moralisk undervisning eller historisk tolkning.

Denna förskjutning kan förstås i retoriska termer som Debora Shuger och Nils Ekedahl har diskuterat. Shuger menar att kristen retorik inte bara syftar till att undervisa utan till att forma lyssnarens affekter. Även Ekedahl talar om att predikans språk kunde väcka och styra känslomässiga responser hos åhöraren. Pictorius riktade denna affektiva retorik mot den enskildes upplevelse av rädsla, svaghet och prövning, inte mot kollektiv mobilisering. Trösten i hans texter fungerade som ett retoriskt medel för att stärka soldatens mod i prövningen.

Denna krigiska retorik har haft sin plats i representativa sammanhang, men den kan inte definiera fältpredikan som helhet. Genom att inkludera andra former av andaktslitteratur för fältbruk blir det möjligt att urskilja en pastoral dimension som annars riskerar att förbli osynlig. Först då kan det bli tydligt att militär förkunnelse inte enbart handlade om att tolka rikets segrar och nederlag, utan också om att ge den enskilde ett språk för rädsla, skuld och död.

Tröst och disciplin står inte i motsats till varandra i detta. I en militär kontext kan trösten snarare förstås som en stabiliserande kraft. I Pictorius texter framträder trösten inte som ett alternativ till militär ordning, utan som en förutsättning för att den enskilde soldaten ska kunna fortsätta sin tjänst under dödsrisk och i en osäker vardag. Trösten gör inte soldaten passiv. Den hjälper honom att förstå det som sker och att hålla fast vid en tolkning där lidandet inte är meningslöst och att Gud är närvarande i hans liv.

Denna studie pekar därmed på behovet av en mer källmedveten läsning av 1600-talets militära förkunnelse. Konsekvensen är att materialet bör analyseras funktionellt, inte enbart typologiskt. Fältpredikan framstår inte som ett enhetligt fenomen utan som en pastoral praktik där olika former av tal och skrift fyllde olika funktioner beroende på situation och publik. Pictorius skrifter visar hur denna förkunnelse kunde få en mer vardagsnära form och där trösten riktades till soldater som levde mitt i prövningen. Därför föreslår jag en funktionell modell för att analysera fältpredikan, där tröstens röst förstås genom samspelet mellan

teologiskt innehåll, retorisk form och brukssituation. När dessa tre nivåer läses tillsammans går det att skilja mellan motivens förekomst och deras faktiska funktion i texten.

Studien innebär således inte ett avvisande av tidigare forskning, utan en förändring av perspektivet. Den visar att bilden av fältpredikan förändras när genrer skiljs åt och när språklig och historisk kontext tas på allvar.

Språk, teologi och Pictorius som författare

En annan viktig fråga som bör diskuteras är språkvalet och dess betydelse i en luthersk kontext. Att Pictorius skriver på finska innebär inte att han ställer sig utanför riket eller markerar någon språklig särställning. Under 1600-talet var politisk lojalitet inte knuten till ett enhetligt språk. Finskspråkiga soldater kunde vara fullvärdiga undersåtar utan att använda svenska i sitt religiösa liv.

Det avgörande är i stället hur språket fungerar teologiskt. I luthersk förståelse är förkunnelsen inte ett tillägg till tron utan dess förutsättning. Ordet måste höras och förstås. Här ligger också bakgrunden till reformationens vernakularisering. Kaius Sinnemäki har visat att övergången till folkspråk i Finland inte var nationalistiskt motiverad utan följde av kravet på begriplig undervisning och predikan. Den långsiktiga språkliga effekten var betydande, men drivkraften var teologisk.

Mot den bakgrunden framstår Pictorius språkval som konsekvent. Han skriver för soldater som annars skulle ha mött tröst och förmaning genom ett språk de inte fullt behärskade. Det är inte fråga om att formulera en annan teologi, utan om att göra samma teologi åtkomlig. De återkommande motiven: synd, nåd, Kristi lidande och hoppet om evigt liv förändras inte. Samtidigt är detta ett betydande val. När teologi formuleras på finska i början av 1600-talet skedde det i ett skriftspråk som ännu inte var fullt utvecklat. Att skriva konsekvent och sammanhängande finska i tryck är i sig ett bidrag till språkets utveckling. Här sammanfaller pastoral nödvändighet och kulturell verkan. Det ena är inte planerat för att skapa det andra, men de går inte att helt skilja åt.

Det är också här Pictorius framträder som mer än översättare. Att överföra en teologisk text från svenska till finska i denna situation innebär att fatta beslut. Vad kan förkortas? Vad måste förtydligas? Vilka uttryck fungerar i muntlig användning? Hans bearbetning av Gothus visar att han inte endast överför utan omformar. Det gäller inte bara språket utan textens

struktur och funktion. Han arbetar selektivt, förstärker vissa motiv, förskjuter andra och infogar samtidigt egna partier. Allt detta förändrar hur trösten förmedlas.

Att denna omformning sker på finska i ett ännu inte fullt stabiliserat skriftspråk förstärker bilden av honom som aktiv teologisk författare. Han översätter, bearbetar och skriver självständiga texter som både förmedlar och formar teologin i en konkret militär situation. Det är ett redaktionellt arbete som kräver både teologisk kunskap och språklig känsla.

Pictorius psalmer visar ännu tydligare att han inte kan reduceras till översättare. Han arbetade inte med ett befintligt prosamaterial, utan med form, melodi och funktion. De fyra sångerna är inte tillfälliga bilagor, utan genomtänkta redskap. Pictorius skapade en liten repertoar som kunde bäras i minnet.

Melodispåret skärper bilden av honom som aktör. I psalmen ”suru ilon edest käypi” knyter han en finskspråkig text till en koralmelodi som är belagd i tyskspråkiga källor och som också förekommer i Danmark under 1620-talet. I den källkedja som i denna studie har kunnat följas är Pictorius tryck det första kända belägget inom Sveriges rike. Detta säger inte när eller hur melodin började brukas i riket, men det visar att finskspråkigt tryck inte kan betraktas som ett sent eller perifert eko av en redan etablerad svenskspråkig norm. I detta fall är det tvärtom genom Pictorius som melodin först blir synlig i rikets tryckta källmaterial.

Allt detta förstärker bilden av honom som aktiv författare. Han väljer inte bara ord, utan bestämmer *hur* de ska sjungas, upprepas och föras vidare. När läsförmågan var ojämn och resurser begränsade blir detta avgörande. Psalmerna är därför inte ett bihang till hans teologiska arbete, utan en del av dess mest konkreta uttryck.

När detta sätts i relation till hans sociala position blir bilden mer komplex. Pictorius kom från en finskspråkig borgarmiljö utan stora ekonomiska möjligheter och växte upp i ett samhälle där svenska språket i praktiken var förutsättning för karriär inom kyrka och förvaltning. Trots detta producerar han tryckta skrifter, rör sig mellan latin, svenska och finska och visar retorisk och musikalisk kompetens.

Detta skapar en tydlig kontrast mellan hans yttre villkor och hans intellektuella arbete. Pictorius verkar inte i rikets maktcentrum, utan i dess periferi, men han gör det inom den konfessionella ramen. Han följde den lutherska övertygelsen att Guds ord måste predikas på ett språk som människor kan förstå. I reformationens teologi är förkunnelsen inte ett tillägg

till tron utan dess förutsättning: Ordet måste höras och förstås. Det är också bakgrunden till den övergång till folkspråk som präglade den lutherska kyrkan.

Denna utveckling drevs inte av nationalistiska motiv utan av kravet på begriplig undervisning och predikan. Översättningar och tryck på finska var därför i första hand ett pastoralt initiativ. Den långsiktiga språkliga effekten blev betydande, men drivkraften var teologisk. Mot den bakgrunden framstår Pictorius språkval som konsekvent. Han skriver på finska därför att det är soldaternas språk och därför att förkunnelsen måste kunna förstås av dem som hör den. Hans texter följer samma teologiska grundstruktur som samtida svenskspråkig förkunnelse: synd, nåd, Kristi lidande och hoppet om evigt liv.

Samtidigt ger materialet en konkret motbild till den föreställning om ortodoxin som ensidigt hotfull eller lagcenterad. I dessa texter är tröst, nåd och evangelium inte tillägg efter förmaning, utan bärande struktur. Den gammaltestamentliga referensramen finns kvar, men den fungerar inom en tydlig lag–evangelium-ordning där syftet är att bära snarare än att mobilisera. Den finskspråkiga fältlitteraturen framstår därmed inte som avvikande från ortodoxin, utan som ett exempel på hur dess teologi kunde ta gestalt i en militär vardag. Studien bidrar också till förståelsen av religiös kommunikation i den svenska stormaktstidens krigsmiljö. Forskningen om fältpredikan har ofta uppmärksammat hur predikan kunde legitimera kriget, den politiska makten och stärka disciplinen i armén. I Pictorius texter framträder dock en annan sida av den militära fromheten. Han talar inte främst om krigets rättfärdigande eller soldatens plikt, utan om rädsla, lidande och oro som kriget förde med sig. Den konkreta fienden spelar en mindre roll i Pictorius texter än i de offentliga fältpredikningarna. Fokus ligger i stället på individens prövning och behov av tröst. Materialet visar att krigsretorik historiskt har haft flera uttrycksformer och inte alltid byggt på demonisering av motståndaren.

Det innebär att förkunnelsen i den svenska krigsmakten inte bara kan förstås som ett uttryck för statlig reglering eller militär disciplin. Den fungerade också som pastoral omsorg i en situation där död, oro och förluster var ständigt närvarande i soldaternas vardag. Psalmer och korta andaktstexter gav ett språk för att förstå situation och låta tron bära i en miljö där gudstjänsterna var frånvarande.

Det teoretiska bidraget i denna studie ligger därför inte enbart i att uppmärksamma finskspråkigt material, utan i att visa hur tröst kan analyseras som strukturell princip. När innehåll, form och funktion hålls samman framträder tröstens röst inte som ett motiv bland andra, utan som den ordnande kraft som bestämmer textens disposition, språk och bruksvärde.

Detta öppnar för en mer differentierad analys av fältpredikan, där retorisk funktion ges större vikt än enskilda motiv.

Sammanfattande slutsatser

Denna studie visar att tröst i Pictorius texter inte är ett motiv bland andra utan den ordnande princip som styr textens teologiska disposition, språkliga form och praktiska funktion. I en militär miljö där död, sjukdom och osäkerhet utgjorde vardag visar trösten sig som ett sätt att tolka lidandet snarare än att förneka den. Genom korta, upprepbara former, genom dialogisk struktur och genom att tala till soldaterna på deras eget modersmål skapade Pictorius en förkunnelse som kunde bäras utan att ha en regelbunden trygg vardag.

Jämförelsen med samtida svenskspråkiga fältpredikningar visar att skillnader främst rör situation och implicit läsare, inte teologisk grund. Fältpredikan framstår därmed inte som en enhetlig krigsretorik, utan som en pastoral praktik med varierande uttrycksformer. När småtryck och andaktslitteratur för soldater inkluderas i analysen breddas bilden av 1600-talets militära fromhet. Tröstens röst visar sig vara en bärande kraft i Pictorius texter: den gav soldaten ett språk för lidandet och den inre styrka som gjorde uthållighet möjlig i krigets kaotiska vardag.

7 Källor och litteratur

Digitala källor

Botvidi, Johannes. *Tree Predikninger, Håldne Uthi Häärfärden ååt Lijfland*. Anno 1621 (Riga 1621). Stockholm, 1627. urn:nbn:se:alvin:portal:record-104585 (Hämtad 2024-02-16)

Ericus, Eri. Postilla, eli Vlgostoimitus, [...] I Osa. Adwenti Sunnuntaista nijn Pyhän Colminasuiden Sunnuntain asti. Åbo, Stockholm, 1621. <https://www.doria.fi/handle/10024/144438> (Hämtad 2024-02-10)

Pictorius, Carolus Olai. IV Suloista ja lohdullista kijos ja rucous weisu Jumalan cunniaxi ja Suomalaisten hyväxi kääty ja lauletta teyty Dynmynnin Linnas [...] Anno 1622 25 Ian. Riga, 1622a. (Mottagen som digital kopia 2024-06-13)

———. Ristist ja kiusauxest. P Isäisen ja Martyritten oppi ja neuwo [...] Ja nyt Suomexi ulos tulkittu Riigan Caupungis. [...] Anno 1622 4. octob. Riga: Nicolaus Mollinucib, 1622b. (Mottagen som digital kopia 2024-06-13)

Samson, Herman. *Öffwerheetenes ähre-smycke. Thet är: Een christeligh hyldningz predikan [...] vthi Rijgha stad 1621*. Översatt av Iona (Jonas Bergeri) Rothovius. Stockholm, 1622. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:eod-2519622> (Hämtad 2024-02-16)

Skriftliga källor

Gothus, Petrus Johannis. Om korss och anfechtning, the helige fädhers och martyrers vnderwijsning: [...] aff Petro Iohannis Gotho. Anno 1588. Stockholm, 1588.

Litteratur

- Alvesson, Mats, och Kaj Sköldberg. *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur, 2017.
- Anderson, Benedict. *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. Rev. ed. London; New York: Verso, 2006.
- Andrén, Åke. *Sveriges kyrkohistoria*. 3: Reformationstid. Stockholm: Verbum, 1999.
- Anthoni, Eric. ”Ericus Erici”. *Svenskt biografiskt lexikon. Band 14*, Stockholm, 1953.
- Anttonen, Veikko. ”The impact of the Reformation on the formation of mentality and the moral landscape in the Nordic countries”. *Temenos - Nordic Journal of Comparative Religion* 54, nr 1 (2018): 29–45.
- Balcerek, Mariusz. *The Battles for Jelgava in the Years 1621-1622*. Voivodeship Public Library – Copernicus Library in Torun, 2020. ORCID: 0000-0002-1007-8042.
- Berntson, Martin. *Kyrko- och samfundskunskap: en introduktion*. Stockholm: Verbum, 2022.
- ”Myten om enhetskyrkan: en diskussion om historievetenskapliga perspektiv i religionskunskapsämnet”. *Aktuellt om historia* 2015, nr 2 (2015): 133–53.
- Berntson, Martin, Bertil Nilsson, och Cecilia Wejryd. *Kyrka i Sverige: introduktion till svensk kyrkohistoria*. Skellefteå: Artos, 2012.
- Bielfeldt, Dennis. ”Luther on Language”. *Lutheran quarterly* 16 (2002): 195–220.
- Björkman, John. ”The Spirit of the Place and the Place of the Spirit: Local Spirits, Boundaries, and Social Order in South- West Finnish Folklore”. Sidor 209–30 i *Temenos. Nordic Journal of Comparative Religion*. Vol. 2021. 57, 2021.
- Brilioth, Yngve. *Predikans historia*. Lund: CWK Gleerup bokförlag, 1945.
- Börjesson, Mats. *Diskurser och konstruktioner: en sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur, 2003.
- Clark, James M. ”The Dance of Death in Medieval Literature: Some Recent Theories of Its Origin”. Sidorna 336-345 i *The Modern Language Review* 45. Glasgow: Jackson, 1950.
- Collijn, Isak. *Sveriges bibliografi 1600-talet. Bidrag till en bibliografisk förteckning*. Vol. Band I; A-Q. Uppsala: Svenska litteratursällskapet, 1942.
- Donnelly, Mark P., och Claire Norton. *Doing History*. London New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2021.

- Ekedahl, Nils. "Chapter 7. A Zion in the North: The Jerusalem Code and the Rhetoric of Nationhood in Early Modern Sweden". Sidor 119–46 i *Tracing the Jerusalem Code. Volume 2: The Chosen People. Christian Cultures in Early Modern Scandinavia (1536-ca. 1750)*. Redigerad av Joar Haga och Eivor Anderson Oftestad. Berlin/Boston: De Gruyter, 2021.
- Det svenska Israel: myt och retorik i Haquin Spegels predikokost. Stockholm: Gidlunds, 1999.
- "Från affekt till dygd. Om känslans uttryck och funktion i 1600-talets lutherska predikoretorik". *Sjärens uttryck: passion, dygd och andakt: samspel mellan själ och kropp i 1600-talets människosyn*. Redigerad av Peter Gillgren. Stockholm: Stockholm university, 2008.
- Ekedahl, Nils, och Annika Ström, red. Vältalighetens dubbla ansikte: två svenska 1600-talsorationer om talekonstens politiska användning: text – kontext – intertext. Huddinge: Södertörns högskola, 2023.
- Forsberg, Anna Maria. Att hålla folket på gott humör: informationsspridning, krigspropaganda och mobilisering i Sverige 1655–1680. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 2005.
- "Kriget – mänskligt eller gudomligt? Om uppfattningar om krig och fred i Sverige och Frankrike under trettioåriga kriget". Sidor 67–82 i *Människans kunskap och kunskapen om människan: en gränslös historia*. Redigerad av Maria Wallenberg Bondesson och Arne Jarrick. Lund: Sekel, 2012.
- "Nationalist Arguments as Instruments of War Propaganda in Sweden, 1655–80". Sidor 127–46 i *Statehood Before and Beyond Ethnicity: Minor States in Northern and Eastern Europe, 1600-2000*. Redigerad av Linas Eriksonas och Leos Müller. Brussels: Peter Lang, 2005.
- The story of war: church and propaganda in France and Sweden 1610-1710. Lund: Nordic Academic Press, 2016.
- Frost, Robert I. The Northern Wars: War, State, and Society in Northeastern Europe, 1558 - 1721. Harlow: Longman, 2005.
- Gillingstam, Hans. "Johan (Johannes) Botvidi". *Svenskt biografiskt lexikon. band 20.*, Stockholm, 1975.
- Gudmundsson, David. Konfessionell krigsmakt: predikan och bön i den svenska armen 1611–1721. Malmö: Universus Academic Press, 2014a.
- "The Consolation of Soldiers: Religious Life in the Swedish Army during the Great Northern War". Sidor 212-225 i *Scandinavian Journal of History* 39, nr 2, 2014b.
- Göransson, Harald. *Koralpsalmboken 1697: studier i svensk koralhistoria* = [The 1697 Hymn Book]: [studies in Swedish chorale history]. Hedemora: Gidlund, 1992.
- Heininen, Simo, och Nike Parland. *Mikael Agricola: hans liv och verk*. Skellefteå: Artos & Norma Bokförlag, 2017.

- Häkli, Esko och Kristina Nyman. ”Litteraturen i Finland från Paul Juusten till tiden för grundandet av det första inhemska tryckeriet”. Sidor 83–92 i *Boken i Finland: utställning i Nationalmuseet i anledning av bokens jubileumsår 25.8.-31.12.1988*. Helsingfors: Helsingfors universitetsbibliotek, 1988.
- Kalm, Ingvar. *Studier i svensk predikan under 1600-talets förra hälft*. Stockholm: Svenska Kyrkans diakonistyrelsens bokförlag, 1948.
- Karonen, Petri. ”Konsten att vinna ett krig – och att förlora ett annat: fredens kriser efter trettioåriga kriget och stora nordiska kriget”. *Svärdet, ordet och pennan: kring människa, makt och rum i nordisk historia*. Redigerad av Christer Kuvaja och Ann-Catrin Östman. Åbo: Historiska samfundet i Åbo, 2012.
- Pohjoinen suurvalta: Ruotsi ja Suomi 1521–1809. Helsinki: W. Söderström, 2008.
- Knuuttila, Jyrki. ”Påskpredikan i Finland”. *Svensk påskpredikan genom tiderna*. Redigerad av Christer Pahlmblad och Sven-Åke Selander. Skellefteå: Artos, 2010.
- Kolb, Robert, Irene Dingel, och Lubomir Batka. *The Oxford Handbook of Martin Luther's Theology*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Kouri, Erkki. ”Ericus Erici”. *Biografiskt lexikon för Finland 1. Svenska tiden*, Helsingfors 2014
- Laasonen, Pentti. *Finlands kyrkohistoria*. Översatt av Bill Widén. Skellefteå: Artos, 2000.
- Lamberg, Marko. *Perceptions of Finns and Ethnic Boundaries in Sweden during the Middle Ages and the Early Modern Era*. Redigerad av Bernd Henningsen, Thorsten Nybom, och Reinhold Wulff. Berlin: NordEuropa Forum, 2004.
- Leinberg, Karl Gabriel. *Åbo stifts herdaminne, 1554 - 1640*. Vol. 1901. Helsingfors: Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar, 1901.
- Lerbom, Jens. *Svenskhetens tidigmoderna gränser: folkliga föreställningar om etnicitet och rikstillhörighet i Sverige 1500–1800*. Göteborg; Stockholm: Makadam förlag, 2017.
- Lever, Annabelle, och Andrei Poama. *The Routledge Handbook of Ethics and Public Policy*. Routledge handbooks in applied ethics. London New York: Routledge, 2020.
- Lindquist, David. *Studier i den svenska andaktslitteraturen under stormaktstidevarvet. Med särskild hänsyn till bön-, tröste- och nattvardsböcker*. Uppsala: Lunds universitet, 1939.
- Luther, Martin. *Martin Luthers stora katekes*. Översatt av Göran Agrell och Strömmer. Stockholm: Verbum, 2025.
- McCullough, Peter E., Hugh Adlington, och Emma Rhatigan. *The Oxford Handbook of the Early Modern Sermon*. Oxford New York: Oxford University Press, 2011.
- Montgomery, Ingun. *Sveriges kyrkohistoria: 4. Enhetskyrkans tid*. Stockholm: Verbum, 2002.
- Möller, Håkan. *Psalmernas värld: tre studier i 1695 års psalmbok*. Skellefteå: Artos, 2019.
- Nilsson, Sven A. *På väg mot militärstaten: Krigsbefälets etablering i den äldre vasatidens Sverige*. Uppsala: Historiska institutionen, 1989.

- Nisser, Per Olof, Inger Selander, och Hans Bernskiöld. Psalmernas väg: kommentarer till text och musik i Den svenska psalmboken. Band 1: Psalmerna 1–204 av den ekumeniska psalmboksdelen. Visby: Wessman Musikförlag AB, 2014.
- Nordin, Jonas. Ett fattigt men fritt folk: nationell och politisk självbild i Sverige från stormaktstid till slutet av frihetstiden. Eslöv: Symposion, 2000.
- Nuorteva, Jussi. *Suomalaisten ulkomainen opinkäynti ennen Turun akatemian perustamista 1640*. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 177. Helsinki: Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, 1997.
- Nygren, Tomas, red. *Korsets teologi - fyra texter av Martin Luther*. Översatt av Carl Axel Aurelius. Uppsala: EFS Budbäraren, 2022.
- Pahlmblad, Christer, och Sven-Åke Selander, red. *Svensk påskpredikan genom tiderna*. Skellefteå: Artos, 2010.
- Plass, Ewald M. *This is Luther: A character study*. St. Louis: Concordia Publishing House, 1948.
- Polack, W. G. *The Handbook to the Lutheran Hymnal*. St. Louis: Concordia Publishing House, 1942.
- Seesmeri, Laura, och Dalva Lamminmäki. ”Sauna – hyvinvoinnin ja kehollisen kulttuuriperinnön kokemuksellinen tulevaisuus”. Sidor 134–88 i *Aineeton kulttuuriperintö: Käsite, käytäntö, politiikka*. Redigerad av Heidi Henriikka Mäkelä och Outi Valo. SKS Finnish Literature Society, 2025.
- Selander, Sven-Åke. Psalmer behövda: om reformationspsalmer i funktionellt pastoralteologiskt perspektiv. Lund: Lunds universitet, 2025.
- Shuger, Debora K. *Sacred Rhetoric: The Christian Grand Style in the English Renaissance*. Princeton: Princeton university press, 1988.
- Sinnemäki, Kaius, Anneli Portman, Jouni Tilli, och Robert H. Nelson, red. *On the Legacy of Lutheranism in Finland: Societal Perspectives*. Studia Fennica Historica. Helsinki: Finnish Literature Society / SKS, 2019.
- Smith, Anthony D. *National Identity*. Penguin politics and current affairs. London: Penguin, 1991.
- Stenberg, Göran. Döden dikterar: en studie av likpredikningar och gravtal från 1600- & 1700-talen. Stockholm: Stockholms universitet, 1998.
- Svenska Akademiens ordbok*. Stockholm: Svenska Akademien, 2010.
- Svenska män och kvinnor: biografisk uppslagsbok. 6. Stockholm: Albert Bonniers förlag, 1949.
- Tate, W. Randolph. *Biblical Interpretation: An Integrated Approach*. 3rd ed. Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2013.

- Toivo, Raisa Maria. ”Reformaatio”. Sidor 15–31 i *Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 242*. Redigerad av Ilkka Huhta och Juha Meriläinen. Helsingfors: Suomen kirkkohistoriallinen seura, 2021.
- Tosh, John. *Historisk teori och metod*. Översatt av Gunnar Sandin. Lund: Studentlitteratur, 2011.
- Villstrand, Nils Erik. ”Bättre än prognosen. Året 1617 som val mellan alternativ med konsekvenser”. Sidor 103–36 i *Öppet fall: Finlands historia som möjligheter och alternativ 1417–2017*. Redigerad av Petri Karonen och Nils Erik Villstrand. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland, 2017.
- *Riksdelen: stormakt och rikssprängning 1560–1812*. Helsingfors, Stockholm: Svenska litteratursällskapet i Finland; Atlantis, 2009.
- *Sveriges historia: 1600–1721*. Stockholm: Norstedts, 2011.
- Wendland, Ernst R. Luther’s Insights on Language in Relation to Translation, Mission, and Leadership Training. Wisconsin: World Seminary Conference, 2006.
- Åberg, Alf. ”Jesper Mattson Cruus”. *Svenskt biografiskt lexikon. Band 21*. Stockholm, 1975.

Digital litteratur

- Balcerek, Mariusz. ”Costs of the War in Livonia in 1600–1629. State of Knowledge and Perspectives of Research”, 2023.
<https://www.researchgate.net/publication/375379591>. (Hämtad 2025-10-17)
- Hämäläinen, Jasmin. ”Saarnoja ja kansanvalistusta 400 vuoden takaa”. *Kotimaisten kielten keskus - Institutet för de inhemska språken*, 2025. <https://kotus.fi/saarnoja-ja-kansanvalistusta-400-vuoden-takaa/>. (Hämtad 2025-09-23)
- Lundberg, Mattias O. ”Liturgical Singing in the Lutheran Mass in Early Modern Sweden and Its Implications for Clerical Ritual Performance and Lay Literacy”. *Yale Journal of Music & Religion* 3, nr 1 (2017). <https://elischolar.library.yale.edu/yjmr/vol3/iss1/4>. (Hämtad 2026-02-20)
- Nuolijärvi, Pirkko. ”Suomen kieli on pysynyt taipuisana ja elinvoimaisena”. *Kotimaisten kielten keskus - Institutet för de inhemska språken*, 2006.
<https://kotus.fi/kolumni/suomen-kieli-on-pysynyt-taipuisana-ja-elinvoimaisena/>. (Hämtad 2025-08-11)
- Viitaniemi, Ella, red. *Kirkko, papisto ja yhteiskunta 1600–1800*. SKS Finnish Literature Society, 2023. <https://oa.finlit.fi/site/books/e/10.21435/ht.289/>. (Hämtad 2025-11-09)
- Suomi sanakirja*. Helsingfors: Otter Media Oy, 2026.
<https://www.suomisanakirja.fi/K%C3%A4rsimys>. (Hämtad 2025-09-23)
- ”Pictorius”. *Doria Kansalliskirjasto Kirjahistoria*, <https://doria.fi/handle/10024/144519>. (Hämtad 2025-02-07)

”Vanhan kirjasuomen sanakirja”. *Kotimaisten kielten keskus - Institutet för de inhemska språken*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 38., 2024. urn:nbn:fi:kotus-201435. (Hämtad 2025-09-22)

Väänänen, Kyösti. ”Carolus Olai Pictorius”. *Turun hiippakunnan paimenmuisto 1554–1721-verkkojulkaisu*. *Studia Biographica* 9. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-thp-001994>; (Hämtad 2025-01-17)

IV.

Suloista ja lohdullista kijtos ja rucous weisu
Jumalan cunniaxi ja Suomalaisten hyväxi käättö ja
lauletta tehty Dynminnin Linnas.

A

Carolo Pictorio
Aboensi militum concionatore

Psalm 97.

Iloidcat Jumalasa caicki maa, weisatcat ja
Riemuitcat ja lauacat

Präntätty Rigas Nicolaus Mollinuxeld.
Anno 1622 25. Ian

Psalm 1.

¹ Suru ilon edell käypi wuosi wuodell,
kuitengin aina käändy,
Ja ilon jällens wändy,
Jumal surun pois käyttä,
ilon sun jällens täyttä.
(Aij)

² Tuska ja waiwaisus,
Tunge tygös algus,
Onni sit edes kulke,
Ja murhen ulgos sulke,
Jumal sun ilol täyttä.

³ Lujax izes wahwist,
Pääs myös toisia callist,
Coscas tulewan näget,
Sun cohtas wihan nuolet,
Jumal wihan pois käyttä,
iloll sun jällens täyttä.

⁴ Jongas parhax luulet,
Ja puheit paljon cuulet,
Sen wiha sisäl maca,
ja sama purep taca,

IV.

Söta och tröstefulla tack- och bönvisor för Guds
ära och för det finska folkets bästa, för att
användas och sjungas på Dünamünde fästning.

A

Carolo Pictorio
Aboensi militum concionatore
Psalm 97.

Gläd er i Gud, hela jorden, sjung och gläd er och
sjung

Tryckt av Rigas Nicolaus Mollinuxeld.
Anno 1622 25. Ian

Sorgen går före glädjen, år från år;
Ändå vänder det alltid
Och blir åter till glädje.
Gud för bort sorgen,
Fyller dig åter med glädje.
(Aij)

Smärta och armod
Tränger sig på i början;
Sedan går lyckan före
Och stänger sorgen ute.
Gud fyller dig med glädje.

Gör dig själv fast och stark,
Böj dig inte inför andra.
Du ser vredens pilar
Komma mot dig;
Gud för bort vreden,
Fyller dig åter med glädje.

Han som du håller högt i värde
Och vars tal du ofta hör;
I honom döljer sig hat,
Och han talar illa bakom ryggen.

Jumal wihan pois käyttä,
iloll sun jällens täyttä.

⁵ Turwa izes Herran,
Tuscas joca kerran,
Hän sun edestäs soti,
Ja woiton Kotia tuopi,
Jumala wihamiehen Juonet pois surmat
tienne.

⁶ Sen kyll todhex tiedhän,
Ettei hius carwa wiedhä,
Jollei jumala salli,
Et wahingo sit wallid,
Jumal wahingon estä
Ilon sun jällens päästä.

⁷ Jos murhe ja ahdistus
wainoap taick peljästys,
Herran tygö pacot pistä,
Hän sun pois päästä niistä,
Jumal hän parhain taita,
Surun jällen ilox laita.

⁸ Herran pääll ainostans,
Toiwos heit cohdaustans,
Jos sen pääll lujast rakennat,
Sijns pysyt ijät pakenemat,
Jumal sun tuscas taita,
Iloxi jällens laitta.

⁹ Talwist kylmä meno,
Seura suwen ilo,
Niin peräst suuren murhen,
Myös riemu tule tullen,
Jumal sun piinas kääändä,
Ja ilox jällens wääändä.

¹⁰ Ruohot ja kuckaiset,
Kans muut eläwäisit,
Kuollen on talwell kylmäll,
Jotc suwe nosta ylhäll, (Aij)
Jumal sen talwen otta,
ja kewän jällens tuotta.

¹¹ Tuiskut, lumi satet,
Jää puicot ja myös raket,
Kynnysten edes macais,
Jotc' auringo pois lacais,
Jumal sen tuiscun taitta,
iloxi jällens laitta.

¹² Jos sä kärsit waiwa,
pysy lujan aina,
Kosc hätä tahto woitta,
Koht Herran armo coitta

Gud för bort vreden,
Fyller dig åter med glädje.

Sök din trygghet i Herren,
I din smärta varje gång.
Han strider för dig
Och bär hem segern.
Gud omintetgör fiendens intriger från din Väg.

Detta må du veta för sant:
Inte ett hårstrå tas bort,
Om inte Gud tillåter;
Ingen skada får makt över dig.
Gud avvärjer skadan,
Låter dig åter komma till glädje.

Om sorg och ångest
Förföljer dig, eller rädslan,
Sök skydd hos Herren;
Han befriar dig från dem.
Gud kan det bäst,
Han gör sorgen åter till glädje.

Endast på Herren
Lägg ditt hopp genast.
Om du bygger fast därpå,
Står du där i evighet utan att skiljas ifrån.
Gud bryter din smärta,
Ger dig åter glädje.

Efter vinterns kalla gång
Följer sommarens glädje;
Så efter en stor sorg
Kommer också jublet igen.
Gud för bort din pina
Och återför till glädje.

Gräs och blommor,
Likaså andra levande,
Som varit döda i vinterns kyla,
Låter sommarvärmens åter resa sig. (Aij)
Gud tar bort vintern
Och för tillbaka våren igen.

Stormar, snöfall,
Istappar och även hagel
Skulle ligga vid trösklarna;
Men solen sopar dem bort.
Gud hejdar den stormen,
Gör den åter till glädje.

Om du lider möda,
Förbli alltid fast;
När nöden vill segra,
Gryr snart Herrens nåd.

Jumal sen waiwan estä,
ilon sun jällens päästä.

¹³ Cosca oma apu,
Joca paicast Kaatu,
Äskein sit jumal alca
Auttaman ihmis parca,
Jumal sun awun anda,
Wahingon pojjes canda.

¹⁴ Sun itku pisaras,
Käändä sun Jumalas,
Ilon ja Riemun maljax.
Kääntän myös caicki parhax

¹⁵ Herras ain kijnni ripun,
Istun, taick cusa liikun.
Wiimeiseldä pyydhän,
¹⁶ Sydämnän cans näyrän,
Herran sun tahtos jälken,
Mun waiwan pojjes mengon,
Jumal näist hywän lopun,
Meill caikill wiimein suokon,
Amen.

Psalm 2.

¹ O Jumal cuing sinu kiitän,
Sun' hywydes edhest.
Jot ulgos puhun rieten,
Tieten,
Ja julgistan lujast.

² Armo on sinul suuri,
Kaikil uscowaisit,
Tahto myös hywä juuri,
Tuli,
Päälles luottawaisit.

³ Ruumin ja Sielum
sinä olet meille luonut.
Emb' osa sano minä,
mitä,
Sä meil olet suonut.

⁴ Oman sun Poicas ainoon,
Annoit Syndi tänne,
Puhtasta Neidzest Kainon.
Tat On,

⁵ Woittan Ruman Hengen.
Hän lunast meit Pirun Kidast
Callilla werelläns,
Julmast helwetin pihost
Ridhast.

Gud avvärjer mödan,
Låter dig återfå glädjen.

När den egna hjälpen
Fallit på varje plats,
Börjar då Gud
Hjälpa arma människan.
Gud ger dig hjälp,
Tar bort olyckan.

Dina tårars droppar
Vänder din Gud
Till en bågare av glädje och jubel;
Han vänder allt till det bästa.

Vid Herren håller jag mig alltid fast,
Om jag sitter, eller var jag än går.
Till sist ber jag,
Med ödmjukt hjärta:
Herre, enligt din vilja,
För bort min möda.
Gud må till sist ge oss alla
Ett gott slut på detta.
Amen.

O Gud, hur jag prisar dig
För din godhet.
Det talar jag högt med glädje,
Viss därom,
Och förkunnar det fast.

Stor är din nåd
För alla troende;
Din goda vilja
Kommer
Dem som förtröstar på dig.

Kropp och själ
Har du skapat åt oss.
Jag kan ej ens säga
Allt vad
Du har gett oss.

Din enfödde Son gav du
Hit mitt i synden,
Av den rena rara Jungfrun;
Han född var

Han har segrat över den onde anden.
Han friköpte oss ur Djävulens käftar
Med sitt dyrbara blod;
Från helvetets grymma vrede
Räddade han,

⁶ Sat ilon meit jällens.
Usein on hädhäst päästän,
Monet waarast myös säästän,
Estän
Pois perkelen puuscast.

⁷ Sen edhest ku racas Isä
Joca hetki kiitelen
Usco ain meille lisä heitä
Me sinu rukoilen.
O JEsu armos laina
Syndi ain cartaxem.

⁸ Lahjojas meille canna.
Anna
Autuu sadhaxeem.
Luo meihin puhdas elo
Pyhän Henges cautta
Pitäxem pyhä meno
Ilo
Lähimmäistä myös autta.

⁹ Apus cans meitä wielä
Warjel wihamielä
Ettei meit ylös niellä
Tiellä
Sais se ruma Engell,

¹⁰ Ilon wie tygös Taiwas,
Jälken tämän Elon,
Meit quin olem täll waiwas
Mailmas
Herra sitä me toiwom.

Psalm 3.

¹ Iloisest tahdon weisat, Ain Herra sul
kiitoxen:
Quin armos meille leidzat ,
Tähden poicas Jesuxen:
Joc'ilon ja rawinnon lainat,
ja lisät elämän ainet,
Täs tuonen wajasa,
Ja cuoleman majasa.

² Tutkicam Mailman meno,
Mitä hän myötäns tuop'
Täll ajal on suruinen elo
Jonga hän meille suop'
Waan Sielun ruoca ja juoma
On taiwan Cuningan suoma
Rauha ja Riemu myös,
Joita hän meille sääs

³ Suld anon Jesu Christe,
Jumalan ainoa poic'
Ann apus meillä pistä

Förde glädjen åter till oss.
Ofta räddar han ur nöden,
Skonar även från många faror,
Hindrar
Från djävulens snaror.

För detta, o käre Fader,
tackar jag Dig varje stund.
Förstärk alltid vår tro
Det ber vi dig om.
O Jesus, ge oss din nåd,
så att vi alltid undviker synden.

Bär dina gåvor till oss,
Ge,
För att vi får salighet.
Skapa i oss ett rent liv
Genom din Helige Ande,
Att vi håller helig vandel
Med glädje
Och hjälper vår nästa.

Med din hjälp,
Värna mot fiender,
Så att att inte
På vägen
Den onde anden slukar oss.

För oss till glädjen hos dig i himlen
Efter detta liv;
Oss som här är i möda
I världen.
Herre, det önskar vi.

Med glädje vill jag sjunga
Och tacka Dig, alltid, Herren:
När du sänder oss din nåd
För din Son Jesu skull;
Han ger oss glädje och föda,
Ökar livets värde,
Här i dödsrikets bod,
I dödens hydda.

Låt oss bejaka världens gång,
Vad den för med sig;
I denna tid är livet sorgset,
Han låter oss det att få.
Men själens mat och dryck,
Är skänkta av Himlens Konung,
Så som frid och glädje,
Får vi ur hans hand.

Jag ber dig, Jesus Kristus,
Guds enfödde Son:
Ge oss din hjälp,

Ettei meit wihamies woit'
Suo meill sun pyhä Henges
Sisäl ett ulgos mennes
Ett taidaisin byhä sanas
Ulgos ain halat wahwas.

⁴ Warjel Christellinen sääty
Siin hengellises wirgas
Ann' rauhan caicki pääty
Ann' ilo Isän maas
Ain' Kuningam warjel waarast
Ilkein ja pahain paolast
Jouckons cans coconans
Herra sun apus cans.

⁵ Anna suloinen rackaus
Kaikil maan asuwaisit
Lisä myös Rwmin elatus
Ann' Synnit andex meill
Ja wiimein Taiwan ilos
Suo meidän cansas oll'
Tääld ensist autuast cuoll'

⁶ Kiitos ain Isäl olcon
Pojal ja Hengell' Pyhäll'
Hän meitä köyhiä suojelcon
Woimal ja wäel hywäll
ain corkial colminaisudell
Kilwan suu'uel nöyrydell
Kiitos ia palwelus tehkäm
Händ caikin ain kiittäkäm,
Amen

Psalm 4.

¹ Ainostans toevos heit Jumalan pääll,
Sill ihmisten apu on heicko tääll,
Jumal on ainoa meidän turwan,
Mut Mailma pääl uscotan turhan.

² Bernhardus Cunnias neuwo kätkemän
Kallis cappel on opi se tietämen
Sen taidat kyll picaisest cadotta
Waan edh custan iäll kiinni otta.

³ Christuxen lauma tämän oppican ,
Älkän hän ketäkän panetelcan.
Sill panetus ombi wica suuri.
Jota pois häwäisi monen juuri.

⁴ Duomit älä pyydä wihollistas
Pilca ja naura sitä Sathanas.
älä halwenbatas myös cazo ylen.
Sil häijy on loppu ylpeyden.

Att fienden oss ej besegrar.
Sänd oss din Helige Ande
När vi går in och ut,
Så att vi i ditt heliga ord
Alltid kan stå fasta.

Bevara det kristna ståndet
I dess andliga ämbete;
Ge frid överallt,
Ge glädje i Fädernas land.
Bevara alltid kungen
Från fara och onskans snaror,
Och hela hans här bevara,
Herre, med din hjälp.

Ge ljuvlig kärlek
Åt alla jordens folk;
Ge också försörjning till kroppen,
Förlåt oss våra synder;
Och till sist i Himlens glädje
Låt oss komma till dig,
Efter att fått saligt dö.

Tack vare Fadern alltid,
Sonen och den Helige Ande.
Må han beskydda oss fattiga
Med sin kraft och sin goda här;
Åt den heliga Treenigheten
Låt oss med stor ödmjukhet
Komma med lov och tjänst,
Låt oss alltid prisa honom.
Amen.

Lägg all ditt hopp på Gud,
Ty människors hjälp är svag här.
Gud är vårt enda skydd,
Men på världen litar man förgäves.

Bernhardus råder: göm din ära;
Det är en dyrbar sak att lära.
Den kan du snabbt förlora,
Därför håll fast vid detta med ditt liv.

Kristi folk bör lära detta;
Att den inte förtala någon.
Ty förtal är en stor orätt,
Som skändar många utan och innan.

Önska inte dom över din fiende;
Hån och skratt tillhör till Satan.
Förringa inte, se inte ned,
Ty den högfärdiges slut är förfärligt.

⁵ Echk rickaus tygös caatune
älä täst ylpeil, mut ajattele,
Ett Rickaus ombi Herran lahja
Käit[.].se, cuin hänen käskyns caiwa.

⁶ Fides, auwo ja hiljaisuus
Nöyrys ja pelcoon caunistus
Nämä sul pysywät catomat
Maan culda ja raha pois catowat.

⁷ Gregorius hän neuwo auttaman
Ja hywisä päivisäs cadzoman
Köyhäin ja waiwaisten walitust
Jos waan tahdot wältä cadotust.

⁸ Hywät työt muista jäll hywydell
Joit unhotta ombi suur häpiä meill
Se kyllä löytän nuorist wanhoist
Jotc' hyvän työn costawat häijyst.

⁹ Izes harjoita nuorucais
Työtä tekemän Isäs-mais
Sen löydät edestäs wanhas ijäs
Jos jotakin opit nuorena eläis.

¹⁰ Kyl mond on palweljat silmäin edes
Jot' sinua kehuwat sun nähdes.
Runsat ja suloiset sanois olwat
Waan sydämes paljon paha suowat.

¹¹ Lycky ja ahdistus muuttelewat
Wuoroin myös tykönäs asuwat,
Mut älä sä izes callistele
Waan Jumalan sana turwaele.

¹² Malta miele sun wihoisas
Näins oikein toimitat asioisas
Sit moni sen teke harmisans
Cuin catu caiken elinaicans.

¹³ Nyt opi opetus ottoman
älä myös häpe, etz nauwotan
Sil taitawa cunnias pidetän
Waan taitamatoind häwäisen.

¹⁴ Ota myös wastian walitus
Coska se annetan sun haltus
Cadz' ensiksi ymbärs asian haarat
Duomiz oikein, sit rangais pahat.

¹⁵ Pois heit sinustas ylpeys
Cuin miehen ja waimon on turmelus
Tacasta nöyryt sydämestä
Sil ylpiä caatu pois edesäs.

¹⁶ Quin tusca, hätä taick waiwaisuus
Tullut on pääl sinun lähimäises

Om rikedom fallit på din lott,
Skryt inte över den utan tänk:
Rikedomen är Herrens gåva;
Bruk den så som hans bud kräver.

Tro, salighet och stillhet,
Ödmjukhet och gudsfruktan till ära
Detta förblir i dig, försvinner inte;
Jordens guld och pengar försvinner.

Gregorius rådde att hjälpa
Och i goda dagar se
De fattigas och eländas klagan,
Om du vill undvika fördörelse.

Minns goda gärningar med gott;
Att glömma dem är en stor skam.
Det finns hos unga och gamla
Som vedergäller gott verk med ondska.

Öva dig i din ungdom
Att arbeta som dina fäder;
Det finner du framför dig som gammal,
Som du lärde i ungdomen.

Många tjänar framför dina ögon,
Prisande dig när du ser;
Med ymniga och ljuva ord talar de,
Men i hjärtat önskar de ont.

Lycka och ängslan varierar sig,
Omväxlande bor de hos dig;
Men vackla inte själv,
Utan förtrösta dig på Guds ord.

Sansa dig i vreden,
Så handlar du rättfärdigt.
Många skadar sig i vreden,
Som de ångrar hela livet.

Lär dig ta tillrättavisning,
Skäms inte att söka råd;
Den kunnige hålls i ära,
Men okunnighet är en skam.

Ta också emot klagan
När den läggs inför dig;
Se först sakens alla grenar,
Döm rätt, straffa de onda.

Kasta bort högmodet ur dig,
Det är mannens och hustruns fördärv;
Håll ditt hjärta ödmjuk,
Den högmodige faller före dig.

När smärta, nöd eller elände
Har kommit över din nästa,

Holho händä misäs taidat
Waan älä lisä hänel waiwa.

¹⁷ Ruusat izens on häjy tapa
Jos nuurust tahdot olla wapa
Nin laka pos izes kehumast
Sil tämä sun häwäise maahan ast.

¹⁸ Se joucko sä opi wältämän
Joldas häjysti wietellän
Waan wiisait pyydä noudatta
Jos tahdot cunnian woitta.

¹⁹ Tyhmä iloze toisen waiwast
Se Wahingo löytänkyl joca paicast
Toki sinungin hiules käändywät
Kyl pian sit ilos näändywät.

²⁰ Mammonat wäärä aina carta
Sil wäärin saatu wäärin mene
waan oikein cogottu rauhas lewä.

²¹ Virhe suuri on ylpeys
Kansa käymises muinen paris
Eip' yxikän pidetä hyvän edest
Cuin izens nosta ylös äkist.

²² Xerxes luotti wäkens pääll
Sentähden tuli hän häpiän tääll
Hän olis wissist woiton saanut
Jos olis jumalat palwel tainut.

²³ Yhtä ystävän anon alat
Pelkä ja racasta Jumalat
Suo hyvä sinun lähimmäises
Nijnquin sä tahdot izelles.

²⁴ Zachariaxen wirsi nyt weisadcam
Ain kiitäin HERRa iloism
Quin armons ombi meille näyttän
Send edest händ caicki ylistäkän.

AMEN

Vårda honom där du förmår,
Lägg inte ytterligare börda på honom.

Självskrut är en ond vana;
Vill du bevara din ungdom fri,
Sluta berömma dig själv
Det förnedrar dig till grunden.

Undvik det sällskap
Som förleder dig illa;
Följ i stället de visa,
Om du vill vinna ära.

Dåren gläds åt den andres möda,
Skadan finner honom överallt;
Men så sant, vänder läppar ner,
Snart ser de att glädjen inte består.

Sky det orätta mammon alltid;
Orätt vunnit går orätt bort,
Men rätt förvärvat vilar i frid.

En stor brist är högmodig vara
I umgänge med andra;
Ingen god anses vara
om han skryter onödan sig.

Xerxes litade på sin makt,
Därför fick han skam här.
Han hade säkert vunnit seger
Om han hade Gud rätt tjänat.

Ett råd ber jag först, min vän:
Frukta och älska Gud;
Gör gott mot din nästa
Aå som du vill för dig själv.

Nu sjunger vi Sakarias lovsång,
Alltid med glädje prisar vi Herren;
När han Har visar oss sin nåd,
Låt oss alla prisa Honom.

AMEN.

Pärm: Ristit ja kiusauxest [...] a Petro Gotho. 1622

Sida 3 -5 tom

Sida 6 (handskriven) *Bandet gjodt af M Pohto*

Sida 7

Ristit ja kiusauxest
P. Isäden ja Martyritten oppi ja beuvo Ruodzin
kielexikäätty ja koottu.
M. Petro Gotho Norcopensi
Ja nyt Suomexi ulostulkittu Riigan Caupungis. Á
Carolo Pictorio Aboensi.
Präntätty Riigas Nicolaus Mollinucid Anno 1622. 4.
Octob.

Sida 8.

Sida 9

Honoribus Aboensibus
Dignitate, virtute, prudentia & Sapientia
praestantissimis & excellentissimis viris,
Dn. Consulivus Et reliquis Senatoribus illius
Reipublicae Spectatissimis.
Nec non

Honestissimis & Orbatissimis viris.

Dn. ANDREAE CRUUS
Dn. JOHANNI KNAAP
Dn. HINRICO TAWAST
Dn. SIMONI BLOOM

Dn. Fautoribus & amicis meis plurimum colendis
falutem & pacem per Cristum et animo Precor.

Sida 10

Ad Syncerum Lectorem sub cruce militantem
Carmina pia cum salute.
Optimus huc sud lector candida lumina vertat,
Quid valeant, videat, Crux, dolor atq: timor
Ecce! Incommoda quot conservet stulta voluptas?
Lazarus & Dives, clarius hec referant.
Largius ista tamen poteris cognoscere cuncta.
Ex dictis patrum, sedulitate lege,
Collectis studio, que continet iste libellus.
Huc spretus veniat, hinc leve portet onus.
Hin robus ac vires, hinc dulcia tollat abundé.
Crux brevis est mundi, Gaudia mox redeunt.
Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.
Discas multa pati, duraque ferre pié.
Sis leo fortis & dudax, I per saxa per ignes.
Dura Deus frangit, mollia plura favet.
O felix patiens cujus fine crimine vita.

Pärm: Ristit ja kiusauxest [...] Petro Gotho

Sida 2-5 tomma

Sida 6 (handskriven) *Bandet gjordt af M. Pohto*

Sida 7

Om korset och anfektning,
De heliga fädernas och martyrernas lära och
undervisning, på svenska språket översatt och samlad
av magister Petrus Gothus i Norrköping
och nu på finska utlagd i staden Riga av Carolus
Pictorius från Åbo. Tryckt i
Riga av Nicolaus Mollin, år 1622, den 4 oktober.

Sida 8. Tom

Sida 9

Honoribus Aboensibus
Dignitate, virtute, prudentia & Sapientia
praestantissimis & excellentissimis viris,
Dn. Consulivus Et reliquis Senatoribus illius
Reipublicae Spectatissimis.
Nec non

Honestissimis & Orbatissimis viris.

Dn. ANDREAE CRUUS
Dn. JOHANNI KNAAP
Dn. HINRICO TAWAST
Dn. SIMONI BLOOM

Dn. Fautoribus & amicis meis plurimum colendis
falutem & pacem per Cristum et animo Precor.

Sida 10

Ad Syncerum Lectorem sub cruce militantem
Carmina pia cum salute.
Optimus huc sud lector candida lumina vertat,
Quid valeant, videat, Crux, dolor atq: timor
Ecce! Incommoda quot conservet stulta voluptas?
Lazarus & Dives, clarius hec referant.
Largius ista tamen poteris cognoscere cuncta.
Ex dictis patrum, sedulitate lege,
Collectis studio, que continet iste libellus.
Huc spretus veniat, hinc leve portet onus.
Hin robus ac vires, hinc dulcia tollat abundé.
Crux brevis est mundi, Gaudia mox redeunt.
Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.
Discas multa pati, duraque ferre pié.
Sis leo fortis & dudax, I per saxa per ignes.
Dura Deus frangit, mollia plura favet.
O felix patiens cujus fine crimine vita.
Fertur is ad superos, sacra corona datur.
At duri impatiens sapiens nescitur haberi.
Dici ver queat is, justus, amansque Deum.

Fertur is ad superos, sacra corona datur.
At duri impatiens sapiens nescitur haberi.
Dici ver queat is, justus, amansque Deum.
Vel pius aut probus is, vel Christi fidus amicus.
Preceptum dantis: Tollite quisque Crucem.
Carolus Pictorios Aboensis

Sida 11

Yxi Lyhykäinen esipuhe Jumalata pelkawäisen lukian tygö.

Soomalinen ja hywä Christitty lukia, me luemme ensimäses Chronikan kirjas, 20. Lugus, sijtä, cuuluisast Kuningast, Jumalan palveluxen uudhistaiast Josaphatist, että cosca hänel oli ilmoitettu, cuinga suuri sotaiouscko Syrian maalda, ia muista ymbäri asuwaisist maacunnist, täysiss aseis händä wastan izens olit coonnet, jotca tahdoit hänen wäkiwallal achdista, händä wastan izens ylösnosta, ia sisälle otta hänen waldacundans: Että silloin ainostans oli hänen wirwotuxens, lohduituxens, ja hänen tuscasans ia hädäsäns, se ainoa walicappale, että hän antoi ulos huuta caikil hänen alimaisillen yhden erinomaisen yhteisen paaston, cocon cuzui caikest juuttan maacunnast yhteisen cansan, ia heidän cansans juuri hartast Sydämmest ylös meni Herran huonesen, ja siellä yximielisest huudit jumalan caickiwaldian apu ia warjellusta wihollista wastan.

Ja monen muun hänen puhensa seassa, jotca hän hänen rucouxisansa edes pani, muistutta Jumalalle taiwasen sen armollisen lupauxen

Aiij

Sida 12

Jonga hän oli andanut hänen esi isällens Kuningas Salomonill, silloin cosca hän hyvästi siunaisi Templin, ja sanopi: Herra Jumal, sinä joca olet ulvos luannut, että millä ajal ja hetkel sinä meidän pällem (Synnin tähden) kiiruhdat, Miecän, Rangaistuxen, Ruttotaudhin, elickä tyyrin ajan tulewan: Että meidän silloin catuwaisel sydämmel, sinun etees tuleman pitä, sinun pyhäis templisäs ia seoracunnasas, ia sinä silloin täsä meille avun osotta, ia armollisest meidän rucouxem culla tahdot.

Ja kohta sen jälkin samasa lugus, sanopi hän:*sed cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habeamus residui, ut oculo nostros dirigamus ad te.*

Se on:Herra, cosca emme yhtäkän muuta turwa tiedä, taicka mitä meidän pitäpi tekemän, nin se on meidän paras turwam ja ainoa apum: Että me silloin nostamme meidän silmiäme ylös, ja cazomme sinun tygos Herra Jumal ylöstaiwasen.

Vel pius aut probus is, vel Christi fidus amicus.
Preceptum dantis: Tollite quisque Crucem.
Carolus Pictorios Aboensis

Sida 11

Ett kort förord till de gudfruktiga läsarnas nytta.

Finsk och god kristen läsare, vi läser i Första Krönikebokens 20:e kapitel om den berömde kungen, Guds gudstjänsts förnyare Josafat, att när han fick höra hur en stor här från Syriens land och från andra kringliggande provinser hade samlats i full beväpning mot honom, med avsikt att med våld tränga honom, resa sig emot honom och ta hans rike, då var hans enda uppmuntran, tröst och tillflykt i ångest och nöd att han förordnade en särskild allmän fasta för alla sina undersåtar, kallade samman hela Juda lands folk, och med dem uppriktigt i hjärtat gick in i Herrens hus, där de enhälligt ropade till Gud, den Allsmäktige, om hjälp och beskydd mot fienden.

Och bland de många ord han uttalade i sin bön påminde han Gud i himlen om det nåderika löftet.

Aiij

Sida 12

vilket han hade gett åt hans förfader, kung Salomo, när denne välsignade templet, och sade: Herre Gud, du som har lovat att närhelst och vid vilken tid du över oss (för våra synders skull) låter komma svärd, straff, pest eller svår tid, då ska vi med botfärdiga hjärtan träda fram inför dig, i ditt heliga tempel och i din församling, och du ska då visa oss hjälp och i nåd vilja höra vår bön.

Och strax därefter i samma kapitel sägs det på latin: *sed cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habeamus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te.*

Det är:

Herre, när vi inte vet någon annan tillflykt, och inte heller vad vi ska göra, då är det för oss den bästa tryggheten och den enda hjälpen: att vi då lyfter våra ögon upp och ser till dig, Herre Gud, i himlen.

Så skedde det på den tiden med den gode och fromme kungen Josafat, att han inte alltid med sina undersåtar fick sitta bland rosorna i örtagården, inte heller varje natt vila i silkesbädden (som ordspråken säger), utan oftare, mot sin önskan, måste lida svåra prövningar och alltid vara redo med sin här att tåga ut på fältet mot sina starka fiender.

Och även mot de fiender han inte hade känt till. Ty i texten står det: Det blev honom förkunnat och det

Ninquin se siihen aican tapahtui, sen hywän ja jumallisen Kuningan Josaphatin cansa, ettei hängän aina hänen alinmaistens cansa yrtitarhas ruusul käskellä saanut istua, elickä joca yö silki wuotesa lewätä (ninquin sanan lascos sanotan) mutta usem ilman hänen toiwomatans monda cowa puusti piti hänen ulvos kärsimän ja aina hänen wäkwä wihollistens joucko wastan walmis oleman fältin waeldaman. Ja myös, niitäkin wastan, joista ei hän ollengan tietänykän, Sillä textisä sieso: Se ilmoitit hänelle ja sanoit: Venit contra te multitudo magna de his locis, quae trans mare sunt, & de Syria: Seon, suuri

Sida 13

suuri wäen paljous tule sinua wastan näistä paicoist, sekä ylizen meren, että myös Syrian maacunnast.

Ja waicka hän ensin wapisi ja peljästy, nin cuitengin Jumala sen ennen nimitety wälicappalen, nimittäin, Rucouxen cautta, yhden suuren ja wäkwän helpon ja awun osotti ja hänelle näytti, nin että hän caicki hänen vihamiehensä ylize woitti, ja, ei ainoastans heitä tacaperin ajanut, selkensä käändämän saanut, ia maahan lyönyt. Mutta myös sen woittollisen surmamisen jälkin, sai nin paljon heidän leiristäns heidän peräns caickinaista hywyt, calu ja Raha, niin että coco hänen sotaoukollens siitä calusta yldä kylläisestä pisti, colmexi päiwäxi ja camist, ninquin textis seiso.

Näin samalmuoto löytän myös meidän rackas Isän maas, että meidän kiittämättömydemme tähden, wastoin nin monda ja sanomatoinda Jumalan caickiwaldian hywä työtä, erin omaisest sen edest, että hän meille, hänen pyhän sanans armollisest andanut ombi: Ja wielä sitte tähän päällisex, sencaltaisen armollisen Esiwallan ia Christillisen hallituxe (hänen Jumallisest edes cazomisestans) nin armollisest, Syndynen omast Ruodzin Riikin waldacunnast, Cuningallisist sugust, meidän perinnöexem, sowitanut ja asettanut ombi, nimittäin, sen Suuren korkesukuisen Herran ia Forstin Herr Göstän Adolphin, Ruodzin waldacunnan ulgoswalitun, cruunatun Cuningan ia Waldian ylizen caickein niidhen maacundain jotca sen alla ennen owat olluet ja myös sitte hänen armons neuwoilla Jumalan woiman cansa enätyxi ja lisätyxi Riikin Rajoilla tulluet owat, etc..

Sida 14

Joca ei ainostans hänen oman personans puolest Jumalan sana ja sitä pyhä oppi, ize racasta, sitä corkena pidhä, sen jälkin elämätäns ia hallitustans laita ia sovita, sitä holho, auta ja tallella pyydä pitä Ruodzin Riikis: Muttamös yhdest Isällisest ia sydämmelisest rackaudest (ninquin se Jumalinen Kuningas Josaphat) sen paawilaisen wanhan

sades: *Venit contra te multitudo magna de his locis, quae trans mare sunt, & de Syria.*

Det är: stor

Sida 13

En stor skara kommer emot dig från dessa trakter, både från bortom havet och också från Syriens land.

Och fastän han först darrade och blev rädd, visade Gud honom ändå genom bönen, det nyss nämnda medlet, en stor och mäktig hjälp och tröst, så att han övervann alla sina fiender, och inte bara drev dem tillbaka, utan fick dem att vända ryggen till och slog dem till marken. Men dessutom, efter den segerbringande striden, fick han ur deras läger så mycket av all slags gods, varor och pengar, att hela hans här blev rikligen mättad och försedd för tre dagar och mer, såsom det står i texten.

På samma sätt är det också i vårt kära fädernesland, att vi för vår otacksamhets skull, emot så många och utsägliga välgärningar från Gud den Allsmäktige, och särskilt för det att han nådigt har givit oss sitt heliga ord, och dessutom i sin nådiga och trogna omsorg skänkt oss en sådan nådig överhet och kristlig regering. Han har förlänat och insatt den åt oss till arv från Sveriges rike, ur den kungliga ätten, nämligen den store och högt upphöjde herren och fursten Gustav Adolf, Sveriges rikets utvalde, krönte konung och regent över alla de landskap som tidigare lydde därunder, och som sedan genom hans nåds råd och Guds kraft blivit besegrade, tillagda och införlivade i rikets gränser, etc.

Sida 14

Han älskar inte endast själv, i sin egen person, Guds ord och den heliga läran, håller den högt i ära, ordnar och anpassar efter den sitt liv och sitt styre, strävar att värda, hjälpa och bevara den i Sveriges rike. Utan också, av faderlig och innerlig kärlek (som den fromme kungen Josafat), har han med stor flit och möda avlägsnat från rikets gränser den påvliga gamla surdegen, villfarelserna och de falska lärorerna, hindrat och avvärjt dem från att komma in, och med Guds hjälp och kraft, till ära, lycka, framgång och välsignelse, fört denna sak väl till slut.

Och ännu i denna dag strävar han på alla sätt, att Guds heliga ord klart och rent ska i hans rike fridfullt och stilla predikas, förkunnas och läras, också för de slakten som kommer efter oss. Gud ge och förlän H. C. M. lycka, framgång, ett långt liv och ett fredligt

hapatoxen, willitöxen ja wäärän opin jätöxet ulvos hänen Riikin rajoistakin suuren achkeruden ia culutuxen cansa siirtä, ja sisäl tulemast estä ja warjella tasto ja pytä, ja Jumalan wäel ja woimall Cunnian, onnen, lykyn ia menestyxen cansa sen asian myös hywin ulvos toimittanut on, ja wielä nyt päiwä päiwäldä caicki hänen neuwons siihen ulvoo pane, että Jumalan pyhä sana selkiästi ia puhtasti hänen Riikisäns rauhallises ia lewollises meno julistetaisin, saarnataisin ia opetetaisin wielä meidän jälkin tulewaistemmekin edes. Jumala hänen corkeudellens ia Majestetillens onnen, lykyn ja hywästi menestyxen, pitkän iän ia rauhallisen hallituxen suocon ia lainadcon. Ninquin hän on tehnyt niille Jumalisille aina corkesti muistossa pidhettäwäisille Herroille hänen Esiwanhemmillens Cuningas Göställe ja hänen Majestetins Herr farillens Ruodzin Cuningoil ja waldamiehille sen pyhän hengen avun ja woiman cautta.

Mutta meidän Kiittämättömyydem tähden (sanon minä) wstoin Jumalan caickiwaldian hywiä töitä, Jumala waadhitan sekä Esiwalda, että myös alinmaisii moninaisten rangaistusten ia waiwain cansa ezimän, Niin että monda kerta Esiwallan täyty Josaphatin cansa kylpe sen kylmän saunan, ja alinmaiset tulewat pestyxi

Sida 15

Pestyxi sen carkian ia tuiman tammisen lipen cansa. Se on se, että me ioudumme aina vuosii wuodelda Jumalan wihan witsan ala. Ja, ei ainostans yhden, joca Josaphatti waiwais ia hänen Riikin asuwaisi, nimittäin Sodan:

Mutta myös nämät seurawat yhdes joucos ja pitäwät toine toisen kädest kiinni. Nälkä, callit ajat ia cowat wuodet ensist edhellä hypellen juoxendelewat heidän sisarens ia ystäwäns, sen julman ja häwittäjän Ruttotaudin cansa. Ja wielä sitte izens näiden siwun aina liittä se riitainen wericoira punaisilla waatteilla waateitettu Haarniscoitten Candaja, sota ja tappelus, jonga kädes rauta ruoska ombi ja sen cansa julmasti caicki paicat wiimaile ja wetele.

Ja waicka tämä Danzi nyt taisi wiimeistillä mailman lopulla, caickis paicois coco siinä Christicunnas (Christuxen oman ennustuxen jälkin Matt. 24) Joca louckast izens ilmoitta ja löytä anna. Nin cuitengin hänellä on aina se tapa (erinomaisest Sodalla), että hän (Syndein tähden) Ruodzin Riikin hywäl mielel yön sia pitämän riendä, ja sinne leirins ja majans asetta, ja rakenda.

Niin ettei ainostans, Ruttotaudin, nälän ia callin aian cautta, ennen Monicahdoi vuosia, alimaisten joukost, monda epälukeista tuhatta ole silmiäns kiinni painanut: Mutta myös (Sodhan tähden) ombi täytynyt Corkesti ennen nimitettyin Cuningaitten ja meidän

styre. Säsom han också har gjort för hans fromma och alltid i stort minne hållna förfäder, konung Gustav och H. C. M:s herre fader, Sveriges konungar och furstar, genom den Helige Andes hjälp och kraft.

Men för vår otacksamhets skull (säger jag), emot den Allsmåttige Guds välgärningar, blir Gud nödsakad att fordra både av överheten och av undersåtarna, genom mångahanda straff och wedermödor, så att ofta överheten, som Josafat, måste bada i den kalla bastun och undersåtarna bli [tvagna]

Sida 15

Tvagna med den hårda och stränga ekluten. Det betyder att vi år efter år kommer under Guds vredes ris. Och inte endast under en, säsom Josafat och hans rikets invånare, nämligen under kriget, utan också under de följande plågorna, som tillsammans går fram och håller varandra i handen. Hungern, de dyra tiderna och de svåra åren springer först, med sin syster och vän, den grymma och förödande pesten. Och därtill förenar sig alltid vid deras sida den stridslustna blodshunden, kriget och striden, klädd i röda kläder och bärande rustning, med järnpiskan i sin hand, varmed han hårt gisslar och sliter sönder alla trakter.

Och fastän denna dans nu kan vara på sitt yttersta när världens slut närmar sig, i hela kristenheten (enligt Kristi egen förutsägelse i Matt. 24), då stöttestenen uppenbarar sig och träder fram. Ändå är det dess vana (särskilt krigets), att den gärna, för syndernas skull, skyndar till Sveriges rike för att där hålla sitt nattläger, slå upp sitt läger och bygga sin hydda.

Så att inte endast genom pest, hunger och dyra tider under många tiotal år otaliga tusenden av undersåtar har dött, utan också (för krigets skull) många högt omtalade kungar och våra nådiga överheter i Herren Kristus redan har gått hädan härifrån.

Och ännu nu har denna vår nuvarande (likaså högt omtalade) nådiga överhet, vår Herre och Konung Gustav Adolf, tagit sig an ett [stor]

A v

Sida 16

Ett stort arbete, möda, kostnad och besvär, och ofta har han måste stå i den allra största livsfaran mot sina fiender, både till sjöss och till lands.

Men ändå ser vi öppet med egna ögon och får höra med egna öron, att Gud den Allsmåttige inte mindre för H. C. M. mot fienderna har visat och härligt gett hjälp och skydd, än han gjorde på Josafats tid.

armollisten Esiwaldain Herras Christuxen tältä jo
pojes culkenuettein.

Ja vielä nyt tämän nykyisen (samalla muoto corkesti
ennen nimitetyn) meidän armollisen Esiwaldam
Herram, ja Cuningain Cuningas Göstän Adolphin
otta etens suuren

A v

Sida 16

Suuren työn, tuscan, culutuxen ja waiwan, ja sangen
usein pitä seisoman caickein suurimmas hengen
waaras hänen wihollisians wastan sekä wesillä että
maill.

Mutta cuitengin me julkisesti omilla silmillämme
näemme ja corwilla taamma cuulla sadhan, että
Jumala caickiw[aldias] ei wähembä H. C. M. hänen
wihollistans wastan, apu ja turwa ole osottanut ja
päälle paista andanut, cuin hän ennen ombi tehnyt
Josaphatin aicana.

Sillä että siellä cussa caickein suurin waara on ia
likimmän wihollista astutan, sinne H. C. M. izens
asetta, ja hänen oman Personans luodin, piikin, piillin
ja speizin eten anda, ei peljäten sitä suurta hengen
waara, joca H. C. M. edessä seiso, niidhen
ratelewaisten sutten aiwotuxesta, wericoirain päälle
carcamisesta ia heidän cawalista juonistans joilda
monda haawoitetan, weri ulwos wuodatetan ja H. C.
M. molemmilda puolilda cuollaxi ammutan ja lyödän
ja cuolluilla ruumiilla ymbärins piirittetty on, waan
cuintengin caickiwaldias totinen Jumala H. C. M
ihmellisel muodhol hänen pyhäin Engelittens
warjeluxen cautta ilman wahingoita ulwos päästä.

Mingätähden kyllä hywin totudes mahdamme sano,
H. C. M. siitä, 91. Psalmist, *Si cadent a latere tuo
mille, & decem milia a dextris tuis, ad te autem non
appropinquabit: Jos tuhannen sinun sivuldas, ja
kymmenen tuhatta sinun oikiald puoleldas langesi, ei
cuitengan sinun päälles pidäis tuleman.*

Sentähden, caicki, jotca Ruodzin Riikin alla
syndynyet owat, hywäl mielel Jumalal
[caickiwaldiall]

Sida 17

caickiwaldiall kiitoxen ja Cunnian anda mahta ja
myös andaman pitä sen caltaisen hänen laupian
warjeluxens edhest, hänen nimens ylistä, ja nöyryden
canda händä palwella coco elincautens:

Ja H. C. M. ja myös hänen corkelle cunniallisel
rackal Drotningillensa ja heidän jälkin tulewaisil
sikiöillens olla cuuialiset ia uskolliset caiken teidän

Ty dit, där den största faran är och där fienden
närmast möts, dit ställer H. C. M. själv sig, och ger
sin egen person till pris för kulor, spjut, pilar och
lansar, utan att frukta den stora livsfara som för H. C.
M. står framför fiendernas rovgiriga vargars tankar,
blodhundarnas angrepp och deras falska anslag,
varav många blir sårade, blodet utgjuts, och H. C. M.
från båda sidor blir beskjuten och ansatt till döds, och
omkring honom ligger de stupades kroppar.

Men ändå har den Allsmäktige, den sanne Guden, på
ett underbart sätt genom sina heliga änglars beskydd
lätit H. C. M. undkomma utan skada.

Därför kan vi sannerligen säga om H. C. M.
detsamma som sägs i den 91:a psalmen:
*Si cadent a latere tuo mille, & decem milia a dextris
tuis, ad te autem non appropinquabit:*
Om tusen föll vid din sida och tiotusen vid din högra,
ska det ändå inte drabba dig.

Därför ska alla, som är födda under Sveriges rike,
med villigt hjärta [till Gud den Allsmäktige]

Sida 17

Gud den Allsmäktige ska man ge tack och ära, och
också prisa hans namn och tjäna honom i ödmjukhet
hela sitt liv, för hans barmhärtiga beskydd.

Och mot H. C. M. samt hans höga, ärofulla och kära
drottning och deras efterkommande ska man vara
lydig och trofast hela sitt liv, tillsammans med
varandra, från släkte till släkte. Gud den Allsmäktige
må alltjämt utsträcka sin barmhärtiga hand över H. C.
M. och hela det kungliga huset, så att alla H. C. M:s
och Sveriges rikets fiender, både andliga och
lekamliga, tyglar sig och ger oss fred och förlikning.
Och om de inte villigt samtycker därtill, så må Gud
ändå låna H. C. M. den kraft och styrka, att han kan
vinna sådan seger över dem, att de till slut tvingas att
villigt be och begära förlikning.

Därtill att H. C. M. ska i hög ålder, med hälsa, fred
och ro från alla håll, regera, bevara, och tillsammans
med det kungliga huset och Sveriges rikets invånare
njuta Guds gåvor, genom Fridsfursten, vår återlösare
och frälsare Kristus Jesus. Amen.

Och eftersom de tre nyss nämnda straffen
(hungersnöd, pest och krig) är efter år, det ena efter
det andra, har genom döden skiljt många goda vänner
från varandra, så kan det inte vara annorlunda än att
det efter dem ännu nu finns många bedrövade, som
lever under ständig sorg och smärta, och som varje
dag behöver (enligt Josafats råd)

Sida 18

elin aicanne ynnä toinen toisenne cansa lapsi lapsen perän. Jumala caickiwaldias wielä [...] nyt edespäin H. C. M. ja coco sen Cuningalisen huonen ylizen, hänen laupian kätenssä hajoittacon, että caicki H. C. M. ja Ruodzin Riikin wihamiehet, hengelliset ja ruumilliset, izensä hillizisit ja rauhan ja sovinnon meille soisit, ja jotca jällensä ei sillä mielellä: Nin Jumala cuitengin H. C. M. se wäen ja woiman lainadcon, että H.C.M heidän caickein ylizensä sen caltaisen woiton sais että heidän hywäl mielelläns täydyis joscus sowindo rucoella ia kerjätä.

Sen päälle että H. C. M. mahdais pitkäs ijäs, terweydes, rauhas ia lewos ioca taholda coco hänen Cuningallisen huonensa ia Ruodzin Riikin asuwaitset hallita, tallella pitä ja nauttia saada, Rauhan päämiehen, meidän lunastajam ja wapahtajam Christuxen Jesuxen cautta. Amen.

Ja että nyt ne colme ennen nimittetty rangaistusta yxi toisens jälkin aina vuosi wuodelda owar monda hywä ystävätä Cuoleman cautta toinen toisestans eroittanut nin ei se taida muutoin olla, ettei heidän jälkin monda murhellista wielä nyt eleisä ole joca aiwaisen suru ja murhen alla, ja joca päiwä tarwizewar (Josaphatin neuwon

Sida 18

jälkin) ylös nosta heidän silmänsä Jumala tygö taiwasen, ja anoa ja rucoella siellä helpo ja lohduitusta.

Joca caickein rucouxet ja huocauxet jotca händä henges ja totudes auxens huutawat, luvannut on culla, ninquin C. propheta David siitä asiast todista 145. Psalmis, cusa hän sano: *Herra ombi läsnä caickia niitä, jotca händä auxens huutawat: caickia niitä, jotca häntä auxens huutawat totudes. Jotca häntä pelkävät niinen anomisen jälkeen hän teke. Ja cuule heidän huutons, ja teke heidän wapaxi.*

Nin on Jumala caickiwaldias hänen suuresta armostansa, Suomenginmaalle, hänen Pyhän Sanansa, meidem omal kielelläm, andanut walkeuden tulla, joca yhdesä kirjas käsitetty on, jonga me Bibliaxi cuzumme, Ja waicka ei se wielä coconans präntin ole joutunut, nin cuitengin caicki ombi hän jo käätyxi tullut, ja paras osa präntin saatettu, ja toiwomme päiwä päiwäldä, että hän Jumalisen Esiwallan cautta coconans siihen autetan, jos waan yximielisest sen perän achkeroitan, josta me, ninquin yhdestä rickast sielun Apotechist, caickinaisen lohdutoxen ia wirwotuxen, wastoin caicki kiusauxia, suru, murhet ja tusca, meille ilman hinnat osta taidam.

ja waicka se siinä samas pyhäs Biblias, jocalouckas yldäkylä käsitetän: Nijn cuitengin se hywin oppenut Jumalinen wanhamies. M.(master) Petrus Gothus

[...] lyfter sina ögon till Gud i himlen och ber honom om hjälp och tröst.

Han har lovat att höra alla böner och suckar från dem som i ande och sanning ropar till honom om hjälp, så som profeten David vittnar i den 145:e psalmen, där han säger:

Herren är nära alla som ropar till honom, alla som ropar till honom i sanning. Deras bön uppfyller han, de som fruktar honom. Han hör deras rop och räddar dem.

Så har Gud, den Allsmåktige, av sin stora nåd gett Finland sitt heliga ord på vårt eget språk, fört det ljuset till oss i en bok som vi kallar Bibeln. Och fastän den ännu inte helt är färdigtryckt, så är dock allt redan översatt, och den bästa delen försatt i tryck. Och vi hoppas dag för dag att Gud genom överheten ska hjälpa den till fullbordan, om vi bara enhälligt och innerligt strävar efter det. Ur den kan vi, som ur ett rikt själens apotek, utan betalning hämta all tröst och styrka mot alla frestelser, sorger, bedrävelser och kval.

Och fastän allt det redan finns i överflöd i den heliga Bibeln, har ändå den lärde och fromme gamle mannen, magister Petrus Gothus (bland många andra av hans sköna, kristliga och fromma svenska böcker, som han med stor iver och flit har låtit trycka) också ur den heliga Bibeln och andra framstående heliga [kyrkans]

Sida 19

av kyrkans överhuvudens och lärares böcker samlat och från trycket utgivit en bok på svenska år 1588. Dess titel på samma språk är: *Om korset och anfkntning, de heliga fädernas och martyrernas råd, etc.*, vilken vid samma tid blev tryckt inom riket.

Och eftersom denna bok ännu inte har blivit översatt eller tryckt på finska, fastän den ändå verkar vara lika nödvändig för finnar som för svenskar. Ty utan tvivel finns det många i Finlands land som kan läsa det som är skrivet på sitt eget språk, och som, när de är under sorg och bedrävelse, skulle behöva tröst ur denna bok, men ändå inte förstår svenska språket väl.

Därför tog jag mig detta arbete och denna möda, och med Guds hjälp och kraft översatte jag den till finska och lät den ges ut för alla kristna finnar till stor tröst och vägledning i sorg, bedrävelse, frestelse och ångest.

För jag vet, att de som med vishet och flit studerar denna bok och ofta andäktigt läser dess lärdomar i sina svårigheter, utan tvivel ska övervinna all smärta och motgång, och i alla frestelser få för sin själ och kropp tröst, glädje och fröjd genom vår Herre Kristus Jesus.

(monen muun hänen Caunisten, Christillisten, ja Jumalallisten Ruodzin kielisten kirjainsa seassa, jotca hän suuren wireyden ja achkeruden cansa on ulvos andanut käydä) ombi myös siitä p. (*pyhästä*) Bibliast, ia muista erinomaisten Pyhäin Kirckon

Sida 19

Kirckon esimiesten ia opettaitten kirjoista ulvos wetänyt, Coonnut, ja präntin andanut tulla yhden kirjan Ruodzin kielellä, Anno 1588. Jonga Titulus samalla kielellä ombi: *Rististä ia kiusauxesta, niiden pyhiin Isäden ja Martyrritten neuwo*, etc. joca samalla ajalla Riikin sisällä on präntätty.

Ja että tämä kirja ei ole tullut wielä ennen Suomen kielelläkään käätyxi eikä präntättyxi. Joca cuitingin nin hywin tarpeellinen Suomalaisille cuin Ruodzalaisillekin näkypi olewan. Sillä monda niitä ilman epäyhet taita olla Suomengin maalla, jotca omall kielelläns kirjoitit lukea taita, surun ia murhen alla olla, kirjoituxe lohdutosta itsellens tarwita, waan ei cuitenga Ruodzin kieldä hywin ymmärtä woi.

Sentähden siis otin minä tämän työn ja culutoxen minun eteni, ja Jumalan wäen ja awun cansa Suomenkielexe hänen käänsin ja präntin tulla annoin caikil Christillisil Suomalaisille Surus, murhes kiusauxes ja tuscas suurexi lohdutuxexi ia neuwoxi.

Sillä minä sen tiedän, että ne, jotca wisusti ja achkerasti tämän kirian sisäl cazowat ja usein wiriästi heydän wastoin käymisisens ylize lukewat, ilman epälemät caicki tuscata ia wastoin käymiset ylize woittawat ja caikis kiusauxis Sielun ia ruumin puolest heillens lohdutuxen ilon ja riemun Saawat meidän Herran Christuxen Jesuxen cautta.

Rucoelen sentähden caicki Jumalisi Suomalaisi tätä kirja lukewaisi, että he tämän työn ja culutoxen hywäxens, ottaisit. Jumala suo rauha, paremba wara ja tila, nin en tahdo minä minun waiwan tästäkän edes säästä, elitkä culutosta cazo, mutta caickel ahkerudell minun woiman

Sida 20

woiman perästä Jumalan awun cansa izen wahwista, Jumalan Cunniaxi ja Isäni Maan hywäri. Jumala andacon hänen pyhän sanans aina meidängin kielelläm lewitixi tulla meidän sielum autudexi ja Jumalan Cunniaxi.

Josta ne yxikertaisetkin heidän tuskans, kiusauxisans ja caikis heidän waiwoisans ja wastoin käymisissäns oikian opin ja tiedon Jumalasta caickiwaldiast, hänen hywist töistäns ja tahдостans, heidän sieluns autuudest ja ijancaickisen elämen perimisest, nähdä, cuulla ja ymmärtä sais, Ja jocainen tulis siitä

Jag ber därför alla fromma finnar som läser denna bok, att de ska ta detta arbete och denna möda till nytta för sig. Om Gud ger fred, bättre råd och möjlighet, så vill jag inte heller hädanefter spara mina mödor eller se på kostnaden, med [mina krafter]

[efter min..]

Sida 20

efter min förmåga, med Guds hjälp, styrka mig själv, till Guds ära och mitt fäderneslands bästa. Må Gud låta hans heliga ord alltid spridas också på vårt språk, till vår själs salighet och till Guds ära.

Så att även de enklaste i sina smärtor, frestelser och i all sin nöd och motgång ska kunna se, höra och förstå den rätta läran och kunskapen om Gud den Allsmäktige, om hans goda gärningar och vilja, om deras själers frälsning och om arvet av det eviga livet. Och att var och en ska få del av den eviga glädjen och fröjden från den heliga Treenigheten, tillsammans med alla heliga, i oändlig tacksamhet och lovprisning.

Under samme Guds beskydd och vård anförtro jag alla kristna, och för hans skull önskar jag er i alla frestelser, smärtor och vedermödor tröst, glädje och evig fröjd. Honom tillhör också den oförgångliga, oändliga och eviga lovsången, tacket och äran. Amen.

Rigae 4. Octobris Anno a nato Salvatori 1622.

Sida 21 (1)

Först följer här några utmärkta vittnesbörd ur den Heliga Skrift, på vilka de heliga senare mestadels har grundat sina råd, och på vilka det bedrövade hjärtat ska förtrösta och ta sin tröst.

Tob. 13:2

Du agar, och du ger lindring, du kan kasta ner i helvetet och därifrån ta upp igen, din hand kan ingen undfly.

Tob. 3:13

Välsignat vare ditt namn, Herre, våra fäders Gud. För när du är vred, då visar du din nåd och barmhärtighet, och i bedrövelsens tid ger du syndernas förlåtelse åt dem som ropar till dig om hjälp.

SIDA 22

Ibidem v. 21

Men detta vet jag med säkerhet: den som tjänar Gud får tröst efter frestelsen, blir befriad från sorgen och får nåd efter tuktan. För du vill inte vårt fördärv.

ijancaikisest ilost ja Riemust osallisex, sitä pyhä Colminaisut caickein pyhäin cansa ilman loppumat kiittämen ja cunnioittaman.

Sen saman Jumalan suojeluxen ja warjeluxen ala minä caicki Christityt annan, ja hänen puolestans toiwtan teille caikis kiusauxis, tuskis ja waiwois lohdutuxen, ilon ja ijancaickisen Riemun. Hänelle myös olcon catomation, loppumatoin ja ijancaickinen ylistös, kiitos ja cunnia, Amen.

Rigae 4. Octobris Anno a nato Salvatori 1622.

Sida 21 (1)

Ensiset seura täsä muutammat erinomaiset Pyhäin kirjoituxen todistuxet joidenga pääl enemitten ne pyhät ovat tämen heidän jälkin seurawaisen neuwons perustanet, joihinga yhden surullisen Sydännen, itsens pitä turwaman, ja niistä lohdutuxen ottoman.

Tobiae 13 v. 2Sinä curitat, ja sinä wirwoitat, sinä taidat heittä alas helvettin, ja jällens siellä ulvos otta, sinun kättäs ei yxiken taida wältä

Tobiae 3 v. 13Kiitetty olcon sinun Nimes, Herra meidän Isäden Jumala, sillä cosca sinä ole wihoisas, silloin sinä osotat armos ja laupiudes, ja murhen aicana sinä synnit andexi annat, niille jotca sinua auxens huutavat

SIDA 22

Ibidem v. 21

Mutta sen minä wissist totisex tiedän, Että se joca Jumalata palvele, hän kiusauxen peräst lohdutetan, ja murhest wapautetan, ja curitoxen peräst löytä armon, sillä ett sinä himoize meidän cadotuxemme jälkin. Sillä raju ilman perästä sinä auringon annat paista, ja itkuin ja pargun peräst, sinä runsasti ilon ja riemun cansa täytät.

Tobiae 12 v. 13
Että sinä Jumalalle olit kelwollinen, nin sen piti nin oleman, ilman kiusauxeta et sinä taitanut olla, senpääl, että sinun kiusauxen cautta piti coetelluxi tuleman.

Ierem. 31 v. 18
Sinä löit minua Herra, ja minä tulin ojetuxi, ninquin yxi hillimätöin nuori nauta, Herra käännä minua jällens ja minä tulen kääntyxi. Sillä sinä olet minun Herran Jumalan. Sitte quin sinä minun käänsit, tein minä catumuxen.

Iudit 8 v. 21
Ja tekin rackat weljet, jotca ne wanhimmat

Efter stormen låter du solen lysa, och efter tårar och klagan fyller du rikligt med glädje och fröjd.

Tob. 12:13

Eftersom du är behaglig för Gud, så måste det vara så: utan frestelse kunde du inte vara, därför prövas du genom frestelsen.

Jer. 31:18

Du slog mig, Herre, och jag blev tillrättaförd, som en otämjd ungtjur. Vänd mig åter, Herre, så ska jag vända om, för du är min Herre, min Gud. När du hade vänt mig, gjorde jag bättring.

Jud. 8:21

Och också ni, kära bröder, som de äldste [är]

SIDA 23 (2)

är, trösta också med era ord, och påminn hur våra fäder blev frestade, att de blev prövade om de av hjärtat ville tjäna Gud. Påminn dem om hur vår fader Abraham på många sätt blev prövad och efter tre prövningar blev Guds vän. På samma sätt också Isak, Jakob, Mose och alla de som varit Gud behagliga har stått fasta och fått många vedermödor att besegra.

Men de andra, som inte tog emot prövningarna i Guds fruktan, utan av otålighet knorrade mot Gud och hånade honom, de blev fördärvade av Fördärvaren och av ormarna.

Därför ska vi inte vara otåliga i denna nöd, utan erkänna att det är en tuktan från Gud, dock mycket mindre än vad våra synder förtjänar. Och vi får tro att vi blir tuktrade som tillrättavisning för hans tjänare och inte till fördärv.

Jes. 26:16

Herre, när nöden är över oss, då blir du [sök]t]

B

Sida 24

sökt. När du tuktar dem, ropar de jämrande.

Job 5:17–19

Se, salig är den människa som Gud tuktar. Förfasta därför inte Herrens tuktan. För han sårar dig själv, men han helar också; han slår och hans händer gör friska. Ur sex faror räddar han dig och i den sjunde ska ingen olycka drabba dig.

Vishetens bok 3:1–5

Men de rättfärdigas själar är i Guds hand och dödens vända ska inte röra dem. För oförståndiga tycks de ha gått under, deras bortgång räknas som en olycka, och

SIDA 23 (2)

Olette, lohduttacat cansa teidän puheillanne, että he muistuttelisit, cuinga meidän Isämme owat kiusatut, että he olisit tulluet coetelluxi, jos he piti Sydämeistä Jumalal palveleman. Muistuttacat heille, cuinga meidän Isäm Abraham monella tawalla kiusattin, ja komen coettelemisen jälkin Jumalan ystäväxi tullut on. Samalmuoto myös Isac, Jacob, Moses, ja caicki ne jotca Jumalalle kelvannuet owat, seisowaisee owat olluet, ja on täyttänyt heidän monda waiwa ylizen woitta.

Mutta ne muut, jotca ei ciusauxia wastian ottanuet Jumalan pelvos, mutta kärsimättömydest napisit Jumalata wastian ja häwäisit, ne owat hucutetut cadhottajalda ja kärmeidä.

Sen tähden älkäm me olkan kärsimättömät täsä tuscas: mutta tunnustacam että se om Jumalald yxi rangaistus, paljo wähembi cuin meidän syndimme owat, ja me usco taidamme, että me tulemme rangoituxi, ninquin hänen palvelijansa parannoxen ja ei huckauxen.

Esaiäe 26 v. 16

Herra, cosca hätä käsis on, silloin sinu [ezitän]

B

Sida 24

Ezitän, cosca sinä heitä curitat, nin he surkiasti huutawat.

Iob 5 v. 17

Cazos, autuas on se ihminen, jota Jumala rangaise, sentähden siis älä hylä Herran rangaistusta. Sillä ize hän haawoitta, ize myös läkize, hän lyöpi, ja hänen kätensä parandapi. Kuudesta hädestä hän sinun wapahtapi, ja siinä seizemennes ei mikän pahus sinun pysty

Sapient 3 v. 1 (Salomos visdom – Sapientia Salomonis 3:1-5)

Mutta niinen wanhurscasten Sielu ombi Jumalan kädes, ja ei cuoleman kiwut heidin tartu. Niille ymmärtämättömille he näkywät huckunexi. Ja heidän loppunsa pidetän piinan edestä, ja heidän wanhurscas waelluxens luetan cadhotuxi: mutta he owat rauhas, waicka he ihmisten silmäisn edes nägyit paljo kärsinycxi nin hei on cuitenging yxi wisti toiwo, ettei he ikänäns cuoleman pidä. Wähisä he owat waiwatut mutta paljo hywyttä heille pitä tapahtuman. Sillä Jumala oli heitä coetellut, ja löysi heidän hänellens kelpaman.

Sida 25 (3)

deras wäg i rättfärdighet anses som fördärv. Men de är i frid. Fast de i människors ögon såg ut att ha lidit mycket, har de ändå ett fast hopp om att de aldrig ska falla i dödens våld. En liten tid blev de prövade, men åt dem är mycket gott berett. För Gud prövade dem och fann dem värdiga för sig.

Sida 25 (3)

Han prövade dem som guld i ugnen och tog emot dem som ett fullkomligt offer.

Syrak 2:1–6

Min son, om du vill vara Herrens tjänare, så förbered dig för prövning. Håll dig fast och stå ut, vänd dig inte genast bort när du lockas undan. Håll dig hårt fast vid Gud och överge honom inte, så ska du bli ännu starkare.

Allt som kommer över dig, ta det till nytta för dig, och var tålig under all bedrövelse. För liksom guld och silver prövas i elden, så prövas också de som är Gud välbehagliga genom bedrövelsens låga. Sätt ditt hopp till Herren, så ska han ge dig hjälp. Rätta din wäg och hoppas på honom.

Syrak 27:6

Som lerkärl prövas i elden, så prövas också rättfärdiga människor genom bedrövelse.

Ps. 34:3

Min själ jublar i Herren, så att [de fattiga]

B ij

Sida 26

de fattiga hör det och gläds. Prisa Herren med mig, låt oss tillsammans upphöja hans namn. När jag sökte Herren, hörde han mig och räddade mig från all min ångest.

Vänd er till honom, så ska era ansikten stråla, och ni ska inte komma på skam.

När den fattige ropade, hörde Herren honom och räddade honom ur all hans nöd.

Herrens ängel slår läger kring dem som fruktar honom och befriar dem.

Ibidem

När de rättfärdiga ropar, hör Herren dem och hjälper dem ut ur all deras nöd.

Herren är nära dem som har ett förkrossat hjärta och frälsar dem som har en bedrövad ande.

Den rättfärdige får lida mycket, men ur allt detta räddar Herren honom.

Han bevarar alla hans ben, inte ett enda av dem ska krossas.

Sida 27 (4)

Hän coettele heitä ninquin culda uunis, ja wastian otta heidän, ninquin yhden täydellisen uhrin.

Syrach 2.

Minun poicani, jos sinä tahdot olla Jumalan pavelja, nin walmista izes kiusauxen ala, pypsy lujana ja kärsi, ja älä cohta seura, jos sinun siitä pojes wietellän, pidhä izes lujast Jumalan tygö, ja älä luowu pojes, senpäl, että sinä tulisit sitä lujemmaxi.

Caicki se quin sinun päälles tule ni nota se hywäxes, ja ole caiken surun alla kärsiwällinen: sillä ninquin culda ja håpe walkesa coetellan, nin mös tulewat ne, jotca Jumalalle kelpawat, coetelluxi murhen liekin cautta.

Toiwoa heitä Jumalan pääl, nin hän andapi sinulle awun. Ojenna sinun ties, ja toiwo hänen päällens.

Syrach 27 v. 6

Ninquin saviastiat liedes coetellan, nin myös ne wanhurscat ihmiset kiusans coettele murhes.

Psal 34 v. 3

Minun sieluni iloize Herrasa, että ne köyhät

B ij

Sida 26

[..] saisit cuulla sen, ja iloita. Kiittäkät Herra minun cansani, ja toinen toisemme cansa corgottacam hänen Nimensä.

Cosca minä ezein Herra, nin hän cuuli minun, ja wapahti minun caikista minun tuscistani.

Käytätte hänen tyköns, hänen pitäpi teitä uloswalistaman: ja teidän caswon ei pidä tuleman häpiän ala.

Cosca se köyhä huusi, kuuli Herra hänen, ja caickista hänen tuskistansa wapautti hänen.

Herran Engeli ymbärins puuruttä heidän jotca hända pelkä ja heitä ulvos autta.

Ibidem.

Coska ne wanhurscat huuta, Herra cuule heitä, ja autta ulgos heitä caikesta heidän hädästänsä.

Herra on niitä sängen lāsna, jotca särjetyt sydämmel owat, ja autta niitä joilla ombi yxi murhellinen hengi. Sen wanhurscan pitä paljo kärsimän, mutta caikista häntä Herra häne wapautta.

Hän warjele caicki hänen luunsa, nin ettei yxikän niistä pidä särjettämän.

Sida 27 (4)

Psal 69 v. 33

Ne köyhät näkewät sen, ja Riemuzewat, ja ne jotca Jumala eziwät, niidän sydän pitä elämen.

Sillä Herra cuule niitä köyhiä, ja hänen fangeijans ei hän ylenkazo

Psal 126 v. 5

Ps. 69:33

De fattiga ska se det och glädja sig. Och de som söker Gud, deras hjärta ska leva. För Herren hör de fattiga och föraktar inte sina fångna.

Ps. 126:5

De som sår med tårar ska skörda med jubel. Gråtande går de sin väg och bär sitt dyrbara utsäde, men återkommer med jubel och bär sina kärvar.

Matt. 10:38

Var och en som inte tar sitt kors och följer mig är inte värdig mig. Den som finner sitt liv ska mista det. Men den som mister sitt liv för min skull ska finna det.

Joh. 16:26

Sannerligen, sannerligen säger jag er: ni ska gråta och klaga, men världen ska glädja sig. Ni ska bli [bedrövade]

B ij

Sida 28

bedrövade, men er sorg ska vändas i glädje.

ApG. 14:22

Genom många plågor och vedermödor måste vi gå in i Guds rike.

Rom. 5:3

Vi berömmar oss också av bedrövelserna, eftersom vi vet att bedrövelsen ger tålmod, tålmodet fasthet, och fastheten hopp. Och ett sådant hopp bedrar oss inte.

Rom. 8:18

Jag menar att den här tidens lidanden inte kan jämföras med den härlighet som ska uppenbaras i oss.

Ibidem. 31

Om Gud är för oss, vem kan då vara emot oss? Han som inte skonade sin egen Son, utan gav honom för oss alla, hur skulle han inte också skänka oss allt med honom? Vem kan anklaga Guds [utvalda]

Sida 29 (5)

utvalda? Vem är den som vill fördöma? Kristus är den som har dött, ja, ännu mer: den som har blivit uppväckt, han sitter på Guds högra sida och ber för oss. Vem kan skilja oss från Kristi kärlek? Nöd eller

Ne jotca kyynelitten cansa kylwawät heidän pitä ilon kansa ylös niittämän.
He lähtewät matcaan ja itkewät, ja candawat ulvos callin siemenen, ja tulewat jällens ilon cans, candawat heidän lyhtensä.

Matth 10 v. 38

Jocainen joca ei olta hänen ristiäns hänen päällens, ja seura minua, ei hän ole minut kelvollinen. Joca löytä hänen hengens, sen pitä cadottaman sen. Ja joca cadotta hänen hengens minun tähten, hänen pitä sen löytämän.

Ioh 16 v. 26

Totisest, totisest sanon minä teille, teidän pitä itkemän ja parcuman, mutta mailman pitä sitä wastan iloizeman. Teidän pitä [...]

B iij

Sida 28

Murhettiman, mutta teidän murhen pitä iloxi käättämän

Act 14 v. 22

Monen tuscan ja waiwan cautta meidät pitä taiwan waldacundan sisälle käymen.

Rom 5 v. 3

Me kerskamme meitäm myös murhen käskel, tietten että murhe saatta kärsimisen, mutta kärsimys coettelemisen, coettelemus toiwon, mutta toiwon ei meitä häpiän ala anna tulla.

Rom 8 v. 18

Minä niin sen pidän, että tämän nykyisen ajan waiwa, ei ole werraxi wedettäpä sen suuren cunnian cansa joca meidän ylizem pitä ilmestymän.

Ibidem v. 31

Että Jumal on meidän edestäm, cuca woi olla meitä wastan. Joca ei ole myös hänen oma poicans armahtanut, mutta on ulvos andanut hänen meidän caickein edestäm, cuingasta ei hän myös meille andaisi caickia hänen cansansa? Cuca tahto canda ulvos walit[...]

Sida 29 (5)

[..] walittuiden päälle? Cuca on se joca tahto cadotta? Christus ombi se joca cuollot on, ja hän on myös se, joca ylösnousi, joca istupi Isän oikiaööa kädellä, ja manapi hywä meidän edestäm. Cuca tacto heitä eroitta Jumalan rackaudesta? Waiwaco eli ahdistos? Eli wainous= eli nälkä? Eli alastus? Eli hätä? Eli miecka?

Esaiac 43 v. 23

Ninquin kirjoitettu on: Sinun tähtes ne cuoletetan ylipäiwä, me pidetän ninquin teuraxi tehtawät

ångest? Förföljelse eller hunger? Nakenhet? Fara? Eller svärd?

Jes.43:25

Som det står skrivet: För din skull dödas vi varje dag, vi räknas som slaktfår. Men i allt detta vinner vi en fullkomlig seger genom honom som har älskat oss. För jag är viss om att varken död eller liv, varken änglar eller furstar, varken makter, varken det som är nu eller det som ska komma, varken höjd eller djup eller något annat skapat ska kunna skilja oss från Guds kärlek i Kristus Jesus, vår Herre.

2 Kor. 1:3

Välsignad är Gud, vår Herre Jesu Kristi Fader, barmhärtighetens Fader [och]

B iijj

Sida 30

Och all trösts Gud, han som tröstar oss i all vår nöd, så att vi kan trösta dem som är under mångahanda bedrövelse, med den tröst vi själva får av Gud. För liksom Kristi lidanden överflödar över oss, så överflödar också trösten genom Kristus.

2 Kor. 4:8

Vi är på alla sätt ansatta, men inte rådlösa; vi är i nöd, men inte förtvivalade. Vi blir förföljda, men inte övergivna; vi blir nedslagna, men inte förlorade. Vi bär alltid Jesu död i vår kropp, för att också Jesu liv ska bli uppenbart i vår dödliga kropp. För vår bedrövelse, som är kortvarig och lätt, bereder åt oss en oändligt stor och evig härlighet. Vi fäster inte blicken på det synliga, utan på det osynliga.

Sida 31 (6)

1 Kor. 10:13

Men Gud är trofast, han ska inte låta er prövas över er förmåga, utan tillsammans med frestelsen ska han också ge en utväg, så att ni kan hårdna ut.

Hebr. 12:5-8

Min son, förakta inte Herrens tuktan och tappa inte modet när han straffar dig. För den Herren älskar, den tuktar han, och han agar varje barn som han tar till sig. Håll ut i tuktan; Gud handlar med er som med barn. För vilken far finns som inte tuktar sina barn? Men om ni är utan tuktan, som alla fått del av, då är ni oäkta barn och inte riktiga barn. (Läs hela detta stycke.)

2 Pet. 2:9

Herren vet hur han ska rädda de gudfruktiga ur

lambaat, mutta niissä caickissa me ylize woitamme, hänen cauttans, joca meitä ombi racastanut.

Sillä että minä olen wisse senpäl, että eikä cuolema, taicka elämä, eikä engelit taicka Esiwallat, eli wäkewydet, eikä nykyiset taicka tulewat, eikä corkius eli syweys, eikä jocu muu luondocappale, woi meitä eroitta Jumalan rackaudesta joca ombi Christuxesa Jesuxesa meidän herrasam.

2 Corint 1 v. 3

Kiitetty olcon Jumala meidän Herran Jesuxen Christuxen Isä, laupiudhen Is', ja

B iijj

Sida 30

Ja caicken lohdutuxen Jumala, joca meitä lohdutta, caikesa meidän tuscasam, että me mös lohdutta taidhaisim niitä, jotca moninaisen murhen ala tullut on sen lohdutuxen cansa, jolla Jumala meitä lohdutta. Sissä ninquin Christuxen Kärsimys yldäküllä on tullut meidän ylizem, nin tule myös suuri lohdutos meidän ylizem Christuxen cautta.

2 Corint 4 v. 8

Me tulemme joca paicast ahdistetux, waan en me sitä huoli, me suremme, waan en me sentähden pojes puutu.

Me kärsimme vaino waan ei meitä sentähden ylenanneta, me tulem Solvastuxi, waan en me hucu, aina me ymbärins cannamme Christuxen cuoleman meidän Ruumisan, sen pääl että myös Christus eläväxi ilmoitettasin meidän cuolewaises lihasam etc. Sillä meidän murhem (waicka se ajallinen ja lievä on) caswatta meisä yhden ijancaickisen ja ylize caickein, määrätömen Cunnian. Me jotca en cazo niiden näkywäisten Cappalten jälken, waan niinen pääl jotca näkymättömät owat.

Sida 31 (6)

1 Corint 10 v. 13

Mutta Jumala ombi waca, joca ei salli teitä kiusatta ylize teidän woiman, mutta hän tekepi myös ynnä kiusauxen cansa lopun, että te sen woisitta kärsiä.

Hebr 12 v. 25

Minun poican älä Herran curiosta ylencazo, ja älä izes ylenanna, cosca sinä häneldä rangoitan. Sillä ketä Herra racasta sitä hän myös rangaise ja ruoski jocaizen lapsen jobga hän wastan otta. Kärsiwäiset olcat hänen curitoxens alla. Sillä ninquin lapsillens hän izens teille tarize. Sillä cuca se Isä on Joca ei hänen lastansa rangais. Jos te siis ilman curitoxeta olette, josta caicki osallisexi owat tullet, nin te olet epäret, ja ei awio lapset, etc. Lue coco se pääcappale.

2 Petr 2 v. 9

frestelsen, men de orättfärdiga håller han kvar till domens dag för att plågas.

Jak. 1:2-4, 12

Kära bröder, håll det för idel glädje,

B v

Sida 32

när ni möter många slags prövningar, eftersom ni vet att er tros prövning ger uthållighet. Men uthålligheten måste visa sig fullkomlig. Salig är den människa som håller ut i frestelsen. För när han är prövad ska han få livets krona, som Gud har lovat dem som älskar honom.

1 Mack. 2:61

Tänk efter vad som har skett släkte efter släkte i alla tider, så ska ni förstå att alla som har förtrostat på Gud har blivit beskyddade och hjälpta.

Sida 33 (7)

I. Varför Gud tillåter att hans utvalda blir frestade av djävulen och vilket gott och vilken nytta korset och lidandet för med sig.

Origenes, predikan 3, utläggning av 2 Mos. 3

Ingen av Herrens lärjungar ska vara så okunnig att han betraktar sin smärta som något skadligt eller tror att hans tuktan är en fördärlig bestraffning. Farao hade ett hårt och förhärdat hjärta och ändå ångrade han sig något. Han som tidigare inte visste något om Gud bad om förbön, när Gud hemsökte honom.

Detta är det bästa och mest kända under korset: att lära känna, att du visserligen väl har förtjänat straffet.

Ibidem, predikan 8, utläggning av 2 Mos. 20.

Sida 34

Jag hoppas av Gud, att han i detta liv söker mig och håller mig ansvarig för mina synder, så att Abraham inte skulle säga till mig såsom han sade till den rike mannen om Lazarus:

Min son, kom ihåg att du fick njuta gott i ditt liv och Lazarus ont; men nu har han fått tröst och du plåga. Därför, när Herren prövar oss med tuktan, ska vi ta emot det med stor tacksamhet och hålla det för att vi i det tillkommande livet ska få vara fria.

Såsom också den helige aposteln Paulus säger (1 Kor. 11): Men när vi blir dömda, så tuktar oss Herren, för att vi inte ska bli fördömda tillsammans med världen.

Herra taita wapahta ne Jumalata pelkäwäiset ulvos kiusauxest, waan ne Jumalattomat hän päästä duomio päiwän asti piinata.

Iacob 1 v. 2

Rackat weljet pitäket se coco Riemun edest, cosca

B v

Sida 32

Cosca te langette moninainis kiusauxin, nin tietkät, että teidän usconne coettelemus saatta kärsimisen. Waan teidän kärsimisen olcon täydellinen. Autuas on se mies, joca kärsisiwällisest kärsi kiusauxen. Sillä cosca hän ombi kiusattu, nin hänen pitä saaman elämen Crunun, jonga Jumala ulvos luvannut ombi, niile jotca häntä racastawat.

1 Machab 2 v. 61

Ajatelcat mitä polvest polven caickilla ajoill tapahtunut ombi, nin teidän pitä ymmärtämän, että caick ni jotcka Jumalan pääl owat turwannet, owat ylös pidetyxi tulluet.

Sida 33 (7)

I.

Mingätähden Jumala anda hänen ulos walittunsa perkeleldä kiusatta, ja mitä hywä ja hyödytyst Risti ja waiwa myötäns tuo.

Origenes super exodum Homil. 3. Cap. 6
ätkön yxikän niin taitamation olcon Herran opis, että hän pitä hänen tuscansa yhden wahingollisen cappalen edest, ja luule hänen curitoxens yhdexi cadottawaisexi rangaistuxexi.

Pharaonill oli yxi cowa ja paatunut Sydän, cuitengin hän wäähä izensa paransi, ja se joca Jumalasta ennen ei mitän tietänyt, hän pyyti , että hänen edestäns piti rucoeldaman, silloin cosca hän Jumalald waiwattin. Tämä on se caicken paras, ja cuuluisambi, ristin alla, tuta, että rangaistuxen kyllä hywin olet ansainut.

Ibidem Hom 8. Cap 20.

Sitä

Sida 34

Sitä minä toiwon Jumalalda, että hän tällä täsä elämäsä minun syndien tähden minua ezisi ja täällä lugun laskis minun cansan, senpääl, ettei Abraham pidäis sanoman minu tykön, ninquin hän sanoi sen Rickan miehen tygö Lazaruxest: minun poicani muista että sait hywydes nautita eläises, ja Lazarus samalmuoto paha.

Mutta nyt hän lohdutosta nautize, ja sinä piinatan.

Sentähden cosca Herra meitä rangaistuxen cansa ezi, pitä meidän sen suuren kiitoxen cansa wastan

Origenes, utläggning av Romarbrevet, bok 6

Gud tillåter inte att något händer oss, vad än motgångar som kommer, annat än det som ska vändas till vårt bästa; att vårt hjärta och vårt sinne, [som]

Sida 35 (8)

som har gått bort från Gud, genom det åter ska vändas från synden tillbaka till Gud.

Lactantius, bok 5, kapitel 23. De justificatione

Ingen kristen ska förwåna sig om han ofta och mycket blir tuktad för sina synder av Gud. Utan när det går oss som svårast, då ska vi innerligast av hjärtat tacka honom därför. Ty han sparar oss inte från straffet, utan tuktar oss med faderlig vishet i rätt tid. Därigenom kan vi se och förstå att Herren har stor omsorg och bekymmer om oss, när han vredgas över våra onda gärningar.

Hilarius, utläggning av Psalm 118

All smärta är nyttig, all bedrövelse är god, genom vilken Guds dom blir känd. Därigenom ödmjukar han dem som syndar, avlägsnar och hindrar synden, och gör visa och kunniga dem som ännu är okunniga.

Sida 36

Cyprianus, bok 4, brev 6

Gud kräver av oss att vi i frestelser och motgångar ska vara modiga och glada. För om bedrövelse kommer över oss, då ges oss trons krona, vi ser oss själva som Guds prövade krigsmän och himlen öppnas för Guds martyrer. Ty eftersom vi har gett oss själva i Kristi hand, ska vi inte förvänta oss mycket frid för oss själva, och inte heller frukta strid och krig, särskilt då vår Herre och hövding Kristus själv har gått före oss i sådan strid och lämnat oss ett exempel på sådant ödmjukt lidande. Det som han lär oss och befäller oss att uthärda, det har han själv först visat i sig själv, stående och lidande.

Krysostomos, 1 Mos. 18, predikan 4

Därför, eftersom Gud på rätt sätt har omsorg om oss och ser till vårt bästa, låter han oss inte alltid förbli under olyckan, för att vi inte helt ska sjunka ner av vår svaghet, utan han vill dra oss därifrån till frälsning, så att

Sida 37 (9)

ottaman, ja sen pitä niin, että me siinä tulewaises elämäs pidäis wapat oleman.

Ninquin mös Apostol P. Pawali 1. Cor. 11 hän sano: Mutta cosca me duomituxi tulem, nin me Herralda rangaistan, sen pääll ettei meidän pidäis tämän mailman cansa cadotetuxin tuleman.

Origenes ad Romanos lib. 6.

Jumal ei salli meille mitän tapahtu, waicka mitä wastoin käyminen se olis, waan ainostan sentähden, että se tulis meidän hywäxen, senpääl, että meiden sydämem ja mielem, jotca [...]

Sida 35 (8)

Jumalast om pois culkenuet, mahdaisit sen cautta jällens synnistä Jumalan tygä käätyxi tulla.

Lactantius lib 5. Cap 23.
De justificatione.

Ei yhdengän Christityn sen ylizen pidä ihmettelemän händänd, cosca hän synnin tähden Jumalalda usein ja paljon rangaistan. Mutta cosca meidän käy caickein cowimmin, nin pitä meidän sitä hartamin sydäimestäm händä sen edest kiittämän. Sillä ettei hän säästä meidän rangaistustam, waan curitta meitä Isällisen wizansa cansa ajallans. Sillä siitä me taidam nähä ja ymmärtä, että Herra meitä suuren waarin ja murhen pitä, siinä että hän meidän pahain tekoim ylyze wihastu.

Hilarius in Psal 118
Caicki kipu on terwellinen, caicki murhe on hywä, joidenga cautta Jumalan duomio tule tutuxi. Siinä että hän nöyryttä niitä , jotca syndiä tekewät, pois otta, ja estä synnin ja teke heiden wiisaxi ja taitawaxi, jotca wielä taitamattomat owat

Sida 36

Cypria lib. 4. Epist. 6
Jumala waati meidä sitä, että me kiusauxes ja wastoin käymises Rochkiat ja iloiset olisim.

Sillä jos suru meidän päällem tule Silloin wcon Kruunu meille annetan, me löytän Jumalan coetetuxi sotamiehxi tullen, ja taiwas tule Jumalan Martyreille awatuxi. Sille sitte quin me olem luannet izen Christuxen käden ala, nin ei meiden pidä meillem paljo raoha odhottaman, ei myös wapiseman campausta ja sota, erisomaisest että meidän Herram ja päämiehem Christus, omvi medän edelläm käynyt sencaltaises campauxes, ja jättänyt meille yhden Esimerckin sencaltaisen nöyrän kärsimisehen, jonga hän ennen ombi osottanut hänes izesens, sen joca hän meille opetta, ja mitä hän kärke meidän kärsimän, sen edes han ize ennen on seisonut ja kärsinyt.

vi blir mer modiga och glada. På samma sätt ger han oss också vila och goda dagar, för att vi inte ska bli sorglösa och högmodiga och falla i synd. Ty så är vårt folks tillstånd, att när det alltid går oss väl, glömmet vi lätt oss själva, vi kan inte tygla oss själva och inte heller bevara goda seder. Därför ger Gud oss ibland goda dagar, lycka och hälsa, men ibland tuktar han oss också, för att verka i oss själens hälsa och rättfärdighet.

Hieronymus, till en sjuk vän

Liksom guldets inte blir klart utan eld, utan fläckas och mister sin glans, på samma sätt går det för den kristne: om han inte blir renad och förhärligad, känner och förstår han inte sig själv. Därför ska den kristne alltid tacka och ära Gud, både i motgångar och i medgångar, såsom profeten säger: Jag vill alltid prisa Herren, hans lov ska ständigt vara i min mun.

Sida 38

Gregorios, utläggning av Hesekiel

Gud blandar ofta lycka och olycka, för att vi genom det som är ljuvligt och kärt i detta liv ska ledas till att få ett hjärta som alltid längtar efter det eviga livet.

Gregor. Moraliu, bok 23

Det sker genom Guds underbara råd och ordning, att de utvalda alltid i detta liv är under smärta och vedermöda. Detta liv är inte annat än en enda hemresa till det eviga livet och till det sanna hemlandet. Därför tyngs och prövas goda människor, för att de inte ska stanna kvar på vägen och hellre vilja vänta i detta sitt härbärke än gå hem till sitt rätta hemland.

Augustinus, Ps. 55

Alla frestelser är inte annat än prövningar, och efter all bedrävelse följer nytta. Men människan kan inte utan korset och bedrävelsen känna sig själv, och hon kunde heller inte bära dem; därför bestämmer Gud ofta [det]

Sida 39 (10)

att människan ska bära det som för henne verkar övermäktigt. Då vacklar hon snart i sitt sinne och börjar tvivla, fastän hon nog kunde bära det. Därför är frestelsen inte annat än en prövning, genom vilken människan lär känna sig själv.

Augustinus, Ps. 73

Gud gör ibland helt annorlunda än en köttlig far. En sådan far kan plötsligt vredgas på sitt barn och i sin ilska ta vad som helst från marken (även en smutsig kapp) och slå sitt barn med den. Men den smutsiga kappen kastar han sedan i elden och ändå behåller

Christost Gen. 18. Homil. 4.

Senpäl että Jumala oikein meidän etem murhettis, ja meidän parannostam cazoiz et anna hänen meitä aina onnettomude alla maata, etten me peräti upotetais meidän heickoudelta, mutta hän olla meidän siitä ulvos jällens, sen päl,

Sida 37 (9)

[...] että me tulisimme rochkiammaxi ja iloisemmaxi. Samalmuoto hän myös meitä pitä lewos ja hywis päiwis, senpäl, eten me suruttomax ja ylpexi tulis ja syndin langeis.

Sillä sen caltainen tila ombi meidän cansam, että cosca meidän aina myöden käypi, nin me izem unhotam, ja en taida meitäm hillitä, ja hywiä tawoi tallel pitä.

Sentähden Jumala anda meil toisinans hywät päiwät, onnen ja terweyden mutta toisinans hän curitta meitä, senpäl, että hän toimitais meille sielun ja terweuden ta raitiuden.

Heironymus ad Aegrotum.

Costa culla ei kirkasteta walkias, nin se tule saastaisexi, ja cadotta hänen kirckaudens: Samaltawal ikänäns tapactupi sen yhden Christityn cansa, cosca ei hän tule puhdistetuxin ja selitetyxin, nin ei hän mitän tiedä, eikä tunne izens.

Sentähden yhden Christityn tule aina kiittä ja cunnioitta Jumalata, nin hywin waistoinkäimises, cuin myötäkäymisesäkin, nin quin Propheta sano: minä tahdon aina kiittä Herra, ja hänen kiitoxens pitä oleman aina minun suusani.

[...]

Sida 38

Gregorius supra Ezechielem.

Jumala usein secoitta onnen ja onnettomuden yhten, senpäl, että me johdatetaisin sen cautta, joca meil suloinen ja rakas olos täsä mailmas, ja saisimme sencallaisen sydammen joca aina halais sen ijancaickisen elämän jälkin.

Gregor. lib. 23. Moralium.

Se tapahtupi Jumalan lhmellisest neuwest ja asetuxest, että ne ulos walitut aina owat tuscas ja waiwas täsä elämäs, joca ei ole muu, quin yxi cotia waellus siihen ijancaickisen elämän, ja siihen oikian Isän maahan. Sentähden raskautetan ja waiwatan, ne hywät, ellei he tien päälle jäis seisoman, ja paremmal mielel tääl majas odotais, cuin että he menisit cotians heidän oikelle Isänsmaalle.

Augustin Psal 55

Caicki kiusauxet, ei ne muuta ole cuin coetuxet, ja caickeln murhettien peräst seura heidän hyödytyxens. Mutta ettei ihminen ilman ristöitä ja ahdistuxeta taida izensä tuta; eikä myös hän niitä woi canda: usein hän määrä sen

han sitt barn som arvinge och älskar det i sitt hjärta mer än all sin egendom. På samma sätt straffar Herren Gud ibland sina utvalda genom onda människor och visar i denna tid sin vrede mot sina utvalda, fastän han till slut måste utgjuta den evigt över de gudaktiga.

Augustinus, Ps. 60

C

Sida 40

Vårt liv kan inte vara utan synd så länge vi är här på vandring och därför inte heller utan kors och frestelse. För vår bättring och rättfärdighet sker under korset och ingen känner sig själv annars än i frestelsen. Ingen kröns innan han först har stridit och vunnit, för han har inte en enda fiende och har inte blivit prövad under korsets börda.

Augustinus, predikan till Lipiton

Det är ett visst tecken på hopp, att du är en av de utvalda, när Gud prövar dig med många och tunga vedermödor. Ty ingen kan komma till Gud annat än genom korset och smärtan. Alla som vill gå in i paradiset igen måste gå dit genom eld och vatten. Om det än var Petrus, åt vilken himmelrikets nycklar anförtroddes, eller Paulus, Guds utvalda redskap, eller Johannes, åt vilken himmelrikets hemligheter uppenbarades, ändå måste var och en av dem

Sida 41 (11)

säga som det står skrivet i Apostlagärningarna 14:22: Genom många plågor och vedermödor måste vi gå in i Guds rike.

Augustinus, Quaest. Test. 99

De fromma och gudfruktiga får här utstå straff och möda för att de ska växa och bli starka i tron. Därför ska vi under vårt kors stå fasta och orubbliga, i visshet om att all smärta och motgång vänds till vårt bästa och inte till skada eller fördärv, om vi bara står fasta genom Jesus Kristus, vår Herre.

Ibidem, Quaest. 118

Hur stor nytta har frestelsen för Guds barn och hur skadlig är den för djävulen, det lär oss Jobs historia. För när Satan tror att han hindrar de fromma på deras väg, så hjälper han dem i själva verket ännu mer dit. Och när han tar en enda i sitt grepp, gör han på samma gång många andra starkare till samma strid. När dessa ser hur underbart Gud hjälper sina egna, [de]

C ij

Sida 39 (10)

sen candaxens, joca hänelle on ylen raskas. Cohta tule hän jällens heickomielisexi ja rupe epäilemän, ja siitäkin jonga hän cuitengin kyllä hywin candackin wois. Sentähden ei ole kiusaus mikän muu, waan yxi coettelmus, jonga cautta ihminen oppi hänens tundeman.

August Psal 73.

Jumala teke niin toisinans, quin yhden lihällisen Isän tapa on tehdä, joca nopesti wihastu hänen lapsens pääl, hän otta hänen äckiydesäns jotakin maasta ylös, mitä hän löytä (toisinans yhden saastaisen waruwun) ja lyöpi lastans sen cansa. Mutta sen saastaisen warwun hän heittä sitte wailkesen, ja pitä cuitengin lapsens hänen perillisnäns, hänen sydämesäns ylize caiken hänen Saatuns.

Samal tawal rangaise myös Herra Jumal hänen ulos walituitans, toisinans pahain ihmisten cautta, ja täällä ajallisest näyttä hänen wihans ulvos walittunsa pääl, jonga hänen pita ulvos wuodattaman niinen Jumalattomitten pääl ijäncaickisest.

Augustin Psal 60

C

Sida 40

Meidän elämen ei taida olla ilman Synnitä, nincauvan quin me täällä matcasa olem, ja sentähden myös ei ilman ristitä ja kiusauxeta. Sillä meidän parannoxen raitius tapahtupi ristin alla, ja ei yxikän tunne izens, waan ainoastans kiusauxes. Ei yxikän ennen Cruunata, jollei hän ennen ole sotinut ja woitta, cosca ei hänen yhtäkän wihamiestä ole, taicka ei ole ristin murhen cansa rackautettu.

Augustin. Serm ad Lip.

Se on yxi totinen toiwominen ja yxi wissi mercki, että sinä yxi, niinen uloswalittuden lugust olet, cosca Jumala sinua ezi monen ja rascan wizauxen cansa; Sillä ettei yxikän taida tulla Jumalan tygö, waan ristin ja tuscan läpize. Sillä caicki ne jotca himoize jällens Paradisin sisälle käydä, heidän pitä sinne sisälle käymän tulen ja weden läpize. Joco se siis on Peitari, jolle taiwan waldacunnan awaimet owat uscottu: Elicka paawali, se Jumalan ulos walittu astia: taicka Johannes, jollenga taiwan waldacunnan salaisudet ilmoitettu owat, nin pitä heidän cuitengin jocaizen

Sida 41 (11)

[...] sanoman Act. 14. V.22. Monen Tuscan ja waiwan läpize, pitä meidän sisäl käymän taiwan waldacundan.

August. Quaest. Test. 99.

Sida 42

de får också själva mod och vågar på samma sätt kämpa och strida mot Satan. Därför, när djävulen tror att han genom sina ansträngningar kan vinna mycket, så mister han till slut hela sin seger.

Augustinus, De vera invocatione, kap. 23

Det sker genom Guds särskilda råd och ordning, att de gudfruktiga och fromma blir förföljda av de ogudaktiga och onda, för att de utvalda, som Guds Ande styr, genom förföljelsen ska bli mer verksamma och visa.

Augustinus, Ps. 73

Även föräldrar handlar ibland så mot sina barn: har de ett barn som de inte hoppas något gott av, låter de det gå sin egen väg. Men det barn som de hoppas gott av, håller de strängt under tukt och fruktan, medan det andra, som de inte längre hoppas något av, får gå fritt. Men fadern gör ändå klart, att han i sin tid

Sida 43 (12)

vill skilja den hårdnackade sonen från arvet och ge sin egendom åt den son som han har tuktat och straffat. På samma sätt tuktar Herren Gud sina egna och söker deras bättring med vishet, och håller dem i tryggt förvar för arvsrätten. Gud vill inte överge den son han tuktar, utan han lär och tuktar honom för att han ska bevara arvsrätten.

Om den gode Guden alltid dolde sitt faderliga ris och inte ibland blandade onda dagar med goda, skulle vi snabbt glömma honom. Men när korset trycker de fromma ner, lyfter de sina hjärtan till Gud och vaknar ur sömnen till tro.

Som när Kristus steg i båten: vädret var stilla. Men när han somnade, reste sig en hård vind, och lärjungarna kom i fara och ångest. Så går det för de kristna: så länge den kristne vakar i tron har han frid i sitt hjärta. Men så [snart]

C iij

Sida 44

snart tron i oss somnar, börjar en hård vind blåsa. Men vad vi än nu får lida, ska vi ändå räkna det som läkedom och inte som straff. Det är ett faderligt råd, inte en skadlig dom. Därför ska vi gärna uthärda tuktan och inte på något sätt stöta bort riset, vi som inte vill bli uteslutna från arvet. Vi ska inte se på riset självt, utan på arvets värde och på testamentet.

Augustinus, Ps. 88

Gud visar oss inte sin barmhärtighet bara när han kallar oss till sin nåd, utan också när han prövar oss

Ne hurscat ja Jumaliset, sen syyn tähden, täällä tule rangaistuxi ja waiwatuxi, että he tulisit enätyxi ja wahwistetuxi wscosa, ja sen tähden pitä meidän ristisä wapisemattomat ja lujat oleman, että me tiedän, että caicki tusca ja waisten käyminen joutu meille parhaxi, ja ei wahingoxi taicka turmeluxi, cosca me waan lujasti ulvos kärsim, Jesuxen Christuxen meidän Herran cautta.

Ibidem Quaest 118
Cuinga suuresti hyödyllinen kiusaus ombi Jumalan lapsille, ja perkelelle wahingollinen, sen meille opetta Jobin Historia. Sillä cosca Satanas luule ne hurscat estäwäns pois tiellä, silloin hän enämin heitä sinne autta, ja cosca hän yhden otta käsinsä, silloin teke hän monda muuta lujemmaxi sen caltaisehen campauxen. Jotca cosca he näkewät cuinga ihmellisest Jumal ulvos autta omians, tulewat
C ij

Sida 42

[...] he myös rohkiaxi, toitiwat Samal muoto Satanast waltan riidellä ja soti. Sen tähden cosca Perkele luule, että hän hänen ulvos juoxullans paljo pitä woittaman, silloin hän cadotta pois coco caicken summan.

Aug. de vera invocat. Cap. 23.
Se tule Jumalan erinomaisest neuwest ja asetuxest, että ne jumaliset ja hurscat tule waiwatux, niillä Jumalattomild ja pahoilda, senpäl, että ne ulvos walitut jotca Jumalan hengeldä hallitan, tulisit sitä toimellisemmax ja wiisammax sencaltaisen wainon cautta.

August Psal 73.
Wanhemmat toisinans tällä tawal izensä asetta heidän lapsians wastan, että cosca heillä on yxi lapsi, josta ei yhtän toiwo ole johongun parannoxen, andawat he hänen sitte käydä hänen oman tahdons jälkin. Mitta sen palsen josta heillä hywä toiwo on, pitäwät he lujast pelvos rangaistuxen alla, siinä cusa he sen toisen sugusta pahennuen lapsen andawat izewalloinsa käydä. Mutta Isä sen yldäküllä anda tietä, että hän wiimein ajallans

Sida 43 (12)

[...] tahto eroitta sen cowacorwaisen lapsen pois perinnöxestä, ja lupa hänen tawarone sille pojalle, jonga hän curitoxen ja rangaistuxen alla pitänyt on. Samalmuoto rangaise myös Herra Jumal omians, ja ezi heidän parannustans wizan cansa, pitäden heitä tallel perimisen arwon oikiuten. Sillä Jumal ei sitä tahdo pojen hyljätä jota hän rangaise, mutta hän opetta ja rangoi händä senpäl että hän tulis tallel pidetyxi perimisen oikiuten. Jos se hywä Jumal aina hänen Isällisen wizansa pojes salais ja ei toisinans secotais mös pahoi päiwi, hywäin päiwäin secan, nin me pian hänen pois unhotaisim.

med tuktan. Därför, när Herren Gud lägger sin faderliga hand och sitt ris över oss, ska vi som goda barn inte sätta oss emot faderns tukt. För den son som fadern älskar, honom tillrättawisar och tuktar han. Därför kan vi gärna ta emot Guds ris och nöja oss med att [han]

Sida 45 (13)

inte beröwar oss sin barmhärtighet. Låt oss därför vara glada när Gud straffar oss, enligt hans innerliga och goda vilja, för vår arvslott förblir i behåll och odelad.

II

Gud tillåter inte att djävulen pröwar och frestar de fromma mer än vad som är nödvändigt och nyttigt för dem.

Tertullianus

Satan vågar inte alls röra vid Guds utvalda utan att Gud tillåter det. Om det ändå sker, gör Gud det av två särskilda skäl. För det första, för att driva djävulen i skam genom trons hedrande seger hos de fromma. För det andra, för att det ska bli uppenbart att de som faller i frestelsen redan förut hade lämnats under djävulens makt. Därpå har vi [ett exempel]

C iiii

Sida 46

ett exempel i Job. Djävulen kunde inte göra honom någon skada innan Gud tillät det. Han vågade inte med minsta finger röra Jobs jordiska egendom, om inte Gud först hade sagt till honom: Se, jag ger i din hand allt som han äger, men räck inte ut din hand mot honom själv. Inte heller detta vågade Satan göra förrän Gud sade till honom: Se, också honom själv ger jag i din hand, men hans liv ska du skona.

På samma sätt bad Satan om lov att få fresta apostlarna, något som inte på något sätt var möjligt för honom av sig självt, om inte Gud först tillät det. Så som vår Herre Kristus själv säger i evangeliet till den helige Petrus: Se, Satan har begärt att få sålla er som vete; men jag har bett för dig att din tro inte ska ta slut. Det betyder: att inte för stor makt ska ges åt djävulen, så att Petrus' tro inte bryts eller slocknar.

Sida 47 (14)

Origenes, i Utläggningen av Job

O du Konungarnas Konung, hur stor och hedrad är inte din kraft och ditt valde! Vilken stor tröst finner inte de som flyr till dig, vilken styrka och stadga får inte de som sätter sitt hopp till dig! För djävulen har ingen makt, inte bara inte över människor utan inte ens över oförnuftiga djur, om inte du själv tillåter det.

Mutta cosca risti niitä hurscaita rascautta ja alaspaina, nin he ylös nostawat heidän sydämens Jumalan tygö, ja nousewat ylös wscoon unest.

Sillä silloin cosca Christus astui hacten, oli tywene ilma, mutta cosca hän macais hahdes, rupeis suurest tuuleman, ja opetuslapset tulit waaran ja tuscan. Samalmuoto myös se tapahty niiden christittyin cansa: Niincauwan quin yxi Christitty hän walwo uscos, nin hänel on raoha sydämes, mutta nin pian

C iij

Sida 44

Pian quin wsco meisä lewätä pane, rupe cohta cowasti tuuleman. Waicka mitäme nyt kärsisim, nin meidän sen cuitengin pitä pitämän, ikänäns quin yhden lääkityxen, ja ei nin quin rangaistusta. Ja ninquin yhden Isällisen neuwon, ja ei ninquin wahingollista duomiota. Sentähden meidän pitä mielelläm kärsimän rangaistust, ja ei millänmuoto wiza pois tungeman, me jotca en tahdo perinnyxen laista ulos hyljätyx tulla. Meidän ei pidä cazoman wizan, waan perinnös arwon Testamentin pääl.

Augustinus Psal 88.

Jumal ei ainoastans osota meil hänen laupiuttans, siinä, cusa hän cuzu meitä armohons, mutta myös silloin, cosca hän ezi meitä rangaistuxen cansa. Sentähden cosca Herra Jumal laske hänen Isällisen kätens, wizans cans meidän päällem, nin silloin pitä meidän ninquin hywät lapset, ei estämen meitäm Isän rangaistuxest, sillä sitä poca jota Isä racasta, sitä hän myös nuhtele ja rangoi. Sentähden me mahdam mielelän Jumalan wizan wistan otta, ja tytymän siihen, ettei hän

Sida 45 (13)

[...] hänen laupiuttans meildä pois temma. Olcam sen tähden iloisam, cosca Jumal meit rangaise, hänen Jumalisen ja hywän tahtons jälkin, cosca meidän perinnös arpom pysypi tallella ilman hajottamat.

II

Jumal ei salli Perkelen enä coetella ja kiusata niitä hurscait, quin heille tarpellinen ja terwellinen on.

Tertullianus.

Satanas ei tohdi yhtän kättä laske Jumalan ailoswalittuiden päälle, ilman jollei se hanel sallita Jumalald, Jos taas se niin tapahtupi, nin Jumal teke sen cahden erinomaisen asian tähden. Ensist, senpäl, että hän perkelen häpiähän Saattais, uscon cunniallisen woiton cautta, niissä hurscais. Sitälikin, että se tulis ilmei, että ne jotca kiusauxen langewat, olit ennen perkelen wallan ala annettut. Tästä meil Esimercki

Men du tillåter det inte annat än när du ser att det tjänar till trons prövning, till bevis på fasthet och till krona för dem som tappert har kämpat och stridit.

Eftersom vi nu vet detta allt, flyr vi desto gladare till dig, Allsmäktige Herre, med vår inre bön, och ber att du nådigt vill bevara oss från Satans makt och ta oss ur hans snaror, så att vi inte blir frestade mer än vi kan bära.

C v

Sida 48

Cyprianus, predikan 6 över Fader vår

Det är detta Gud särskilt vill av oss, när vi ber Fader vår: att vi inte ska falla i frestelse. För han gör klart att den onde anden inte kan göra någon skada, om inte Gud tillåter det. Därför ska vi sätta alla våra tankar, all vår hjälp och vårt skydd endast till Gud, eftersom den onde anden inte har någon makt över oss, om inte Gud tillåter det.

Augustinus, Ps. 3

Därför måste vi vara mycket på vår vakt mot falska och skadliga tankar, så att vi inte säger: Djävulen har dragit mig in i denna bastu. Nej, vi ska med fast tro hålla för sant, att all vår motgång och tukt kommer från Gud, som från höjden visar sin gudomliga kraft, för de ogudaktiga till vrede och straff, men för de fromma till råd och undervisning. Så leder och lär Herren Gud alla dem som han tar till sina barn.

Sida 49 (15)

Tänk därför inte så, att du skulle kunna vara utan kors och möda, om du inte vill avskiljas från arvet.

Augustinus, Ps. 90

När Job låg under korset, såg han inte på djävulen utan på Guds makt. Han visste väl, att djävulen inte kunde skada honom annat än om han först fick tillåtelse av den som har den högsta makten. Därför gav han äran åt Gud och böjde sig inte för djävulens kraft. Han sade, när djävulen hade tagit allt ifrån honom: Herren gav och Herren tog. Han visste väl att djävulen inte kunde ta något från honom, om inte Gud tillät det. Gud tillät det för att Job skulle bli prövad och djävulen bli besegrad.

Augustinus, Ps. 103

Bedra inte dig själv med dina tankar. Gud känner dig väl, ja in i minsta detalj, han har räknat alla hårstrån på ditt huvud.

Sida 50

Varför skulle du då frukta för dig själv, även om djävulen grep din kropp? Vad är det annat än Guds

C iijj

Sida 46

[...] ombi Jobis, jolle Perkele ei mitän wahingota hehdä tainut, ennen quin se myötä annettän hänel Jumalald, nin että hän ainoastans ei ole uscaldanut liikutta hänen mailmaista caluans, pienimmäl sormellansackan, jollei Jumal olis ennen hänen tyköns sanonut: cazo, minä annan sinun käsis caicki mitä hänen hallusansa ombi, waan ainoastans älä sinun kättäs hänen päällens ojenna, jota Satanas ei myös uscaldanut tehdä, sihen asti quin Jumal sanoï hänen tygöns: Cazo, minä annan myös hänen ize sinun käsis, waan hänen hengens pitä sinun jättämen.

Samalmuoto Satanas ombi lupa anonut, että hänen piti saaman kiusat Apostoleit, joca ei hänent millän muoto izestäns ollut, jollei se olis ennen Jumalald hänen sallittu, ninquin meidän Herra Christus ize Pyhän Pietarin tygö sano Evangeliumis: Cazo, Satanas on teitä pyytännyt ninquin nisuja seuloaxens, mutta minä olen rucoellu sinun edestäs, etei sinun uscoe pidäis puuttuman. Se on: ettet perkelille pidäis paljon walda annettuaman, senpäl ettei pietarin usco tulis cukistetux ja sammutetuxi. [...]

Sida 47 (14)

Origenes in Iob.

O sinä caicken Cuningasten Cuningas, cuinga suuri ja cunniallinen on sinun woimas ja sinun waldas, cuinga suuren lohdutuxen löytäwät ne sinun tyköns, jotca sinun työs pakenewat, cuinga suuren tukeen ja wahwistuxen ne saawat, jotca sinun päälles luottawat, että myös perkelellä ei yhtän woima taida olla, ei ainoastan ihmisten ylizen, mutta myös ei ylizen niiden järjettömäin elämittengän, jos ett sinä ainoastans sitä myötä anna. Mutta nyt et sinä sitä hänelle salli, muutoin jollei nin ole, että näet, että sencaltaiset tulewat heidän uscons coettelemisexi, wahwudens ilmoituxexi ja niille Cronauxexi, jotca miehullisesti owat sotinet ja Campaillet.

Että me nyt caicki nämä tiedäm, nin me pakenem sitä iloisemmast minun tygös, caickiwaldias Herra, meidän sisällisen rucouxem cansa, ja rucoelem, että sinä meitä armollisest tahdoisit warjella Satana wallast, ja pois otta meitä hänen pauloistans, senpäl etten me enä tulis hänelä kiusatuxi, cuin me ulvostuoda ja canda woim.

C v

Sida 48

Cyprian. Srm. 6. De Orat. Dom.

Sitä Jumal erinomaisest meitä waati Isä Meidän rucoleman, etten me kiusauxen sisäl tulis wiedyx. Cusa hän selkesti tiettäwäxi teke, että se paha hengi,

ris? Det är inte djävulens makt, fast han gärna ville skada själen, Gud ger honom inte den makten. Men för att Gud inte ska ge honom någon makt, ta din tillflykt fast till vår Herre Jesus Kristus och driv djävulen bort ifrån dig med hans kraft.

III

Hur ska den kristne förbereda sig för korset?

Hur ska de gudfruktiga och fromma bevara sin ro både i fred och i prövning, i medgång och i motgång?

Origenes, predikan 26 över Lukasevangeliet

Innan vinden kommer och stormen reser sig, innan korset och motgången visar sig, medan allt ännu är stilla, ska vi själva

Sida 51 (16)

förbereda oss, så att vi i förväg lägger en god grund och bygger ett starkt hus. När smärtan börjar och vinden stiger, har vi lagt vår grund stadigt och säkert på Kristus Jesus, vår Herre.

IV

Gregorios av Nazianz, ett tal

Under korset och smärtan ska vi alltid lyfta våra hjärtan till Gud, vara fasta och tröstade. När det går oss väl får vi inte bli sorglösa och lämna Gudsfruktan. När det går oss illa får vi inte tvivla på Gud. I goda tider ska vi se upp för kommande motgångar, och när svårigheter kommer får vi inte misströsta om Gud.

Vi ska inte göra som onda tjänare brukar: de smickrar sin herre så länge han gör dem gott, men så snart han börjar tukta och slå, springer de bort och

Sida 52

glömmer allt det goda som gjorts. Vi ska i stället veta, att ibland är sjukdom bättre för oss än hälsa, tukt bättre än eftergift eller lättnad. Hårdhet är bättre än mjukhet. Kort sagt: vi ska inte vara svaga i motgången och inte stolta i framgången.

Augustinus, De vera invocatione

I fredstid ska den kristne flitigt förbereda sig för det som fordras, så att han finner sig ståndaktig under korset. Den som inte har rustat sig i fred, finner litet bistånd i kriget.

Augustinus, Ps. 34

Under korset kan den kristne inte göra bättre än att vända sig bort från världens väsende och i bön ge sig åt Gud, som i det fördolda hör hjärtats suckar och visar sin hjälp. Detta är det bästa rådet i smärtan: att

ei mitäkän wahingota taida tehdä, ilman jollei se sallita hänel

Jumalalda, senpääl, että me asettaisimme caicki meidän ajatuxem, apum ja turwam ainostans Jumalan pääl, että sillä pahalla hengellä ei mitän woima taida olla meidän ylizem, jollei se hänelle sallita Jumalalda.

Augustinus psal 3

Sentähden meidän pitä izestäm suuren waarin pitämen, niiden wääräin ja wahingollisten ajatusten edest, etten me sano: perkele on johdattanut minun tähän saunan, mutta sen meidän pitä wahwasti uskoman ja

Ajatteleman, että caicki meidän wastoin käymisem ja rangaistuxem se Jumalalda tule, joca ylhäldä osotta hänen Jumalisen wäkens, niille jumalattomille, elickä wihaxi ja rangaistuxexi, taicka niille Jumalisille neuwox ja opixi. Että nyt Herra Jumal neuwo ja opetta caickia niitä, jotca hän ylösotta hänen lapsixens

Sida 49 (15)

[...] Sentähden älä ajattele sitäm että sinä tahdot ilman ristitä ja waiwata olla, muutoin jos waan sinä tahdot tulla pois erottetuxi perinnöxest.

Augustin Psal 90.

Sille ajal cuin Job macais Ristin alla, eo hän cazonut perkelen pääl, mutta Jumalan woiman päälle. Sillä hän tiesit sen hywin, ettei perkele händä wahingoitta tainut, muutoin, jollei hän ennen olis saanut lupa häneldä, jolla suurin walda oli. Sentähden annoi hän Jumalalle cunnian, ja ei palvellu perkelen woima, ja sanoi sentähden, cosca perkele caicki häneldä pois oli ottanut: Heera on sen andanut, Herra on sen pois ottanut. Sillä hän tiesi sen hwwin, ettei perkele häneldä mitäkän pois woinut otta, jollei Jumala olis hänel sitä sallinut. Mutta Jumala sen sattei, senpääl, että Job olis tullut coetelluxi, ja perkele ylizen woitetuxi.

Augustinus Psal. 103.

Älä izez wiettele ajatouxix, Jumala sun hywin tunde, ja hän tunde sinun nin hywin, että hän on luenut caicki sinun hius carwas. [...]

Sida 50

Mingätähden sis sinä pelkät sinuas, waicka perkele sinun Ruumises tartuis, mitä se muu ombi, cuin Jumalan wiza? Ja ei perkelen walda, joca, waicka hän meilelläns tahtois sielul wahingon saatta, nin ei salli cuitengan Jumala hänel sitä walda. Mutta sen pääl ettei Jumala hänel mitän walda annais, turwa izes lujast meidän Herran Jesuxen Christuxen tygö, ja pojes aja perkele sinun tykö, hänen woimallans.

III

med hjärtat knyta sig till Gud i bön, ödmjuka sig inför honom med [syndens]

Sida 53 (17)

bekännelse, och både i medgång och i motgång prisa och ära Herren.

III

De gudfruktiga och fromma fruktar framgång mer än motgång; för dem är det bättre att be om kors och möda än om goda dagar.

Origenes, Exod. predikan 8, kap. 20

Detta är förskräckligt, ja det allra värsta: att vi för våra synders skull blir straffade av Gud och ändå inte vill bättra oss. För när det sker alltför ofta och synden får överhanden, vänder Gud helt sin vrede bort från oss, såsom han har sagt: Min hämnd tas ifrån dig, och jag vill inte mer utgjuta min vrede över dig.

Origenes, Ps. 37, predikan 1

Tukta mig, Herre, för mina synders skull, medan jag ännu är här i detta [liv],

Sida 54

liv liksom du tuktar varje barn som du i din nåd tar till dig. Därför ber jag dig, att du vill straffa mig här på samma sätt, och inte slå mig med evigt straff tillsammans med dem som inte blivit tuktrade i detta liv, vilka alltså ska pinas liksom andra människor, för du har övergett dem och inte tagit dem under någon tukt.

Ibidem

Det önskar jag av hjärtat: att jag i detta liv skulle få komma under många slags motgångar, för att Gud inte ska förvara mitt straff till domen om evig pina. Därför, o barmhärtige Herre, sänd mig hårt öde, om det är din goda vilja; jag vill ta emot det med glädje. Ta ifrån mig all min egendom, mina goda ting och gåvor, om du så finner gott, bara du bevarar min själ i din nåd. Jag är beredd att här prövas av alla mödor och tukt, bara du i nåd förbarmar dig över mig i det kommande eviga livet.

Sida 55 (18)

Hilarius, Ps. 118

I sorglösa och fridfulla tider är tron i fara, och den kristne kan i sin sorglöshet bli fångad och indragen i snara. Men den som väl har övat sig under korset låter sig inte lätt förledas. Och den som vill ha en segerkrans och krona måste först tappert strida och kämpa.

Cyprianus, traktat mot Demetrianus

Korset är tungt för den som inte känner något annat

Cuinga yhden Christityn izens pitä walmistaman ristin ala?

Cuinga ne Jumaliset ja hurscat pitä izens pitämän rauhalliset ja raohattomal ajal, onnen ja cowas onnes?

Origenes Homil 26. In Lucam.

Ennenquin tuuli tule, ja Raju ilma nouseman rupe, Ennen kuin Risti ja waistoin käyminen ilmoitta izens, cosca wielä caicki om lewollisest, pitä meidän izem

Sida 51 (16)

[...] walmistaman, nin että me ennen panen perustoxe hywin, ja asetam senpäl yhden wahwan rakennuxen sitä warten, että cosca tusca rupe, ja tuuli tule, että me silloin lujast ja hywin olisimme rakentanut perustoxen Christuxen Jesuxen meidän Herran päälle.

IV

Gregor. Nazian. Orat.

Ristin ja tuscan alla, meidän pitä aina ylös nostaman meidän sydhämem Jumalan tygö, wahwat olemaa ja lohdutetut. Cosca meille hywin käypi ei meidän pidä suruttomat oleman, ja lähtemän ulvos Jumalaa pelvost. Ei meidän pidä Jumalast epäilemän, cosca meille pahoin käypi, meidän pitä myötä käymises, sittä tulewaisest wastoin käymisestä waarin pitämän, ja ei meidän pidä Jumalast epäilemän, cosca wastoin käymine lähesty. Ei meidän pidä niin tekemän, quin pahain palweljoitten tapa ombi tehdä, jotca heidän herrain silmään edes liehakoizevat, nincauwan quin hän heille hywä teke: Mutta nin pian kuin hän rupe heitä rangaisemä ja lyömän, nin he juoxewat cohta pois [...]

Sida 52

Unohtaden hywän tegon. Mutta meidän pitä tietämen, että toisinans tauti on meil parembi, quin terweys, rangaistus parembi, quin andexi andamus taicka liewitys. Cowus on parembi quin pehmeus, ja nopest sanottu: Ei meidän pidä wastoin käymises oleman heicko mielisest, ei myös myötä käymises ylpiät.

Augustinus de vera Iuocat.

Rauhallisel ajal piä yhden Christityn sen perän ahkeroizeman mitä sidhas waaditan, joca työlläst izens löytä aanda Ristin alla. Se joca ei rauhallisest aha izens sotan ole walmistanut, pienen awun hän siellä sitte kyllä löytä.

Augustinus psal 34.

Yxin Christitty Ristin alla ei hän taida parembata tehdä, kuin että hän käändä izens pois mailmallisest menost, ja anda izens rucouxen cansa Jumalan tygö, joca sydämmen huocauxet salaisest cuule, ja hänen apuns näyttä. Tämä on tuscas se paras neuwo, että yxi izens kiinnittä rucouxin Jumalan tygö sydämestän, nöyryttä izens Jumalan edes [syndeins]

än denna världs vällust. En sådan är med rätta bedrövad när det går honom illa, för han har inget gott hopp om det kommande livet. Den som söker endast detta tidsbundna liv, hans glädje tar snart slut här. Den som i detta korta, förgängliga liv ger sig åt den tidsbundna vällusten och fröjden, honom väntar efter döden pina och fördärv.

Men för dem är korset lätt, inte tungt, vars glädje och fröjd ligger i det eviga goda. De faller inte i frestelsen, blir inte otåliga och trötta, och tvivlar inte, även om det går illa för deras liv eller egendom, för de lever mer i anden än i köttet.

D

Sida 56

Krysostomos, Utläggning av Filipperbrevet, kap. 3, predikan 13

En sann kristen ska inte önska eller hoppas på något mindre än vila och goda dagar, ett liv utan kors och motgångar. Att ge sig åt denna världs njutningar strider helt mot vår kallelse och vår kristna kamp. Hur skulle det passa? Din Herre och Frälsare Kristus är korsfäst, och du skulle vilja leva i frid och ro? Din Herres händer och fötter är genomborrade, och du skulle vilja dansa i glädjehuset?

Krysostomos, Matt. 4, predikan 13

Den som Herren Gud älskar, den tuktar han också. Därför, när vi lever i fred, ska vi med stor noggrannhet se till att vi inte faller i synd och blir liggande i den så länge

Sida 57 (19)

som vi inte möter motgångar. Men när Gud i sin vishet tuktar oss, mildrar och lättar han samtidigt sitt straff. Om Gud låter syndare leva utan straff, är det mycket farligt: det betyder att han sparar straffet till deras eviga pina. Eftersom de allra frommaste kristna inte lever utan kors och smärta, måste de kristna som är svagare desto mer förvänta sig korset för egen del.

Ambrosius, De Isaac

Många söker Kristus i fridens tider och mitt i sin hälsa och finner honom inte. Men många söker honom i oroliga tider och under förföljelser och finner honom snart. Ty Kristus är aldrig sina egna närmare än mitt i fara och motgång.

Augustinus, Ps. 74

Hela människans liv är inte annat än möda. Därför kan den kristne inte sätta stor förväntan till goda dagar och ska inte frukta

D ij

Sida 53 (17)

Syndeins tunnustoxen cansa, ja myötä ja wastoin käymises kiittä ja cunnioitta Herra.

III

Ne Jumaliset ja hurscat pitä enämin myötäkäymist, quin wastoin käymist, pelkämän, ja paremin Risti ja waiwa, quin hywipäiwiä, anoman.

Oregen. Exod. Hom. 8. Cap 20.

Tämä on hirmuinen, ja on se caickein pahin, cosca me syndein tähden jumalalda rangaistuxi tulem, etten me meitäm parata tahdo. Sillä cosca se ylenpaljo tapahtu, ja syndi ylenpaltisen woiton saapi, nin Jumala sille käändä hänen peräti meistä pojes hänen wihasans, ninquin hän sanonut on: Minun coston pitä sinulda pojes otettaman, ja en minä tahdo enämbi osotta minun wihani sinun ylizes.

Origen. Psal 37. Homel 1.

Rangaise minua Herra, minun Syndein odost, nincauwan quin minä täällä olen, täsä [elämes]

Sida 54

Elämes, ninquin sinä rangaiset jocaizen lapsen, jonga sinä armois otat.

Sentähden minä rucoelen sinua, että minua samallamuoto täällä rangaista tadoisit, ja ei pitä minua lyömät siihen ijancaickisen rangaistuxen, niiden cansa, jotca täällä ei ole tulluet rangaistuxi, elicka ninquin muut ihmiset piinatuxi tulewat, jotca sinä pois hyljäisit ja et mingän rangaistuxen ala ottanut.

Ibidem.

Sitä minä toiwon sydämestän, että minä caickinaisen wastoin käymisen cansa tulis in ezityxin täsä elämes, senpäl ettei Jumal ylöspidäis minun rangaistustani sen ijancaickisen piinan duomion ala. Sentähden O laupias Herra, lähätä minun tykön cowa onni, jos sinun hywä tahtos niin on, minä tahdo hänen hywäl mielel wastan otta. Ota pojes minulda caicki minun tawaron, hywyden ja lahiani, jos se sinulle nin näky, ainoastans pidä minun sielun sinun armois alla. Minä olen kyllä walmis, että minä täällä caickinaiset wizal ja curityxel ezityxi tulen ainostans se että sinä armollisest armaidzet minun päällenin siinä tulewaises ijancaickises elämes.

Sida 55 (18)

Hilarus Psal 118

Suruttomaa ja raohallises ajas usco seiso wahingos, ja yxi Christitty taittapi suruttomattomudees petoxen cansa fangiuten tulla ja pauloin käärittä. Mutta se

Sida 58

onda dagar, utan i båda omsorgsfullt vaka över sig: att inte de goda dagarna förlorar honom och inte de onda krossar honom. Går det den kristne illa eller väl, är hans enda stöd och tillflykt i Gud. Han ska inte söka glädje på annat ställe än i Guds heliga ord. Ty även om detta liv ibland ges med stor lycka och hälsa, kan det lätt bedra och fälla den kristne, men Gud bedrar aldrig någon.

Augustinus, Ps. 91

Vi är kristna för det kommande livets skull. Därför ska ingen lägga sitt hopp särskilt på tidlig hälsa eller jaga stor lycka i denna värld. Mycket klokare är att njuta den tidsbundna välsignelsen, när den ges, så gott som möjligt. Om Gud ger fred och goda dagar, låt oss vara tacksamma, prisa och ära hans namn.

Sida 59 (20)

Och var och en ska noga akta sig, att han aldrig visar sig otacksam för vad gott Gud i sin nåd ger honom, varken lycka eller motgång. För Gud älskar oss lika mycket i motgång som i framgång.

Augustinus, De vera invocatione

I detta liv finns en tidlig glädje, som är mycket ljuvlig och god. Men just därför blir korset övermåttan tungt och bittert. Men vem vill inte hellre redan här dricka smärtans kalk än en gång tvingas dricka det eviga helvetets eld? Vem vill inte hellre förlora den korta och bedrägliga glädjen här, än förlora den bestående eviga glädjen och fröjden i Guds saliga rike?

Kyrrillos, Utläggning av Johannesevangeliet, bok 6, kap. 20

Liksom vänskap med världen är fiendskap mot Gud, och den som vill vara världens vän blir Guds fiende, så är det också tvärtom: världens fiendskap är Guds vänskap, och den som är världens fiende blir Guds vän. Ty var och en som kastar bort denna värld, likt en mogen frukt, tar vår Herre Kristus till sina egna, till sina kära barn.

D iij

Sida 60

Bernhard, predikan 42 över Höga Visan

Gud blir mycket mer vred när han inte vredgas alls. Därför nöjer jag mig, o gode Gud, att du vredgas på mig i detta liv, för det är den vreden genom vilken du rätt leder den som har gått vilse. Men den vreden genom vilken du driver bort mig och helt förkastar mig från dig.

joca izens on Ristin alla hywln harjoittanut, ei se izens anna lievästi wieteldä. ja se joca kranzi ja Crunuu himoize, hänen pitä ennen miehullisest sotiman ja campailleman.

Cyprian. Tract. Contra Demet
Hanel Risti paha teke, joca ei muusta mitän tiedä, cuin tämän mailman hecumast jutella. Tämä sama hän on myös oikiutta myöden murhellinen, cosca hänen pahoin käypi, jolla ei mitän hywä toiwomista ole siinä tulewaises elämes. Se joca ainostans tätä ajallista elämätä ezipi, sen ilo picaisesti täällä lopetetan.

Se joca täsä lyhyes catowaises elämäs anda izens ajallisenhecuman ja Riemun, se cuoleman peräst odotta hänellens piina ja cadotusta. Sitä watan jällens, niille on Risti köykäinen, ja ei raskas, joidenga ilo ja Riemu on siinä ijancaickises hywydes. Ne samat ei [taida]

D

Sida 56

Taida kiusauxes lageta ei ne tule mös kärsimättömäx ja wäsynex, eihe myös epäile, cosca wäärin käypi heidän hengelles eli calullens, sittä he eläwät enämin henges, cuin he eläwät lihasa.

Chrisost. Ad Phil. Cap 3. Serm. 13.
Yhden oikian Christityn ihmisen, ei mitän pidä wähemmen himoizeman ja toiwoman, cuin lepo ja hywipäiwi, elickä senmuotoist elämätä, joca on ilman Ristitä ja wastoin käymisetä. Sillä se on caiketi wastoin meidän wircan ja Christillistäampausta, andaa izens tämen mailman hecuman. Sillä cuinga se sopi? Sinun Herras ja wapahtajas Christus ombi Ristinpäl naulittu, ja sinä tahdot rauhas ja lewos elä? Sinun Herras kädet ja jalat owat naulittu, ja sinä ilohuones tahdot danzat?

Crisost. Matt. 4. Hom. 13
Ketä Herra Jumal racasta sitä hän rangaise.
Sentähden cosca ikän me lewos eläm, silloinpitä meidän suuren achkeruden cansa mestäm waarin pitämen, nin eten me syndin langeis, ja sen sisäl macaman jäis, nincauwan [cuin]

Sida 57 (19)

Cuin en me tunne mitän wastoin käymistä. Mutta cosca Jumal meit aina edzi widzallans, silloin hän wähendä ja liewittä hänen rangaistuxens. Mutta jo se niin on, että Jumal sen läpi sormein cazo, ja ei rangaise niitä jotca syndiä tekewät, on se sangen waarallinen, ettei hän silloin ylöspidä rangaistusta heidän ijancaickisex piinaxens. Sillä coscei ne caickein hurscammat Christityt ilman Ristitä ja tusca ole, silloin pitä myös ne Christityt, jotca palko

V

Varför drabbas det de fromma och gudfruktiga illa i detta liv, medan det går väl med de ogudaktiga?

Krysostomos, Joh. 5, predikan 37

Sida 61 (21)

Hur kan det vara möjligt att inte alla människor straffas på samma sätt för arvsyndens skull? Vi ser varje dag att de högmodigaste och grymmaste är friska och starka och lever i stor lycka och bekvämlighet.

Svar:

Man ska inte förvåna sig över sådana människor lycka och framgång, utan snarare ömka just den lyckan och saligheten. För att inget ont drabbar dem här i livet är ett säkert tecken på att ett mycket större straff sparas åt dem i det kommande livet. Detta gör den helige aposteln Paulus klart när han säger: När vi döms, så tuktas vi av Herren, för att vi inte ska bli dömda tillsammans med världen till fördömmelse. Ty här är tuktan, men där är den ewiga pinan.

Ambrosius, ur De officiis, bok 1, kap. 16
Hur kan det komma sig att syndarna lever i glädje och osedlighet och inte i smärta och möda som de fromma?

D *iii*

Sida 62

Svar:

Orsaken är denna: syndarna bryr sig inte om härlighetens krona och behöver därför inte krig och strid. Den som inte går ut i lägret och på slagfältet blir inte heller smutsig av dammet. Men de som ska sitta på härlighetens tron, de måste först ha blivit föraktade och ringaktade. Dessa fördärvade människor är bara åskådare av andras motgångar, men strider inte själva. De tål varken solens hetta eller jord och stoft.

Ibidem

De som fäster sitt hjärta vid tidslig vällust och ära är bara publik och betraktare av hur det går i världen. Men de är inte själva soldater eller kämpar. Därför får de inte mer än en liten glädje, men ingen lön, eftersom de inte har stridit. Nu lever de i osedlighet och samlar rikedomar åt sig, men tiden kommer när de för sin ondska måste stå inför ett långt och hårt straff och lida.

Sida 63 (22)

heikommat owat, paljo enämin odottama heillens Risti.

Ambr. De Isaac.

Moni Christuxen perän edzi raohallisel ajal ja terweydesäns, ja ei löydä händä, ja moni edzi hända rauhattomal ajal ja wainomisen aican, ja löytävät hänen nopesti. Sillä Christus hänen omians ei coscan lähembänä ole, cuin waaras ja wastoin käymises.

Augustinus Psal. 74.

Coco ihmisen elämä ei ole muu quin tusca, ja sentähden yxin Christitty ei mahda paljo odotta hywäin päiwäin perän, että myös [pahoja]

D ij

Sida 58

Pahoja päiwä peljätä, waan molemist wisusti izens cazo, ettei se toinen hända cadotais, taick ette se toinen hända alans sortais. Mutta käykön se yhdel Christityl cuinga se tahto pahoin tacka hywin, nin cuitengin hänen ainoa tuken ja turwans pitä oleman Jumalan tygö, ja ei yhtän Riemu ilman pyytämän, waan ainostans hänen pyhäst sanastans. Cosca tämä elämä on lahjoitettu suuren onnen ja terweyden cansa, taita se kyllä äkist pettä ja langetta ne Christityt, mutta Jumal ei se ketäkän petä.

Augustin Psal 91.

En me mingän muun tähden Christityt ole, cuin ainoastans sen tulewaisen elämen tähden. Sen tähden ei yhdengän pidä jotakan erinomaist toiwoman ajallisen terweyden pääl ei myös suurta onne etens paneman täsä mailmas. Waan suuren wiisauden cansa nautezeman tätä ajallista autuutta (cosca hänel se hywä tapahtu taita) cuin hän parhain taita. Jos Jumal anda hänel raohan ja hywät päiwät, nin olcan hänelle sen edestä kiitollinen, ylistäkän ja cunnioittacan hänen Nimen, ja [pitä]

Sida 59 (20)

Pitäkän izestäns wisun waarin, ettei hän ikänäns kiittämättömäxi käexi löyittäis, mitä ikän Jumal hänel armollisest tarize, onnen taicka cowan onnen, sillä Jumal meitä nin hywin waistoin käymises, cuin myötä käumisesäskin, aina racasta.

August de vera invocat.

Täsä elämäs on ajallinen ilo, joca on sangen racas ja hywin kelpawainen. Mutta sitä wastan jällens, nin ombi Risti ylenpaltisest, rascas ja carwas. Mutta cuca se on, joca tääl ei tahdo paremmal miehel ennen murhen calckia juoda, cuin hänen siellä pitä juoman ijancaickisen helwetin tulen? Cuca ei ennen tahdo cadotta tätä ajallist pettäwäise ilo, cuin hänen siellä pirä cadottaman sen seisowaisen ihancaickisen ilon ja Riemun, Jumalan autuas waldacunnas?

Cyryllus lib 6 cap 20. Ioh.

Sådana människors vila är i helvetets djup, men de frommas vila är i himlens glädje. Deras hus och boningar är i deras gravar, men de frommas hydda är i Guds himmelska paradís.

Augustinus, predikan om tålamodet

De kristna ska inte ta anstöt av att det går de syndiga väl och de fromma illa. Det stämmer med den kristna läran: att vi ödmjukas i denna tidsbundna lycka och inte blir upphöjda här. Syndarna har ingen del i himmelriket, därför ska de fromma inte ha något gemensamt med syndarna här på jorden. Om något gott sker oss här, ska vi ta emot det med stor tacksamhet.

Cyprianus, ur De mortalitate, bok 4

Där det inte finns något krig finns inte heller någon hedervärd seger. Men där den hedervärda segern finns, där ges kronan åt den som har vunnit. På samma sätt

C v

Sida 64

känner man inte den gode sjömannen förrän han har prövats i oväder och hård storm. Inte heller den gode soldaten förrän i krig och strid.

VI

Liksom vinden blåser bort agnarna men inte vetet, och elden bränner ogräset men förtär inte guldets, så prövar också smärtan, inte de fromma, utan syndarna och de onda, och rycker dem upp med rötterna.

Origenes, Utläggning av Lukasevangeliet, predikan 26

Smärtan gör detsamma som vinden gör med sädeshögen: den blottar och skiljer de onda från de goda som har blandat sig in i kristenheten. Därför, om du blir besegrad och faller i frestelsen, är det inte frestelsen som gör dig till agnar som vinden för bort, utan du var redan själv agnar och lätt som halm. Med andra ord: du är otrogen och ingen verklig kristen. Frestelsen drar upp i ljuset det som redan fanns dolt i dig och avslöjar vad du i själva verket var.

Sida 65 (23)

Men om du står modigt inför smärtan och segrar, gör smärtan dig inte till kristen, utan den visar bara vilken tro och uthållighet du redan har. Som Gud själv säger: Jag har prövat dig och plågat dig med hunger och smärta, för att det som var dolt i ditt hjärta skulle bli uppenbart.

Cyprianus, predikan 4 om döden

Ett träd som är planterat djupt i jorden faller inte lätt, även inte under stor storm och oväder. Och ett skepp

Ninquin tämän mailman ystäwys on yxi wiha Jumalata wastan, ja joca tämän mailman ystäwä tahto olla, hän tulepi Jumalan wihamiehexi. Nin ikänäs on tämän mailmainen

D iij

Sida 60

[...] wiha, Jumalan ystäwys, ja se joca tämän mailma wihamies on, han tule Jumalan ystäwäx. Sillä caicki se quin maima tyköns pois heittä, ninquin yhden käskentullen hedelmen, sen ylös otta meidän Herra Christus hänen omix rackaix lapsixensa.

Bernhard. Serm. 42. Cantico.

Jumal wihastu paljo enämin, cosca ei hän mitän wihastu. Sentähden minä siihen kyllä tydyn, o hywä Jumal, että minun päälleni wihastut täsä elämäsä, sillä wihat, jonga cautta ne johdatat oikein, cuin exyxis waeldanet on, ja ett sillä wihal, jonga cautta sinä minun pois lyckät, ja peräti pojes sinun tyköns heität

V

Mingä syyntähden niille Jumalisille ja hurscaille täsä elämes wastoin käypi, ja niille Jumalattamille myöden?

Chrysost. Ioh. 5. Hom. 37

[...]

Sida 61 (21)

Cuinga se tule, ettei caicki ihmiset rangaista yhtäläisest peri synnin tähden.

Sillä me sen näemme joca päiwä, että ne caickein ylpeimmät ja coirimmat owat raitit ja terwet, ja eläwät suures onnes ja autuudes: Wastaus. Sen caltaisten ihmisten onne ja myötäkäymist, ei paljo tarwita ihmettelemän, waan enämin surcutteleman heidän cansas, sencaltaisen onnen ja autuden ylyze.

Sillä se, quin heidän päällens, ei mitän pahut tule täsä elämäs, on yxi wissi mercki, että heille on lalle pandu paljo suurembi rangastis, siinä tulewaises elämäs. Sitä sama tiettäväxi teke P. Paawali Apostoli cusa hän näin sano: Cocsca me duomitan, nin me tulem herralda rangaistuxi, senäääl etten me tämän mailman cansa tulis cadotetuxi. Sillä täällä on rangaistus, mutta siellä on ijancackinen piina.

Ambr. Lib 1 Offic. Cap 16.

Cuinga se tule, että ne Jumalattomat eläwät ilos ja hekumas, ja ei tuscas ja waiwas, ninquin ne Jumaliset? Wastaus. Tämä [siihen]

D iij

som är välbyggt och väl utrustat krossas inte av vågornas kraft. När bonden kastar kornet på logen, blåser vinden bort agnarna, men kornen faller till golvet.

Krysostomos, predikan om tålmodet, homilia 4
Liksom guld behåller sin tyngd och glans, vare sig i vatten eller i eld, men ogräset fördärvas i vattnet och driver bort, och i elden torkar det. På samma sätt går det de goda och de onda. När det går de fromma väl, förblir de i sin glans som guld i vatten. Men när ondska drabbar dem, blir de ännu mer förklarade, som guld i eld. Men när det går de onda väl, driver de bort som strå i vattnet. Och när det går dem illa, sjunker de helt och brinner som gräs och strå i elden.

Sida 66

Kyriillos, Utläggning av Johannesevangeliet, bok 7, kap. 10

Den som vår Herre Kristus en gång har tagit till nåd, honom kan Satan aldrig rycka bort, och ingen smärta eller motgång heller, hur stor den än är.

Augustinus, De civitate Dei, bok 1, kap. 8

Som guld i elden blir rött och skönt, men strået brinner helt upp, och liksom agnarna krossas vid tröskningen men kornen renas och skiljs ut, så pressas vinet ur i vinpressen, men druvorna krossas först. På samma sätt prövar smärtan de fromma och renar dem, men krossar och dömer de ogudaktiga. Därav kommer också detta: de onda och syndiga smädar och förtalar Gud,

Sida 67(24)

men de fromma och gudfruktiga prisar och ärar honom. Denna skillnad beror inte på smärtan själv, utan på dem som bär smärtan på olika sätt. Liksom en dyrbar salva doftar sötare när den rörs om, medan när man rör i smuts stiger bara en ännu värre stank upp.

VII

Med vilken tålmod och trofasthet varje kristen ska bära sitt kors, ty de som i otålighet förkastar Kristi kors inte är medlemmar i hans rike.

Cyprianus, bok 4, brev 6

Det är helt outhärdligt att höra att en tjänare inte vill stå och lida det som hans Herre har stått och lidit. Hur skulle det passa ihop?

Sida 68

Om vi inte vill lida något för våra egna synders skull, fast Herren, som inte hade någon synd, frivilligt led för våra synder. Guds ende Son led för att göra oss till Guds barn. Och vi, som är människors barn,

Sida 62

Siihen on syy, että ne Jumalattomat ei mitän pidä siitä Cunnian Crunust, nin mös ei heidän ole tarwe sen edest sota ja campausta pitää.

Se joca ei tule ulos leirin ja sotikedon päälle, ei se myös tomusta saastuteta. Ne quin pitää Cunnian istutettaman, heidän on täytynt ennen cunniatoinna ja ylencazottuna olla.

Ne haurelliset pyhät, he owat ainostans niiden muiden wastoin käymisten päälle cazeliat mutta ei he itse sodhi. Ei he woi kärsi auringon paistet, eikä myös mulda ja tomu.

Ibidem.

Ne ihmiset jotca asettawat heidän datumins (elickä sydämens) ajallisen hecuman ja cunnian pääl, ne owat ainoastans Speilen cazelijat ja merkizemät cuinga mailmas käypi, mutta ei he ize ole mitkän sotamiehet eli capaeliat, sentähden ei heille myös siitä mitän enä ole, waan ainostans yxi piscuinen ilo, ja ei saa mitän palca, sillä ettei he ole sotinet ja campaillet. Ny the eläwät hekumas, ja cocowat heillens rickaut, mutta se aica pitää tuleman, coska he heidän pahudens tähden, pitkän ja cowan rangaistuxen edes pitää seisoman ja [kär]

Sida 63 (22)

Ja kärsiä täyty. Sencaltaisten ihmisten lepo ombi helvetin sywydes, mutta niiden hurscasten lepo ombi himme[.]kin ilos. Sencaltaisten huonet ja asuinsiat ombi heidän haudoisans: mutta niiden hurscasten maja ombi Jumalan taiwallises Paradiisis.

Augustin. Serm. De Patient.

Ei ne Christityt mahda sitä pahaxens panna, että niille Jumalattomille käy hywin, ja niille Jumalisille pahoin. Sillä se yhteen tule meidän Christillisen opin cansa, että me ajallises autuudes aletan, ja en tule ylös corgotetuxi.

Niillä Jumalattomilla ei ole mitän taiwanwaldacunnas, sentähden ei pidä myös niillä Jumalisilla niiden Jumalattomitten cansa maanpäällä mitän oleman. Jos meille täällä jotakin hywä tapahtu, sen pitää meidän suuren kiitoxen cansa wastan ottama.

Cyprian lib. 4 de Morta.

Cusa ei ole yhtän sota, ei sen peräst tule myös yhtän cunniallista woiitto, mutta cusa cunniallinen woiitto on, siellä myös hänel annetan Crunu, joca woiiton saapo. Nin myös [ei tu]

C v

Sida 64

skulle inte vilja lida något för att bli Guds barn. Om världen är bitter för oss, vet vi att den var mycket bittrare för Herren Kristus. Om vi får lida hån, smädelse, landsförvisning och till och med martyrdöden, vet vi att himlens och jordens Herre, världens Skapare, har lidit ännu mer.

Krysostomos, 1 Kor. 1

Vi ska inte vara svaga under korset, för ingen knyts till Herren Kristus genom goda dagar, utan genom motgångar och korset. Den som går den smala vägen är Kristus närmast, för han vandrade själv samma väg före oss. Minns alltså vad han själv sade: att han inte ens hade en plats

Sida 69 (25)

där han kunde vila sitt huvud. Bryt därför inte samman när det går dig likadant som det gick honom, utan tänk på med vem du får lida, nämligen med Herren Jesus Kristus.

Ambrosius, Ps. 78

Eftersom Gud har bestämt att alla som vill leva gudfruktigt i Kristus Jesus ska bli förföljda, följer därav säkert att den som flyr korset och inte vill lida, inte tänker rätt om Kristus och saknar rätt insikt. Ty det är visst sant att korset alltid följer den rätta och kristliga tron.

Augustinus, De patientia, kap. 7

Vi ser varje dag med egna ögon hur mycket sorg, bedrövelse och ångest som uppstår av att många människor gör sig en trygghet av att uppfylla sin köttsliga vilja och sina onda begär, liksom av att sörja för sin kropp. Därav lär vi i överflöd hur mycket mer vi borde stå fasta och

Sida 70

lida vad som än händer oss och drabbar oss, för det eviga livets och salighetens skull.

Origenes

Ju starkare vi är under korset, desto svagare blir vår fiende Satan. Men ju svagare vi är i smärtan, desto starkare ställer han sig emot oss. Så går det i uppfyllelse som står skrivet om den helige Moses: När Moses lyfte sina händer i bön till Herren, vann israeliterna och amalekiterna föll och blev slagna. Men när Moses händer blev trötta och sjönk, fick amalekiterna övertaget och stärkte sin ställning.

Ambrosius, bok 4, kap. 4 över Luk. 6

Den som inte strider får ingen krona. Och den som inte kämpar får ingen seger. Men ju större striden är, desto klarare är härlighetens krona. Livets väg är

Ei tuta ennen yhtä hywä merimiest, ennen kuin rajua ilmaa ja suuren tuulen myrskinäs, ei myös yhtä hywä sotamiestä, ennen kuin sodas ja campauxas.

VI

Ninquin tuuli puhalda pojes acanat, ja ei Nisuja, ja tuli polta raiscat, ja ei cututa cilda, nin tusca myös alassake, ei niitä hurscait waan ne Jumalatonat ja pahat, ja heidän ulvos juuritta.

Orig. in Luc. Homel. 26.

Tusca teke sitä sama, jota tuuli lugas teke, sillä hän ilmoitta ja eroitta ne pahat pojes niistä hywist, jotca owat Christicundan socoindunet. Sentähden cosca sinä kiusauxes ylize woitetaan ja alas laget, nin ei kiusaus tege sinua acanoix, jotca tuuli pois puhalda, mutta sinä ize olet acana, ja aiwä kewiä, Nimittäin: Uskomatoin olet sinä, ja ei yxikän oikia Christitty. Kiusaus tuopi sen päiwän walkiuten, joca ennen sinun tykönäs oli käsketty, ja näyttä mikä sinä ennen olit.

Sida 65 (23)

[...] Että watan jällens, cosca sinä tuscan edes miehullisest seisot, ja sen ylizen woitat, nln ei se tusca te sinua Christityx, mutta hän ainostans osotta, mingäcaltainen usco ja kärsimys sinulla on, ninquin jumal ize sano: Minä olen sinua waiwannut, ja rascauttanut sinun näljän ja tuscan cansa, että se tieton tulis, joca oli kätetty sinun sydämmesäs.

Cyprian serm. 4. Morta

Yxi puu joca sywästi on maahan istutettu, ei se nin nopest suurelda tuleld ja Raju ilmad ylis alaisin puhalleta. ja se haaxi jota wahwaxi on rakettu ja hywin waarattu, ei se ricki lyödä laineten käskel. Cosca Talonpoica heittä ohrat lugan, nin tuuli puhalda pois acanat, mutta ohrat ne langewat permannol.

Crisost. De patient. Hom 4.

Ninquin cilda se tallella pitä häne painons ja kirckaudens, joco se tule weten eli walkesen. Mutta cosca raiscat tulewat wete nin ne wirunduwat, ja uiskendelewat pojes, walkesa he peräti cuiwettuwat: samaltawal käy niide hywäin ja pahain cäsa. Cosca yhdet Jumaliset käy hywin, nin hän pysy häne kirckaudesans, ninquin cilda wedes. Mutta käy häne pahoin, nin hän tule sitä

Sida 66

Kirckammax, ninquin cilda walkes. Mutta käy niiden pahain hywäst nin he uiwat pois, ninquin korsi wedes. Mutta käy heille pahasti, nin he peräti oppoawat, ja seiso ninquin heinä ja korsi tules.

Cyrill. Iohn. Lib. 7 cap 10

Jonga meidän Herra Christus yhden kerran on ottanut armoins, ei sitä Satanas ikänäs pojes temma, eikä

mycket trång och smal. Men dödens och fördörelsens väg

Sida 71 (26)

är mycket bred och rymlig. Därför må ingen darra inför korset, för just det är början och orsaken till vår hedervärda seger och framgång.

VIII

Varför Gud håller sina utvalda under korset och all slags motgång, och varför Gud ibland dröjer med den hjälp han har lovat, även när han har lovat komma snabbt till hjälp.

Krysostomos, Utläggning av Första Moseboken, predikan 45

Under korset ska vi vara tåliga och inte tröttna, utan alltid förbli i god förhoppning. För vi vet att det inte finns något hinder för att Gud kan visa sin hjälp. Så snart Herren Gud vill hjälpa, viker alla hinder undan för honom och allt lyder honom. Det som är tungt blir lätt.

E

Sida 72

Och det som verkar omöjligt blir möjligt, bara vi står fasta i hoppet och tron på honom. Vi ska alltid se till hans gudomliga kraft och inte låta människors makt hindra oss.

Krysostomos, predikan om tålmodet 4

Gud kan när som helst ta bort all motgång och vända den, men han tar inte korset ifrån oss förrän han ser att vi blivit tillräckligt tuktade och vända till sann bättring. Liksom silversmeden inte tar silvret ur smältan förrän han ser att det blivit helt rent, så tar Gud inte bort nöden förrän vi har omvänt oss rätt. Och han som har lagt korset på oss vet också när den bästa tiden är att hjälpa oss ut ur det. Liksom harpisten inte spänner strängarna så hårt att de brister, och inte heller slappnar dem så mycket att ljudet blir förfärligt. På samma sätt gör Herren Gud med oss:

Sida 73 (27)

han ger oss inte för stor olycka, så att vi blir lata och högmodiga. Han låter oss inte heller vara alltför länge plågade under korset, så att vi helt sjunker i förtvivlan och tvivel. Därför ska vi lämna frälsningens stund åt Guds nådiga försyn, leva i hans fruktan och förbli trogna intill slutet.

Augustinus, Ps. 33

De rättfärdiga har ropat om hjälp till Gud och han har hört dem och hjälpt dem ur all deras nöd. Jag också

myös jocu tusca taicka wastoin käyminen, waicka cuinga suuri se olis.

August. De civit. Dei lib i cap 8.

Ninquin cilda tule punaisexi ja caunixi walkesa, mutta corsi se peräti pojes palapi. Ja ninquin acanat mureta ricki tapettais, mutta jywät ne puhdistetan ja peratan. Item ninquin wiina ulvoskäy pressist, mutta wiina mariat ne mursertan peräst suti: samalmuoto coettele myös tusca ne hurscat ja perca heidän, mutta här ricki muserta ja duomiz pojes ne Jumalattomat ja pahat. Siitä myös se yxi tusca tule, että ne pahat ja Jumalattomat häwäisewät ja panettelewat Jumalat

Sida 67 (24)

[malat.] Mutta ne Jumaliset ja hurscat ulistawät ja cunniotawat händä. Tämä eroitus ja eripuraisus ei tule murhest, mutta niildä, jotca tuscan erinomaiset muodol candawat. Ninquin cosca jocu liikutta yhtä callist woidet, se anda izestäns sitä wäkwämmän suloisen hajun wlvos. Mutta jos jocu liicutta loca, min siitä sen pahempi haju ylös nouse.

VII

Mingä kärsimisen ja wahwuden cansa izecukin Christitty pitä hänen Ristinsä candaman, cosca ne, jotca Christuxen Ristin kärsimättömudest pojes hyljäwät, ei ole hänen Riikins jäsenet.

Cyprian. Lib. 4. Epist. 6.

Se on peräti kärsimätöin asia cuulla, cosca ei palwelja tahdo seiso ja kärsiä sitä quin hänen Herrans ulos seisonut ja kärsinyt on. Ey se taida sopi, eten

Sida 68

[eten] me meidä omain syndein tähden mitän tahdo kärsiä, cosca Herra jolla ei yhtän syndiä ollut, meidän syndeim tähdem, nin hywäl mielelläns on kärsinyt. Jumalan ainoa poica on kärsinyt, senpäl, että hän meidän olis saattanut Jumalan lapsixi, ja me jotca olem ihmisten lapset, en mitän tahdo kärsiä, senpäl, että tulisim Jumalan lapsixi. Jos mailma on meil carwas, nin me, sen tiedäm, että hän Herral Christuxel on paljo catkcrambi ollut. Jos me kärsim pilca ja häwäistöstä, ja tulem ulos ajetuxi ja martyreratux, nin me tiedäm että mailman luoja, Taiwan ja maan Herra, on paljo enämän ulos seisonut ja kärsinyt.

Crisost. I. Corint. 1.

Ei meidän pidä Ristin alla heickomieliset oleman, cosca ei yxikän Herran Christuxen liitetä, hywän päiwäin cautta, waan waistoin käymisen ja Ristin cautta. Se joca käy sitä ahdasta tietä sitä Christus caickein likimbänä on. Sillä hän myös ennen on käynyt sama tietä. Ajattele senpäl, kuin hän ize hänestäns sanoi, ettet hänel nin paljon häne omansa [ol-]

har ropat till Gud om hjälp, men han har inte hjälpt, alltså är jag inte rättfärdig, det vill säga: jag har inte gjort det Herren Gud kräver av mig, eller också har han inte fäst uppmärksamhet vid mig. Min vän, var dock inte rädd. Ta din tillflykt fast till Herren och gör det han befäller. Om han inte hjälper dig till kroppen, hjälper han ändå din själ och rycker den ut ur all smärta. För samme Gud som bevarade de tre unga männen i den brinnande ugnen, lät också mackabéerna dö i elden.

E ij

Sida 74

Är det då möjligt att samme Gud, som var de tre ungas Gud, inte också var mackabéernas Gud? Han hjälpte båda, men på olika sätt. De tre unga hjälpte han för att Babylons avgudadyrkan skulle bli till skam. Men dessa lät han dö i elden för att deras fiender skulle få desto större straff och dom.

Bernhard, predikan 5 över Ps. 91: Qui habitat Vi måste veta på alla sätt att ingen sann kristen kan leva på jorden utan kors och ångest. Därför, om Gud tar bort en olycka från dig, ska du säkert vänta att en annan kommer i dess ställe. Tänk alltså aldrig att du kan leva här i vila och fullkomlig glädje. Här ska vi se Guds underbara styrelse och omsorg om oss:

Sida 75 (28)

ibland håller han någon länge under korset, för att han inte ska falla i en större och farligare synd. Men ibland tar han bort en tung och svår möda och ger i stället en annan som är lättare och enklare att bära.

Bernhard, Om ödmjukhetens steg

Liksom läkaren inte bara smörjer den sjuke med salva, utan också bränner såret med glödande järn, så gör Gud med oss under korset: han sänder oss ofta bedrövelse, men snart hjälper han oss åter ut ur den och förvandlar vår sorg till glädje.

Hilarius

De fromma får många slags smärtor, men de går över. De får många förföljelser, men de är inte bestående. Världen och djävulen vill ta oss helt till fånga, men vår frihet och vår bekännelse håller vi i Kristus Jesus. Han tillåter inte någon att härska över oss. För Gud låter inte de ogudaktigas plåga stanna länge

E iij

Sida 76

på de frommas axlar. Han är alltid hos sina egna och runt omkring dem, så att de inte blir svaga, trötta eller

Sida 69 (25)

[..] ollut, cuinga hän talnut olis hänen pääns pistä. Sentähden älä ole heickomielinen, cosca sinul niin käypi, cuin hänel ombi käynyt, waa ajattele kenen cansa sinu käypi pahoin, nimittäin, Herran Jesuxen Christuxen cansa.

Ambr. Psal. 78.

Cosca se niin on Jumalalda päätetty, että caicki ne jotca Jumalisest elä tahtowat Christuxes Jesuxes, pitä waino kärsimän, nin myös tahto tämä siitä wissisti seurata, että se joca pakenepi Ristiä, ja ei tahdo kärsiä, ei hän myös ajattele Christuxest täydellisest, ei ole myös hänel jocu oike aiwoitus. Sillä se om totudes wissi, että Ritsi seura aina oikiat ja Christillistä wscö.

August de patient. Cap. 7.

Että me joca päiwä meidän silmäim edes näem, mikä suru, murhe ja ahdistus on, cuin moni ihminen teke izelles holhoxens hänen lihallista tahtons, ja pahoja himojans täyttä. Samalmuoto myös heidän Ruumins ylös pitämisen tähden: josta me yldä kyllä tulemme neuwotuxi, cuinga paljo enämbi meidän pitä ulvos siesoman ja [kärsi-]

Sida 70

Kärsimän waicka mitä ikänäns meille tapahtuis ja päällem tulis, sen ijancaickisen elämen autuden terweyden tähden.

Origenes.

Jota me wahwemmat olem Ristin alla, sitä heicommaxi tule meidän wihamiehem Satanas. Mutta jota me heicommat olem tuscas, sitä wäkewämmäx hän izens asetta jällens meitä wstan, ja tule niin todexi, se quin sildä P. miehelt Mosexelda kirjoitettu on: Että cosca Moses ylös nosti hänen kätens rucouxesa Herran tygö, nin Israeliterit woitit ja ne Amalechiterit langeisit, ja tilit lyödyx. Mutta cosca Mosexen aseet wäsyit ja uppoisit, nin woitit jällens Amalechiterit ja warustit izens.

Ambr. Lib. 4. Cap. 4. Luc. 6.

Se joca ei sodhi, ei hän myös tule crunatuxi. Ja se jo ei Campaile, ei hän myös yhtän woitto saa ja jota myös suurembi Sota on, sitä myös kirckammaxi tule cunnian cruunu. Elämän tie ombi sangen ahdas, ja juuri caita. Mutta cuoleman ja kadtouxen tie

Sida 71 (26)

[tie], on sangen lewe ja awaro. Sentähden älkän Ristin edes wapiscan, Sillä se on yxi alcu ja syy meidän cunniallisen woiton ja triumphim.

VIII

Mingätähden Jumal hänen ulosvalittuns pitä Ristin ja caickinaisen wastoin käymisen alla, ja

deras händer helt faller ner under syndens börda. Därför, när Gud lägger oket på oss, tar han det också bort och låter det inte fördärva oss. Allt vi lider i denna värld varar bara ett ögonblick, och vår seger får säkert sin lön. Vi behöver inte kämpa och strida länge, för Herren själv är med oss i kriget och striden när det behövs och nöden är över oss.

IX

De frommas lidande övervinner all motgång och för djävulen till skam, han som högmodets ande vill tjäna sig själv genom svaghet och tvivel.

Krysostomos, Utläggning av Första Moseboken, predikan 25

Sida 77 (29)

Sådan är den kristnes plats, att när han måste lida något för Kristi skull, ser han inte på själva lidandet, utan på orsaken varför han lider, och därför ger han gärna sig själv under korset. Så gjorde aposteln Paulus, när han kallade sina bojor, sina dagliga smärtor och dödsfaror för lätta och små. Inte för att de i sig själva var lätta, utan för att han ansåg dem små på grund av det han skulle uthärda dem för.

Bernhard, predikan 66

När den helige Vincentius torterades och dödades som martyr, stod han inte bara tåligt ut med smärtan och mödan, utan han hånade till och med dem som plågade honom och sade: Gott, visa all din grymhet mot mig så gott du kan. Du ska veta att jag, med Guds hjälp och kraft, mycket frimodigare och fastare kan tillåta och uthärda,

E iij

Sida 78

än du någonsin kan plåga och pina mig.

Bernhard, Predikan över Höga Visan 16

Den som vänder sitt hjärta till Kristi sår känner ingen smärta. Så kan den kristne lida i glädje och fröjd, även om han ser sitt blod flyta ur kroppen. Men hur är det möjligt att de heliga glömmar sin smärta? Det beror på att deras sinne helt är vänt till Jesus Kristus och hans sår. Om deras sinne inte förblev där, utan vände sig bara till dem själva, skulle de säkert känna sin smärta och sjukdom. Men eftersom de har byggt på den fasta och starka klippan, är deras hjärta så styrkt att varken smärta eller sjukdom oroar dem. Och det är inte att undra på om han inte känner smärta i sin kropp, ty hans själ är redan hos Kristus Jesus, vår Herre, som utanför kroppen. Och även om

mingätähden Jumal toisonans hänen ulvosluwatun apunsa cansa, jonga cans hän nopisti tulla on luwannut, cauwan wiipy?

Chrisost. Gen 20. Hom 45.

Ristin alla meidän pitä kärsiwällisen oleman ja ei wäsymän, meidän pitä aina oleman hywäs toiwos. Sillä me tiedäm, ettei siihen yhtään estettä taita löytä, cusa Jumal hänen apuns tahto osotta. Sillä nin pian cuin Herra Jumal meitä ajattele autaxens, cohta pitä caicki cappalet hänen edestäns pojes siitrymän, ja hänen cuuliaiset oleman. Mikä rascas om, se kiwiäxi tuleman pitä.

E

Sida 72

[pitä], ja se quin mahdotoin ombi, piä mahdollisexi tulema, että me ainoastans pysym lujana toiwos ja wscos hänen päällens. Ja että me aina cazoisim hänen Jumalisen wäkens pääl, ja en anna ihmisten wäen meitäm estä.

Chrisost. De patient. Homel 4.

Jumal taita caickl ajoilla, caiken wastoin käymisen pois otta ja kääntä, mutta ei hän Ristiä meildä ennen pojes ota, ennen quin hän näke, että me yldäkyllä rangaistut olem, ja käännäm meitäm oikian parannuxen. Sillä ninquin yxo häpeseppä, ei hän ennen culda ulgos walkesta ota, cuin hän näke, että se caicki puhtaxi tullut on: Niin myös Jumal ei ennen pojes ota ahdistusta, mutta sitte cosca me olem käändynet oikian parannoxehen. Ja se joca meidän päällem Ristin on pannut, hän tietä myös cosca paras aica on siitä meitä ulwos autta. Ja ninquin yxi harpu leikari, ei [s]e ylenylös harpun kieliä wäännä, nin että ne poicki catke, eikä niin myös heitä wenyttä että he häjyn äänen izesestän ulosanda: Samaltawal teke myös Herra jumala meidän cansam,

Sida 73 (27)

[...] ei hän meille anna ylen wäkwätä senpäl eten me laiscaxi ja ylenmielisexi tulis. Ei anna myös meitä aiwa cauwan Ristin alla piinata ja rascautetta, senpäl eten me pojen peräti uppois ja epäilis. Sentähden meidän tule panna meidän lunastuzem hetki Jumalan armollisin parmoin, elä oikias hänen pelwosans ja wscollissa pysy loppun asti.

Augustinut psal 33.

Ne wanhurscat owat auxens huutanet Jumalata, ja owar häneldä tulluet cuulduxu, ja autetuxi caickesta heidän waiwastans. Minä myös niin olen Jumalata auxenli huutanut, mutta ei hän ole auttanut, sentähden en minä ole wanhurscas, elickä en minä ole tehnyt, sitä cuin Herra Jumala minulda waati, taicka ei hän minua hawaize. Ystäwän älä sinä mitä

de känner något, övervinner de det ändå genom Kristi kärlek.

Sida 79 (30)

X

Korset och ängslan följer alltid tron och den sanna kunskapen om Kristus. Det finns ingen annan väg till himmelriket och den eviga saligheten än korset, smärtan och ängslan.

Därför får Guds utvalda inte krona och ära förrän de här först har stridit och kämpat under korset.

Origenes, 2 Mos. 20

Jag vet säkert att innan Guds ord kommer in i hjärtat, finns ingen nöd där. För innan i hornet blåses, börjar inte striden. Men så snart Guds ords basun ljuder i hjärtat, börjar kamp och förföljelse. Så snart Mose och Aron började tala till farao, kom över folket

E v

Sida 80

på en gång möda och nöd. På samma sätt, så snart ordet kommer in i människans hjärta, börjar krig och strid.

Origenes, 4 Mos. 17

Det var inte utan skäl som Gud befallde Israel att äta påskalammets med bittra örter. Det är omöjligt att komma in i det utlovade landet utan svårigheter och motgångar. Liksom läkarna blandar bittra ämnen i medicinen efter den sjukes behov, så blandar våra själars läkare Gud in sorg och bitterheter i vårt liv. Han vet väl att sådant är nödvändigt för vår själars hälsa och saliga bättring.

Origenes, Utläggning av Josuas bok, predikan 11

Så snart en människa knyter sig till Guds ord, vet hon säkert att hon för den sakens skull får människors hat, ja till och med fiendskap av dem som hon tidigare var vän med. Det kan inte vara annorlunda, den som

Sida 81 (31)

söker Kristi vänskap får samtidigt många fiender. Ty det står skrivet: Alla som vill leva gudfruktigt i Kristus Jesus ska bli förföljda.

Krysostomos, Predikan i Antiokia 1

Rövare och tjuvar går inte dit där det bara finns halm och rör, utan dit där det finns guld och silver. På samma sätt frestar djävulen mest dem som har givit sig i Guds hand.

Hieronimus till Eustochium

Säg mig, vem har kommit in i de heligas ära utan föregående kamp? Den fromme Abel blev dödad.

pelkä, tukee izes ljuasti Herran, ja tee mitä hän sinun kāske, jos ei hän auta sinua Ruumis puolest, nin hän autta cuitengin sinun sielus, ja pojēs temma hänen caickest tuscast. Sillä se sama Jumala joca ne colme nuorucaist warjeli tulises uunis, ja annoi

E ij

Sida 74

Annoi me Machabeerit tulenkāskel, mutta he sen sisāl cuolit. Eiköst siis se sama Jumal, joca oli niiden colmen nuoren miehēn Jumala, mahda myös olla Machabeerien Jumala?

Heidän hän ulwos autti, ja ei näitä. Ja hän autti heidän kyllä molemmilda puolin ulwos. Ne colme nuorucaist autti hän sen tähden ulwos, että se Babylonian Epä Jumalan palwelus olis tullut häpiän ala. Mutta nämä hän anda walkesa cuolla, senpääl että heidän wihamiehens sitä suuremman rangaistuxen ja duomion ala langeisit.

Bernhard. Serm. 5. Psal. 91.
Qui habitat.

Caikemuodol meidän se pitä tietämān, ettei yxikān oikia Christitty taida maanpäällä elä ilman Risti ja ahdistoxet. Sentähden, jos Jumala sinuld pois yhden wahingon otta, nin odota wissist yhtä toista sinulles jällens, ja älä ensingä ajattele, että tahdot lewosa elä, ja täydellises Riemus. Ja tāsä meidän pitä cazoman, Jumalan ihmellisen hallituxen ja huonen ylös pitämisen meidän cansam. Että hän, jongun Ristin alla, [toisi-]
(E iij)

Sida 75 (28)

Toisinans pitä meitä cauwan, senpääl, etten me suurenban ja wahingollisenbä langeisi. Mutta toisinans hän otta meidän ulwos suuren ja Rascan waiwan alda, ja heittä meidän cuitenging jällens toisen ala, joca wāhembī ja kewiāmbī on.

Bernhardus de gradu humili.
Ninquēn läkäri ei hän ainoastans sairān tykōn salva eli woiderra pitele, mutta myös walketa hän polta cans: Samaltawal teke Jumal meidän cansam Ristin alla, hän usein lähettä meiden tykōm ahdistuxen. Mutta hän meidän siittä pian jällens ulwos autta, ja kääändä meidän surum iloxi.

Hilarius.
Niinen hurscasten eten lande moninaiset tuscat, mutta ne jällens pojēn menewät, ja tule moninaiset wainouxet, mutta ei ne ole pysywāiset. Mailma ja Perkele tahtowat meidän perāti fangixi otta. Mutta meidän wapaudem ja tunnustoxen me pidām Christuxes Jesuxes, hän ei salli ketän meidän ylizem

Abraham förlorade sin hustru. Och för att säga det kort: se dig själv omkring i de heliga skrifterna, så ska du märka att alla Guds heliga har lidit stora motgångar och förföljelser. Endast Salomo levde i njutning, och just därför föll han utan tvivel. Ty den som Herren Gud

Sida 82

älskar, honom tillrättavisar han och tuktar varje barn som han tar till sig.

Därför är det bättre att vara i krig en liten tid här och sedan få den ewiga glädjen, än att bli otålig för ett ögonblick och sedan hamna i den ewiga fördömseln.

Augustinus, Ps. 3, utläggning 2

Gud straffar varje barn som han tar till sig. Han tuktar varje son, varför skulle du då vilja vara fri? Han straffar varje sitt barn, och inte en enda blir utan riset. Och för att vi ska förstå detta: han har bara en enda Son som var utan synd, och ändå gick inte heller han fri från lidande.

Augustinus, Quaest. Test. 92

Den som får Kristi frid, får mista världens frid. Ty den som inte strider mot djävulen, kan inte vara i frid med Herren Kristus.

Sida 83 (32)

XI

Gud är aldrig sina utvalda närmare än under korset och i den största nöden.

Origenes, Utläggning av Josuas bok, predikan 9

Gud är i sin nåd oss närmast just när vi är i den största smärtan. Då har vi frid med Gud, fast vi bland människor står i ofrid och strid.

Ibidem, predikan 4

Den gode och fromme kristne behöver inte frukta något, ty alla Guds skapelser tjänar honom i smärtan till hans bästa. Så som Herren själv säger genom profeten: Om du går genom eld, ska den inte bränna dig. Alla platser tar den rättfärdige emot, och alla skapade ting gör honom tjänst.

Sida 84

Augustinus

Gud strider med dig i din strid. Han kämpar vid din sida, och du får ära och seger. Din strid är Guds strid, din kamp är Kristi kamp. Varför skulle du då frukta? Varför är du så svag till sinnes, som om allt vore i din egen kraft? Ta dina vapen, gå i strid mot djävulen och kämpa frimodigt, ty Gud är din hjälp, och du ska aldrig bli besegrad.

wallita. Sillä Jumala ei anna niinen Jumalattomitten wiza, pitkäldä wiipy niinen Jumalisten

E iij

Sida 76

[malisten] hartioitten pääl. Hän ombi aina hänen omain tykön, ja on aiwa ymbärins heitä, senpäl, ettei he tulis heicoixi, wäsynexi, taicka heidän kätensä ulos hajotetuxin syndin.

Sen tähden cosca Jumala pane wozan meidän päällem, nin hän sen pois otta jällens, ja ei anna sen alla meitä turmelda. Caicki se cuin me täsä mailma kärsim, pysy yhden silmän räpâyxen ajan, ja meidän woittom saapi wissin palcan. Waicka ei me täällä tarwita cauwan sotiman ja campaileman. Sillä Herra on ize meidän cansam sodas ja campauxes, cosca se tarwitan, ja hätä meidän päällem käy.

IX

Niinen hurscasten kärsimys caicken wastoin käymisen ylize woitta ja häwäise perkelen joca ninquin yxi ylpeyden hengi, heickouden epäillyxen cautta, tahto händäns palwelda.

Chrisost. Gen 8. Homel 25.

[Yxi]

Sida 77 (29)

Yxin sencaltainen tila ombi niinen christittyin cansa, että cosca he Christuxen tähden jotakin kärsimän pitä, nin ei he cazo senpäälle mitä he kärsiwät, mutta he cazowat syiden päälle, mingätähden he kärsiwät, ja mielelläns andawat izens Ristin ala. Näin teki P Paawali Apostoli, cosca hän cuzui hänen siten ja cahlens, sen jocupäiwäisen tuscan ja cuoleman waaran, liewäxi ja kewitäxi. Ei sentähden että ne niin liewät ja kewiät olit izestäns, waan sentähden, että hän piti heidän liewän ja köykäisen edest, niiden syitten tähden, joidenga tähden häenn piti niiden edes seisoman ja kärsimän.

Bernhardus serm. 66.

Cosca se Pyhä Vincentius piinattin ja Martyrerattin, ei hän ainostans kärsiwällisest kärsinut kipu ja waiwa, mutta myös sylki niitä, jotca händä piinasit, ja sanoi: Jo hywin, näytä caicki sinun julmudes minun päälteni, ninquin sinä parhain taidat, sinun pitä tietämän, että minä Jumalan wäel ja woimal, paljo Rochkiammast ja lujemast sallia ja kärsiä,

E iijj

Sida 78

Quin ikän sinä minua piinata ja waiwata taidat.

Bernhard. Cant Serm 16.

Bernhard, predikan 2 över Ps. 91 (Qui habitat)

I skapelsen, återlösningen och alla goda gärningar är Gud allmänt hela mänsklighetens Gud. Men i smärtan är han särskilt den kristnes egen Gud. Han förbarmar sig så, att han synes se endast på dem som lider och står i fara. Därför ska varje kristen som lider stadigt tro och hålla fast vid att Gud är hans egen under korset, inte bara en allmän hjälpare, utan också

Sida 85 (33)

som vår egen faderliga vårdare i vår sorg, som noga bevarar varenda vårt ben.

XII

Hur den kristne ska följa ormens klokhets enligt Herren Jesu råd.

Epifanios, bok 1, predikan 37

Ormen aktar inget så mycket som att någon trampar på den. Den vet att dess liv bevaras i huvudet, därför gömmer den huvudet innanför kroppen, om så resten av kroppen blir slagen. På samma sätt ville vår Herre Kristus att vi under förföljelser kan mista liv och egendom åt svärd och låga, men att vi noga ska bevara vårt huvud, det vill säga att aldrig förneka Herren och Frälsaren Jesus Kristus.

Sida 86

Krysostomos, Matt. 10, predikan 34

Så som en orm som utsätter sig för fara inte bryr sig om att kroppen slås, bara huvudet förblir helt, så ska inte heller du bry dig för mycket, även om du förlorar allt, bara din tro och din bekännelse förblir oskadda. Låt därför guld och pengar gå, ja, till och med ditt liv och din själ om det måste vara så, bara du bevarar din tro ofördärvad.

XIII

Wilket är det tyngsta och farligaste, mest outhärdliga korset?

Augustinus, Ps. 45

Av alla bedrävelser är ingen större än ett ont samvete, fyllt av synd och tyngt av den. Så länge människans samvete är i frid,

Sida 87 (34)

och vad nöd hon än lider, kan hon mitt i svåra bedrävelser lita på Gud och snart finna försoning inför honom. Men när samvetet har blivit oroligt för syndens skull och Gud har förlorats ur hjärtat, hur ska hon då kunna trösta sig? Till vem ska hon fly i motgången? Vart hon än går, följer hennes eget onda samvete henne utan uppehåll, pinande och plågande.

XIV

Det bedrövade hjärtat ska inte springa hit och dit

Joca hänen sydämens käändä Christuxen haawain puolen, ei hän tunne yhtä kipu. Näin yxin Christitty kärsi ilon ja Riemun cansa, waicka hän weren näke häen Ruumistans uloswuotawan. Mutta cuinga se tule, että ne pyhät niin unohtawat heidän kipuns. Tästä se tule, että caicki heidän ajatuxens sieso Jesuxen Christuxen päälle, ja hänen haawoisans. Jollei heidän ajatuxens siellä seisoi, waan olisit ainoastans izelläns, nin he wissist tundisit heidän kipuns ja tautins. Mutat että he owat rakendandet yhden lujan ja wahwan callion pääll, on myös heidän sydämmens niin cowendunut, nin ettei he tunne yhtän kipu ja tauti. Ja ei se ole ihme, ettei hän mitän tauti tunne hänen Ruumisans, joca sieluns cansa ulcon Ruumist ombi, Christuxen Jesuxen meidän Herram tykön. Ja waicka he jongun tundewat, nin he ne cuitengin ylize woittawat Christuxen Rackaudes.

Sida 79 (30)

X

Risti ja ahdistus aina seura wscö, ja Christuxen oikia tundo sen jälkin. Ei yhtän muuta tietä ole taiwan waldacundan, ja siihen ijancaickisen aututen, cuin Risti, tusca ja ahdistus.

Mingätähden Jumalan uloswalitut ei tule ennen cunnian ja cruunatuxin, cuin he tääl owat ensist Ristin alla sotinet ja campaillet.

Origenes Exod. 20
Sen minä wissist totisex tiedän, että ennen quin Jumala sana tule sydämmen, ei sen sisäl yhtän ahdistust ole, sillä ennen quin Basunan sisä jocu puhalda, ei tapahdu yhtän sota. Mutta nin pian quin Jumalan sanan Basuna hän soipi sydämmen, rupet cohta campaus ja wainous. Niin pian quin Moses ja Aaron rupeisit puhuman Pharaonin tygö, tuli cansa cohta [waiwa-]

E v

Sida 80

Waiwatuxi. Samalmuoto myös, nin pian cuin sana se ylös astu ihmisten sydämmen, tulepi cohta sota ja campaus.

Origenes Num 17.
Jumala ei ole ilman syytä, käskenyt Israelin, että heidän pääsiäslamban piti syömän carwaan lachtucan cans: Sillä ei ole se machdollinen, että jocu taita tulla siihen ulvos luwattun mahan ilman carkiudet ja wastoin käymiset. Ja ninquin yhteisest lääkärit secoittawat se quin carwas on, heidän lääkityksens secahan, ninquin sille sairalle on tarpellinen: Niin teke myös Jumal meidän sieluimme lääkäri, hän sekoitta meidän elämen monen surun ja carwauden cansa. Sillä hän tietä hywin että sen caltaiset on

efter hjälp och tröst, utan vända sig direkt till Herren och söka hjälp och tröst endast hos honom.

Om smärta drabbar oss, får vi inte skilja oss från Gud och inte söka hjälp annorstädes, utan

F

Sida 88

endast hos honom, ty som det står i Psaltaren 37: Jag var ung och jag har blivit gammal, men jag har inte sett den rättfärdige övergiven, eller hans barn tigga om bröd. Ingen blir bedragen som sätter sitt hopp till Herren. Även om smärtan kommer genom den ondes list, visar de heligas exempel oss att Gud inte låter något ske annat än till vårt bästa. Om vi tar korset emot med tålmod, hjälper Gud oss att bära det nu och befriar oss en gång i det tillkommande livet från all skam, och sätter oss i stor godhet och ära.

Augustinus, De vera invocatione, kap. 93

Den som förblir i gemenskap med Gud och gör hans vilja, blir aldrig övergiven. Även om stor motgång drabbar, blir han ändå inte övergiven, utan han blir bara provad.

Sida 89 (35)

Augustinus, Ps. 90

När du lider och djävulen griper tag i dig öppet eller i hemlighet, var fast och uthållig intill slutet, förbli under den Högstes beskydd. Ty så snart du går bort från Guds skydd, måste du falla, eftersom du inte kan bevara dig själv.

Augustinus, Ps. 96

Den kristne ska inte frukta att bedrövelsen skadar hans själ, ty alla hans hår är räknade. Vi ska lita på Gud, älska honom och hata djävulen. Kristi död är oss given som pant. Säg mig, för vems skull dog Herren? För de rättfärdiga eller för syndarna? Fråga aposteln, och han svarar: Kristus dog för syndarna. Då också

F ij

Sida 90

för din skull, eftersom du var syndare och hans fiende. Hur skulle han nu kunna överge dig, när du redan har gjorts rättfärdig? Guds tjänare bevarar han säkert i deras själ.

XV

Varför får de fromma och gudfruktiga i detta liv samma slags straff som syndarna, och med vilken

tarpelliset meidän sielum terweyten ja autuallisen parannoxen.

Origenes iosuae Hom. 11.

Nin pian cuin ihminen yhdistä izens Jumalan sanan cansa, tule häenen wissisti se tietä, että hän silloin saapi sildä wihan, ja sen wiha weljexens jonga cans hän ennen oli ystäwä ja ystäwydes. Sillä ei se toisin käy, joca [Chri-]

Sida 81 (31)

Christuxen ystäwyttä ano, hän teke izellens monda wihamiest, ninquin kirjoitettu on: Caicki ne jotca Jumalisest tahtowat elä Christuxes heidän täyty kärsi wiha ja waino.

Chrysost. Ad Antio. Hom 1.

Ninquin ryöwärit ja warcat ei heitä usein löytä siellä, cusa heinät oljet, Ruowot ja caisilat owat, waan siellä, cusa culda ja håpe löytän: Samalmuoto myös Satanas niitä enimmäen kiusa, jotca izens Jumalan tygö owat andanet.

Heironym. ad Eustach

Sanos minulle, cusa on caickein pyhäden segas Cunniahan tullut, ilman edelkäynyttä campausta? Se hurscas Abeli tuli tapetuxi, Abraham mistais hänen puolisans, ja että minä sen lyhykäisesti sanon: Cazo izeo ymbärins, siinä pyhäs kirjoituxes, nin sinun pitä ymmärtämän, että caicki Jumalan Pyhät Owat suuren wastoin käymisen ja wainomisen kärsinet. Ainostans Salomon se eli hecumas, joca myös, ilmä epäilemet, ombi syy siehe ollut että hän on lagenut. Sillä ketä Herra Jumal [Raca.]

Sida 82

Racasta, sitä hän myös nuhtele, ja rangaise jocaizen lapsen, jonga hän wistan otta. Sentähden parembi on täällä wähän aica sodhassa olla, ja sen perästä saada yhden ijancaickisen ilon, cuin se että hän löytän yhden wähän hetken kärsimättömäxi ja sen jälkin oleman ijancaickises cadotuxes.

August.psal.3. Expo. 2.

Jumal rangaise jocaizen lapsen, jonga hän wistan otta. Rangaise hän nyt jocaizen pojan, mingä tähden siis sinä tahdot olla wapaa? Rangaise hän jocaizen lapsen, nin ei siitä yhtäkän eroiteta, ja ei yxikän pääse ilman widzata. Ja että me sen hywin ymmärtä taidaisim, että hänel on ainostans yxi ainocainen poica, joca on ilman caiketa synnitä ja cuitengin ei hängän ilman rangaixtoxeta pääsnyt.

Augustin. Quaest 92. Test.

Se joca saapi Christuxen Rauhan, hän langepi mailman rauhattomuten. Sillä se joca ei sodi

skillnad den fromme ska bära samma hårda öde och lidande.

Augustinus, De civitate Dei, bok 1, kap. 9

Jag finner det stort och underbart att Gud tillåter att de fromma straffas på samma sätt

Sida 91 (36)

som syndarna. Men det passar Gud att också de frommas synder och överträdelser straffas i denna tid. De får lida tillsammans med de ogudaktiga, inte därför att de är lika onda, utan därför att också de har sina synder och svagheter, och ibland fäster de sig för mycket vid världen.

Augustinus, De vita Christiana, kap. 5

Någon kunde fråga: varför synes de fromma gå under tillsammans med de ogudaktiga? Svar: de fromma går inte under med de ogudaktiga, utan de tas bort från de ondas mitt, de förs till frid och ro. De ogudaktiga går däremot under både till själ och kropp och förs från denna tidsliga motgång till evig pina. De fromma rycks bort, för att de desto snabbare ska befrias från den tidsliga mödan. Syndarna tas bort, eftersom deras

F iij

Sida 92

ogudaktighet har fullbordats. De fromma förs från all smärta, möda och nöd till evig glädje, vila och fröjd. De onda fråntas sin rikedom och sin tidsliga njutning och kastas i evig pina.

FINIS

Sammanfattning och förteckning över de huvudstycken som finns i denna tröstebok

I. s. 7

Varför Gud tillåter att hans utvalda kommer pinas under korset och av många slags smärtor.

II. s. 13

Gud tillåter inte att djävulen frestar och plågar Guds utvalda mer än vad som är nödvändigt och nyttigt för deras salighet.

III. s. 15

Hur varje kristen ska ställa sig under korset och hur han ska förbli både i fred och i oro, i medgång och i motgång.

Sida 93

perkelettä wastian, hänel ei yhtän rauha ole Herran Christuxen cansa.

Sida 83 (32)

XI

Jumal ei coscan ole lähembänä ulos walituitans cuin Ristin alla, ja caicken suurimman hädän aican.

Origenes Iosuae Hom. 9.

Jumal on hänen armonsä cans meitä caicken lähimbänä, cosca me suurimmas tuscas olem. Ja silloin meil om Rauha Jumalan cansa, coscame ihmisten segas olem rauhattomudes ja campaeluxes.

Ibidem Hom. 4.

Yhden hywän ja Jumalalisen Christityn ei tarwita händänd mitän pelkämän. Sillä caicki Jumalan luondocappalet händä palvelewat tuscas hywyten. Ninquin Herra ize sano prophetan cautta: Jos sinä käyt läpizen tulen, ei hänen pidä sinua poltaman: Sillä caicki paicat pitä sen wanhurscan wastian ottaman, ja caicki luondocapalet hänel palvelust tekemän.

Sida 84

Augustinus

Jumal sinun cansas soti sinun sodasas, Jumal soti ja campaile ja sinulle siitä on cuunnia ja woitto, sinun sotas on Jumalan sota, sinun campauxes on Christuxen campaus. Mingäs siis sinuas pelkät? Mingä sinä niin heicko mielinen olet? Ninquin se olis sinun wäeses ja woimasas? Ota sinun otas, anna sinus campauxen perkelettä wastian, ja campaile miehullisest, senpääl että Jumal olis sinun awusas, ja et ikänäns tulis woitetuxi

Bern. Ser. 2. Psal, 91. Qui habitat

Jumal on luomises, lunastoxesa, ja caikisa muisa hänen hywisä tegoisansa , yhleisest caickein ihmisten Jumal, mutta tuscas Jumal myös on yhdel Chrlstityl hänen omans. Sillä Jumal armahta izens sillätawal niinen surullisten pääl, jotca waaras seisowat ja kärsiwät, ikänäns ninquin hän ei yhdengän muun Päälle cazois , waan niinen päälle armostans. Sentähden pitä izecungin Christityn, joca Kärsi, nämä wahwasti wscoman, ja niin pitä, että Jumal on Ristin alla hänen omans , ei ninquin yxi yhteinen auttaja ,mutta myös, [ninquin]

Sida 85 (33)

ninquin se, jolla erinäns on erinomainen murhe meidän edestä, ja tallella pitä caickl meidän luomme hywäs warjeluxes.

XII

V. s. 17

De goda ska mer frukta överflödig framgång och hellre vilja bära korset och möda än önska goda dagar.

V. s. 20

Varför det går det illa för alla fromma och goda i denna värld och varför det går det väl för de onda.

VI. s. 20

Liksom vinden blåser bort agnarna men inte vetet och liksom elden förtär halmen men inte guldets, så ödmjukar nöden de goda, men rycker upp de ogudaktiga och illgärningsmännen med rötterna.

VII. s. 24

Med vilken tålmod och trofasthet varje kristen ska bära sitt kors, så att de som i otålighet förkastar Kristi kors inte är medlemmar i hans rike?

VIII. s. 26

Varför Gud låter sina utvalda lida under korset och många slags smärtor och varför han ibland dröjer länge med sitt löfte och inte vill genast komma till hjälp.

IX. s. 28

Hur de frommas lidande övervinner all motgång och för djävulen till skam, han som likt högmödet's ande vill göra sig tjänare genom svaghet.

F iiij

Sida 94

X. s. 30

Korset och smärtan följer alltid tron och den rätta kunskapen om Kristus och det finns ingen annan väg till himmelriket och den eviga saligheten än korset, smärtan, mödan och motgången. Och varför Guds utvalda heliga inte blir delaktiga av ära och krona förrän de först har stridit och kämpat under sitt kors.

XI. s. 32

Gud är aldrig sina utvalda närmare än under korsets lidande och i den största smärtan.

XII. s. 33

På vilket sätt varje kristen under korset ska följa ormens klokhets enligt vår Herre Jesu Kristi råd.

XIII. s. ibidem

Vilket kors som är det tyngsta, farligaste och svåraste.

XIV. s. 34

Det bedrövade hjärtat ska inte springa hit och dit efter tröst och hjälp, utan snarare och så snart som

Cuinga jocaizen Christityn pitä jälkin seuraman kärmetten taitawutta meidän Herran Jesuxen Christuxen neuwon jälkin.

Epiphan. Lib. 1. Hom. 37

Kärmet, ei ne yhdestäkän asiast suuremba waari pidä, cuin tästä, cosca hän ymmättä, että jocu hänen peräns mene, Nin hän kyllä sen tietä, että hänen hengens seiso hänen pääsäns, sentähden hän pois kätke hänen pääns, Ruuminsa käskel, ja anda sitte lyödä ruumisens, waan päänsä hän pojes kätke. Samaltawal myös meidän Herra Christus, tahto että meidän pitä wainomisen aicana, meidän hengem ja tawaram lieckin ja mieckan wuowama. Ainost on että me hywän waarin pidäm, ja warjemem meidäm pääm, se on, etten me kiellä meidän Herran ja wapahtajatam Christusta Jesusta.

Sida 86

Chrisost. Matt 10. Hom. 34.

Ninquin kärme se anda izens waaran, ja ei pidä siitä lucu, waicka händä Ruumin päälle lyödän, saati waan hän hänen päänsä terwenä pitä. Nin myös sinä wähän mahdat siitä pitä, waickas caicki cadotaisit, ettes waan yhtäkän wahingota sais sinun wscos ja tunnustoxes tygö. Sentähden anna culda ja raha mennä, elämes ja henges, cosca niin tarwe on, ainoastans pidä sinun wscos turmelematoinna.

XIII

Cuca om se caickein rascain waarallisin ja kärsimätöin Risti?

August. Psal 45.

Caickein muiden ahdistusten segas, ei ole yxikän suurembi, cuin yxi paha omatundo, joca synnin cansa on täytetty ja rascautettu. Sillä nincauwan quin ihmisen omatunto on hänes wielä lewollinen, waicka

Sida 87 (34)

Waicka mikä ahdistus silloin hänen päällens tulla taidis, nin hän cuitengin ize päällens luotta, ja taita pian tulla Jumalan cansa sowindon. Mutta cosca ihmisen omatundo ombi lewottomaxi tullut synnin tähden, ja ombi Jumalan sydhämmestäns pojes cadottanut, mingäs cans hän sitte izens taita lohduutta? Elickä kenen tygö hän sitte tahto Wastoinkäymises paconsa pistä? Waicka cunga hän sitte mene, nin aina cuitengin händä seura hänen oma paha tundons, joca händä ilman lackamat piina ja waiwa.

XIV.

Yhden surullisen sydämmen ei pidä sinne ja tänne juoxeman awun ja lohdutoxen jälkin, waan, joca pikemmin sitä parembi, käändämän izens Herran

möjligt wända sig till Herren och söka nåd och hjälp endast hos honom.

XV. s. 35

Varför goda och fromma människor ofta får bära samma slags straff och möda som de ogudaktiga. Med vilken skillnad de fromma bär detta gemensamma lidande.

Sida 95

En syndig människas frestelse och kamp med de största och tyngsta andliga frestelserna, och dess seger. Översatt till finska.

Syndarens frestelser är dessa nio:

1. Hans många och grymma synder
2. Guds lag
3. Guds stränga vrede
4. Djävulen
5. Hans eget onda samvete
6. De fördömdas exempel
7. Många mödor och motgångar
8. Döden och helvetet
9. Minnet av och skräcken för den yttersta domen

Mot dessa får samma kamp hjälp av Guds ord i den heliga Skrift och ger honom svar och rik tröst. Med dess hjälp kan han modigt besegra dem alla och få dem att vika tillbaka.

F v

Sida 96

I. Synder

Syndaren:

Synden är i mig, den dömer mig.

Guds ord mot synden:

Se, Guds Lamm, som tar bort världens synder. (Joh. 1:29)

Jag har inte kommit för att kalla rättfärdiga, utan syndare till bättring. (Matt. 9:13)

Detta är ett visst och helt tillförlitligt ord: Kristus Jesus har kommit till världen för att frälsa syndare. (1 Tim. 1:15)

Syndaren:

Men bara några av syndarna tas emot, vem vet om jag är bland dem?

Guds ord:

Jesus säger: Kom till mig, alla ni som arbetar och är tyngda av bördor. Jag ska ge er vila. (Matt. 11:28)

tygö, ja hänen tyhöns ainostans apu ja lohdutust ezimän.

Jos meidän etem lange jocu tusca, nin älkäm pois eroitco Jumalast, ja älkäm custan ezikän apu, waan hänen

F

Sida 88

[nen] tykööns ainostans, ja alatelcam senpälle cuin kirioitettu on Psal 37. Minä olen nuorembi ollut ja olen wanhaxi tullut, ja en ole cuitengan nähnyt sitä wanhurscata ylenannetuxi, engä myös hänen lastans leipä puuttuwan, sillä ei se ikänäns taida petetyxi tulla, joca hänen toiwons panepi Herran päälle, ja waicka meille jocu tusca tule walmistetuxi, perkelen wieckauden cautta, nin yxi näke cuitenging caicken pyhain esi merkistä, ettei HERRA Jumal anna mitäkän tapahtu, muutoin jollei se tule meidän hywäxem, ja jos me otam kärsimisen cansa Ristin wastan, nin Jumal meit autta täällä sitä candaman, ja wapahta meidän sitte siinä tulewaises elämes ulvos caikesta häpiästä, ja asetta meidän siellä suuren hywytehen ja cunniahan.

Augustin. De vera invoc. Cap 93.

Joca Jumalan tykönä pysy, ja teke hänen tahtons jälkin, ei hän ikän tule häneld ylenannetuxi, ja waicka hänel suuri wastoin käyminen tulis, nin ey cuitengan hän siinä ylenanneta, waan ainoastans hän tule siinä coetelluxi.

Sida 89 (35)

Augustinus Psalm 90

Coska sinä jotakin kärsit, ja perkele sinuhun tartu, eli julki taicka Sala, nin ole luja, ja kärsi loppun asti, ja ole sen caicken corkeiman warjeluxen alla. Sillä nin pian cuin sinä pois culjet Jumalan warjeluxest, nin sinun täyty cohta langet, cosca ed sinä taida izes warjella.

Augustinus Psalm 96.

Yhden Christityn ei pidä izes pelkämen ahdistuxes, että hänen sielullens wahingo tapactupi, sillä että caicki häen hius carwansa luetut owat. Sentähden meidän pitä wscaldaman Jumalan pääl, händä racastaman ja perkelettä wihaman, ja ei millän muoto peljästymän perkelen wäkevyden tähden, me joilla senpäl Christuxen cuolema on pantina. Sikkä sano minl kenen edestä meidän Herra Christus cuollut ombi? Niinen wanhurscastengo edestä, taicka nijnen Syndisten edestä? Kysy Apostolille sijtä asiast, hän sano, että meidän Herra Christus ombi cuollut nijnen Syndisten edest. Sentähden hän on myös [sinun-]

F ij

Ingen enda, varken främling eller omskuren, är själv utesluten. (Jes. 56:3)

Sida 97

1 Tim. 2:3–6

Detta är gott och välbehagligt inför Gud, vår Frälsare, som vill att alla människor ska bli frälsta och komma till insikt om sanningen. Jesus Kristus, som gav sig själv till lösen för alla.

Syndaren:

Synden sitter fast i min natur och jag är av naturen ett vredens barn.

Guds ord:

Liksom synden genom en enda människa kom in i världen och genom synden döden, så har döden kommit över alla människor, eftersom alla har syndat. (Rom. 5:12)

På samma sätt leder en endas rättfärdiga gärning till rättfärdiggörelse och liv för alla människor. (Rom. 5:18)

Den nye Adam, det är Kristus, är starkare än den gamle Adam genom vilken synden kom. Guds rättfärdighet är mäktigare än djävulen och synden. Livet är starkare än döden.

Sida 98

Himlen är starkare än helvetet. Saligheten är starkare än fördömseln.

Syndaren:

Många blir rättfärdiggjorda och Kristus gav sitt liv till lösen för många.

Många är kallade, men få är utvalda. (Matt. 20:16)
Vem är då jag? Vet jag säkert att jag är bland de många?

Guds ord:

Liksom genom en enda människas olydnad de många blev syndare (det vill säga: alla människor är syndare), så ska också genom en endas lydnad de många bli rättfärdiga (det vill säga: alla som tror på Guds Son, Kristus Jesus). (Rom. 5:19)

Syndaren:

Varför står det här inte alla, utan många? Och varför är det skrivet: Många är kallade, men få är utvalda?

Guds ord:

Sida 99

Sida 90

Sinungin edestäs cuollut cosca sinä syndinen ja hänen wihamiehensä olit. Cuingasta hän nyt siis sinun taita ylenanda, sitte quin sinä olet wanhuscaxi tullut? Jos Jumala on sinusta tehnyt, yhdest Jumalattomast, pyhän ja wanhuscan, cuingasta hän siis sinun taita nyt ylenanda, sitte quin sinä olet wanhuscaxi tullut: Sentähden yhden Christityn ei mitäkän pidä perkelettä pelkämen, Jumala kyllä warjele hänen palwejoittens Sielun.

XV

Mingätähden ne Jumaliset ja hurcat, nijnen Jumalattomitten cansa, yhden caltaisil rangaistuxil lyödän ja waiwatan, ja mingä eroituxen cansa ne hurcat sitä yhden caltaista cowa onne kärsimisen cansa candaman pitä.

August. Lib. 1 cap. 9. De Civ Dei
Minä pidän sen yhden suuren ihmene edestä, mingä tähden ne Jumaliset nijnen Jumalattomitten cansa [yhtä-]

Sida 91

Yhtäläisest rangaistan, ja että se Herralle Jumalalle nijn on kelwollinen, täällä ajallisest rangaista nijnen hurscasten Syndiä ja pahoitekoja. Ne hywät tule rangaistuxin yhtäläisest nijnen Jumalattomien cansa, ei sen syyn tähden, että he yhtäläisest pahat owat, waan sentähden, että heillä myös synnit ja heikkoudet owat ja toisinans izens jotakin mailam jälkin pitäwät.

August. Cp 5. De vita Christian.
Mutta tähän mahdais jocu sano: cuinga se tule, että ne hurscat mijnen Jumalattomitten cansa ynnä huckuwat? Wastaus, ei ne hywät hucu nijnen Jumalattomitten cansa, mutta he tule pois temmatuxi nijnen pahain seasta, ja tulewat rauhan ja lepon. Mutta ne Jumalattomat peräti pojies cuolewat ynnä sielun ja Ruumin cans, ja tulewat tästä ajallisest wastoin käymisest, yhten ijancaickisen pijnan. Ne Jumaliset sentähden poje temmata, että he sitä pikemin tästä ajallisest waiwaisudest tulisit wapahdutetuxi. Mutta ne Jumalattomat sentähden, että heidän
Ju [ma-]

F iij

Sida 92

[Ju]malattomuden pitä silloin saaman yhden lopun. Ne hywät pojies temmatan caickesta heidän tuscastans, waiwastans ja hädästä, yhten ijancaickisen ilon, lepo ja Riemun: Mutta ne pahat pojies siwaldan heidän rickaudestans ja ajallisest hecumast, yhten ijancaickisen pijnan.

Hos. 13:9:

Israel, du störtar dig själv i fördärv, men hos mig ensam är din hjälp.

Den som utesluter sig själv från nådens löfte, han räknas bland de syndiga och förlorade och förblir där. För den som inte tror på Sonen är redan dömd och Guds vrede förblir över honom. (Joh. 3)

Därför är det skrivet att många blir rättfärdiggjorda, ty många är trolösa och förblir så. Men den som tror på Guds Son hör till de rättfärdigas skara, avskild från de syndiga. Därför står det: många syndare, ty de troende blir rättfärdiggjorda, som dessa ord vittnar:

Så finns nu ingen fördömelse för dem som är i Kristus Jesus. (Rom. 8)

Syndaren:

Men tron är verkligen Guds gåva och verk och den beror inte på människans vilja eller kamp, även om jag skulle det så vilja. (Rom. 9)

Guds ord:

Du utesluter dina gärningars förtjänst och prisar Guds nåd. Ty människans flit,

Sida 100

vilja och arbete förmår inget här. Frågan är bara denna: skulle du vilja tro, om du fick? Om du säger: Nej, är du redan förlorad och kan inte längre få hjälp, råd eller frälsning. Men om du säger: Jag vill, då är din sak fri, och du kan snart besegra din frestelse.

Syndaren:

Men min tro är mycket svag, nästan obefintlig.

Guds ord:

- I. Tron är Guds gåva och given av hans nåd, hur svag den än är.
- II. Gud är den som verkar i er både vilja och gärning, efter sitt goda behag. (Fil. 2)
- III. Guds nåd mäts inte efter trons form eller mängd, utan efter den grund som tron håller sig till. Och den grunden är Guds Sons förtjänst, ödmjukhet, försoning och oss tillräknade rättfärdighet. Ty tron är som en hand som tar emot Guds Sons rättfärdighet. Och liksom ett litet

Sida 101

barn kan ta en dyrbar ring kring sitt finger likaväl som en stark och kraftig yngling med hela handen, så är det också med tron: den

FINIS.

Nijnen pääcappalten Summa ja lucu, cuin täsä lohutus kirjas löytän.

I pag. 7

Mingä tähden Jumala hänen uloswallttunsa Ristin ja caickinisen tuscan ala heittä.

II pag. 13

Ei Jumala salli perkelen hänen uloswalituitans lewiämmäld kiusat ia waiwat, cuin heille tarpellinen ja autuallinen on.

III pag. 15

Cuinga izecungin Christityn pitä izens asettaman Ristin ala, ja cuinga hänen pitä izens Pitämen, rauhällisel ja rauhattomal, myötä ja wastoin käymisen ajall?

Sida 93

IV. pag. 17

Ne hywät mahta enä myötä käymistä peljätä, ja paremmin Risti ja waiwa, quin hywi päiwi himoita.

V. pag. 20

Mingätähden caikil Jumalisel ja hywil täsä mailmas pahoin käy, ja sitä wastian nijlle pahoil hywin.

VI. pag. 20

Ninquin tuuli acanat pojes puhalda, ja ei nisuja, ja tuuli pojes puhalda raiscat, vaan ei culuta culda: Nin myös ahdistus aland heittä ne hywät, mutta ne Jumalattomat ja pahat, hän ulvos juuritta.

VII. pag. 24.

Mingä kärsimisen ja wahwuden cansa, izecungin Christityn pitä candaman hänen Ristins, että ne jotca kärsimättömydest Christuxen Ristin pojen heittäpi, ei ole hänen walda cundans jäsenet?

VIII. pag. 26.

Mingä tähden Jumal pitää hänen ulos Walittunsa Ristin ja caickinaisen tuscan alla, ja mingä tähden Jumal toisinans cauwan wijpy hänen ulos annetun lupauxens cans, ettei hän pikemmin tulla tahdo.

IX. Pag. 28. Millä tawal nijnen hurscasten kärsimys caicken wastoin käymisen ylize woitta, ja perkelen häwäise, joca, ninquin yxi ylpeyden hengi, heickouden cautta, izellens palvelusta tachto?

F iiij

Sida 94

X. pag 30

Risti ja tusca aina seura wscö ja oikiat Christuxen tundo, ja ei ychtän muuta tietä ole taiwan waldacundan ja ijancaickisen autuuten, quin Risti,

kan vara svag eller stark, men den griper alltid samma ring, Kristi förtjänst.

IV. Herre, jag tror, hjälp min otro. (Mark. 9)

Därför ska man be Gud att han ökar tron i oss och stärker den.

V. Anden hjälper vår svaghet, vittnar med vår ande och ingjuter i oss suckar, tårar och böner, som han bevarar, stärker och upprätthåller, så att de aldrig går förlorade. (Rom. 8)

VI. Ett brutet strå ska han inte bryta av, och en rykande veke ska han inte släcka. (Matt. 12)

Syndaren:

Är det inte Guds hemliga råd, dolt för människor, att han har berett livet åt den han vill? Detta hans råd kan jag inte hindra. Jag vet inte heller vad hans vilja är

Sida 102

mot mig. Och vem kan kämpa mot hans vilja?

Guds ord:

Denna tanke blåser djävulen in i människan. Mot den måste man stå med fasta skäl och starka vittnesbörd:

- I. Guds hemliga råd är uppenbarat för oss genom hans Sons ord. Han är rådets bärare och uttolkare, den store ängeln av Guds råd. Honom ska man höra.
- II. Gud är sann. Vad han talar, det fullgör han. (Hes. 34; Ps. 33; 2 Kor. 1) Guds löften faller inte. (Matt. 24: Mina ord ska inte förgå. Jes. 40: Herrens ord förblir för evigt.)
- III. Gud kallar dig genom sitt ord till salighet. Annars hade han inte gett dig sitt heliga ord och sina sakrament.
- IV. Den som tvivlar på Guds nåde löftens visshet gör Gud till lögnare, föraktar Guds Son, stöter bort Guds barmhärtiga hand och den Helige

Sida 103

Ande, och du skulle då göra Mose större än Kristus.

- V. Ingen synd är mer fasansfull än att människan inte tar emot den nåd som Gud räcker, vilken hans Son har förvärvat. Inte ens djävulen motsätter sig den, för den nåden kommer aldrig till honom.
- VI. Gud vill vår frälsning för och genom sin Son. Därför har han gett oss sin Son, vars namn är Jesus, det vill säga Frälsare. Han är sann och har gett oss sitt ord, dopet och nattvarden, samt skänkt oss sin Helige Ande

tusca, waiwa ja wastoin käyminen. Ja mingä tähden Jumalan ulos walitut pyhät, ei tule ennen cunnian ja cruunatuxi, cuin he owat ensist Ristin alla sotinet ja campaillet.

XI. pag.32

Ei Jumala coscan häen ulos walituitans lähembänä ole, quin Ristin ja suurimman tuscan aican.

XII. pag. 33.

Millä tawal izecungin Christityn Ristin alla pitä jälken seuraman kärmetten taito, meidän Herran Jesuxen Christuxen manamisen jälkin?

XIII. pag. cadem.

Cuca caicken rascain ja warallisin Risti on?

XIV. pag. 34

Yxi surullien sydän lepytyxen ja lohdutoxen jälkin sinne ja tänne ei pidä jouxeman, mutta sitä paremmin, jota pikemmin, käändämen izens Herran tygö, ja häneld armo ja apu ezimän.

XV. Pag. 35

Mingä tähden ne hywät ja Jumaliset, nijnen Jumalattomitten cansa, usein yhtäläisesl rangaistuxel woitetan ja käsitetän, ja millä eroituxella ne hurscat sitä yhdencaltaist tusca kärsimisen cansa candaman pitä.

Sida 95

Yhden Syndisen Ihmisen kiusaus ja campaus nijnen suurimmiten ja caickein rascammitten hengellisten kiusausten cansa: Ja sen woitto. Suomexi kääty.

Syndist kiusa nämä yhdexen cappaletta.

1. Hänen moninaisset julmat Syndins.
2. Jumalan laki.
3. Jumalan angara wiha.
4. Perkele.
5. Hänen oma paha tundons,
6. Cadotettuun Esimerkit
7. Monet waiwat ja wastoin käymiset
8. Cuolema ja Helwetti
9. Wijmeisen duomion muisto ja julmus

Tähän saman campauxen Jumalan sana sijtä pyhäst kirjoituxest hända wasta, ja runsasti lohdutoxen tuopi, jolla hän caicki nämä miehullisest ylyze woitta, ja tacaperin aja taita

F v

Sida 96

I. Synnit.

Syndinen ihminen

Syndi on minus, joca minun duomize. Jumalan sana wasta syndist. Cazo, Jumalan cariza, joca pois otta mailman synnit, Joh. 1. V. 29

som föder i oss rätt tro, tröst, åkallan och sann bättring.

VI. Om Gud hade velat fördärva oss, hade han redan gjort det, liksom han gjorde med djävlarne, som han alla på en gång störtade. Han hade inte heller gett oss sin Son, inte tid eller tillfälle till bättring och vändandet till honom och han hade inte befallit oss att ta vår tillflykt till hans hjälp.

Syndaren:

G

Sida 104

Jag bär på stor tvekan.

Ordet:

Be: Herre, jag tror, hjälp min otro. Förlåt oss våra synder. Låt vår tro växa i oss. Hjälp oss, för vi går under. Herre, ge mig din frälsnings glädje och upprätthåll mig med din goda vilja och din starka Ande.

Låt tvekan för dig vara inte en gärning utan ett lidande. Fäst dig alltså inte vid den, utan stå emot den. Ta tag i löftet, vid vilket Gud har bundit sig för vår skull med ed: Så sant jag lever, vill jag inte den syndares död. Ve oss olyckliga om vi ändå inte tror, fast Gud har svurit sitt ed för oss!

Augustinus, Ps. 110:

Den trofaste Guden gjorde sig själv till vår borgensman, inte för att ta något från oss, utan genom att lova oss stora ting. Ett löfte hade varit för lite, därför stadfäste han det med sin skrift och gjorde en skuldförbindelse över sitt löfte med oss. Och inte nöjde han sig med skriften, för att vi skulle tro, utan han satte också

Sida 105

till pant och medlare för sitt löfte sin egen enfödde Son.

Syndaren:

Många synder som jag har gjort i mitt liv och ännu minns skrämmer mig.

Ordet:

Kristus är Guds Lamm som tar bort världens synder. Han är försoningen för våra synder, och inte bara för våra, utan också för hela världens. (1 Joh. 2)

Om han har tagit bort hela världens synder, är det säkert att han också har tagit bort dina synder, för du är bara en liten skugga och del av hela världen. Om han bar hela världen, har han sannerligen inte utelämnat ens den minsta delen.

En tullut mina wanhurscaita cuzuman, mitta nijtä syndisit parannoxel, Matth. 9. Vers. 13

Se on totinen tosi, jayxi callis sana, että Christus Jesus on tullut mailman, niitä syndisitä wapachtaman, 1. Timoth. 16

Syndinen.
Muutamat syntiset watan otetan, cuca ties, jos minä olen nijnen joucost?

Jum. Sana.
Matth 11 vers 28. Christus sano: Tulcatte caicki minun tyköni, jotca työtä teette ja rascautetut oletta. Minä tahdon teidän wirgotta.

Esa. 56. Vers. 3 Ei yxikän, olisko se muukalainen, elickä ymbärins leicattu, pidä izens ulossulkeman.

Sida 97

1. Timoth 2 vers 3. Se om hywä ja otollinen, Jumalan meidän wapachtajam edes. Joca tachtu, että caicki ihmiset pitä autuassa oleman, ja totuden tundemisen tuleman. Jesus Christus joca izens andanut on, caicken edest, lunastuxen hinnaxi.

Syndinen.
Syndi kiinni rippu minun luonnosani, ja minä olen luonostani wihan lapsi.

Jum. Sana.
Rom. 5. Vers. 12. Nijnquin yhden ihmisen cautta syndi om mailman tullut, ja synnin läpize cuolema, ja nin cuolma caickein ihmisten ylize om yldynyt, sentähden, että caicki owat syndiä tehnyet.

Ibid. Vers 18. Nin ombi myös yhden wanhuscauden cautta, se elämen wanhurscaus caickein ihmisten ylize tullut.

Uusi Adam, se on, Christus, joca wäkewämbi on, quin wanha Adam, josta syndi ulos tuli. Jumala ja wanhurscaus, on woimallisembi, quin perkele ja syndi. Elämä on wäkewämbi, quin cuolema.

Sida 98

Taiwas om wäkewämbi, quin helvetti on. Autuus om wäkewämbi cadotusta.

Syndinen.
Monda wanhurscautetan, ja Christus häen hengens annoi monen edest Lunastoxen.

Matth. 20. V. 16. Monda owat cuzutut, mutta harwat ulos walitut.

Cuca siis minä olen? Tiedängö mina wissist minun olewan, ninen monen seas?

Där synden blev mäktig, där blev nåden ännu mäktigare. (Rom. 5)
Herren har inte gjort med oss efter våra synder, inte heller vedergällt oss efter våra missgärningar. Lika hög som himlen är över jorden, så väldig är hans nåd över dem som

G ij

Sida 106

fruktar honom. Lika långt som öster är från väster, så långt har han flyttat från oss våra överträdelser. Liksom en far förbarmar sig över barnen, så förbarmar sig Herren över dem som fruktar honom. (Ps. 103)

Augustinus:

I väster är våra synder, men från öster kommer nåden.

Syndaren:

Mina synder är mycket hemska och förskräckliga.

Ordet:

Detta är alla heligas frestelse: Ingen hälsa finns i mitt kött. Mina missgärningar går över mitt huvud. Mina sår stinker och varar. (Ps. 38)

Jag sade: Jag vill bekänna mina överträdelser för Herren. Och du förlät min syndaskuld.

Därför ber alla heliga till dig. (Ps. 32)

Om era synder är blodröda, ska de bli vita som snö, om de är röda som purpur, ska de bli som ull. (Jes. 1)
All vår rättfärdighet är som en

Sida 107

oren klädnad, och vi är alla befläckade. (Jes. 64)
Om detta är sant om våra bästa gärningar och vår helighet, hur mycket mer gäller det då våra synder?

Syndaren:

Men mina synder är mycket många och stora.

Ordet:

Din nåd räcker upp till himlen, din trofasthet till skyarna. (Ps. 57)

Kain sade: Min skuld är större än att den kan förlåtas. (1 Mos. 4)

Men du far med lögn (säger Augustinus) för Guds nåd är större än alla människors elände.

Syndaren:

Jag har syndat mot Gud själv.

Ordet:

Mot dig, mot dig allena har jag syndat. (Ps. 51)

Jag ska rena dem från all den skuld med vilken de har

Jum. Sana.

Rom. 5. V. 19. Ninquin yhden ihmisen cuulemattomuden tähden, monda owat syndisexi tulluet, (se on, caicki ihmiset owat syndisexi tulleet) nin myös monda tulewat yhden cuuliaisuuden tähden wanhurscaxi, (se on, caicki ne jotca Jumalan pojan Christuxen Jesuxen päälle uscovat.)

Syndinen.

Mingätähden se sana tähän ei ole pandu, caicki, mutta monda? Ja kirjoitettu on: monda owat cuzutut, mutta harwat ulos walitut?

Jum. Sana

Sida 99

Oseae 13. V. 9. Israel, sinä izes cadotuxen sysät: mutta minu ainoas sinun apus on. Joca izens ulossulke armon lupauxest, se ombi niinen Syndisten ja cadotettuun luusa, ja myös pisy. Sillä joca ei usco pojan pääl, jo se duomittu on, ja Jumalan wiha pisy hänen päälläns, Johan. 3.

Sentähden on kirjoitettu: monda hurscast. Sillä että monda ombi uscomatoinda ja myös pisy.

Mutta joca usco Jumalan Pojan pääl, se om wanhurscasten luusa, ulos erotettu synneisten joukost. Sentähden kirjoitettu on: Monda syndistä. Sillä uscolliset owat wanhurscautetut, ninquin sen tietä anda nämä sanat.

Rom. 8. Ei ole mitän cadottapa niille, jotca Christuxes Jesuxes owat kiinnitetyt.

Syndinen.

Mutta usco tosia on Jumalan lahja ja myös waicutos, ja ei ole jongun tahdosa eli Juoxusa, waicka jos minä tahtoisin Rom. 9.

Jum. Sana.

Sinä ulos suljet sinun tekois ansion ja ylistät Jumalan armo. Sillä ihmisen ach-[kerus]

Sida 100

[Ach-] kerus, tachtu, ja työ, ei täsä mitäkän matcan saata. Mutta siinä kysymys on, jos sinä mielelläs uscol tahdot, jos sinä saisit? Jos sinä sanoit, en, jo sinä cadonnut olet, ja sinun apuhus, eikä neuwolla, eikä myös awun cans, enä taita tulla. Mutta jos sinä sanot: Tachdon, nin sinun asias wapa ombi, ja sinä sinunkiusauxes nopiasti ylizen woitta taidat.

Syndinen.

Minun usconi ombi ylen heicko, ja liki ei mitän.

Sana.

- I. Usko se ombi Jumalan ando ja lachja, waicka cuinga heicko usco se olis.

syndat mot mig, och jag ska förlåta dem alla de missgärningar med vilka de har brutit mot mig. (Jer. 33:8, jfr 34)

G i j

Sida 108

Syndaren:

Jag har i övermått syndat mot min nästa.

Ordet:

Alla synder, ja också hädelse mot Människosonen (varför då inte också mot nästan), ska människan få förlåtelse för. (Matt. 12)

Om vi bekänner våra synder, är han trofast och rättfärdig, så att han förlåter oss synderna. (1 Joh. 1)

II. Guds lag

Syndaren:

Guds lag trycker mig och dömer mig.

Ordet:

Kristus har friköpt oss från lagens förbannelse, när han blev en förbannelse för vår skull. (Gal. 3)

Den som inte visste av synd, honom gjorde Gud till synd för vår skull

Sida 109

för att vi i honom skulle bli rättfärdighet inför Gud. (2 Kor. 5)

III. Guds stränga vrede

Syndaren:

Guds rättvisa och stränga vrede skrämmer mig.

Ordet:

Herrens barmhärtighet är över alla hans verk. (Ps. 25)

Herrens vägar är nåd och sanning.

Vreden är för Gud som en främmande gärning, den börjar bara för en bestämd tid och upphör åter inom en bestämd tid.

Men barmhärtigheten förblir i evighet, alltid och i evigheters evighet. När synden upphör, upphör också vreden.

Guds barmhärtighet tar aldrig slut. Den sträcker sig inte bara till tredje och fjärde led, utan till tusenden släkten.

- II. Phil. 2. Sillä Jumala on se, joca teissä waicuttapi sekä tahdon että myös tegon, hänen hywän suosionsa jälkin.
- III. Ei uscon muodost ja paljoidest pidä punnittaman Jumalan armo, mutta perustoxest, joca usco tyty, joco se siis wahwa, elickä heicko on, joca perustus on Jumalan Pojan ansio, nöyrys, maxo ja wanhurscaus meidän tygöm luettu. Sillä usco on ainoastan ninquin yxi käsi, joca Jumalan Pojan wanhurscauden wastan otta. Ja ninquin yxi pieni [Pocai-]

Sida 101

- Poicainen hänen callin tyyrin sormuxen otta hänen sormen, nin hywin cuin ikänäns yxi suuri ja wäkewä Calewa poica hänen coco kädelläns, waan yxin cuitengin ja se sama sormus se ombi: samalmuoto yxin on Jumalan Poijan ansio, joca usko cansa, joco se ombi heick taicka wahwa, käsitetän.
- IV. Mar. 9. Herra mina wscon, auta minun epäuscoani. Sillä Jumalata pitä rucoleman, että hän lisäis meisä wscon, ja wahwistais sen.
- V. Rom. 8. Hengi autta meidän heickouttam, ja todistoxen anda meidän hengellem, ja meihin huokauxet, itcut, ja rucouxet puhalda, tallel pitä, wahwista ja elättä, nin ettei ne ikänäns turhan mene.
- VI. Matt. 12. Sitä murrettua ruocoa ei Herran pidä särkemän, ja suizewat pellawaist ei pidä hänen sammuttaman.

Syndinen

Eikö se ole Jumalan salainen neuwo caikilda kätkeyty, että hän on walmistanut elämen, keitä hän tahto? Tätä neuwo en minä taida estä. Ja en mina tiedä, mitä hänen tahtons

Sida 102

Tahtons om mina wastan: Mutta cuca hänen tahtons wastan rijtele?

Sana.

Tämän ajatoksen perkele ihmisiin puhalda, jota, wastan pitä seisittaman näinene lujain Argumentein, ja wahwistusten cansa.

I. Jumalan salainen neuwo ombi meille ilmoitettu Jumalan pojan sanan cautta, joca ombi cancellerari ja ulos tulkizia taicka se suuri Jumalan neuwon Engeli, Händä neuvos pitä cuuleman.

II. Jumala hän on totinen, ja mitä hän puhu, sen hän totisesti täyttä Efa. 34. 46, Psal. 33, 148 & 2. Cor.1.

Hän håller inte fast vid vreden för evigt, för han är barmhärtig. (Mika 7)
Guds vrede varar ett ögonblick. (Ps. 30; Jes. 45)

Eftersom Kristus är större än Mose, är nåden större än vreden. Och eftersom barmhärtigheten är större än domen, därför har Guds Son blivit människa.

G iiij

Sida 110

IV. Djävulen

Syndaren:

Djävulen anklagar mig och lägger fram alla mina synder.

Ordet:

Säg till honom: Gå bort, Satan! Du får inte anklaga mig, för jag har inte syndat mot dig, utan mot Gud. Som David säger: Mot dig, mot dig allena har jag syndat.

Du är en oren och dömd ande, min Frälsares fiende. Men jag är renad från mina synder genom Guds Sons blod. Därför har du ingen del med mig, och du är inte min delaktige.

Och om du vill räkna upp mina synder, gör det frimodigt inför mig, men skriv alltid först så här: Kvinnans säd har krossat ormens huvud.

Ty just därför har Guds Son uppenbarats, för att han ska bryta djävulens gärningar. (1 Joh. 3:8)

Sida 111

Skriv nu, lägg till och ta med allt du vill.

V. Det egna onda samvetet

Syndaren:

Mitt eget samvete trycker mig och dömer mig.

Ordet:

1 Joh. 3: Om vårt hjärta fördömer oss, så är Gud större än vårt hjärta.

Jes. 55: Mina tankar är inte era tankar, lika som himlen är högre än jorden, så är mina tankar högre än era tankar.

Hos. 11: Mitt hjärta är vänt åt annat håll, min barmhärtighet tänds, för jag är Gud och inte en människa.

VI. De fördömdas exempel

Syndaren:

Exemplen av Kain, Saul, Judas och många andras fördömelser skrämmer mig.

Jumalan lupaukset ovat huckumattomat. Matth. 24. Minun sanan ei pidä huckuman. Efa 40. Herran sana pysy ijancaickisest.

III. Jumala sinua cuzu hänen sanansa cautta, että autuaxi tulisit: Ei hän muutoin hänen pyhä sanas ja Sacramentins sinulle andanut olis.

IV. Joca epäile Jumalan armon lupauxen wahwudest, hän teke Jumalan walhetteliaksi: Jumalan Pojan ylencazo: Pois tyköns lyckä Jumalan laupian käden, ja Pyhän

Sida 103

[..hän] hengen: Ja Mosexen suuremmaxi teke quin Christuxen.

V. Ei yxikän syndi hirmuisambi ole, quin se joca ei wasthan ota, Jumalan tarittu armo, jonga Poica meille on ansainnut, jota ei myös perkeletkän wasthan ota, joinenga tygö ei se mitän myös tuleckan.

VI. Sentähden Jumala hän tachtö meidän autuaxi tehdä hänen poicans cautta ja tähden: Sillä sentähden on hän meille andanut hänen Poicans, joca on Jesus, se on, wapahtaa: Joca on totinen: Ja joca meille anda sanans, casten ja ehtollisen: Ja lahjoitta meil hänen pyhän hengens, joca oikian wskon, lohduituxen, auxihuutamuxen, ja oikian catumuxen meisä matcan saatta.

Jos Jumal meti olis tahtonut cadotta nin hän sen olis jo aica tehnyt, ninquin hän teki perkelitten cansa jotca hän caicki yhtä haawa cadotti. Ei hän myös olis andanut hänen Poicans, eikä aica ja himo catumusta tehdä ja käätä meitäm Jumalan tygö, eikä myös olis käskenut meitä häen apuns tygö turwaman.

Syndinen

G

Sida 104

Minus on yxin cowan suuri epäellys.

Sana.

Rucoele: Herra mina wskon, auta minun epäuscoanni. Anna meille meidän syndim andexi. Lisä meidäm Wscom. Auta meitä, me hucumme. Herrä anna minul sinun autudes ilo, ja sinun hywän tahtoisel ja lujal hengelläs minua ylöspidä. Ja olcon epäilys ei teko, mutta kärsimys, se on, älä epäillyxes kiinni ripu, mutta seiso händä wasthan. Ja kiinni ota se lupaus, jolla Jumala myös izenz meihin wannotulla walalla kiinni on sitonut, sanoden: Nin totta quin minä elän, en tahdo minä syndisen cuolemata. O meitä waiwaisita, Jollenme sittekän wscö, cocka Jumala meidän edesäm wanno.

G v

Sida 112

Ordet:

Dessa exempel gäller dem som inte gör bättring och inte tror. Så som Guds Son sade: Om ni inte omvänder er, ska ni alla på samma sätt gå under. Därför, den som förkastar Guds nåd och trampar Kristi blod under fötterna, han hamnar bland dessa fördömda.

Men åt oss har andra exempel givits till tröst: Adam, Lot, David, Manasse, rövaren på korset, Petrus, Maria Magdalena, Bartimeus, publikanen, den förlorade sonen, Paulus och många andra. De är givna som exempel och tröst för dem som tror på Kristus till det eviga livet.

VII. Många mödor och motgångar

Syndaren:

Många motgångar, sjukdomar, fattigdom och mycket annat ont skrämmer mig.

Ordet:

Den som Gud älskar, honom tuktar han. (Hebr. 12) Rom. 8: Vi lider med honom, för att också bli förhårligade med honom. Ty denna

Sida 113

tidens lidanden väger inte upp den härlighet som ska uppenbaras i oss.

Våra lidanden här är kortvariga och snart förbi.

Ps. 30: Om aftonen gästar gråt, kommer morgonen med jubel.

Den Helige Ande suckar för oss, han är vår förespråkare och tröstare och hjälper oss i vår svaghet. Likaså ber Guds församling i himlen och på jorden med oss och bringar lindring i våra plågor. Och Gud tillåter inte att vi blir frestade eller plågade över vår förmåga att bära.

VIII. Döden och helvetet

Syndaren:

Döden och helvetet skrämmer mig.

Ordet:

Hos. 13: Jag ska friköpa dem ur helvetet, jag ska befria dem från döden. Död, jag är din död. Helvete, jag är din pest.

1 Kor. 15: Döden är uppslukad i seger. Död, var är din udd? Helvete, var är din seger? Men

Sida 114

Augustin. Psal 110. Se wscollinen Jumala teki izens meidän welcamiehexem, ei jotacan meiltä ottaden, mutta niin suuria meille luwaten. Wähä olis lupans, tahdoi myös kirjoituxens cansa sen wahwista tehden käsikirjansa lupaustens päälle meidän cansam. Ja ei ainoastans kirjoitustans tehnyt ihmisten cansa, että he wscoisit, mutta myös hänen

Sida 105

Lupauxens tacaus ja wälimehex pani hänen ainocaisen poicans.

Syndinen.
Minun moninaiset syndin, quin minä minun eläisäni tehnyt olen, ja jotca minä muistan, peljättäwät minua.

Sana.
Christus Jumalan cariza, pois otta mailman synnit, ja ombi uhri meidän syndeim edest, ei ainoastans meidän, mutta myös coco mailman.

1 Joh. 2. Sentähden jos hän coco mailman synnit pois otta, totisest hän myös pois otta sinun syndis, joca työlast yxi warjo, ja pieni osa mailmanst olet. Jos hän coco mailman watan otti, totisest ei hän sitä piendäkän osa pojes jättänyt.

Rom. 5. Cusa Syndi om wäkewä, siellä ombi cuitengin armo paljo wäkewämmäxi tullut.

Psal 103. Ei hän ole meille tehnyt meidän syndimme jälkin, eikä ole meille costanut meidän wääräin tecoimme peräst.

Ninquin taiwas om corkembi Maata, nin myös hänen armons heidän syndins ylize käy jotca

G ij

Sida 106

[jotca] händä pelkäwät. Ninquin itä on lännest eritet, nin hän meidän cauwas heist on eroittanut. Ninquin Isä hänen lastens päälle armahta, nin Herra myös armahta niinen pääl jotca händä pelkäwät.

Augustin. Lännes owat meidän syndim, mutta idästä ombi armo.

Syndinen.
Minun syndin owat sangen cauhiat ja hirmuiset.

Sana.
Tämä on caickein pyhain kiusaus, Psal 38. Ei mitän terweyt ole minun lihasani. Minun wääräideni, ylizen käywät minun pääni. Minun haawani owat mädändynyet.

Psal. 32. Minä sanoin, minä tunnustan minu ylize käymisen Jumalan edes.

tack vare Gud, som ger oss segern genom vår Herre Jesus Kristus.

IX. Minnet av och skräcken för den yttersta domen

Syndaren:
Minnet av den yttersta domen och dess skräck skrämmer mig.

Ordet:
Joh. 5: Sannerligen, sannerligen säger jag er: den som hör mitt ord och tror på honom som har sänt mig, han har ewigt liv och kommer inte under domen, utan har gått över från döden till livet.
Ps. 34: Alla som tar sin tillflykt till honom blir frälsta, och ingen som förtröstar på honom ska stå där med skuld.

Vart skulle jag då fly?
Till dig, min Gud, du som är min Skapare, min Återlösare, min Domare, min Beskyddare och också min Frälsare. Av en vred Gud har det blivit för oss en försonad Gud.
Honom vare nåd, tack och ära i evighet. Amen.

Sida 115

[psalm med noter]

Jag steg i hemlighet upp tidigt från en helt fördold plats, så som nöden bäst krävde, jag hörde en allvarlig befallning: från Döden, för den unge, som redan var tagen och hade lidit alltför tidigt.

Sida 116

Döden talade till honom:
Kom, glid till mig!
Jag vill rycka dig till mig, med mina små och stora pilar.
Vem drabbas av dem?
Ung och gammal, mångtusende, alla måste följa mig.

Ynglingen förfärades, i sitt hjärta bävade han.
Dödens kedjor helt och hållet berövade honom sinne och kraft.
Ynglingen sade:
Du finner många gamla, jag skulle vilja leva kvar många år!

Men Döden svarade strängt:
Det hjälper dig inte alls.
Unga och gamla, även de minsta barnen,

Ja sinä andexi annoit minun Jumalattomuteni synnit,
jonga edest sinua caicki pyhät pitä rucoleman.

Esa. 1. Jos sinun syndis owat weripunaiset, heidän
pitä walkexi ninquin lumi tuleman, ja jos he nin
punaiset owat quin mato, heidän pitä tuleman
walkexin ninquin willa.

Esa. 64. Caicki meidän pyhydem on ninquin

Sida 107

[quin] yxi saastainen waate, ja caicki me olem
tahratut. Jos se nyt on tosi meidän hywistä töistä ja
Pyhydestäm, mitä enemmän se om meidän
synneistä?

Syndinen.
Mutta aiwa monet ja suuren owat minun syndin.

Sana.
Psal 57. Sinun laupiudes on ylistetty haman taiwaisin
asti, ja haman pilvin asti sinun totudes.

Cain sanoi, Gen 4. Suurempi on minun syndin, kuin
että se minul taitan andexi anda. Sinä walechtelet
(sanoi Augustinus) sillä suurempi on Jumalan armo,
qion caickein ihmisten waiwaisus.

Syndinen.
Minä olen, ize Jumalan wastian, syndiä tehnyt.

Sana.
Psal 51. Sinia wastian ainoastans minä syndi tehnyt
olen

Jerem. 34. Mutta, minä tahdon heitä puhdistaa, sanopi
Herra, caikest wäärydest, jolla he [mi-]

G iij

Sida 108

Minua wastian syndi tehnyt owat, ja annan heille
andexi caikem wääryden, jolla he minua wastian owat
rickonet.

Syndinen.
Ylenpaljon olen minä syndi tehnyt minun
lähimmäistän wastian.

Sana.
Matth. 12. Caicki synnit, ja myös ihmisen poicakin
wastian (mixei myös lähimmäist wastian) ihmisel
andexin annetan.

1 Joh. 1. Jos me tunnustam meidän synimme, nin hän
on wscollien ja hurscas, että hän meille ne andexi
andapi.

II Jumalan laki.

jag lämnar inte en enda.
Jag rycker loss alla åldrar,
ni ska få känna min vrede,
utan nåd, snart.

De unga svär förgäves,
de gamla skrattar åt dem.
Likväl griper jag till vapen,

Sida 117

för att få dem att gråta.
Hastigt beslutar jag därför:
med pesten och många sjukdomar
spikar jag dem fast i graven.

Ni retar mig med era synder,
med grymma gärningar och bruk.
Därför ska innerliga tårar
rinna ned från era ögon.
På många sätt går jag er till mötes,
men ni vill inte vända om,
fast ni ser min vrede växa.

Svåra tider och krig
förkunnas på alla platser.
Även blod flyter:
mord, brand, röveri,
rasar till sjöss och på land.
Gud fyller detta med sin här,
han kastar det som lön för synderna.

Dessa och andra plågor
aktar nu ingen.
Jag vill alltså än värre
föra min gärning till slut:
jag dödar liten och stor,
jag skonar ingen,
vem jag än finner på jordens yta.

Sida 118

Högfärdiga klädesfällar
bär man, kvinna, jungfru,
många underliga vanor,
hur fåfängt ni ger dem rum,
över vilka ni inte känner skam.
Otukt och högmodighet
vårdar ni som om de vore kyskhet.

Men din tid är redan inne,
inte ens bön hjälper.
Om du än springer genom skogen,
hinner ändå min hand ifatt.
Jag finner dig överallt,
var du än sätter din fot,
i mullen får du din lön.

Syndinen.
Jumalan laki minun päälleni canda, ja duomize.

Sana.
Galat. 3. Christus om meidän lunastanut lain
kiroudest, cosca hän oli yxi kirous meidän edestäm.

2 Cor. 5. Jumala ombi sen, joca ei synnistä mitän
tienyt, meidän tähtem synnixa tehnyt,

Sida 109

[nyt], senpäl että me tulisim hänestä sixi
wanhurscaudexi, joca Jumalan edesä kelpa.

III Jumalan angara wiha

Syndinen.
Jumalan oikia ja angara wiha minua peljättä.

Sana.
Jumalan laupius on ylize caicken häenn tekoin, psal.
25. Herran tiet owat laupius ja totuus. Jumalan wiha
on muucalaisen teko, ja ainoastans ninquin se wissin
ajan pääl rupeis, nin se myös wissin ajan pääl lacapi.

Mutta laupius pysy ijancaickisest nin ijancaicksehen
ja synnin lacates, laca myös wiha.

Mutta Jumalan laupius ei se ikänäns puutu, ja ei
ainoastans colmanden ja neliänden polven asti mutta
monen tuhannen polven asti ulottu.

Mich. 7. Ei hän wiha pidä ijancaickisest, sillä että hän
on laupias.
Jumalan wiha on picainen, psal. 30. Esa 45.

Joca suurembi Christus om Mosest, st suurembi armo
on, quin wiha. Ja että laupius suurembi on, quin
uchaus, sentähden Jumalan Poica on tullut ihmisexi.

G iiij

Sida 110

IV Perkele

Syndinen.
Perkele hän canda minun päällenn ja osotta minul
caicki minun syndin.

Sana.
Sano: Pakenen sinä Satanas. Ett sinä saa minun
päälleni canda, sillä eten mina sinua wastan ole
syndiä tehnyt, mutta Jumalata wastan, jonga tygö
minä Savidin cansa sanon: Sinua, sinua wastan
ainoastan mina syndiä tehnyt olen. Sitälikin, sinä olet
saastainen ja duomittu hengi, ja minun wapahtajani
wihamies. Mutta minä olen puhdistettu minun
synnistäni Jumalan pojan weren cansa. Mingätähden,

Lär er, alla människor,
att vända om i rätt tid,
så att ni får nåd från Gud.
Ty han kommer, mild och barmhärtig,
som ska föra oss in i sitt rike,
som sin älskade brud.

FINIS

Sida 119 - 124
[tom]

sinul ei ole mitän sinun cansani, eikä yhtän oikiut, ei mös minun cansan osallinen oleman. Sitte sano wielä, jos sinä minun syndin ylös luetella tahdot, nin tee se wapasti minu luallani rochkiast ja kirjoita ainoastans alcu tällä muoto: waimon siemen kärmen pään ricki polti.

Item, sitä warten Jumalan pojca ilmestyi, että hänen piti kärsemän perkelen työt, 1. Joh. i

Sida 111

Nyt siis tygö kirjoit, ala kirjoit, ja coco mitäs tahdot.

V Oma paha tundo

Syndinen.

Minun omatundon minun päälleni canda ja duomize minun.

Sana.

1 Joh. 3. Jos meidän sydämme meitä duomizepi, nin Jumala hän suurembi on quin meidän sydämme.

Esa. 55. Minun ajatuxeni, ei ne ole teidän ajatuxenne, mitta jota corkembi taiwas ombi maata, sitä corkemmat on myös minun ajatuxeni, quin teidän.

Oseae 11. Minun sydämme toista ajattele, minun laupiuen ombi palawainen, sillä minä olen Jumala ja en ihminen

VI Cadotettuun Esimerkit

Syndinen.

Esimerkit, Cain, Saulin, Judaxen ja monen muiden cadotus minua peliätewät.

G v

Sida 112

Sana.

Nämä Esimerkit tulewat catumattomitten ja uscomattomitten tygö, ninquin Jumalan poica sanoi: Jollette izenne käännä, nin samallamuoto te caicki hucutte. Sentähden, cuca pois hylä Jumalan armon, ja jalcains can sotcu Christuxen weren, ne näinen duomittuin lucun tulewat. Meillä muita esimerckia on Adamin, Lothin, davidin, Manassexen, Ryöwärin Ristin pääl, Petruksen, Marian Magdalenan, Bachaeuxen, Publicanuxen, tuhlaaja pojan, Paawalin ja monen muun, niille esimerkixi ja lohdutuxexi jotca Christuxen uscovat ijancaickisen elämen.

VII Monet waiwat ja wastoinkäymiset

Syndinen.

Monet wastoin käymiset, taudit, köyhys ja moni muu pahus peliättewät minua.

Sana.

Ketä Jumala racasta sitä hän myös rangaise. Rom 8.
Me kärsimme senpäl, että me myös hänen cansas
cunnian tulisim. Tämän [ny-]

Sida 113

Nykyisen ajan waiwat, eiwät ole sen cunnian
kelvolliset, joca meidän cohtam pitä ilmoittaman.
Lyhykäinen, picainen ja pian pois menewäinen täällä
on meidän kärsimsem. Psal. 30

Ehton asti itcu, mutta Aamulla riemu. Pyhä hengi
myös meisä huocapi, joca on meidän edes wastajam
ja lohduttajam. Ja auta meidän heickouttam. Ma mös
Jumalan seuracunda taiwas ja maas hänen rucoustens
cans saawat, liewitöxen meidän waiwaimme päälle.
Ja Jumala ei sammi meitä enä kiusata, pijnata ja
waiwata, quin me kärsiä woimme.

VIII Cuolema ja helwetti.

Syndinen.
Cuolema ja helwetti minua peliättä.

Sana.
Ose 13. Minä lunastan heidän helwetist, ja waphdan
heidän cuolemast. Cuolema minun pitä oleman
sinuns surmas, ja sinut Ruttos sinä helwetti.

1 Cor. 15, Cuolema ombi ylösnielty sijnä voitosa.
Cuolema, cusa on sinun otas? Hewetti, cusa on sinun
woittos. Mutta kiitos [ol-]

Sida 114

Olcon Jumalan, joca meille woiton on andanut,
meidän Herran Jesuxen Christuxen cautta.

IV Wimeisen duomion muisto, ja julmus.

Syndinen.
Sen vijmeisen duomion muisto ja julmus minua
peljättä.

Sana.
Joh 5 . totisest, totiset sanon minä teille, joca cuule
minun sanani, ja wscö hänen päällens, joca minun
lähätti, hänen ombi ijancaickinen elämä, ja ei pidä
duomion ala tuleman, waan hän wailda cuolemast
elämä hän.
Psal 34. Caicki jotca hänen päällens luottawat, wapat
pitä oleman nuhtest, ja ei tule wikapääxi.
Cuingast siis minun pitä pakeneman?
Mutta sinun juures minun Jumalani, joca minun
luojani, luastajani, duomarini, holhojani ja myös
wapahtajani olet? Wihastunust Jumalast yhten
lepytettyn Jumalahan.

Tälle olcon armo, kiitos ja cunnia ijancaickisest,
Amen

Sida 115

[psalm med noter]
Salaisest nuosin warhain
Sangen kätketyst paicast, jotein cuin tarfin parhain,
Käskyn cuulin tarcast,
Cuolold, tygö Nuoren,
Quin hänen oli ottan,
Ja kärinyt cowin nuorin.

Sida 116

Cuolema haasti händä
Tule liuckast mun juuren
Sil tahdon ulvos wäändä
Pijlin pienen ja suuren
Kenengä ne tartuwat
Nuori ja wanha mond' tuhat
Seurat minu täytyvät.

Cauhistui nuorucainen
Sydämest, cusa seiso
Cuoleman cahlet caiken
Mielen ja toimen Rijsuit:
Mies nuori se sanoi:
Sä löydät paljo wanhoi,
Mond wuot mä elä aiwoin.

Cuolema cowast wastais;
Ei se sinu auta mitä,
Nuoret ja wanhat maistas
Piend last, en jätä sitä
Temmoin pois caick ijan
Tuta saawat mun wihan,
Ilman armot kyl pian.

Nuoret wannoman tottu
Wanhat he naurawat sitä.
Sil tahdon Aseisin tarttu,

Sida 117

Ja itkettä nijtä,
Aekist sentähden aiwoin,
Ruton, ja monen taudin
Cans näitä cuoppa nault.

Mun härsytät nin tarcast,
Monel Julmalla synnin:
Sil pitä kynelet hartast
Alas wuotaman silmild
[D]iun edesän monel tawal
Sil ette tahdo palat
Waick wihani näet alat

Callis aica ja sota
Cuulupo caikis paicois
Weri myös ulvos wuota.
Murha, tulopolto, Ryöwys,
Meril ja Mail käypi

Jumal ne wäellens taytti
Syndein palcax tän heitti

Näitä ja muita tuski
Eipä nyt yxikän cazo
Tahdon siis pahemmin puusti
Wirasani tuoda maxo
Tappa pienen ja suuren
En tahdo armait ketän
Cuin maan piiris löytän.

Sida 118

Ylpiöt waatten partta,
Mies, waimo, Neidzy canda
Mond oudon tawan wartta
Cuin työläs tiet on anda
Joit häpiäx et luet
Haureus ja myös caswot
Holhotan ninquin auwot

Sil aicas on jo lässä
Rucous, eik mikän auta
Waickas juoxet pitkin mezan
Cuiteng sun käten saawutta
Minä tutan jocapaicas.
Waick cungas pistät jalcas,
Muld sin saat kyllä palcas.

Oppicat ihmiset caicki
Käändymän oikeel ajal
Ett Jumalan armon saisit,
Coskä tulewa on alhal
Suloisen ja laupian
Quin meit weis waldacundans,
Ninquin rackan Morsiameens.

FINIS

Sida 119 - 124

[tom]